

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİ VE CAYDIRICILIK
STRATEJİSİNİN KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİNE
UYGULANABİLİRLİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İdris FINDIK

Tez Danışmanı
Dr.P.Alb. Uğur GÜNGÖR

ANKARA – 2012

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 07.12.2012

TEZİN TİPİ : Yüksek Lisans Tezi

TEZİN BAŞLIĞI : Kitle İmha Silahları (KİS) Terörizmi ve Caydırıcılık Stratejisinin KİS Terörizmine Uygulanabilirliği

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ : –

DAĞITIM LİSTESİ : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere

TEZİN ÖZETİ : Kitle imha silahları olarak adlandırılan kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar tarih boyunca birçok devlet tarafından kullanılmış ve insanlığa olan olumsuz etkileri herkes tarafından anlaşılmıştır. Bazı devletler değişik nedenlere bağlı olarak bu silahlara sahip olmayı istemektedirler. Fakat günümüzde asıl tehlike oluşturan konu devletlerin bu silahlara sahip olması değildir. Terör örgütlerinin bu silahlara sahip olmaya çalışması, uluslararası toplumu kaygılandıran daha önemli bir sorundur. Terör örgütleri için, söz konusu silahların üretilmesinin veya diğer yollarla elde edilmesinin, gelişen teknoloji ile de bağlantılı olarak, kolaylaşması bu endişeyi haklı kılmaktadır. Bazı terör örgütlerinin, nükleer silahlar dahil olmak üzere, bu silahları elde ettiklerinde kullanma ihtimalleri oldukça yüksektir.

Özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra caydırıcılık stratejisinin KİS terörizmine uygulanabilirliği tartışılmıştır. Teröristlerin irrasyonel olmaları, aşırı motive olmuş olmaları, herhangi bir misilleme adreslerinin bulunmayışı, caydırılmaz oldukları tezini kuvvetlendirmektedir. Fakat terör örgütlerinin içerisinde de rasyonel unsurların bulunabildiği, örgütlerin de kar-zarar hesapları yaptıkları, dikkate almaları gereken bir tabanlarının olduğu

düşünüldüğünde, terör örgütlerinin de caydırıcılık ilişkisi içerisine alınabileceği görülmektedir.

ANAHTAR KELİMELEER : Kitle İmha Silahları Terörizmi, Caydırıcılık, Engelleyerek Caydırıcılık, Cezalandırma Tehdidiyle Caydırıcılık, Rasyonellik, Misilleme Adresi, Nükleer Silahlar, Biyolojik Silahlar, Kimyasal Silahlar.

SAYFA SAYISI : 185

GİZLİLİK DERECEİ : Tasnif Dışı

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİ VE CAYDIRICILIK
STRATEJİSİNİN KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİNE
UYGULANABİLİRLİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
İdris FINDIK**

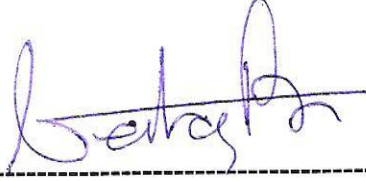
**Tez Danışmanı
Dr.P.Alb. Uğur GÜNGÖR**

ANKARA – 2012

SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

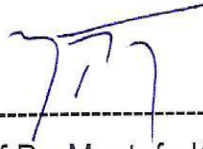
İdris FINDIK'ın, "Kitle İmha Silahları Terörizmi ve Caydırıcılık Stratejisinin Kitle İmha Silahları Terörizmine Uygulanabilirliği" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından GÜVENLİK BİLİMLERİ Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

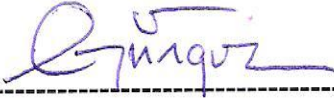
Prof.Dr. Sertaç BAŞEREN

Üye

Prof.Dr. Mustafa KİBAROĞLU

Üye

Dr.P.Alb. Uğur GÜNGÖR
(Danışman)

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

15.10.2012

Ali IŞIK

Yrd.Doç.Dr.Öğ.Alb.
Svn.Bil.Enst.Md.

TEŞEKKÜR

Başta Savunma Bilimleri Enstitüsü personeli olmak üzere Kara Harp Okulu Komutanlığı'na, bu çalışmanın meydana gelmesi aşamasında engin deneyimi ile bana yol gösteren tez danışmanım Sayın Dr.P.Alb. Uğur GÜNGÖR'e, kaynaklara ulaşma esnasında yeterince istifade etme imkanı bulduğum Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına, çalışmalarım esnasında bana verdikleri destek ve gösterdikleri sabırdan dolayı eşim Feleknaz ile kızlarım Zeren ve Vildan'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ANKARA 2012

KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİ VE CAYDIRICILIK
STRATEJİSİNİN KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİNE
UYGULANABİLİRLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İdris FINDIK

ÖZET

Kitle İmha Silahları (KİS) olarak adlandırılan kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar tarih boyunca birçok devlet tarafından kullanılmış ve insanlığa olan olumsuz etkileri herkes tarafından anlaşılmıştır. Söz konusu silahlar ile çok uzun sürebilecek savaşlar çok kısa sürede bitirilebilecek bir hal almıştır. Bununla beraber söz konusu silahların, bir savaş aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı hala tartışılmaktadır. Her ne kadar bu silahların yasaklanmasını öngören düzenlemeler var ise de devletler tarafından bu antlaşmalara aykırı olarak bu silahlar maalesef kullanılmıştır.

KİS tarih boyunca bir çok devlet tarafından kullanılmıştır. Devletler değişik nedenlere bağlı olarak bu silahlara sahip olmak istemektedirler. Fakat günümüzde asıl tehlike oluşturan konu devletlerin bu silahları sahip olması değildir. Terör örgütlerinin bu silahlara sahip olmaya çalışması, uluslararası toplumu kaygılandıran daha önemli bir sorundur. Terör örgütleri için, söz konusu silahların üretilmesinin veya diğer yollarla elde edilmesinin, gelişen teknoloji ile de bağlantılı olarak, kolaylaşması bu endişeyi haklı kılmaktadır.

Bazı terör örgütlerinin, nükleer silahlar dahil olmak üzere, bu silahları elde ettiklerinde kullanma ihtimalleri oldukça yüksektir. Özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra caydırıcılık stratejisinin KİS terörizmine uygulanabilirliği tartışılmıştır. Teröristlerin irrasyonel olmaları, aşırı motive olmuş olmaları, herhangi bir misilleme adreslerinin bulunmayışı, caydırılmaz oldukları tezini kuvvetlendirmektedir. Fakat terör örgütlerinin içerisinde de rasyonel unsurların bulunabildiği, örgütlerin de kar-zarar hesapları yaptıkları, dikkate almaları gereken bir tabanları olduğu düşünüldüğünde, terör örgütlerinin de caydırıcılık ilişkisi içerisine alınabileceği görülmektedir. Dolayısıyla terör örgütlerinin de caydırılabileceği tezi teorik olarak doğrudur.

Anahtar Kelimeler : Kitle İmha Silahları Terörizmi, Caydırıcılık, Engelleyerek Caydırıcılık, Cezalandırma Tehdidiyle Caydırıcılık, Rasyonellik, Misilleme Adresi, Nükleer Silahlar, Biyolojik Silahlar, Kimyasal Silahlar

Tez Yöneticisi : Dr. P. Alb. Uğur GÜNGÖR

Sayfa Sayısı :185

T.R.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCES INSTITUTE
SECURITY SCIENCES DEPARTMENT
ANKARA 2012

WEAPONS OF MASS DESTRUCTION (WMD) TERRORISM
AND APPLICABILITY OF DETERRENCE STRATEGY TO WMD
TERRORISM

MASTER THESIS

İdris FINDIK

ABSTRACT

Chemical, biological and nuclear weapons, known as weapons of mass destruction, have been used by many states throughout the history and harmful effects of these weapons have been realized by everybody. With the usage of these weapons, very long wars can end in a very short period. However, whether such weapons can be used as an instrument of war is still debated. Although there are regulations banning these weapons, unfortunately, they have been used in violation of these treaties by states.

Weapons of mass destruction, has been used by many states throughout history. States may wish to have such weapons, due to different causes. But, that the states have such weapons is not the main threat today. That terrorist organizations pursue to acquire WMD is more important problem that cause anxiety among the international community. Since the production of such weapons or acquiring by other ways, in conjunction with the developed technology, is not so difficult anymore for terrorist organizations, it can be said that this concern is justified.

That the terrorist organizations will use these weapons when they acquire is likely. Especially after the September 11 attacks, the applicability

of deterrence strategy to WMD terrorism has been discussed. That terrorists are extremely motivated irrational actors and that they do not have any return address for the retaliation strengthens the thesis that they are undeterrable. In the realm of the deterrence, taking into consideration that there may be rational elements within the terrorist organizations and that they also make cost-benefit calculus will help the policy makers to find a way to deter WMD terrorists. The community which favors the terrorist organizations is also a good target for the deterrer to influence. So it is still possible to say that WMD terrorism is deterrable.

Keywords : Weapons of mass destruction terrorism, deterrence, deterrence by denial, deterrence by punishment, rationality, retaliation address, nuclear weapons, biological weapons, chemical weapons.

Advisor : Dr. P. Alb. Uğur GÜNGÖR

Number of Pages : 185

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
ÖN SÖZ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİ

1. TERÖRİZM	6
2. KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİ	10
a. Kitle İmha Silahları	10
(1) Genel	10
(2) Nükleer Silahlar	14
(3) Kimyasal Silahlar	19
(4) Biyolojik Silahlar	24
(5) Kitle İmha Silahları ile İlgili Başlıca Düzenlemeler	28
(a) Genel	28
(b) Cenevre Protokolü	29
(c) Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma	31
(d) Kimyasal Silahlar Sözleşmesi	33
(e) Biyolojik ve Zehirli Silahlar Sözleşmesi	34
b. KİS Terörizmi	36
(1) Genel	36

(2) Nükleer Terörizm	41
(3) Biyolojik Terörizm	48
(4) Kimyasal Terörizm	55
(5) KİS Kullanma Motivasyonları ve Engelleyici Faktörler	61
(a) Aktörlerin KİS Edinme ve Kullanma Motivasyonları	61
(b) Terör Örgütlerinin KİS Kullanmalarını Engelleyici Faktörler	66

İKİNCİ BÖLÜM

CAYDIRICILIK STRATEJİSİ

1. GENEL	71
2. TANIM	77
a. Caydırıcılık Nedir?	77
b. Strateji ve Teori Ayrımı	80
c. Caydırıcılık ve Zorlama Ayrımı	82
3. CAYDIRICILIĞIN VARSAYIMLARI	85
a. Rasyonellik	85
b. Aktörlerin Devlet Olması	88
c. Aktörler Arasında Düşmanlığın Olması	89
d. İnandırıcılığın Sağlanması	90
(1) Yeterli Kabiliyete Sahip Olma	94
(2) İstek ve Kararlılığın Kesin Olarak Belirtilmesi	96
4. CAYDIRICILIK ŞEKİLLERİ	98
a. Cezalandırma Tehdidiyle Caydırıcılık	99
b. Engelleyerek Caydırıcılık	100
c. Ani Caydırıcılık	102
d. Genel Caydırıcılık	104
e. Temel Caydırıcılık	107
f. Genişletilmiş Caydırıcılık	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CAYDIRICILIĞIN KİS TERÖRİZMİNE UYGULANABİLİRLİĞİ

1. KİS TERÖRİZMİ ALGISI	111
2. KİS TERÖRİZMİ VE CAYDIRICILIK STRATEJİSİ	116
a. Terör Örgütlerinin Özelliklerinden Kaynaklanan Zorluklar	121
(1) Adreslerinin Belli Olmaması Sorunu	121
(2) Rasyonel Olmamaları Sorunu	123
3. KİS TERÖRİZMİNİN CAYDIRILMASI	127
a. Cezalandırma Tehdidiyle Caydırma	127
(1) Saldırının Sorumlularının Tespit Edilmesinin Gerekliliği	128
(2) Terörizme Destek Veren Devletlerin Caydırılması	132
(3) Misilleme Yapmanın Politik Bir Gereklilik Olduğu Algısının Oluşturulması	138
(4) Neyin Cezalandırılacağıın Belirginleştirilmesi	140
b. Engelleyerek Caydırma	143
(1) Terör Örgütlerince Hedef Seçiminin Zorlaştırılması	145
(2) Terör Eylemlerinin Etkisini Azaltma Kabiliyetine Sahip Olma	148
c. Terörizmi Gayri Meşrulaştırma Çabaları	150

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	156
KAYNAKÇA	164

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo-1 : Teröristlerin Karşılaşabilecekleri Potansiyel Engellere Göre Biyolojik Ajanların Kıyaslanması	52
Tablo-2 : Teröristlerin Karşılaşabilecekleri Potansiyel Engellere Göre Kimyasal Ajanların Kıyaslanması	58
Tablo-3 : 11 Eylül Saldırılarından Önce Gerçekleştirilen Saldırı ve ABD'nin Verdiği Karşılıklar	119
Tablo-4 : Teröristlerin ve Destekleyenlerin Değer Verdikleri Hususlar ve Caydırıcı Devletin Caydırıcı Tedbirleri	125

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: <i>Central Intelligence Agency</i> (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
ETA	: <i>Basque Fatherland and Liberty</i> (Bask Vatan ve Özgürlük)
FARC	: <i>Revolutionary Armed Forces of Colombia</i> (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri)
FAS	: <i>Federation of American Scientists</i> (Amerikan Bilimadamları Federasyonu)
FM	: <i>Field Manual</i> (Sahra Talimnamesi)
HAMAS	: <i>Haraqat El Mukavama al Islamiya</i> (İslami Direniş Hareketi)
IAEA	: <i>International Atomic Energy Agency</i> (Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu)
ICRC	: <i>International Committee of the Red Cross</i> (Uluslararası Kızıl Haç Komitesi)
IRA	: <i>Irish Republican Army</i> (İrlanda Cumhuriyet Ordusu)
ITWG	: <i>Nuclear Smuggling International Technical Working Group</i> (Nükleer Kaçakçılık Uluslararası Teknik Çalışma Grubu)
KBRN	: Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer
KİS	: Kitle İmha Silahı
MAD	: <i>Mutual Assured Destruction</i> (Karşılıklı Garantili İmha)
MASAK	: Mali Suçları Araştırma Kurulu
MCRP	: <i>Marine Corps Reference Publication</i> (Deniz Kuvvetleri Referans Yayını)
NATO	: <i>North Atlantic Treaty Organization</i> (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NPT	: <i>Non Proliferation of Nuclear Weapons Treaty</i> (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması)
NSS	: <i>National Security Strategy</i> (Ulusal Güvenlik Stratejisi)
OPCW	: <i>Organization for the Prohibition of Chemical Weapons</i> (Kimyasal Silahları Yasaklama Örgütü)

PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
QDRR	: <i>Quadrennial Defense Review Report</i> (Dört Yıllık Savunma Gözden Geçirme Raporu)
RAND	: R esearch and D evelopment
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TNT	: Trinitrotoluen
WMD	: <i>Weapons of Mass Destruction</i> (Kitle İmha Silahları)
WMDC	: <i>Weapons of Mass Destruction Commission</i> (Kitle İmha Silahları Komisyonu)
WTC	: <i>World Trade Center</i> (Dünya Ticaret Merkezi)
YZU	: Yüksek Zenginleştirilmiş Uranyum

ÖN SÖZ

Terörizm, sahip olduğu küresel özellikleri nedeniyle, uluslararası sistemin bütün aktörlerini ilgilendiren günümüzün en önemli güvenlik sorunlarından birisidir. Bu büyük sorunun taraflarından birisi olan terör örgütlerinin kitle imha silahı olarak tabir edilen kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlara meyletmesi söz konusu sorunu çok daha ciddi boyutlara taşımaktadır. Terör örgütlerinin bu silahlar vasıtasıyla dünyayı bir felakete sürüklemeleri, göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konudur. Sorunun diğer tarafı olan devletlerin veya uluslararası örgütlerin, terörizmin bu seviyeye gelmesini engelleyebilecek girişimlerde bulunması ve politikalar üretmesi kaçınılmazdır. Caydırıcılık stratejisinin bu amaca hizmet edip etmeyeceği tartışılan bir konudur. Bununla beraber, amaç bu felaketten kaçınmak ise terör örgütlerinin caydırılmasından başka bir çözüm de gözükmemektedir. Yüzyıllardır varlığını devam ettiren terör örgütlerinin tamamen yok olduğu bir ortam yaratmak, en azından günümüz şartlarında gerçeklerle pek bağdaşmamaktadır. Fakat dünyayı bir felaketin eşiğine getirebilecek bazı eylem türlerinden kaçınmasını sağlayacak caydırıcı tedbirlerin alınması aynı seviyede gerçeklikten uzak değildir.

GİRİŞ

Kitle İmha Silahları (KİS) olarak bilinen nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar, insanlar tarafından kısa sürede ve ucuz zaferler elde etmek maksadıyla çok eskiden itibaren kullanılagelmiş ve gelecekte de, gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, kullanılmaya devam edilecek silahlardır. İlkel versiyonlarının kullanılması ile bile insanlığa aşırı miktarda zarar verme potansiyeli olan, kimyasal ve biyolojik silahların modern versiyonlarının verecekleri zarar, devletlerin savaşlarda mutlak mağlubiyetlerine ve dolayısıyla mutlak teslimiyetlerine neden olabilecek boyutlara ulaşabilir. Diğer bir KİS olan nükleer silahların etkileri ise II. Dünya Savaşı'nın sonlarında ilk kez kullanıldığında anlaşılmıştır. İlk ve son kullanımını gerçekleştiren ABD, Japonya'yı kayıtsız şartsız teslimiyete mecbur etmiştir.

Devletlerin kayıtsız şartsız teslim olmalarına neden olabilecek kadar etkili olan bu silahlara erişim, günümüzde nispeten kolaylaşmış durumdadır. Gelişen teknoloji bu silahların yapımı için ihtiyaç duyulan bilgiye açık kaynaklardan dahi ulaşabilmeyi mümkün kılmıştır. Bu durum uluslararası kamuoyunu tedirgin eder bir hal almıştır. Her ne kadar söz konusu silahların kullanılmasını, üretilmesini, bulundurulmasını ve el değiştirmesini engelleyen düzenlemeler var ise de yayılmanın tam olarak engellenebildiğini iddia etmek yanlış olur. Nitekim yakın zamanlara kadar bu silahların devletler tarafından savaşlarda veya ülke içindeki çatışmalarda kendi vatandaşlarına karşı kullanılmasına şahit olunmuştur. Az maliyetle çok etkili silahlara sahip olmak isteyen ve söz konusu düzenlemelere riayet etmeyen devletlerin, bu silahlara sahip olmak için gayret içerisinde olacakları yüksek bir ihtimaldir.

Devletlerin haricinde terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin bu silahlara sahip olma arzusunda olduklarını belirten emarelerin ortaya çıkması, uluslararası toplumu daha çok kaygılandırmaktadır. Devletler ve terör örgütleri KİS'e çok farklı motivasyonlar ile sahip olmak isteyebilirler. Devletler, prestij sahibi olmak, bölgesel güç olmak, caydırıcı olmak, yıldırım veya an azından kendisine karşı vuku bulacak bir saldırıda son çare olarak kullanmak maksadı ile bu silahlara sahip olabilirler. Bunun yanında devlet dışı aktör olarak tanımlanabilecek terör örgütleri, kendi menfaatlerini gerçekleştirme,

güçlü ve kararlı olduklarına muhataplarını inandırma, önemli olduklarını ve yadsınamayacaklarını hissettirme, kendi davaları için kamuoyu kazanma gibi amaçlar ile bu silahları edinme ve kullanma yoluna gidebilirler. Günümüze kadar kimyasal ve biyolojik silahlar ile gerçekleştirilmiş terör saldırılarına rastlamak mümkündür. Fakat değişik nedenlere bağlı olarak, çok fazla sayıda insanın ölümüne neden olmuş bir saldırı henüz gerçekleştirilmiş değildir. Bununla beraber eylemlerde kullanmak için bu silahları elde etme arayışı içerisinde olan ve bu silahlara sahip olmayı kutsal bir görev olarak algılayan terör örgütlerinin varlığı, tehlikenin boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Klasik anlamda bildiğimiz terör eylemlerinden farklı olarak, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan eylemler daha fazla kayıp verdimeye yönelik olmuştur. Bununla beraber terör eylemlerinde sayı bazında bir azalmanın olduğu bir gerçek olmasına rağmen, verilen zayıatlar açısından gözle görülür seviyede artış olmuştur. KİS'in yayılması ve bu silahların da terör örgütlerince kullanılması bu artışı çok büyük miktarlara taşıyabilir. Bu büyük tehdit, birçok ülkeyi kendisine karşı tedbir almaya yöneltmekte ve bu ülkeler yakın gelecekte kendilerine karşı yapılabilecek ve çok büyük yıkımlara sebep olabilecek KİS terörizmini mümkün görmekte, hatta beklemektedirler.

Terör örgütlerinin maliyet etkin silahları kullanmayı tercih ettikleri göz önüne alındığında, biyolojik ve kimyasal silahların kullanılması çok cazip bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır. Teröre destek veren ülkelerin yardımları göz ardı edilse dahi, çok basit laboratuvar ortamlarında bu silahları elde etmek mümkün hale gelmiştir. Fakat ortaya çıkacak etki, toplumda yaratacağı korku ve panik göz önüne alındığında çok az bir maliyet ile yeterince faydanın elde edilebileceği görülecektir. Bu nedenle biyolojik ve kimyasal silahlar için kullanılan “fakir adamın atom bombası” benzetmesinin yerinde bir benzetme olduğu görülmektedir.

Görülmektedir ki günümüzde terörizm kavramı çok farklı boyutlara ulaşmış adeta sıradan bir terör eylemine masum deditecek duruma gelmiştir. Özellikle El Kaide terör örgütü tarafından 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika’da gerçekleştirilen ve yaklaşık 3000 kadar insanın ölümüne neden olan saldırılar göz önüne alındığında bu gerçek rahatlıkla görülebilecektir. KİS’e ulaşma

gayreti içerisine giren ve kullanma niyetine sahip uluslararası terör örgütlerinin, uluslararası toplum için oluşturacağı tehdidin nasıl bertaraf edileceği veya caydırılacağı çözüm bekleyen büyük bir sorundur.

Bir KİS olan nükleer silahlar, II. Dünya Savaşı'ndan sonra caydırıcılık teorisinin geliştirilmesinde etkin rol oynamıştır. Bu tarihten önce de caydırıcılık stratejisi, devletler arasındaki savaşları engelleme stratejisi olarak kullanılmıştır. Fakat savaşların muhtemel sonuçlarının nispeten katlanabilir olması, bu stratejinin etkinliğini zedelemiştir. Nitekim nükleer silahların kullanılmasına kadar söz konusu strateji var olmakla beraber etkinliği tartışmaya açıktır. Hiroşima ve Nagazaki bombalamaları, atom bombalarının kullanılmasıyla artık savaşların katlanılamayacak boyutlara ulaşabileceğini ortaya koymuştur. Devletlerin katlanamayacakları sonuçlara maruz kalma ihtimali, savaşlara kalkışma ihtimallerini de azaltmaktadır. Soğuk Savaş süresince büyük devletlerin katıldığı bir savaşın gerçekleşmemiş olmasını, bu sonuca bağlamak mümkündür. Dolayısıyla, iki kutuplu sistemde kutuplar arasında sürekli gergin olan ilişkilerin savaşa dönüşmesini engelleyen caydırıcılık stratejinin başarısını da nükleer silahlara dayandırmak mümkündür. Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamında caydırıcılık stratejisinin uygulanabilirliği tartışılmıştır. Özellikle 11 Eylöl Saldırılarından sonra, terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin de güvenlik ortamını şekillendirebilme kabiliyetine sahip olması, caydırıcılık stratejisinin bu aktörlere karşı kullanılmasını da gerektirmiştir.

Terör örgütlerinin, sahip oldukları bazı özellikleri itibariyle, caydırılamayacakları fikri, terörizme karşı önalcı ve engelleyici saldırı yaklaşımlarının gelişmesine yol açmıştır. Terör örgütlerinin, caydırıcılık stratejisini destekleyen teorilerin varsayımları ile bağdaşmayan özellikleri, caydırıcılık stratejisinin terörizme karşı kullanılamayacağı düşüncesinin gelişmesine neden olsa da, bu şekilde bir genelleme yapmak tamamıyla doğru olmayacaktır. Caydırıcılık stratejisinin KİS terörizmine uygulanabilmesi, uluslararası toplumu büyük bir felaketten kurtarabilir. Bu nedenle politika yapıcıların bu stratejiyi, KİS terörizmine uygulanabilecek şekilde

şekillendirebilmelerini, bu amaca yönelik olarak atılmış önemli bir adım olarak görmek mümkündür.

Bu çalışmada aşağıda belirtilen sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır.

Terör örgütleri, KİS terör eylemi gerçekleştirmek için yeterli kabiliyete ve istekliliğe sahip midirler?

Terör örgütlerinin KİS elde etme imkânları, uluslararası toplumu kaygılandırarak seviyede midir?

Caydırıcılık stratejisi günümüzde de Soğuk Savaş süresince sahip olduğu etkinliğe sahip midir?

Caydırıcılık stratejisi KİS terörizmini engellemek maksadıyla uygulanabilecek bir strateji midir?

Bu sorulara cevap bulmak maksadıyla yapılan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümü, KİS terörizmine ayrılacak olup bu bölümde, terörizmin tanımı, KİS'in tanımı, kapsamı ve tarihi gelişimi, terör örgütlerinin KİS edinme çabaları ve motivasyonları, KİS'in kullanılmasını yasaklayan düzenlemeler, terör örgütlerini KİS kullanmaktan alıkoyan nedenler incelenecektir. Terör örgütlerinin daha önce gerçekleştirmiş oldukları eylemler, her ne kadar korkulacak boyutlarda zarara neden olmamışsa da, gelecekte gerçekleştirebileceği eylemlerin çok ciddi yıkımlara neden olacağı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda KİS terörizmi tehdidinin, günümüzün güvenlik ortamında önemli bir sorun olduğu gerçeği üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde caydırıcılık stratejisi açıklanacaktır. Her ne kadar kesin olarak ölçülemez ise de bu strateji, Soğuk Savaş süresince başarılı sonuçlar üretmiştir. Bu bölümde stratejinin teorik altyapısı incelenecek ve caydırıcılık teorisine göre stratejinin başarılı olabilmesi için öngörülen varsayımlar açıklanacaktır. Zorlama stratejisi ile arasındaki farka temas edilerek, caydırıcılık stratejisinin tarihi gelişim sürecinde maruz kaldığı farklı yorumlar neticesinde aldığı farklı şekiller üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde ise, caydırıcılık stratejinin KİS terörizmine uygulanabilirliği irdelenecektir. Özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra ortaya çıkan ve caydırıcılık stratejisinin varsayımlarının, yeni fakat ciddi bir tehdit olan KİS terörizmine uygulanamayacağı düşüncesinin yersiz olduğu ileri sürülerek caydırıcılık teorisinde yapılacak bazı değişiklikler ile bu stratejinin KİS terörizmine karşı da etkili bir şekilde kullanılabileceği ortaya konulacaktır. Stratejinin KİS terörizmine karşı kullanılması elbette devletlere karşı kullanıldığından daha fazla zorluklar içerecektir. Çalışmada bu zorluklar üzerinde durulmasını müteakip terörizmin caydırılmasında dikkat edilecek hususlar da vurgulanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİ

1. TERÖRİZM:

Terörizm yeni bir kavram ve olgu değildir. Tarihi gelişimi ve ilk uygulamaları çok eskilere dayanmaktadır. İlk örnekleri, Kabil'in Habil'i öldürmesine kadar geriye götürülebileceği gibi (Başeren, 2006: 7), Julius Sezar'ın bir suikast sonucunda öldürülmesine de dayandırılabilir (Jaspal, 2008: 103). Tarihi süreç içerisinde, Romalılara karşı mücadele veren Zealotlar ve Scariler¹, Haşhaşiler², Hindistan'da beş yüzyıldan daha fazla bir süre faaliyet gösteren Thuglar en eski terör örgütleri listesinde yerlerini almışlardır. Günümüzde terörizmin ulaştığı uluslararası seviye göz önüne alındığında, birçok nedene bağlı olarak, terör örgütlerinde ve eylemlerindeki artış dikkatleri çekmektedir. Hemen hemen her ülkeyi doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren bir terör örgütünden bahsetmek mümkündür.

Kavram olarak terör ve terörizm kelimeleri, "korkudan titreme veya titremeye neden olma" anlamına gelen Latince "terrere" kelimesine dayanmaktadır. Günümüzdeki anlamına en yakın hali ile kullanılması ve İngilizce diline ithal edilmesi Fransız İhtilali zamanında, dönemin Fransız Hükümetini nitelemek için kullanılan "Reign of Terror" ya da "Regime de la Terreur" ifadesi ile olmuştur (Weinberg ve Eubank, 2006: 26). Devlet terörizmi olarak da nitelendirilebilecek olan ve 1793-1794 yıllarında dönemin Fransız Hükümetinin muhaliflerini bastırmak ve siyasi hedeflerine ulaşmak

¹ Zealotlar, günümüzdeki Filistin topraklarında M.S I. yy'da faaliyet gösteren ve bölgede hakim güç olan Romalılara karşı mücadele veren Yahudi bir örgüttür (Weinberg ve Eubank, 2006: 21). Yapılan mücadele terör eylemi kabul edilerek yaklaşık 2000 kişinin çarmıha geçirilmesine neden olmuştur. Zealotların bir alt mezhebi olan Scariler, intihar saldırılarını ilk kullanan Yahudi kökenli bir örgüttür. Zealotların başarısız olması sonucunda ortaya çıkmış ve Filistin topraklarında faaliyet göstermişlerdir. İsimlerini eylemlerde kullandıkları ve Sica adını verdikleri bir kılıçtan almaktadırlar (Demirel, 2007: 21). Sicariler, Romalıları, Yahudilere karşı rastgele şiddet kullanmaları için provoke etmek ve Yahudilerin bunun karşılığında silahlanarak Romalılara saldırılarını ve bölgelerinden uzaklaşmalarını sağlamak için işbirliği Yahudiler ile önde gelen Romalıları öldürüyorlardı(Weinberg ve Eubank, 2006: 22).

² Hasan Sabbah tarafından kurulan ve 11'nci yüzyılda İran, Mısır ve Suriye'de faaliyet gösteren, Müslümanları dejenere ettikleri gerekçesiyle dönemin devlet başkanlarına ve liderlerine suikastlar düzenleyen bir örgüttür (Caşın, 2008: 232). Hasan Sabbah'ın söylediği "Biz sadece bir kişiyi öldürmekle kalmayıp, bin kişinin kalbine de korku tohumları ekeceğiz" ifadesi günümüz terör örgütlerinin de belirgin hedefleridir.

için takındığı tutum, terörizmin örnekleri arasında gösterilebilir. Bununla beraber küçük grupların da terörizmi kullanabilecekleri ve bu suretle daha etkili olabilecekleri fikri 19'ncu yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştır. 1870'lerde Rusya' da ortaya çıkan Halkın İradesi veya 1890'larda Avrupa'da ortaya çıkan birçok anarşist gurup terörizmi kullanmış örgütlerdir (Maurer, 2009: 2).

Bu kadar eskiye dayanan bir olgu olsa da, terörizmin tanımı hakkında ortak bir konsensüs hala oluşmuş değildir. Aslında taraflarınca, terörizmin bu kadar uzun süre sürdürülebilir olmasının temel nedenlerinden birisi de bu tanımlama sorunudur. Bununla beraber yapılan araştırmalar günümüzde yüzden fazla terör tanımının olduğunu ortaya çıkarmıştır. Siyasi menfaatler ve siyasi gündem devletlerin ve kurumların terör tanımlarını etkilemekte ve genel geçer kabul gören bir tanım yapılmasına engel olmaktadır. Bruce Hoffman, aynı devletin farklı kurumları tarafından dahi, bu kurumların kendi önceliklerini göz önünde tutmaları nedeniyle, farklı tanımlamalar yapılabildiğini belirtmektedir. ABD'nin resmi kurumlarında, hepsinin öncelikleri birbirinden değişik olan farklı terörizm tanımları kullanılmaktadır (Hoffman, 2006: 31-33). Devletlerin uyguladıkları dış politikalar, kendi menfaatleri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu menfaatlere dayalı olarak, aktörler bölgesel ve küresel ölçekte meydana gelen bazı olayları kendi politikalarına ve menfaatlerine göre değerlendirmekte ve reaksiyon göstermektedirler. Bazı olaylar, terör olayı olarak ifade edilirken benzer özellikler gösteren bazı olaylar da aynı aktör tarafından özgürlük savaşçısı olarak nitelendirilebilmektedir. Diğer bir ifade ile birisi tarafından terörist olarak tanımlanan kişi veya grup başka birisi tarafından özgürlük savaşçısı olarak tanımlanabilmektedir. Çok yakın müttefik olarak bilinen ABD ve İngiltere'nin terör rgt listeleri dahi farklılık göstermektedir. Çok dikkat çeken bir rnek ABD'nin listesinde IRA'nın dahi yer almıyor olmasıydı (Lutz ve Lutz, 2008: 9). Bu da aslında yakın müttefiklerin dahi terör tanımlamalarının farklı olabileceğini göstermektedir.

Terörizm, tarih boyunca devletler veya devlet dışı aktörler tarafından politik hedefleri gerçekleştirmek için kullanılan bir silah veya metot olmuştur (Jaspal, 2008: 105). Bu bağlamda devletlerin gerçekleştirdiği terörün çok

daha ölümcül olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Adolf Hitler'in, Joseph Stalin'in veya Mao Zedong'un neden olduğu terörizm devlet terörizminin bariz örneklerini teşkil etmektedir (Henderson, 2004: 9). Benzer şekilde Lenin de terörizmi askeri yöntemlerin kolay uygulanabilen bir parçası olarak nitelendirmekte ve bazen başvurulabilecek bir metot olarak görmektedir (Çitlioğlu, 2005: 19).

Her ne kadar bir tanımlama sorunu ile karşı karşıya olursa da, değişik kaynaklarda müşterek hususları ihtiva eden tanımlar da söz konusudur. Terörizm, organize bir örgüt tarafından, belirli politik amaçları gerçekleştirmek maksadıyla şiddet kullanılması veya kullanılacağı şeklinde tehdit edilmesidir. Şiddet genellikle rastgele seçilen ve çoğunlukla masum olan kurbanlara karşı kullanılmaktadır (Lutz, 2007: 292). Terörizmin amacı, bir cinayet olayındaki gibi salt insan öldürmekten ziyade, toplumda korku ve panik yaratmak maksadıyla benzer eylemler yapmak veya bu eylemlerin yapılacağı tehdidinde bulunmaktır. Teröristler mesajlarını iletmek için kurbanlara gereksinim duyarlar fakat örgütün mesajı ulaştırmak istediği kitle veya gerçek hedefi, kurbanlar arasında olmayabilir (Jaspal, 2008: 105). Tamamen masum olan bir insan dahi, terör örgütü tarafından verilecek bir mesajın ilgisine ulaştırılmasında bir kurban olabilir.

Terörle Mücadele Kanunu'nun 1'nci maddesinde terör;

cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet'in niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyet'in varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemler

olarak tanımlanmıştır.

Amerikan askeri yayınlarında ise terörizm, siyasi, dini veya ideolojik hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla devletleri veya toplumları zorlamaya veya yıldırmaya yönelik olarak yasal olmayan şiddet kullanımı veya şiddet tehdidi olarak tanımlanmaktadır (FAS [web], 1997: 1-154).

Yapılan tanımlar arasında ortak noktalardan bahsetmek mümkündür. Her şeyden önce herhangi bir eylemin terörizm kapsamında değerlendirilmesi için temel kriter, politik bir amaca veya siyasi bir değişikliği gerçekleştirmeye hizmet ediyor olması gerekmektedir (Stepanova, 2008: 12; Hoffman, 2006: 41). Eylemin şiddet içermesi veya inandırıcı bir şiddet tehdidini barındırması da kaçınılmazdır. Şiddete maruz kalan her ne kadar olay mahalinde bulunan masum sivil insanlar olsa da, gerçek hedef kitlesi çok farklı bölgelerde ve çok farklı gruplar olabilir. Bu nedenle eylemin psikolojik etkileri çok geniş bölgelere sirayet edebilir. Amaç bu etkinin gerçek hedef kitleye ulaşması ve oluşturacağı korku ile karşı tarafın yıldırılmasını sağlamaktır (Hoffman, 2006: 41). Şiddetin bir örgüt tarafından düzenli olarak kullanılması ve bunun da sistemli bir şekilde planlanıyor olması diğer bir kriteri oluşturmaktadır. Sadece bir eylemin gerçekleştirilmesi, terörizmin inandırıcılığına zarar vereceği düşüncesinden hareketle, eylemlerin sistemli olarak planlanması ve uygulanması da önemli bir gerekliliktir. İcra edilen her terör eyleminin, örgütün gücüne olumlu yönde katkı yapacak olması da terörizmin gereklerindendir. Terör örgütleri, siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için mücadele ettikleri tarafa nazaran daha güçsüz durumdadırlar. Bu güçsüzlükleri nedeni ile kendi talepleri rağbet görmemekte ve dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle gerçekleştirilen terör eylemleri örgütlerin güçlerini arttırmaya yönelik olmalıdır (Lutz ve Lutz, 2008: 12-13). İcra edilen terör eylemlerinin sayısı ve karmaşıklığı, hedef kitlede örgütün ne kadar güçlü olduğuna dair düşüncelerin oluşturulmasına yönelik olması gerekir. Nitekim örgüt, gücünü ve istikrarlılığını ispatladığı ölçüde, karşı tarafı yıldırarak belirlediği hedeflere ulaşabilir.

Terörizmin tanımlanması konusunda önem arz eden diğer nokta ise, terörizmin diğer şiddet içeren olgular ile karıştırılmaması gerçeğidir. Klasik savaşlar, özgürlük savaşları, gerilla savaşları, ayaklanmalar veya sıradan

cinayetler farklı olgulardır. Bunların da istisnai olarak terör eylemlerini ihtiva ettiği durumlar söz konusu olsa da, genellikle iki taraf arasında cereyan eden mücadelelerdir. Saldıran ve savunan, işgal eden ve direnen, fail ve kurban arasındaki ilişki bu kapsamdadır. Terörizmde ise bir üçlü ilişkiden bahsetmek gerekmektedir. Kurban ve failin yanında bir diğer taraf da, terör örgütünün gerçekleştirdiği eylemler vasıtasıyla, tutum ve davranışlarını etkilemeyi umduğu asıl hedef kitledir. Bir terör eyleminde, kurbanların bu hedef kitle ile hiçbir bağlantısı olmayabilir. Asıl etkileşim, terör örgütü ile etkilemek istediği hedef kitle arasında gerçekleşmektedir (Bale ve Ackerman, 2009: 12).

2. KİTLE İMHA SİLAHLARI TERÖRİZMİ:

a. Kitle İmha Silahları:

(1) Genel:

Silahlar, gücün bir bileşeni olarak, kendi isteklerimizi karşı tarafa kabul ettirmek maksadıyla sahip olmamız ve kullanmamız gereken ve sahip olunan tarafa, diğer bütün şartların eşit olması şartıyla, üstünlük sağlayan donanımlardır. Güç mücadelesini gerek amaç gerek ise araç olarak uluslararası ilişkilerin temeline oturtan realist yaklaşım, gücün hesaplanmasında askeri gücü dikkate alırken silah cins ve miktarlarını da önemsemektedir (Arı, 2010: 165-170). Basit ifadesiyle elinde mızrak olanın, mızrağa sahip olmayana; tüfeğe sahip olanın, sahip olmayana karşı bir üstünlüğünden bahsetmek mümkündür. Tarih boyunca meydana gelen mücadelelerde silahlara sahip olmak önemli bir rol oynamış ve günümüzde de oynamaktadır. Bu da silahlanma yarışının engellenemez bir hal almasına neden olmuştur. Silahlanma, savaşa hazır olmanın da en önemli bileşenlerinden biri olmuştur.

Silah denince de ilk anda akla gelen ve günümüzde konvansiyonel silahlar olarak tabir edilen top, tank, tüfek, füze sistemleri gibi silahlar olmaktadır. Bunların silah olduğu hususunda geniş kabul gören bir konsensüs olduğu için bu silahlara konvansiyonel silahlar denilmektedir. Bunların yanında konvansiyonel olmayan silahlar olarak tanımlanan kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer (KBRN) silahlar da yükselen bir

tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar silah olarak tabir edilseler de, bunların silah olup olmadıkları konusunda askeri literatürde ve genel ahlak kavramları çerçevesinde bir uzlaşma söz konusu değildir. Bu nedenle bu silahlara konvansiyonel olmayan silahlar da denilmektedir (Kibaroğlu, 2002: 1). Uluslararası literatürde bu silahlar için kullanılan diğer bir ifade ise kitle imha silahları kavramıdır. Bu kavram ile belirtilen silah cinsleri, genel olarak biyolojik, kimyasal ve nükleer silahlardır. Bu silahlar gibi konvansiyonel olmayan silahlardan olan radyolojik silahlar ise, ciddi sayıda ölüme neden olmamaları nedeniyle, KİS kapsamına alınmama yönünde eğilim vardır. Dolayısıyla, KİS kavramının günümüzde kimyasal, biyolojik ve nükleer silahları kapsadığını belirtmek yerinde olur (Denk, 2011: 97).

Tarih boyunca, günümüzdeki kadar sistemli ve teknolojik bir silah olarak olmasa da, nükleer olmayan KİS'in ilkel ve kaba versiyonlarının kullanımına şahit olunmuştur. Asurlular M.Ö VI. yy. da, düşmanlarının su kuyularını zehirlemek maksadıyla çavdarmahmuzunu olarak bilinen bir bitki hastalığını kullanmışlardır. Çinliler, düşmanlarını zehirlemek için arsenik dumanı kullanmışlardır (Kort, 2010: 19). Günümüze kadar, KİS olarak tabir edilen ve meşruluğu sorgulanan bu silahları kullanma mantığı sürekli var olmuştur. Her ne kadar uluslararası toplum tarafından bu silahların kullanılması sürekli yadırganmış ve kullananlar da kınanmışsa da, devletler bu silahlara sahip olmaktan ve kullanmaktan imtina etmemişlerdir.

KİS ile yıkıcı ve yok edici etkisi diğer konvansiyonel silahlara göre çok daha fazla olan silahlar kastedilmektedir. Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar kim tarafından kullanılırsa kullanılsın çok fazla zayıyata neden olabilecek silahlardır (Kushner, 2003: 404). Bu silahların etkileri zaman ve mekân ile sınırlandırılmamakta, savaş bittikten sonra dahi etkileri devam edebilmektedir. Sadece kendisine karşı kullanılan tarafı etkilememekte, aynı zamanda kullanan tarafı da etkilemesi söz konusu olabilmektedir. Hedef ayırımının tam olarak yapılabilmesi imkânsız görünmektedir. Kullanılan silahların, bölgedeki savaşan askerlerin yanında sivilleri de etkilemesi çok muhtemeldir. Bu nedenle savaş hukukuna da aykırılık oluşturmaktadırlar (Saribeyoğlu, 2004: 22).

Kavram olarak KİS ilk defa yakın anlamıyla 1937’de Centerbury Başpiskoposu tarafından kullanılmıştır. Daha sonra ABD Başkanı Truman’ın “kitle imhasına uyarlanabilir silahlar (weapons adaptable to mass destruction)” şeklinde 1945’te atıf yaptığı kavram BM Genel Kurulunun 1946 yılında atom enerjisi konusunda aldığı 1 sayılı kararında da bu şekilde ifade edilmiştir (Denk, 2011: 95). 1948 yılında ise, BM Konvansiyonel Silahlanma Komisyonu tarafından KİS tanımı günümüzdeki anlamıyla kullanılmıştır. Buna göre KİS, atom patlayıcı silahları, radyoaktif silahlar, ölümcül kimyasal ve biyolojik silahlar ile gelecekte geliştirilecek ve yıkıcı etkisi olan her türlü silahları ifade etmektedir (Andemicael ve Mathiason, 2005: 30).

Amerikan askeri yayınlarında ise KİS, çok büyük miktarda bir yıkıma ve/veya çok fazla sayıda insanın ölümüne neden olabilecek şekilde kullanılabilen silahlar olarak tanımlanmaktadır. Bu silahların nükleer, kimyasal, biyolojik veya radyolojik silahlar olabileceğini belirtmekle beraber, bunları taşıma ve atma vasıtaları tanıma dahil edilmemektedir (FAS [web], 1997: 1-162).

Tanım ile ilgili bazı eksikliklerden bahsetmek mümkündür. Her şeyden önce KİS kavramının biyolojik, kimyasal ve nükleer silahlar arasındaki, onların ölümcül etkilerine veya diğer etkilerine yönelik bazı farklılıkları maskeleyişini belirtmek mümkündür. Her ne kadar yeterli miktarda ve uygun koşullarda kullanıldıkları zaman hepsi, çok fazla miktarda ölümcül etkiye sahip olsalar da, etkileri birbirlerinden çok farklıdır (Roberts, 2007: 4). Bununla beraber bazı konvansiyonel silahların kitle imhasına yol açmaları söz konusu olabileceği gibi, KİS olarak tanımlanan kimyasal, biyolojik ve radyoaktif silahlarının kitle imhasına neden olmamaları da mümkündür (Blum ve diğerleri, 2005: 134). Bazı konvansiyonel silahlar yeterli miktarda kullanıldıkları takdirde bazı KİS olarak tabir edilen silahlardan daha fazla yıkıma neden olabilirler. 11 Eylül Saldırılarında kullanılan silahlar belki de KBR silahlarının neden olacağından çok daha fazla sayıda insanın ölümüne neden olmuştur. Bu nedenle nükleer silahlar veya bazı kimyasal silahlar çok fazla zayıtın verilmesine yol açabilirken ve dolayısıyla KİS olarak tanımlanabilirken, bazı kimyasal, biyolojik ve radyolojik silahlar aynı etkiyi

gösterememektedir. Hatta radyolojik silah kullanımının kısa vadede insan ölümüne sebep olmaması dahi söz konusudur. Tanım ile ilgili diğer önemli nokta ise, bu silahların çok büyük miktarda yıkıma neden olmalarıdır ki yıkım kabiliyetine sahip olan tek silah nükleer silahlardır. KBR silahlarının herhangi bir yıkım kabiliyetlerinden bahsetmek mümkün değildir (Bale ve Ackerman, 2009: 13).

Konvansiyonel silahların kullanılması ile de KİS'in neden olduğu insan kaybı ve/veya yıkım sağlanabilir. Aralarındaki ayırım, aynı sonuca ulaşmak için ihtiyaç duyacakları zaman ve kullanacakları cephane miktarıdır. Bir KİS olarak nükleer silahlar ele alındığında, bir kez kullanımı ile konvansiyonel silahların neden olduğundan çok daha fazla miktarda yıkım ve can kaybına neden olabilir. Kimyasal ve biyolojik silahlar ele alındığında ise, her ne kadar nükleer silahlar kadar olmasa da, konvansiyonel silahlar ile ulaşmak istenen sonuca çok kısa zamanda ve daha az silah kullanımı ile ulaşılabilir (Kort, 2010: 5). Konvansiyonel silahlar ile uzun sürebilecek bir savaş, KİS kullanılarak çok daha kısa sürede bitirilebilir.

KİS'in kullanımı da çok eskilere dayanmaktadır. 2500 yıl önce Karadeniz'in Kuzeyi ile Kafkas Dağları arasındaki bölgeye hükmeden Sakalar, günümüzdeki biyolojik silahların ilkel versiyonlarını ilk kullanan topluluk olarak bilinmektedir. Sakalar, çürümüş yılan zehiri, insan kanı ve gübreden elde ettikleri karışımı yerin altında belli bir süre beklettikten sonra okların ucuna sürerek etkili bir silah üretmişlerdir. Benzer şekilde Spartalılar tarafından da Peloponezya Savaşlarında, zehirli duman yapmak için sülfür ve diğer malzemeler kullanılmış ve zamanın kimyasal silahı elde edilmiştir. Fakat sebep oldukları insan kayıpları veya neden oldukları yıkım göz önüne alındığında, ne Sakaların zehirli oku ne de Spartalıların kullandıkları duman, günümüzdeki tanımlar bağlamında, KİS olarak değerlendirilmemektedir (Kort, 2010: 3-4).

(2) Nükleer Silahlar:

İnsanoğlu sürekli silahlarının yıkım gücünü arttırabilecek yöntemlerin arayışı içerisinde olmuştur. Bu sürecin son aşamasını da nükleer silahların bulunması ve kullanılması oluşturmaktadır. Aynı miktarda emek, zaman ve mali destek kimyasal veya biyolojik silahların geliştirilmesine tahsis edildiğinde aynı ölümcül sonuçlara ulaşmak bir ihtimal ise de, nükleer silahların bulunması ile savaş teknolojisinde yeni bir çığır açıldığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. O zamana kadar sürekli olarak silahların yıkım güçlerini arttırmaya çalışan savunma sanayisi, bu yeni icat ile en yıkıcı ve öldürücü silah olan nükleer silahları elde etmeyi ve kullanmayı başararak savaşın insanoğlu için artık dayanılmaz boyutlara ulaştığını göstermiştir (Quinlan, 1991: 295).

Konvansiyonel silahların kullanıldığı savaşlarda, taraflar kazanma ümidiyle savaşa girerler ve kaybetmeleri durumunda da yenilginin maliyetinin katlanılamayacak seviyede olmayacağını düşünürlerdi. Savaş, sonunda yenilgi de olsa, altından kalkılamayacak bir sonuç doğurmuyordu. Fakat II. Dünya Savaşının sonunda ilk kez kullanılan nükleer silahlar, bu düşüncenin son bulmasına yol açmış ve tarafları, savaşın sonuçlarının katlanılamayacak boyutlara ulaşabileceğini düşünmeye sevk etmiştir. Salt varlığı, sahip olana stratejik değer katan nükleer silahlar, II. Dünya Savaşından Soğuk Savaşın sonuna kadar geçen savaşız dönemin de etkili unsurudur. Muhalif görüşler olsa da, modern tarihin başlangıcı olan Vestfalya Antlaşmasından sonra, büyük güçlerin en uzun süreli savaşız ortamı yaşamalarını sağlayan en önemli faktör nükleer silahlardır (Waltz, 1990: 739-744).

Kimyasal ve biyolojik silahların ilkel versiyonlarının kullanımı çok eskilere dayanıyor olsa da aynı konu nükleer silahlar için geçerli değildir. Nitekim nükleer silahların insanoğlu ile buluşması 20'nci yüzyıl içerisinde olmuştur. İlk ve son kullanımı da aynı yüzyılın ortalarına tekabül etmektedir. Atom bombası, Nazi Almanyası'nın nükleer silah yapmasından kaygı duyan

ABD tarafından, II. Dünya Savaşı yıllarında geliştirilmiştir³. ABD, nükleer silahlara 1945 yılında ilk sahip olan ülke olmuştur. Çok uzun süre geçmeden 1949 yılında bu silahlara sahip ikinci ülke ise Rusya olmuştur. Rusya'yı 1952 yılında İngiltere takip etmiş, 1960 yılında Fransa ve 1964 yılında ise Çin bu silahlara sahip olmayı başarmıştır (Wirtz, 2007: 273).

Nükleer silahlar yapımı en zor olan KİS'tir. Bununla beraber en geniş kapsamlı yıkıma ve en fazla sayıda ölüme de neden olan silahlardır. Kullanıldıklarında çok geniş bir bölgede canlı-cansız her varlığı tamamen yok edebilecek potansiyele sahip olan nükleer silahlar, etkilerini de uzun süre devam ettirebilmektedirler. II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ABD'nin Japonya'ya karşı kullandığı nükleer silahların etkisi, aradan uzun süre geçmiş olmasına rağmen, hala unutulmamıştır. Neden olduğu yıkım ve zayıflık itibari ile konvansiyonel silahlardan çok etkili olan nükleer silahlar, sadece patladığı bölgedeki insanlara tesir etmemekte aynı zamanda diğer nesilleri de etkileyebilmektedir.

Nükleer silahların yapımında kullanılan temel elementler, uranyum ve plütonyum elementleridir. Bu maddelere fisil (parçalanabilir) madde denilmektedir. Nükleer silah yapımının en pahalı ve en fazla zorluk içeren süreci, bu maddelerin elde edilmesi sürecidir. Uranyum elementinin, uranyum-238 (U-238), uranyum-235 (U-235) ve uranyum-234 (U-234) olmak üzere üç adet izotopu vardır. Nükleer silah yapımı için en uygun olan izotop ise U-235 izotopudur. Doğadaki uranyum miktarının ise sadece %0,7 si U-235 olup, %99,3'ü U-238 ve %0,006' sı da U-234 izotopudur. Bu nedenle U-235 izotopunun diğerlerinden belli bir saflık derecesine ulaşınca kadar ayrılması gerekmektedir. Bu sürece, uranyum zenginleştirme denmektedir. %20 ve daha fazla miktarda U-235 izotopu bulunduran uranyum maddesine yüksek zenginleştirilmiş uranyum (YZU) denilmektedir. Bundan daha az

³ Albert Einstein'ın ABD başkanı F.D. Roosevelt'e yazdığı Alman bilim adamlarının nükleer fizyonu gerçekleştirdiğini ve bu gelişmenin atom bombasını yapmayı mümkün kıldığını, bu silahın da Nazi Almanyası'nın elinde olmasının uluslararası toplum için çok büyük tehdit olabileceğini belirten kaygı dolu mektubu, ABD yönetimini, atom bombası yapmayı esas alan Manhattan Projesini başlatmaya sevk etmiştir (Kort, 2010: 127-130).

miktarda U-235 izotopu bulunduranına ise, düşük zenginleştirilmiş uranyum denilmektedir. Silah yapımı için uygun olan uranyumun, %80 ve üzerinde U-35 içermesi gerekiyor. Her ne kadar %50 oranında zenginleştirilmiş uranyum da, silah yapımında kullanılsa da, bu silahın ağırlığı çok fazla olacak, taşınmasında ve atma vasıtalarıyla hedefe yönlendirilmesinde sorunların yaşanması söz konusu olabilecektir (Hynes ve diğerleri, 2006: 152). Plütonyum ise doğada kendiliğinden var olmayan ve nükleer reaktörlerde yapay olarak üretilen bir elementtir. U-238 izotopu, atom reaktöründe bir nötron yutarak bozunması sonucunda, fisil madde olan plütonyuma dönüştürülmektedir. Patlamaya neden olacak zincirleme reaksiyonun gerçekleşmesi için belli bir miktar fisil maddeye (uranyum veya plütonyum) ihtiyaç vardır. İhtiyaç duyulan ve belli şartlarda ve özelliklerde olması gereken fisil madde miktarına kritik kütle denmektedir (Kort, 2010: 13).

Nükleer patlamalara neden olan ve nükleer silahların yapımında kullanılan iki temel süreç vardır. Bunlar fizyon ve füzyon olarak bilinen ve birbirlerin zıddı olan tepkimelerdir. Fizyon, bir atomun parçalanması neticesinde ortaya enerjinin çıkmasına neden olan bir reaksiyon iken, füzyon birden fazla atomun birleşerek yeni bir atom meydana getirmesi ve yine enerji ortaya çıkarması ile neticelenen reaksiyondur. Fizyon bir nötronun, ağır bir elemente çarparak çarptığı element tarafından absorbe edilmesi ve bunun sonucunda çarptığı atomun kararsız hale gelerek daha küçük iki veya daha fazla parçaya bölünmesi reaksiyonudur. Bu reaksiyon sonucunda çok fazla miktarda enerjiyle birlikte nötron da açığa çıkmaktadır. Ortaya çıkan nötronlar başka atomlar ile birleşerek onların da kararsız hale gelmesine neden olur ve onların parçalanmasına yol açar. Bu süreç parçalanabilir madde sonlanıncaya kadar birbirini tekrarlar. Bu sürece zincirleme fizyon reaksiyonu denir. Bu zincirleme reaksiyonun bitimi fissil maddenin sonlanmasıyla olmaktadır. Füzyon ise iki atomun birleşerek yeni bir atom ve beraberinde büyük miktarda enerji açığa çıkarması reaksiyonudur. Birleşme olayı ancak çok yüksek sıcaklıkta gerçekleşmektedir. Nötronun diğer atomun etrafındaki elektromanyetik alandan geçerek söz konusu atomla birleşmesini, yüksek sıcaklıktan dolayı kazandığı hız sağlamaktadır. (Koppe, 2008: 12-40). Bu sıcaklığa ulaşmak için de bir fizyon olayının gerçekleşmesi gerekmektedir.

Füzyon bombalarının ilk aşamasını, atomların birleşmesini sağlayacak yeterli sıcaklığın oluşmasına neden olacak bir fizyon reaksiyonu oluşturmaktadır. Dolayısıyla füzyon bombalarının oluşumu, hem fizyon hem de füzyon tepkimelerini içermektedir (Kort, 2010: 13). Fizyon bombaları genellikle atom bombası olarak bilinirken, füzyon bombaları termonükleer veya hidrojen bombası olarak bilinmektedir. Her ikisi için de nükleer silah ismi kullanılmaktadır. Füzyon bombalarının Fizyon bombalarından yaklaşık 1000 kat daha etkili olduğu diğer önemli bir husustur.

Fizyon bombalarının iki çeşidi vardır. Bunlardan birisi yapımı ve kullanılması daha basit olan “silah tipi bomba (gun-type bomb)”, diğeri ise biraz daha zorluklar içeren ve “çökertme tipi bomba (implosion type bomb)” olarak bilinen bombalardır. Bu kavramlar esasında zincirleme reaksiyonun ve dolayısıyla nükleer patlamanın hangi yöntemler ile meydana getirileceği ile ilgili kavramlardır. Bu yöntem farklılığı ise, U-235 ve plütonyumun reaksiyonlardaki farklı davranışlarından kaynaklanmaktadır. Silah tipi bombalar, U- 235 izotopunun fisil madde olarak kullanıldığı bombalardır. Bu bombalarda az bir miktar U-235, silah gibi konvansiyonel bir ateşleyici ile büyük kütleye doğru ateşlenir. İki kütle bir araya geldiğinde ise kritik kütle oluşmuş olur ve fizyon reaksiyonu başlayarak patlama gerçekleşmiş olur. Bu şekildeki nükleer bombalar çok fazla uranyum gerektirdikleri için ağır ve hantaldırlar. Ortaya çıkardıkları enerji miktarı da diğerinden daha azdır. Fisil madde olarak plütonyumun kullanıldığı fizyon bombaları ise çökertme tipi bombalardır. Bu bomba sistemde, içinde plütonyumun bulunduğu bir tüp veya küre TNT gibi konvansiyonel patlayıcılar kullanılmak suretiyle patlatılır. Patlamanın içeriye doğru etkili olması sağlanır. Bunun neden olacağı şok dalgasının, içerideki malzemeleri sıkıştırmasıyla kritik kütle bir araya gelir ve bu noktada da nükleer patlama meydana gelir. Bu bomba sisteminin, silah tipi bombalardan çok karışık ve zor bir tasarımı vardır. Bununla beraber ortaya çıkan enerji miktarı çok daha fazla ve ihtiyaç duyulan fisil madde miktarı da daha azdır.

Konvansiyonel bombalar ile nükleer bombalar arasındaki fark, konvansiyonel bombalardaki patlamalar hızlı kimyasal reaksiyonlar nedeniyle

gerçekleşirken, nükleer bombadaki patlamalar atomik reaksiyonlardan kaynaklanıyor olmasıdır. Nükleer reaksiyonlar sonucunda çok fazla miktardaki enerji, çok kısa zamanda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de kimyasal reaksiyonlardan çok daha hızlı gerçekleşen nükleer reaksiyonlar, onlardan çok daha etkili ve yıkıcı özelliklere sahiptir.

Nükleer silahlarının uzun vadede ve hemen ortaya çıkan etkileri vardır. Uzun vadedeki ve anlık etkileri göz önüne alındığında, nükleer silahların enerjisinin %85'i patlamanın meydana geldiği anda ortaya çıkan blast etkisi (patlamanın neden olduğu hava basıncı), şok ile ısı ve ışık gibi etkiler nedeniyle verdiği anlık zarara ayrılmaktadır. Enerjinin %5'inin de hemen patlama anında ortaya çıkan, kurbanlarına zarar verdikten sonra da kaybolan anlık radyasyon tarafından kullanıldığı söylenebilir. Blast etkisinin neden olduğu zarar, patlamanın gerçekleştiği noktadan itibaren genişleyen bir şekilde önüne çıkan canlıları ve yapıları etkilemekte ve merkezden uzaklaştıkça da etkisi azalmaktadır. Ortaya çıkan termal enerji ve anlık radyasyon ise, fotonlar tarafından, genişleyen bir küre gibi çok geniş alanlara iletilebilmektedir. Hiroşima örneği göz önüne alındığında, patlama noktasının 1 km çevresinde ölenlerin sayısının oldukça fazla olduğu ve bunların da %85'inin, blast etkisi, termal enerji ve anlık radyasyondan dolayı öldükleri tespit edilmiştir. Bu etkiler patlama noktasından uzaklaştıkça azalmaktadır. Aynı olayda, patlama noktasının 1-2.5 km çevresinde yaşayan insanların %27'si ölmüş ve %37'si yaralanmışken, patlama noktasının 2,5-6 km çevresindekilerde ise %21'i ölmüş ve %25'i yaralanmıştır (Maurer, 2009: 100-101).

Anlık etkilerinin dışında, yukarıda belirtildiği gibi, hedef bölgenin topraklarındaki verimsizlik ve kuşaklar boyu süren kalıtsal hastalıklar şeklinde verdiği uzun vadedeki zararları ise, nükleer silahların toplam zararının %10'unu oluşturmaktadır. Patlamanın meydana geldiği bölgede suyun kirlenmesine neden olan ve canlıların yaşamasını olumsuz olarak etkileyen nükleer kalıntılar uzun bir süre varlığını devam ettirmektedir.

Bir nükleer bombanın tahrip gücü, bomba ile aynı etkiyi ortaya çıkaracak TNT (trinitrotolüen) miktarının ağırlığı cinsinden belirtilir. Nükleer

silahlar, klasik silahlara oranla çok daha fazla etkili olan silahlardır. Her ne kadar yapılan kıyaslamalar genellikle Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan silahlar üzerinden yapılsa da nükleer güçlerin günümüzde sahip olduğu silahlar onlardan çok daha fazla etkilidirler. 6 Ağustos 1945 yılında Hiroşima’da kullanılan ve “Little Boy” olarak isimlendirilen bomba, 3 metre kadar boyunda, 1,5 metre çapında ve 4000 kilogram kadar ağırlığında olduğu ve tahrip gücünün ise 12.000 ton ya da 12 kiloton TNT dolaylarında olduğu belirtilmektedir. 9 Ağustos 1945 tarihinde Nagazaki’ye atılan “Fatman” olarak isimlendirilen bombanın tahrip gücünün ise 22 kiloton TNT civarında olduğu belirtilmektedir. Her iki bombanın neden olduğu insan ölümü ise çeyrek milyona yaklaşmaktadır. Yine de bu bombaların günümüzdeki bombalar ile kıyaslanmayacak kadar zayıf olduklarını belirtmek gerekmektedir. Örneğin, ağırlığı 400 kg.’dan az olan Amerikan W62 nükleer başlıkları 170.000 ton tahrip gücünde, Çinlilerin elinde bulunan ve ağırlığı 5 tondan az olan CSS-4 bombalarının tahrip gücü, 5-10 milyon ton civarındadır (Ay, 2006: 8-10). Almanların Fransızlara karşı savaştığı ve Şubat 1916 da başlayıp aynı yılın sonlarına kadar süren Verdun Savaşında tarafların toplam kayıpları 750.000’dir ve bunun üçte biri ölüdür (Kort, 2010: 5). Bir tarafta yaklaşık bir yıl süren bir savaş sonucunda verilen kayıp, diğer tarafta ise sadece iki bombalama olayı neticesinde verilen, uzun dönem etkileri de göz önüne alındığında, belki de daha fazla olabilecek kayıp miktarı söz konusudur. Günümüzde ise Manhattan’da patlatılacak, günümüz şartlarında ufak sayılabilecek 150 kilotonluk tahrip gücü olan bir atom bombasının 830.000 insanın ölümüne, 875.000 insanın da yaralanmasına neden olacağı öngörülmektedir. Neden olacağı altyapı yıkımı ve ekonomik sorunların da çok büyük olacağı kesindir (atomicarchive [web], 2012).

(3) Kimyasal Silahlar:

Kimyasal silahların tam olarak ne olduğu ve neleri kapsadığı hususunda tek bir tanım yoktur. Bunun nedeni de bu konuda çalışan uzmanların, kimyasal silah yapımında kullanılan kimyasal ajan üzerinde ortak bir tanımlama yapamamasıdır. NATO, kimyasal ajanı; askeri operasyonlarda insanları öldürmek, ciddi şekilde yaralamak veya etkisiz hale getirmek

maksadıyla kullanılan kimyasal maddeler olarak tanımlamaktadır. Toplumsal olayları bastırmak için kullanılan göz yaşartıcılar, bazı ot öldürücü kimyasallar bu kapsamın dışında tutulmaktadır (FAS [web], 1996). Bu tanımda sadece insanlara verilen zarar göz önünde tutulmaktadır. Kimyasal ajanı, kimyasal özellikleri nedeniyle insanlar, hayvanlar, bitkiler ve maddeler üzerinde ölümcül veya zarar verici etkileri olan katı, sıvı ve gaz halindeki kimyasal maddeler olarak ifade eden diğer bir tanım ise daha kapsayıcıdır (Ellison, 2006: 501).

Kimyasal ajan tabiri, kimyasal silahları doğrudan tanımlamamaktadır. Bu tabir, kimyasal silahların yapılmasında kullanılan kimyasalları ifade etmektedir. Diğer bir deyişle kimyasal maddelerin silah haline getirilmemiş halini ifade etmektedir. Bazı kimyasallar patlayıcı özelliğe sahiptir ve konvansiyonel silahların yapımında kullanılmaktadırlar. Bu kimyasallar ile kimyasal silahlar arasındaki fark, kimyasal silahların patlamadan ziyade kimyasal ajanların sahip oldukları zehirleyici özellikleri ile öldürmek veya etkisiz hale getirmek suretiyle çevrelerini etkiliyor olmalarıdır. Bu ajanlar, herhangi bir fırlatma, taşıma, atma vasıtaları gibi kendilerini hedefe götürecek bir cihaza yerleştirilmedikçe kimyasal silah olmamaktadırlar. Biyolojik silah ve biyolojik ajan tabirleri için de aynı durum geçerlidir. Biyolojik silah ile kimyasal silah arasındaki fark, kimyasal silahları yapmak için kullanılan ajanlar insan yapımı iken biyolojik silahları üretmek için kullanılanlar doğada kendiliğinden vardır (Kort, 2010: 6-7).

Kimyasal Silahlar Sözleşmesinde, kimyasal silahlar ile ilgili tanım oldukça geniş ve kapsamlı olarak ifade edilmiştir. Bu sözleşmeye göre kimyasal silahlar deyimi, bir arada veya ayrı ayrı olmak üzere aşağıdaki anlamda kullanılmaktadır⁴ (Resmi Gazete [web], 3 Mayıs 1997).

(a) Bu sözleşmeyle yasaklanmayan amaçlarla kullanıldıkları ve cins ve miktarlarının bu amaçlarla tutarlı olduğu durumlar hariç olmak üzere, zehirli kimyasal maddeler ve bunların hammaddelerini,

⁴ Türkçe metin için Bkz. Resmi Gazete, 3 Mayıs 1997, Sayı: 22978 Mükerrer,

(b) (a) fıkrasında belirlenen zehirli kimyasal maddelerin, bu fıkra tanımlanan savaş gereçleri ve aygıtlarının kullanımı sonucunda ortaya çıkacak olan zehirleyici nitelikleri yoluyla ölüme veya bir başka hasara yol açmak amacıyla özel olarak tasarımı yapılmış savaş gereçleri ve cihazlarını,

(c) (b) fıkrasında sözü edilen savaş gereçleri ve aygıtlarının kullanımıyla doğrudan doğruya ilişkili bir biçimde kullanılmak üzere özel olarak tasarımı yapılmış olan herhangi bir cihazı ifade etmektedir. Maddelerde belirtilen anlamların her birisi tek başına kimyasal silah olarak nitelendirilebileceği gibi bir arada bir bütün olarak kullanılarak kazandığı anlam da kimyasal silah olarak nitelendirilmektedir.

Tanımda üzerinde durulan zehirli kimyasal madde ifadesi de aynı sözleşmede tanımlanmıştır. Buna göre zehirli kimyasal madde deyimi;

Kökenine veya üretim biçimine ve tesislerde, savaş gereçlerinde veya bir başka yerde üretilmelerine bağlı kalmaksızın, yaşam süreçleri üzerindeki kimyasal etkisi yoluyla, insanlarda veya hayvanlarda ölüme, geçici sakatlığa veya daimi hasara neden olabilecek herhangi bir kimyasal maddeyi ifade etmektedir.

Kimyasalların ve zehirli maddelerin savaşlarda kullanılması çok eski tarihlere dayandırılrsa da, kimyasal silahların kullanılması 1800'lerde sanayinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır (Wirtz, 2007: 277). Kimya sanayisinin değer kazanması ve gelişmesi, kimyasal maddelerin savaşlarda da kullanılabileceği endişesini de beraber getirmiş ve yasaklanması yönünde sonraki bölümlerde bahsedilecek düzenlemelere gidilmesi hususunda uluslararası toplumda yaygın bir kanaat oluşmuştur (Guillemin, 2005: 3). Bu silahların kapsamlı olarak ilk kullanımı I. Dünya savaşı sırasında Belçika'da meydana gelen çatışmalarda gerçekleşmiştir. Savaş boyunca, yüz bin ton klor, hardal gazı ve fosgen gibi kimyasal madde kullanılmış ve sonucunda yaklaşık doksan bin ölüme, bir milyonun üzerinde hastalık ve yaralanma

olayına neden olmuştur (Saribeyoğlu, 2004: 28). Modern kimyasal silahların geniş kapsamlı olarak ilk kullanımı olan bu muharebeleri, aynı zamanda kitle imha silahlarının da ilk kullanımı olarak kabul etmek mümkündür.

Kimyasal ajanlar, zarar verme şekillerine göre dört ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar, sinir gazları, boğucu ajanlar, kan zehirleyici ajanlar ve yakıcı ajanlardır. Bütün bu ajanlar, prekürsör⁵ denilen iki veya daha fazla kimyasal maddenin birleşiminden meydana gelmekte ve katı, sıvı ve gaz halinde olabilmektedirler.

Boğucu ajanlar, akciğerdeki dokulara zarar verip nefes alınmasını engelleyerek sonunda boğulmaya neden olan ajanlardır. Etkisini göstermesi için solunması gereken gazlardır. Fosgen (CG), difosgen (DP), klorin (CL), klorpikrin (PS) gazları başlıca boğucu gazlar olup bunlardan fosgen ve klorin 1. Dünya Savaşında çok fazla miktarda kullanılmış ajanlardır. Yakıcı ajanlar, çok yüksek dozda alınmadıkça ölüme neden olmayan, maruz kalındığında vücudun her yerinde yanık kabarcıklarının çıkmasına neden olarak kurbanı tamamen etkisizleştiren ajanlardır. Sülfür mustard (HD), Nitrojen Mustard (HN) gibi hardal gazları ve Levisit (L), Fosgen Oksim (CX) gibi gazlar başlıca yakıcı ajanlardır. Bu gazlar, aerosol⁶ olarak, sıvı veya buhar tanecikleri halinde yayılmaya müsait gazlardır. Kan zehirleyici ajanlar, kırmızı kan hücrelerinin akciğerlerden vücudun diğer organlarına oksijen taşıma kabiliyetine zarar vererek ölümlere yol açan ajanlardır. Ölümcül etkileri oldukça fazla olan kimyasal ajanlardır. Siyanojen klorür ve hidrojen siyanür gibi kan zehirleyici ajanlar her iki dünya savaşında da etkili bir şekilde kullanılmış ve çok fazla insanın ölümüne neden olmuş ajanlardır. Sinir ajanları ise, son zamanlarda geliştirilmiş ve en fazla ölümcül etkiye sahip olan ajanlardır. Merkezi sinir sisteminin çalışması için gerekli olan bir enzimin salınmasını engelleyerek ölüme neden olurlar. Sarin (GB), tabun (GA), soman (GD) gibi ajanlar G- ajanlar olarak bilinmekte ve 1930'lardan sonra geliştirilmeye başlanmıştır. II. Dünya Savaşından sonra geliştirilen VX ajanı

⁵ Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'nde prekürsör, "hangi yöntemle olursa olsun, bir zehirli kimyasal maddenin üretimi sırasında herhangi bir aşamada rol oynayan bir kimyasal reaktan" olarak tanımlanmaktadır.

⁶ Aerosol, bir katı veya sıvının gazlı bir ortamda(hava) asılı halde durabilecek şekilde yeterli miktarda ufak parçacıklar haline getirilmiş hali olarak tanımlanmaktadır (Ellison, 2006: 503)

ise, diğer sinir ajanlarından çok daha fazla etkili bir ajandır. Solunduğunda sarinden 3 kat daha fazla zehirli; deri yoluyla absorbe edildiğinde ise 1000 kat daha fazla zehirlidir (Kort, 2010: 7-9; Cole, 2011: 40).

Kimyasal ajanlar hedef topluluğa çok farklı yöntemler ile atılabilirler. Aerosol olarak spreyler ile atılabilir, patlayıcı maddeler veya bombalar ile atılabilir, doğal olarak buharlaşması sağlanabilir veya su kaynaklarına damlatılmak suretiyle kullanılabilirler.

Kimyasal silahların etkinliği büyük oranda, kullanıldıkları yere, kullanılan miktara ve kullanılan ajanın özelliklerine bağlıdır. Her ajanın farklı özellikleri olması nedeniyle, farklı yerlerde farklı özellikler gösterebilirler. Örneğin hidrojen siyanürün açık alanlarda çok çabuk buharlaşması, bu ajanın açık alanlarda kullanımını kısıtlamaktadır. Bununla beraber hardal gazı ve VX çok uçucu olmadıkları için bu ortamlarda rahatlıkla kullanılabilirler. Uygun olmalarına rağmen, çok ciddi miktarda zayıta neden olmaları için de çok fazla miktarda kullanılmaları gerekmektedir. Örneğin kalabalık bir ortamda yüz binlerce insanın ölümüne neden olmak için, kilometre kare başına yüz binlerce kg sarin gazı kullanılması veya 4 ton VX kullanılması gerekmektedir. Beş milyon litrelik bir su kaynağını zehirleyebilmek için 10 ton potasyum siyanüre ihtiyaç vardır. Ancak bu durumda söz konusu sudan 100 ml. kullanan bir insanın ölümü gerçekleşebilmektedir. Bununla beraber, mükemmel bir şekilde dağılımları sağlanması ve en uygun hava şartlarında kullanılacağı varsayımı altında, teorik olarak, 1,36 kg klorin 5000 insanın ölümüne neden olabilmektedir. Aynı sonuca ulaşmak için, sadece 710 gr. hidrojen siyanür veya sadece 10 gr. sarin kullanmak yeterli olabilmektedir (Cole, 2011: 42). Çok etkili olabilecek kimyasal silahların uygun atma vasıtaları kullanılmadığı, etkili olabilecekleri yerler doğru olarak tespit edilmediği ve ajan seçimi doğru bir şekilde yapılmadığı zaman istenen sonucu vermemesi söz konusu olabilir.

I. Dünya savaşından sonra büyük güçlerin tamamı, kimyasal ve biyolojik silahlar geliştirmek için arayış içerisine girmişlerdir. Her ne kadar savaştan sonra yapılan uluslararası düzenlemeler ile bu ve benzeri silahların savaşta kullanılması yasaklanmışsa da devletler tarafından iki savaş arası

dönemde ve sonrasında da bu silahlar etkili bir şekilde kullanılmıştır (Kort, 2010: 20). İspanya, Fas'ta, İtalya Etiyopya'da, Japonya da Çin'de iki savaş arası dönemde bu silahları etkili bir şekilde kullanan devletler arasındadırlar. II. Dünya Savaşında ise kimyasal ajanların Nazi toplama kamplarında milyonlarca insanın ölümüne neden oldukları bilinmektedir. Savaştan sonraki dönemde de bu silahlar ABD, Mısır ve Irak gibi ülkeler tarafından kullanılmışlardır (WMDC [web], 2006, 127).

Kimyasal silahlar üretimi en basit olan KİS arasındadır. Bazı ajanların üretim süreçleri son derece basittir. İhtiyaç duyulacak bilgiyi, herkesin ulaşabileceği kaynaklardan temin etmek mümkündür. Benzer şekilde ihtiyaç duyulan temel kimyasal maddeler de ticari amaçla bunların satışını yapan işyerlerinden elde edilebilir. Üretimin kolaylığı, üretilecek ajanla doğrudan bağlantılıdır. Örneğin hidrojen siyanür çok basit bir şekilde üretilmektedir. Tabun ise üretilmesi en kolay ajanlardandır. Büyük ölçekte üretim için çok büyük tesislere ihtiyaç olmayıp, organik kimya hakkında yeterli bilgisi olan birinin gerekli araç gereç ile donatılmış ufak bir laboratuarda üretebileceği bir ajandır. Bazı ajanlar ise çok daha basit koşullar altında üretilmesi söz konusudur. Örneğin 1930'lardan sonra üretilmeye başlanan sarin ajanının basit sayılabilecek ve ileri seviyede uzmanlık gerektirmeyen yüz farklı üretim şekli vardır (Cole, 2011: 41). Görülmektedir ki, bazı kimyasal silahların düşük ölçekte üretimi, çok fazla profesyonellik gerektirmeyecek şekilde basittir. Fakat bunların üretim miktarı arttıkça ve formülü ve teknolojisi tam olarak bilinmeyen yeni bir ajanın üretilmesi söz konusu olunca ortaya yeni zorluklar çıkabilmektedir.

(4) Biyolojik Silahlar:

Biyolojik silahları üretme mantığı ve bu silahları savaşlarda düşmana zarar verme maksadıyla kullanma düşüncesi çok eskilere dayanmaktadır. Bu silahların üretilmesinde esin kaynağı olan hastalıklar tarih boyunca savaşlarda kullanılmışlardır. 14'üncü yüzyılda Kaffa şehrini kuşatan Moğolların şehrin surlarının içine mancınıklarla veba mikrobi taşıyan cesetleri fırlatması (Purpura, 2007: 87), şehri terk eden Cenevizlilerin İtalya ve Avrupa'ya bu hastalığı yaymaları nedeniyle ortaya çıkan salgınla bağlantılı

ölümler, Yedi Yıl Savaşı (1756-1763) olarak bilinen savaşın sonunda İngiliz askerlerinin Amerikalı kızılderilere çiçek mikrobu bulaşmış battaniyeleri vermeleri sonucunda meydana gelen ölümler (Kort, 2010: 19-20) biyolojik ajanların canlılara zarar vermek amacıyla kullanılması mantığının çok eskilere dayandığının göstergeleridir.

Biyolojik silahların mikrobiyolojinin gelişmesi ile yakından ilişkisi vardır. Bu silahların geliştirilmesinde temel dayanak mikrop teorisinin geliştirilmesi ve hastalıklara neden olan ve mikrop olarak tanımlanan bir canlının var olduğu düşüncesinin ortaya çıkması olmuştur. 19. yüzyılda bilim adamları hastalıklara mikropların neden olduğunu ve hangi hastalığa hangi mikrobun neden olduğunu bulmuşlardır. Bu yüzyılda özellikle Alman ve Fransız bilim adamlarının ortaya koyduğu çalışmalar ile kayda değer ilerleme gösteren mikrobiyoloji, 20. yüzyıldaki biyolojik savaş programlarına da zemin hazırlamıştır. Mikropların silah haline getirilmesi için değiştirilebileceği fikri gelişmiştir (Guillemin, 2005: 21-24).

Biyolojik silahlar, doğal olarak var olan zehirlerin veya organizmaların insanlara zarar vermek amacıyla kullanılması suretiyle elde edilen silahlardır. Doğal olmaları nedeniyle de herhangi bir saldırının, salgın bir hastalığın yayılması olarak algılanması söz konusu olabilir (Wirtz, 2007: 281). Bu şekilde algılanan bir saldırının hafife alınması, saldırı olarak telakki edilmemesi ve gereken tedbirlerin zamanında alınmaması saldırının etki alanının çok daha fazla genişlemesine ve kayıpların da artmasına neden olabilir. Nitekim bu silahlar işlerini sessizce ve kısa sürede fark edilmeden gerçekleştiren silahlardır. Etkileri hemen ortaya çıkmayan, belirli kuluçka süreleri olan bu silahlar, hedef kitleye ulaştığında da artık yayılmaları için herhangi bir gayret sarf etmeye gerek yoktur. Zira insanların birbirleriyle etkileşimi sayesinde etki alanları her geçen gün genişleyecektir (Kort, 2010: 9).

Biyolojik ajanlar, virüsler, bakteriler ve biyolojik toksinler olmak üzere üçe ayrılmaktadırlar. Sirayet ettikleri canlılarda hızlı bir şekilde yeniden üreyerek çoğalan biyolojik ajanlar, canlıları etkisiz hale getirebilecek veya öldürebilecek hastalıklara neden olmaktadır. Canlı organizmalardan elde

edilen biyolojik toksinler, kimyasal ve biyolojik ajanların sahip olduğu özelliklere sahiptirler. Bu nedenle bunların ayrı bir kategoride ele alınması gerektiğini belirten uzmanlar da vardır. Fakat orijinlerinin canlı bir mikroorganizmaya dayanması nedeniyle biyolojik ajan olarak sınıflandırılması görüşü de hâkimdir. Vücutta çok hızlı çoğalabilme kabiliyetine sahip olmaları nedeniyle çok az miktarda biyolojik ajan, eğer uygun şekilde dağılmaları sağlanırsa, çok geniş alanlarda etkili olabilirler. Ağırlık olarak aynı miktardaki en ölümcül kimyasal ajanlar ile kıyaslandığında, onlardan daha etkili olabilen biyolojik ajanlar, nükleer silahların neden olduğu ölümcül yaralanmalardan daha fazlasına neden olması yönüyle gerçek bir KİS'tir (Richardson, 2001: 18). Kimyasal silahlar ile biyolojik silahlar arasındaki fark, kimyasal silahları yapmak için kullanılan ajanların insanlar tarafından laboratuvarlarda yapılması, bunun yanında biyolojik silahların yapımında kullanılan ajanların doğada zaten var olan mikroorganizmalar veya bunların ürettiği zehirler olmasıdır (Kort, 2010: 7).

Biyolojik silahlar, düşmanca amaçlar için biyolojik ajanların ve toksinlerin yayılmasında kullanılmak üzere tasarlanmış mühimmat, teçhizat veya bomba, havadan spreyleme cihazları ve diğer cihazlar gibi atma vasıtalarını kapsamaktadır. Söz konusu ajanların yayılmasında temel prensip, ajanların aerosol olarak hedef kitle tarafından solunmasına neden olmak veya tarım bitkileri üzerine spreyleme yaparak saçılmasını sağlamaktır (Guillemin, 2005: 2) Biyolojik bir aerosolun etkili ve bulaşıcı olabilmesi için, parçacıkların 1-5 mikron çapında olması gerekir. Bu suretle havada uzun süre asılı kalabilir, kurbanın akciğerinin en ücra noktasına sirayet edebilir ve kan dolaşımına karışabilirler (Tucker, 2009: 148).

Biyolojik ajanların, I. Dünya Savaşında hayvanlara karşı yapılan sabotaj eylemlerinde ve II. Dünya Savaşında Japonlar tarafından Çinlilere karşı silah olarak kullanıldıkları görülmektedir (Shea ve Gotttron, 2004: 8). 1934 ve 1945 yılları arasında Mançurya'da biyolojik silah programlarını geliştiren Japonya'nın hastalık bulaştırılmış pireleri kullanması, düşmanın su kaynaklarına ve erzaklarına mikrop bulaştırarak kirletmeleri gibi ilkel yöntemleri kullanarak Çinlilere ağır hasarlar verdikleri bilinmektedir. Aynı

şekilde Almanların I. Dünya Savaşında birçok sömürge ülkeden Fransa ve İngiltere'ye giden yük beygirlerine hastalık bulaştırarak öldürmeleri ve bazı özel operasyonlarda mikropları kullanmaları istisnai durumları teşkil etmektedir (Guillemin, 2005: 4-5). Ancak, II. Dünya savaşı öncesinde, konu üzerinde araştırmalar yapan bilim adamları arasında, hastalıklara neden olan mikroorganizmaların (patojenlerin), silah yapımında kullanılamayacak kadar hassas olduklarına dair yaygın bir kanaat vardı. Muhafaza edildikleri kabın dışarısına çıktıklarında ve nakledildiklerinde zehirleme etkilerinin azalması, fırlatma veya atma vasıtaları ile kullanılmaları durumunda etkilerinin azalması, herhangi bir patlama olayında organizmaların ölmesi gibi nedenler ile bu kanaat hasıl olmuştur. Fakat II. Dünya savaşında askeri alanda yapılan araştırma geliştirme faaliyetlerinin hız kazanması nedeniyle savaş süresince sürdürülen programlar neticesinde şarbon ajanının silah haline getirilmesinde başarıya ulaşılmıştır. Müteakiben ABD, İngiltere ve Rusya'nın bu konudaki yoğun çalışmaları, kısa sürede diğer organizmaların da silah haline getirilmesi sonucunu doğurmuştur. Ancak kitle imhasına neden olup olamayacağı, ABD'nin yaptığı testler sonucunda bir uçakla havadan atılan patojenlerin bir atom bombası veya hidrojen bombası kadar etkili olabileceği gerçeğini ortaya koyması ile kesinlik kazanmıştır (Maurer, 2009: 74-75)

Biyolojik silahların diğer kitle imha silahları gibi uzun dönem etkilerinin olması söz konusu olmayabilir. Bu silahlar kullanıldıkları alanlarda etkilerini daha çabuk kaybetmektedirler. Patojenlerin deri ile temas etmemesi durumunda ciddi bir tehlike arz etmemeleri, yüzeye indiklerinde tehlikeli olma risklerinin azalması nedeniyle etkileri kısa sürmektedir. Ayrıca patojenlerin hemen hepsinin güneş ışığına, sürekli değişen sıcaklıklara ve ozona karşı hassasiyetleri vardır ki bunlara maruz kalmaları durumunda kısa süre içerisinde yaşamlarını yitirmektedirler. İstisnai olarak en dayanıklısı olan şarbon ajanı 35 yıl yaşayabilmektedir (Maurer, 2009: 60). Bu nedenle biyolojik silahlar genellikle ilk anda nüfuz ettikleri canlılar ile bunların bulaştırabilecekleri diğer canlıları etkilemektedirler. Askeri kullanım maksatlı geliştirilen biyolojik silahlar çevresel faktörlere karşı daha dayanıklı hale getirilmektedir. Üretim, depolama ve taşıma süreçlerinde de etkileri fazla azalmayan bu silahların hastalık ve ölümlere neden olma oranı da daha

fazladır. Kuluçka dönemlerinin de azaltıldığı askeri maksatlı biyolojik silahlar, savaş ortamında da kullanılmaya son derece uygundur (Richardson, 2001: 18).

Biyolojik silahları edinme yarışına, I. Dünya Savaşında bu silahların ilkel versiyonlarını yine ilkel yöntemler ile kullanan Almanya'dan çekinen Fransa ile bu konudaki çalışmalarına daha önce başlayan Japonya öncülük etmişlerdir. Fakat atom bombası kadar etkili olabileceği değerlendirilen bu silahları edinmek için hemen hemen bütün gler çaba sarf etmişler ve yatırım yapmışlardır. Almanya'nın silah stokunda bu silahlardan fazla miktarda olduğu ve bu ülkenin bu silahları her an kullanabileceğinden duyulan endişe diğer ülkelerin de bu silahları elde etme yarışında daha da hızlanmalarına neden olmuştur.

(5) Kitle İmha Silahları ile İlgili Başlıca Düzenlemeler

(a) Genel:

KİS, ilkel veya modern versiyonları ile kullanılsa da, kullanıldıkları anda veya sonrasında, hem kullanan hem de maruz kalan tarafların tepkisini çekmiş silahlardır. Bu nedenle bu silahların kullanılmasının kısıtlanması yönünde çalışmalar ve çabalar sürekli var olmuştur. Bu bağlamda kimyasal silahların kullanılmasının sınırlandırılması ile ilgili bilinen ilk uluslararası antlaşma, 1675 yılında Strasbourg'da Almanya ve Fransa arasında imzalanan zehirli mermilerin kullanılmasının yasaklanmasına ilişkin antlaşmadır (Sarıbeyoğlu, 2004: 27). Bu tarihten 1868 yılındaki St. Petersburg Deklarasyonu'nda yapılan kısıtlamalara kadar herhangi bir düzenlemenin yapılmadığını belirtmek yanlış olmayacaktır. 1868 tarihli Savaş Zamanında 400 Gram Ağırlığın Altındaki Patlayıcı Mermilerin Kullanımından Vazgeilmesine Dair St. Petersburg Deklarasyonu'nda, deklarasyona taraf devletler, kendileri arasında yapılacak bir savaşta 400 gramın altındaki patlayıcı olan ile patlayıcı veya yanıcı maddelerle doldurulmuş her türlü merminin kullanılmasını yasaklamaktadırlar (ICRC [web], 2012). Bu deklarasyonda önem arz eden husus, savaş dışı kalmış kişilerin çok fazla acı çekmesine yol açan ve kaçınılmaz olarak lme götüren mermilerin

yasaklanmasıdır. Savaşanlara veya sivillere gerekmeyen ölçüde fazla acı çektiren mermiler yasaklanmaktadır. KİS'lerin gereksiz acıya neden olabileceği ve asker-sivil ayrımı yapamayacağı bilinen bir gerçektir. Bu deklarasyon ile, benzer silahların savaş ahlakına aykırılık oluşturacağı nedeniyle yasaklanabileceği düşüncesi gelişmeye başlamıştır.

Bu deklarasyondan sonra, benzer silahların kullanımının kısıtlanmasına yönelik düzenlemelerin daha fazla arttığını belirtmek mümkündür. Nitekim 1874 yılında Brüksel'de gerçekleştirilen Savaşın Örf ve Kanunlarına İlişkin Konferans'da da, katılan devletler, savaşlarda zehir ve zehirli silahların kullanılmasının yasaklaması konusunda ortak karara varmışlardır. Hızla gelişen kimya endüstrisinin verdiği kaygının, devletlerin bu şekilde bir karar almalarında etkili olduğunu da belirtmek gerekir. 1899 yılında Lahey'de gerçekleştirilen ilk Uluslararası Barış Konferansı'nda da benzer kararlar alınmıştır. Bu konferansta silahların kontrolü bağlamında, insancıl duyguların da öne çıkmasıyla, kimyasal ve biyolojik ajanların sivil veya askerlere fazla acı yaşatmasını yasaklayan düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda konferansa katılan Avrupalı delegeler, boğucu ve sağlığa zararlı gazları kullanan mermilerin kullanılmasından imtina edilmesine karar vermişlerdir. 1907'deki Lahey Konferansı'nda da İngiltere, Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri tarafından imzalanan bu yasaklamalar tekrar onaylanmıştır. Fakat bu yasaklamaların herhangi bir yaptırımla desteklenmemesi, etkinliğini oldukça azaltmıştır. Nitekim I. Dünya Savaşında, fosgen, klorin, hardal gazı, göz yaşartıcı gazlar ve diğer birçok gazın, savaşın taraflarınca yoğun bir şekilde kullanıldıkları bilinmektedir (Guillemin, 2005: 3).

(b) Cenevre Protokolü⁷:

Zehirli maddelerin savaşlarda silah olarak kullanılması yasaklanmış olmasına rağmen I. Dünya Savaşı'nda aşırı bir şekilde kullanılması, uluslararası toplumun, hem kimyasal hem de biyolojik silahların savaşlarda kullanılmasını yasaklamaya yönelik daha kararlı tutum

⁷ Orijinal ismi Muhnik, Müsemmin veya Buna Mümasil Gazların ve Bakteriyolojik Vesaitin Harpte İstimalinin Men'i Hakkında Protokol'dür. Orijinal metni için Bkz. http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlasmalar/Silahlı_Catisma_Hukuku/SCH1.ht ml

sergilemesine neden olmuştur. Nihayetinde, Boğucu, Zehirleyici ve Diğer Gazlar ile Bakteriyolojik Savaş Yöntemlerinin Savaşlarda Kullanımının Yasaklanmasına Dair Protokol (Cenevre Protokolü) 1925 yılında imzalanmış ve 1928 yılında uygulamaya girmiştir. Bu protokol, söz konusu silahların kullanılmasını yasaklamakla beraber, üretilmesi, stoklanması ve yığınaklanmasına herhangi bir yasaklama getirmemektedir. Birçok devlet, bu silahlar kullanılarak kendilerine karşı herhangi bir saldırı olması durumunda misilleme yapma hakkını saklı tutmuştur (WMDC [web], 2006: 113-114) .

Cenevre Protokolü, bu silahların sadece ilk kullanılmasını yasaklamıştır. Bu silahların üretilmesini ve stoklanmasını yasaklamamakta ve denetlememektedir. Dolayısıyla devletlerin bu silahları üretmesi konusuna sessiz kalmış, kimyasal ve biyolojik silahlar kullanmak suretiyle kendisine saldıran düşmana aynı şekilde karşılık verilmesine de dolaylı olarak izin vermiştir. Nitekim taraf devletlerin bu silahları bulundurmalarına herhangi bir tahdit konmamıştır. Dolayısıyla bu silah ve araçlara sahip devletlerin, kendisine karşı benzer yöntemler ile yapılan bir saldırıya karşılık vermesi söz konusu olabilir. Protokole taraf birçok devlet de kendisine karşı bir saldırı olması durumunda, karşılık vereceğini çekince olarak belirtmiştir (Guillemin, 2005: 5; Kibaroglu, 2006: 130). Protokolün bu silahların üretilmesi, bulundurulması veya stoklanması konularında herhangi bir düzenlemeye gitmemesi önemli bir eksiklik olarak belirtilebilir.

Protokol, I. Dünya Savaşında tarafların zehirli gaz kullanmalarına tepki olarak, bu gazların kullanımını engelleme amacı taşısa da amacına ulaştığını iddia etmek zordur. Bunun temel nedeni de, 1899 ve 1907 Lahey Konvansiyonlarında da olduğu gibi, herhangi bir yaptırım mekanizmasının olmamasıdır. Bu nedenle protokole taraf olan veya olmayan birçok devlet tarafından, yasaklanan bu maddeler kullanılmaya devam edilmiştir. Japonya, 1937 ve 1945 yılları arasında Çinlilere karşı biyolojik silahları etkin olarak kullanmışlardır (Kort, 2010: 183-184). Aynı şekilde, 1920'lerde Britanya tarafından Filistin ve Bağdat'ta, 1923-27 yılları arasında İspanya tarafından Fas'ta, İtalya tarafından 1930'da Libya'da ve 1935-40 yılları arasında Etiyopya'da, Mısır tarafından 1962-67 yılları arasında Yemen'de ve 1980-88

yılları arasında İran-Irak Savaşı sırasında bu silahlar kullanılmıştır (Kibaroğlu, 2006: 131).

(c) Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma:

II. Dünya Savaşı'nın sonunda kullanılan nükleer silahlar uluslararası toplumu haklı olarak yeterince kaygılandırmış ve savaşın hemen sonunda nükleer silahsızlanma konusunda girişimler gerçekleştirilmiştir. Fakat karşılıklı güvensizlik ortamının mevcudiyeti, sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Zira savaşın sonundan itibaren 20 yıldan az bir sürede 4 ülke daha nükleer silahlara sahip devlet haline gelmiştir. Özellikle 1960'larda tekrar artan kaygılardan dolayı BM nezdinde yapılan çalışmalar neticesinde 1968 yılında imzaya açılan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması⁸ 1970 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma hükümlerine göre 1 Ocak 1967 tarihinden önce bir nükleer silah yapmış veya patlatmış devletler, nükleer silah sahibi devlet olarak belirtilmekte ve bu devletler, diğer nükleer silah sahibi olmayan herhangi bir devlete bu silahları veya silahların teknolojisini veya bilgisini vermeme veya herhangi bir şekilde bu silahları elde etmeleri yönünde yardım etmeme yükümlülüğü altına girmektedirler. Antlaşmanın diğer bir maddesi antlaşmaya taraf nükleer olmayan devletlerin bu silahları edinme arayışı içerisinde olmamalarını düzenlemektedir. Bununla beraber antlaşma barışçıl amaçlar ile nükleer teknolojiyi edinmeyi ve geliştirmeyi bütün devletler için mümkün görmektedir. Nükleer silahsızlanma konusunu düzenleyen altıncı madde ise, antlaşmaya taraf her bir devletin, nükleer silah yarışının yakın tarihte durdurulması ve nükleer silahsızlanmaya ilişkin etkili önlemler ile sıkı ve etkili uluslararası denetim altında genel ve tam silahsızlanmaya ilişkin bir anlaşma akdi için görüşmeleri iyi niyetle yürütmeyi üstleneceklerini belirtmektedir. Bu bağlamda, antlaşmaya göre nükleer silah sahibi devlet olarak nitelenen devletler (ABD, Sovyetler Birliği, Fransa, İngiltere, Çin), nükleer silah yarışının bitirilmesi ve tam nükleer silahsızlanma konusunda iyi niyetle çalışmayı taahhüt etmektedirler. Fakat bu ifadenin muğlak bir ifade olduğunu

⁸ Antlaşmanın tam metni için Bkz. http://www.taek.gov.tr/attachments/134_npt_tr.pdf

ve devletleri bağlayıcı herhangi bir yaptırım içermediğini belirtmek gerekir. Bu şekilde bir taahhüt sadece, tarafların inisiyatifiyle silahsızlanma sürecine girmeyi öngörmektedir ki nükleer silah sahibi devletlerin bu konuda mutlak bir silahsızlanmayı gerçekleştirebileceği şüphelidir.

1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer silah denemesi yapmayan nükleer olmayan bir ülke, anlaşmaya taraf olduğu takdirde nükleer silah yapmayacağı konusunda bir taahhüt altına girmiş olmasına rağmen, bu tarihten önce nükleer deneme yapan ve anlaşmaya taraf olan ülkelerin ise nükleer silahlara sahip olma ve yenilerini üretme haklarının saklı kalmış olması antlaşma ile ilgili önemli bir sorun olarak görülmektedir. Nükleer olmayan ülkeler antlaşmaya taraf olarak kendilerini kısıtlarken, söz konusu beş nükleer ülke herhangi bir tahdit altında değildir. Bu da bazı devletlerin itirazlarına neden olmaktadır. Hindistan antlaşmanın ülkeler arasında ayırım gözettiğini ileri sürerek antlaşmaya taraf olmayacağını belirtmiş ve 1970’lerde başladığı çalışmalar sonucunda 1998 yılında nükleer silah sahibi ülke olmuştur (Kibaroğlu, 2002: 7).

Antlaşmanın diğer önemli bir maddesi olan üçüncü maddesinde, taraf devletlerin Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) ile ilişkileri düzenlenmektedir. Bu hüküm gereğince, antlaşmaya taraf nükleer silah sahibi olmayan devletler, tek başlarına veya diğer devletlerle birlikte, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun statüsüne uygun olarak, bu maddenin gereklerini yerine getirmek üzere, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu ile anlaşmalar akdedeceklerdir. Diğer bir ifade ile antlaşmayı imzalayan her devletin ayrıca IAEA ile de ayrı bir güvenlik denetim protokolü imzalayarak bu denetimlerin nasıl yapılacağının ayrıntılı şekilde belirtilmesine karar verilmiştir. Devletlerin Ajans ile imzalayacakları protokol ile, devletler, barışçıl amaçlarla kullanılacağı belirtilen nükleer enerji tesislerinin silah yapımında kullanılıp kullanılmadığı ve söz konusu antlaşma hükümlerine riayet edilip edilmediği konularında, ajansa denetim yetkisi vermektedirler.

(d) Kimyasal Silahlar Sözleşmesi:

Kimyasal silahlar ile ilgili artan kaygılar, uluslararası toplumu bu silahlardan kurtulmak için harekete geçmeye teşvik etmiştir. Konu ile ilgili görüşmeler 1980'lerde başlamış ve 1993 yılında Kimyasal Silahlar Sözleşmesi olarak bilinen," Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin,  retiminin, Stoklanması ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme" imzaya açılmış ve 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, kimyasal silahların üretilmesi, depolanması, transfer edilmesi, geliştirilmesi ve kullanılmasını yasaklamaktadır. Aynı zamanda taraf devletlerin ellerindeki her türlü kimyasal silahı ve bunların  retilbilece i tesisleri imha etmeyi veya başka bir tesise dönüştürmeyi de öngörmektedir. Buna göre sözleşmeye taraf devletlerin ellerindeki kimyasal silah miktarlarını beyan etmelerini ve sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 10 yıl içerisinde de ellerindeki silah stoklarını imha etmeleri gerekmektedir. Bu durumda 2007 yılında bütün silahların imha edilmiş olması gerekmektedir. Bununla beraber, en fazla 5 yıl olmak üzere, silahların imhası için ek süre tanımayı mümkün görmektedir. Ancak hiçbir şekilde gelecekte bu silahların üretilmesine, stoklanmasına, geliştirilmesine, transferine ve kullanılmasına müsaade etmemektedir. Aynı zamanda taraf devletler, diğer bir devlete silahların ve tesislerin imhası esnasında ihtiyaç duyulması halinde gerekli işbirliğini ve teknik desteği sağlamayı da kabul etmektedirler.

NPT antlaşmasından farklı olarak, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi hiçbir devlete bu silahları elde tutma izni vermemektedir. Devletlerin b y kl  ne veya k   kl  ne, bu silahları edinme zamanına bakmaksızın, sözleşmenin bütün maddelerinin taraf bütün devletlerce uygulanmasını öngörmektedir.

Kimyasal silahlar sözleşmesi ile ilgili önem arz eden diğer bir husus ise, taraf devletlerden her birinin, toplumsal olayları denetim altında tutmakta ve bu olaylara müdahale etmekte kullanılan gereçleri bir savaş yöntemi olarak kullanmamayı taahhüt etmemesidir. Bu kapsamda toplumsal olaylarda kullanılan maddeler ve araçlar yasaklanmamakla beraber, bunların bu amacın dışında savaşlarda silah olarak kullanılması engellenmektedir.

Kimyasal Silahlar Sözleşmesinin diğer benzer antlaşmalardan önemli bir farkı, bu antlaşmada belirtilen yükümlülükleri takip etmek maksadıyla Kimyasal Silahları Yasaklama Örgütü (Organization for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW) olarak bilinen teşkilatın kurulmuş olmasıdır. Taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini kontrol etmek maksadıyla kurulan bu örgüte taraf devletlerin üye olması gerekmektedir. Konvansiyonu imzalayan her devlet, konvansiyonun yürürlüğe girmesini müteakip 30 gün içerisinde sahip olduğu kimyasal silah cins ve miktarı ile kimyasal silah üretiminde kullanılan tesislerini, konvansiyonda belirtilen tasnif şekline göre Örgüte bildirmekle yükümlüdür. Günümüze kadar kimyasal silahsızlanma açısından meydana gelen olumlu gelişmeler göz önüne alındığında, bu şekilde bir örgütün olumlu katkılarının olduğunu söylemek mümkündür.

(e) Biyolojik ve Zehirli Silahlar Sözleşmesi:

1925 yılında imzalanan Cenevre Protokolü, aslında kimyasal silahlar ile birlikte biyolojik silahların kullanılması ile ilgili de kısıtlamalar getirmiştir. Fakat söz konusu bu kısıtlamalar bu silahların yayılmasını ve kullanılmasını engelleyememiş ve birçok devletin silahlanma programlarında bu silahların üretilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili çalışmalar önemli ölçüde yer almıştır. Başta 1920' lerin Fransa'sı olmak üzere, Japonya, İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği gibi ülkeler bu silahların savaşları kazanmada etkin rol oynayacağı beklentisiyle, bu silahların geliştirilmesine önemli yatırımlar yapmışlardır (Guillemin, 2005: 2). Bu silahların üretilmesi, kullanılması ve yayılmasına yeterince engel olunamaması uluslar arası toplumu daha etkin düzenlemeler yapılmasına sevk etmiştir. Nitekim 1960'lı yılların sonlarına doğru, başta ABD olmak üzere birçok devlet biyolojik silah programlarından vazgeçmiş ve barışçıl ve savunma amaçlı programlara yönelmişlerdir. Biyolojik silahlardan kurtulma yönünde sarf edilen çabalar sonucunda Biyolojik Silahlar Konvansiyonu olarak bilinen Bakteriyolojik (Biyolojik) ve

Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Yapımı ve Stoklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme⁹ hazırlanmıştır.

10 Nisan 1972'de imzaya açılan ve 26 Mart 1975'te yürürlüğe giren sözleşme ile taraf devletler, hiçbir şartta orijini veya üretim şekli veya barışçıl amaçlarla tezatlık oluşturacak miktarda biyolojik silahları, biyolojik ajanları veya bunların atma vasıtalarını geliştirmeme, üretmeme, transfer etmeme ve depolamama yükümlülüğü altına girmektedirler. Taraf devletler antlaşmada belirtilen barışçıl amaçlar haricinde ve bu amaçlarla dahi olsa belli bir miktarın üstünde, amaçla aykırılık oluşturacak miktarda biyolojik ajan bulundurmamayı da kabul etmektedirler. Sözleşmenin en önemli özelliği, taraflara silahsızlanma yükümlülüğü getirmesidir. Buna göre taraflar sözleşmenin yürürlüğe girişinden itibaren en geç dokuz ay içerisinde (sözleşme yürürlüğe girdikten sonra katılan devletler ise katılma tarihinden itibaren) bütün etken, toksin, silâh, teçhizat ve nakil araçlarını imha etmeyi veya bunları barışçıl amaçlarla kullanılır hale getirmeyi yükümlenirler (Saribeyoğlu, 2004: 43).

Taraf devletler, sözleşmenin hedeflerine aykırı herhangi bir sorunun yaşanması durumunda işbirliğinde bulunmayı kabul etmektedirler. Benzer şekilde taraf devletler, sözleşmeye aykırı davranan diğer bir taraf devleti BM Güvenlik Konseyine şikâyet edebilmektedirler. Bununla beraber, sözleşmenin herhangi bir yaptırım içeren hükmünün bulunmaması, etkinliğini zedelemektedir. Kimyasal Silahlar Sözleşmesinde olduğu gibi, sözleşme hükümlerinin gereklerini takip eden bir örgütün olmaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Sözleşme hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığını tespit etmek maksadıyla gözden geçirme toplantılarının icra edilmesi taraflarca kabul edilmiş olsa da, şimdiye kadar etkili bir sonuca ulaşıldığını iddia etmek doğru olmayacaktır.

Biyolojik Silahlar Sözleşmesi, biyolojik veya zehirleyici silahların kullanımını açıkça yasaklayan bir sözleşme değildir. Ancak taraf devletlerin, bu tür silahların kullanımını yasaklayan 1925 Cenevre Protokolü altında

⁹ Türkçe tam metin için Bkz. Resmi Gazete, 6 Ağustos 1974, Sayı; 14968

üstlendikleri yükümlülüklerin halen geçerli olduğunu belirtmektedir. Cenevre Protokolü ise, yukarıda belirtildiği gibi sadece bu silahların kullanımı yasaklamaktadır. Dolayısıyla bu sözleşme ve protokolün hükümlerinin beraber değerlendirilmesi durumunda bu silahların kullanımı, üretilmesi, stoklanması ve geliştirilmesinin yasaklanması sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca, sözleşme hükümlerinin, devletlerin Protokol'de belirtilen yükümlülüklerini kısıtlayıcı veya azaltıcı şekilde yorumlanamayacağı da belirtilmektedir. Yani devletlerin Cenevre Protokolü'nde öne sürdüğü çekinceler geçerliliğini korumaktadır. Ne var ki Biyolojik Silahlar Sözleşmesine taraf olan her devlet, aynı zamanda Cenevre Protokolü'ne de taraf değildir (Sarıbeyoğlu, 2004: 39). Bununla beraber, sözleşmenin söz konusu silahların üretilmesini, geliştirilmesini, stoklanmasını yasaklamış olmasını dolaylı olarak kullanımını da yasaklamış olduğu şeklinde değerlendirmek de mümkündür (Pazarcı, 2010: 589).

b. KİS Terörizmi:

(1) Genel:

KİS'lerin terör örgütleri tarafından eylemlerde kullanılabileceği düşüncesi, uluslararası toplumu kaygılandıran bir konu olagelmıştır. 1940'ların sonunda da teröristlerin nükleer, kimyasal ve biyolojik silahları elde edecekleri fikri çok yaygın olmakla beraber, geçen süre içerisinde bu fikri doğrulayan çok fazla gelişme olmamıştır (Maurer, 2009: 1). Atom bombasının başarılı bir şekilde 1945 yılında ilk kullanımından sonra, terör örgütlerinin nükleer, biyolojik ve kimyasal silahları kullanacaklarına dair tartışmalar değişen yoğunluklarda sürekli var olmuştur (Gurr ve Cole, 2002: 1). Fakat yirmi yılı aşkın süredir, devlet adamları, politikacılar, akademisyenler KİS terörizminin ortaya koyduğu tehdit nedeniyle daha fazla kaygılanmaktadırlar. Özellikle Aum Shinrikyo terör örgütünün Tokyo metrosunda sarin gazı kullanarak düzenlediği terör saldırısından sonra bu kaygıların daha da arttığını belirtmek yerinde olur. Her ne kadar, geniş boyutta insan ölümlerine neden olan bir KİS terör eylemi gerçekleşmemiş olsa da, bu konudaki olasılıklar kaygıları yok edememektedir (Bale ve Ackerman, 2009: 11; Lutz ve Lutz, 2008: 31). Zira terör örgütlerinin bu silahlara sahip olduklarında

kullanmayacaklarının garantisi yoktur. Aum Shinrikyo'nun 1980'lerde de biyolojik ve kimyasal silahları hazırladığı ve kullandığı göz önüne alınırsa, iyi finanse edilen bir terör örgütünün bu silahları bulması ve kullanması ihtimal dışı olmayacaktır (Kushner, 2003: 404).

Uluslararası toplum devlet dışı aktörlerin, özellikle de terör örgütlerinin, KİS kullanmak suretiyle bir eylem gerçekleştirme ihtimallerini geniş kapsamlı olarak ele almaktadır. Yakın gelecekte bu şekilde bazı eylemlerin gerçekleşebileceği fikri uzmanlar tarafından da üzerinde durulması gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler uluslararası topluma yön veren siyasileri de etkilemiş ve alınması gereken tedbirler tartışılmaya başlanmıştır. 2002 yılının Mayıs ayında ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, terör örgütlerinin kaçınılmaz olarak KİS elde edeceklerini ve elde ettiklerinde de kullanmakta tereddüt etmeyeceklerini belirterek, algılanan tehdidin önemine vurgu yapmıştır (Shea ve Gottron [web], 2004: 6). Ocak 1999 yılında ABD Başkanı Bill Clinton yaptığı açıklamada ülkesinin yakın zamanda kimyasal ve biyolojik silahların kullanılacağı bir terör saldırısına maruz kalacağını belirtmiştir. ABD Savunma Bakanı William Cohen ise, konuya biraz daha kesinlik kazandırarak, sorunun yapılıp yapılamayacağı olmadığını fakat ne zaman yapılacağı olduğunu ifade ederek tehdidin ciddiyetini ortaya koymuştur (Cole, 2011: 21). 2006 yılında Fransa Devlet Başkanı Jacques Chirac'ın, kendilerine karşı KİS kullanılarak gerçekleştirilecek bir terör eylemine verecekleri karşılığın çok ağır olacağını ve konvansiyonel olmayan silahları da kullanabileceklerini ifade eden konuşması (Jenkins, 2006: 37), devletlerin KİS terörizmini kendi güvenliklerine karşı tehdit olarak algıladıklarının iyi bir örneğini teşkil etmektedir. 1995 yılında Aum Shinrikyo terör örgütünün sarin gazı ile gerçekleştirdiği eylemler sonrasında, başta ABD ve İngiltere olmak üzere birçok ülkenin istihbarat örgütü, terör örgütlerinin KİS terörizmi gerçekleştirebilecekleri yönünde değerlendirmelerde bulunmuş ve ilgili birçok rapor hazırlamışlardır (Bellany, 2007: 18-19).

KİS terörizmi ile ilgili kaygılar uzun süredir var olsa da, özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra birçok devletin güvenlik ile ilgili gündemlerinin ilk

maddesini, kendilerine karşı bir KİS terör eyleminin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusu oluşturmaktadır. 11 Eylül Saldırıları konvansiyonel olan silahların konvansiyonel olmayan yöntemler ile kullanılması yoluyla kitle imhasına neden olmuşsa da, Pentagon'un yakın zamanda kimyasal bir terör saldırısını beklediklerini ifade etmesi gibi, dünyanın diğer devletleri de KBRN silahları kullanılarak gerçekleştirilecek bir terör saldırısının tedirginliğini yaşıyorlardır. 11 Eylül Saldırılarından kısa bir süre sonra ABD'de bazı kamu kurumlarını çalışamaz hale getiren ve toplumu büyük bir panik ortamına sokan şarbonlu mektuplar ile gerçekleştirilen saldırılar bu tedirginliğin yaşanmasını daha da haklı kılmıştır. Bununla beraber, terör örgütleri tarafından KİS silahları kullanılarak gerçekleştirilen eylemlerin sayısının çok fazla olmadığını da belirtmek gerekmektedir. 1970'li yıllardan günümüze kadar olan dönem içerisinde KİS kullanılarak gerçekleştirilen eylemler sürekli bir artış içerisinde olmuştur. KBRN silahları ile ilgili meydana gelen olaylar irdelendiğinde, bu silahlar ile henüz çok fazla sayıda insanın ölümüne ve yaralanmasına neden olan bir terör eylemi gerçekleştirilmiş değildir. Her ne kadar şimdiye kadar gerçekleştirilen ve KBRN silahlarının kullanıldığı terör eylemlerinde, bu silahlar basit ve ilkel yöntemler ile kullanılmışsa da, yakın zamanda silah haline getirilmiş KBRN ajanları ile kitle imhasına yönelik bir eylemin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır (Cole, 2011: 1-30). Nitekim Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırılar, terör örgütlerinin ancak KİS'in neden olabileceği çok büyük miktarda yıkıma ve ölüme neden olabilecek eylemleri gerçekleştirme arzusunda olduklarının açık bir göstergesi olmuştur (Helfand ve diğerleri, 2002: 356).

KİS terörizminin, günümüzde ve gelecekte önemli bir tehdit olacağı aşîkardır. Günümüzdeki literatür, KİS terörizmi ile KBRN silahlarının kullanıldığı terör eylemlerini bağdaştırmaktadır. Fakat belirtmek gerekir ki, kitle imhasına neden olacak terör eylemleri sadece, konvansiyonel olmayan bu silahlar ile gerçekleştirilmesi söz konusu olmayabilir. Konvansiyonel silahların, konvansiyonel olmayan yöntemler ile kullanılması veya konvansiyonel silahların çok fazla miktarda ve iyi bir planlamayla kullanılması suretiyle gerçekleştirilecek bir terör eylemi de kitle imhasına neden olabilir.

Teröristlerin KİS edinmeye olan yoğun ilgileri, bu silahların üretiminde ihtiyaç duyulan teknolojinin süratle yayılması ve bazı ülkelerin de sahip oldukları bu silahlar üzerindeki hakimiyetsizliği nedeniyle ortaya çıkan korumasız silahların varlığıyla da birleşince, bazı terör örgütlerinin bu silahlar ile bir terör saldırısı gerçekleştirme ihtimali de artmaktadır. Ayrıca KİS silahlarının yayılmasını engellemek için mevcut yasal düzenlemeler, devletler tarafından sıkıca takip edilmez ve bu rejimde herhangi bir çatlama söz konusu olursa, bu silahların terör örgütlerinin eline geçme ihtimali de hızla artacaktır (Lutes ve diğerleri, 2008: 7-8).

Terör örgütlerinin KİS edinmesi ve bu silahları kullanarak bir eylem gerçekleştirmesi ciddiye alınması gereken bir tehdittir ve gelecekte de varlığını devam ettireceği anlaşılmaktadır. Nitekim bazı terör örgütlerinin geçmişte KİS edinmek için arayış içerisinde olduğu da bilinmektedir. El-Kaide, Filistin Kurtuluş Örgütü, Batı Almanya'da Kızıl Ordu Örgütü, Lübnan Hizbullahı ve Almanya'daki Neo-Nazi grupları bu silahları edinmek için gayret sarf etmiş örgütlerdir. Bu örgütlerin bu silahlara ulaşacaklarına ilişkin kaygı her geçen gün artmaktadır. Bu silahları elde etmek için oldukça fazla gayret sarf eden terör örgütlerinin, elde ettiklerinde kullanmak istemeleri büyük bir olasılıktır (Lutz ve Lutz, 2008: 34).

Bazı hükümetlerin biyolojik ve kimyasal silahları terör örgütlerine temin edebilecekleri şeklinde bir tehdit de hala geçerliliğini korumaktadır. Bununla beraber, silahların kendileri tarafından örgütlere verildiğinin tespit edilmesi durumunda maruz kalacakları misilleme korkusu, hükümetleri böyle bir teşebbüsten alıkoyacaktır. Hükümetin bu şekilde bir davranış ile ülkesini büyük bir riske sokacağı kaçınılmazdır. Fakat herhangi bir savaşta yenilgi tehdidi altında olan ve köşeye sıkışan bir devletin, tespit edilemeyeceği ihtimaline binaen misillemeden kaçınabileceği düşüncesiyle, terör örgütlerine silah temin ederek kumar oynaması da mümkündür (Lutz ve Lutz, 2008: 35). Bu durumda da ülkesini büyük bir riske sokacaktır fakat başvuracağı başka bir seçeneğinin olmaması, rasyonel hükümetleri dahi bu şekilde karar vermeye sevk edebilir. Hükümetler silah temin ettikleri terör örgütlerini

taşeron olarak kullanmak suretiyle, istedikleri bazı eylemleri onlara havale edebilirler.

KİS terörizmi bağlamında devletlerin terör örgütlerine silahın kendisini temin etmek yerine, lojistik ve teknik destek sağlayabileceği konusu da tartışılan bir konudur. Bu konuda devletlerin, ideolojik bağlılıkları ne kadar kuvvetli olursa olsun, bu şekilde bir destekten misilleme veya uluslararası ortamda dışlanma endişesiyle çekineceklerini ifade ederken diğer bir grup da devletlerin örgütlere vereceği desteğin tespit edilemeyeceği ve yaptıkları desteği gizleyebilecekleri düşüncesiyle imtina etmeyeceklerini ileri sürmektedirler (Bale ve Ackerman, 2009: 35). Bununla beraber özellikle KBR silahlarının elde edilmesine yönelik yapılacak teknik ve lojistik desteğin gizlenmesi daha kolaydır. Silahların yapımında kullanılacak kimyasal veya biyolojik ajanların terör örgütlerine bazı devletler tarafından temin edilmesi daha cazip gelebilir. Devletler örgütlere yaptıkları yardımın tespit edilemeyeceği varsayımı altında desteklerini sürdürebilirler (Cordesman, 2002: 218-221).

Terör örgütlerinin KİS edinme sürecinde daha önce bu alanlarda çalışmış tecrübeli bilim adamlarından yardım temin etmesi de önemli bir seçenektir. Devletlerin değişik sebeplerle terör örgütlerine yardımdan kaçınması, terör örgütlerini bu yola başvurmalarını teşvik edebilir. Bu şekilde bir yol izleyerek terör örgütleri, KİS edinme süreçlerini kısaltabilirler. Eski Sovyetler Birliğinde bu konularda çalışmış bazı bilim adamlarının bilgi ve tecrübelerini teröristlere veya bu silahları edinmek isteyen devletlere sattığı zaten bilinmektedir. Çoğunlukla maddi olarak güdülenen bu insanların terör örgütlerine veya devletlere, isteyerek yardım etmesi veya yardım etmeye zorlanması da kaygı veren bir konudur (Cole, 2011: 59). Devletlerin bu silahları kullanma ihtimali nispeten azdır. Fakat ele geçirdiklerinde bu silahları kullanma ihtimali daha yüksek olan teröristlerin, bu bilim adamlarından bir şekilde istifade etme fırsatı bulmasını endişe verici ve tehlikeli bir sürecin başlangıcı olarak kabul edebiliriz.

(2) Nükleer Terörizm:

Soğuk Savaş süresince nükleer silahlar tarafından uluslararası toplumda oluşturulan güvenlik kaygısı, yeni bir olgu olmayıp konunun uzmanları tarafından detaylı analizlere konu olmuştur. Günümüzdeki güvenlik tehdidinin orijinaliği ise, bu silahların uluslararası terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin eline geçme ihtimalinden kaynaklanmaktadır. ABD Başkanı George W. Bush, bu terör örgütlerinin KİS'e ulaşmalarının engellenmesinin, en öncelikli güvenlik sorunu olduğunu belirterek uluslararası toplumun karşı karşıya olduğu tehdidin önemini ortaya koymaktadır (Curtis, 2006: 28). Bir zamanlar terör örgütleri sadece kendi politik amaçları hakkında uluslararası ortamda yeterli farkındalığı yaratmak için eylemler gerçekleştirmekteydiler. Çok fazla sayıda insanı öldürmek veya çok büyük yıkımlara neden olacak eylemler yapmak önemli bir gündem maddesi değildi. Bugünün terör örgütleri ise, bu konulara oldukça ilgili oldukları izlenimini vermekte ve kitle imhasına neden olabilecek eylemleri gerçekleştirme arzusundadırlar. Nükleer silahlar ise bu şekilde bir eylem gerçekleştirme niyetinde olan örgütler için vazgeçilmez bir araçtır (Jenkins, 2006: 35-36).

1980'li yıllarda KİS terörizmi ile ilgili en büyük kaygı nükleer terörizme odaklanmıştı. Her ne kadar daha öncesinde bu şekilde bir eylem gerçekleştirilmemiş olsa da, kimyasal silahların elde edilmesi daha kolay olsa da ve daha önce biyolojik silahlar saldırı amaçlı olarak terör örgütlerince kullanılmış olsalar da, nükleer terörizm ihtimali uzmanları ve uluslararası toplumu daha çok kaygılandırmıştır. Her alandan bilim adamlarını bünyesinde barındıran ve 1985 yılında toplanan Nükleer Terörizmin Önlenmesine Dair Uluslararası Görev Kuvveti tarafından da bu kaygılar dile getirilmiştir (Cole, 2011: 8).

Bazı terör örgütlerinin nükleer silah temin ettiklerinde kullanacaklarına kesin gözüyle bakılmaktadır. Fakat terör örgütleri için nükleer silah temin etmek kolay bir süreç değildir. Süreci zorlaştıran birçok etmen vardır. Yine de terör örgütlerinin bu silahları edinmek için izleyebilecekleri belli başlı bazı yollar söz konusudur. Terör örgütlerinin kendi nükleer silahını yapması bunlar arasında önemli bir seçeneği

oluşturmaktadır. Bu konuda yapılmış birçok araştırma, gerekli koşullar sağlandığında terör örgütlerinin kendi nükleer silahını yapabileceklerine ilişkin sonuçlar ortaya koymuştur. Bu koşulların olmazsa olmazı ise, yeterli miktarda fisil maddenin elde edilmesidir.

Terör örgütlerinin nükleer silahlar kullanarak bir eylem gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri konusu birçok araştırmanın da konusunu teşkil etmiştir. Her ne kadar 11 Eylül Saldırıları bu ihtimalin daha fazla göz önüne alınmasına neden olmuşsa da terör örgütlerinin nükleer silah edinebilme kabiliyetleri ile ilgili daha önce de birçok araştırma yapılmış ve sonuçlar terör örgütlerinin yeterli miktarda fisil madde temin edebildiklerinde, basit bir nükleer silah yapabilecekleri yönünde olmuştur. CIA tarafından 2001 yılında hazırlanan bir raporda, El kaide terör örgütünün basit bir nükleer silah yapma ihtimali, oldukça ciddiye alınması gereken bir olasılık olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde 1998 yılında ABD Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan bir raporda da terör örgütlerinin, yeterli miktarda fisil madde temin ettiklerinde nükleer silah yapabilecekleri değerlendirilmektedir. 1977 yılında, Amerikalı bir üniversite öğrencisinin ödev olarak hazırladığı bir nükleer bomba tasarımı, Manhattan Projesine katılan öğretmeni tarafından şaşkınlıkla karşılanmış ve müteakiben devlet tarafından çalışmaya gizlilik kararı konmuştur. Amerikalı Senatör Joseph Biden, üç tane Amerikalı nükleer silah laboratuvarına, terör örgütlerinin yeterli nükleer maddeye sahip oldukları takdirde, nükleer silah yapıp yapamayacaklarını sorduğunda aldığı cevap yapabilecekleri yönünde olmuştur. Ayrıca bu laboratuvarların herhangi kanun dışı bir girişimde bulunmadan tamamen yasal yollardan ve ticari yollardan temin ettikleri aletler ile kaba bir nükleer bomba yaptıklarını ve tek eksiğinin fisil madde olduğunu da rapor etmiştir. Maket bir silah olarak belirtilebilecek bu cihazın içine gerekli nükleer madde konulduğunda fonksiyonel bir nükleer silah haline gelecektir (Bunn ve Wier, 2006: 145).

Bu araştırmalara göre, yeterli miktarda fisil maddenin elde edilip edilemeyeceği, sürecin en önemli sorununu teşkil etmektedir. Terör örgütleri bir şekilde yeterli miktarda fisil madde elde edebilirler ise, insanlık için ne kadar büyük bir tehlikenin ortaya çıkacağı açıktır. Orta seviyede örgütlenmiş

bir terör örgütü dahi kaba bir nükleer silah yapmak için ihtiyaç duyacağı temel bilgilere ulaşabilmektedir (Carter, 2004: 76). Nitekim nükleer bir bombanın nasıl yapılacağına ilişkin ihtiyaç duyulan bu temel bilgiler, açık kaynaklardan rahatlıkla elde edilebilmektedir. Yukarıda verilen örnekten de anlaşılabileceği gibi, lisans seviyesinde eğitim almış bir fizikçi veya nükleer mühendisin sahip olduğu bilgi, nükleer bomba yapmak için yeterli olabilmektedir. Her ne kadar devletler dahi çok üstün nükleer silahlar yapamıyor olsalar da elde edilecek bu temel bilgiler ile yeterli teknik altyapıya sahip insanların kaba ve ilkel bir nükleer bomba yapabilecekleri değerlendirilmektedir (Bale ve Ackerman, 2009: 33). Teorik olarak belirtilen basitlik söz konusu olsa da, hem yeterli miktarda fisil maddeye sahip olamama hem de uygun tesislere sahip olamama, terör örgütleri için nükleer silah üretme açısından önemli bir sorun olmaya devam etmektedir.

Basit gibi görünmekle beraber, Aum Shinrikyo ve El Kaide terör örgütleri, en iyi organize olmuş ve en iyi finanse edilen terör örgütleri olmalarına rağmen, bu örgütler hakkında elde edilen bilgiler, nükleer silah üretme kabiliyetlerinin olmadıklarına dairdir. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, nükleer silah üretmek için ihtiyaç duyulan temel maddeler doğada kendiliğinden var olan maddeler olmayıp, üretilmesi oldukça zor olan maddelerdir. Herhangi bir nükleer bomba yapılmadan önce de yapılması gereken, yeterli miktarda parçalanabilir maddeyi üretmek veya herhangi bir şekilde temin etmektir. Bu ilk atom bombası yapılırken de, günümüzde de sürecin en büyük sorunudur. Aslında sürecin en önemli teknik zorluğunu oluşturan bu sorun, teröristlerin atom bombası yapamamalarının da en önemli sebebidir. Terör örgütleri parçalanabilir maddeyi üretebilecek kadar ne yeterli miktarda sanayi altyapısına ne de bilimsel yeteneklere sahiptirler (Kort, 2010: 13-14). Bu nedenle nükleer silahlar, gerekli maddeler temin edilmeden, üretilmesi oldukça zor silahlardır. Bir örgütün nükleer silah yapabilmesi ancak yeterli miktarda plütonyum veya yüksek zenginleştirilmiş uranyum gibi parçalanabilir maddeyi elde etmesi durumunda ihtimal dahilinde olabilir (Larsen ve Wirtz, 2008: 107). Dolayısıyla, bu maddeler elde edildikten sonra da nükleer silahların üretilmesi için terör örgütlerinin karşılaşacakları en büyük zorluk da ortadan kalkacak, terör örgütleri nükleer silah üretme imkân

ve kabiliyetine erişeceklerdir. Bu maddelerin üretimi nükleer silah yapım sürecinin %90'nına tekabül etmektedir. Bu temel maddeleri üretmeyi başaramayan terör örgütlerinin izleyeceği yol ise bu maddeleri veya nükleer silahın kendisini, daha önce üretmiş devletlerden değişik şekillerde temin etme yoluna gitmek olacaktır. Devletlerin bu silahları bilinçli ve kasıtlı olarak vermeleri durumu da söz konusu olmakla beraber, misilleme yapılacağı korkusuyla çekinmeleri de olasıdır. Daha muhtemel bir senaryo ise, bu silahlara sahip olan devletlerin silah ve materyalin güvenliğini tam olarak sağlayamamasından mütevellit meydana gelecek hırsızlık olayları neticesinde silahların terör örgütlerinin eline geçmesi ihtimalidir (Bunn ve Wier, 2006: 137).

Hem geniş kapsamlı bir altyapıyı gerektirmesi hem de güvenli ve büyük tesislere ihtiyaç duyması nedeniyle bu maddelerin üretim süreci, terör örgütlerinin altından kalkamayacağı bir süreçtir. Fakat bu gerçek, terör örgütlerinin nükleer silah yapımında temel girdi olan fisil(parçalanabilir) maddeye olan ihtiyaçlarını ortadan kaldırmamaktır (Cordesman, 2002: 217). Bununla beraber, örgütlerin eylemlerde kullanabilecekleri bir nükleer silah, en basit şekilde ve en ilkel yöntemlerle yapılmış bir silah olacaktır. Kaba ve ilkel bir nükleer silah yapımı için ihtiyaç duyulan fisil madde ise, yaklaşık olarak 16 kg yüksek zenginleştirilmiş uranyum veya 6 kg. plütonyumdur. Bu kadar malzeme ile üretilecek basit bir nükleer silahın patlaması sonucu ortaya çıkacak enerji 1- 20 Kiloton TNT olacaktır (Bale ve Ackerman, 2009: 33). Bu maddelerin konusunu oluşturduğu kriminal olaylar incelendiğinde ise, bu kadar maddenin çalma yoluyla rahatlıkla elde edilebileceği görülecektir.

Nükleer endüstride nükleer maddeler, yakıt çubuklarını üretmek veya savaş başlıklarının yan sanayisinde kullanılmaktadır. Fakat her üretim aşamasında çok az miktarda tozun kaybolması veya çalınması söz konusu olabilir. Her ne kadar fabrikalar bu konuda son derece hassas davranmaya gayret etseler de, maddenin her gramının sayılabilmesi hemen hemen imkânsızdır. Bu gibi fabrikaların girişlerine ve çıkışlarına konan cihazlar bile, 10 gr uranyum ve 0,29 gr plütonyumdan fazlasına duyarlılık göstermektedir. Teorik olarak bu fabrikalara girip çıkarak da nükleer silah için yeterli

olabilecek nükleer malzeme çalınabilir. Sabırlı bir terör örgütünün bu yolu tercih ederek, uzun zaman alsa da, yeterli miktarı biriktirebilme ihtimalinin göz önünde bulundurulması gerektiğini düşünüyoruz. Bununla beraber Uluslararası Atom Enerji Kurumu'nun standartları dahi belli miktarda nükleer malzeme kaybına göz yummaktadır. Bu da nükleer silahların terör örgütlerinin eline geçmesine neden olabilir (Hynes ve diğerleri, 2006: 153). Yüksek veya düşük zenginleştirilmiş uranyumunun neden olacağı radyasyonun oldukça az olması, tespit edilmesinin aynı seviyede zor olması nedenleriyle elle taşınmasında bile fazla tehlikeli olmaması, kaçakçılığını da mümkün hale getirmektedir (Bunn ve Wier, 2006: 135).

Nükleer silah yapımındaki bu zorluklar, özellikle fisil madde üretimi aşamasındaki zorluklar, terör örgütlerini bu silahları çalma veya satın alma yoluyla temin etmeye yöneltmektedir. Rusya'nın çalınmış olabilecek stratejik olmayan nükleer silahlarının kara borsada bulunabilmeleri söz konusudur. Terör örgütleri, eski Sovyetler Birliğinde yeterli seviyede koruma altına alınamamış nükleer silahlardan, çalma veya satın alma yoluyla bir nükleer silah elde etmeleri önemli bir seçenektir. Fakat bu yollarda temin edilecek bir nükleer silahın dahi, oldukça karışık güvenlik önlemleri vardır. Bununla beraber, nükleer başlıkları patlatma veya etkisiz hale getirme için kullanılacak vasıtalar ile de uyumlu olması gerekir (Henderson, 2004: 27). Yine de bu seçeneğin, terör örgütlerinin altından kalkamayacakları bir üretim sürecine teşebbüs etmelerinden daha kolay bir yol olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla bu seçenek, bu silahların yeterli seviyede korunduğu hakkında yaygın bir algı oluşturulmadıkça geçerliliğini koruyacaktır.

Rusya'da mevcut olan nükleer silahların güvenlikleri ile ilgili belirsizlik, uluslararası toplumu kaygılandıran bir konu olmaya devam etmektedir. Bu silahların yeterince güvenli şekilde korunup korunmadığı sorunu uluslararası toplumu endişeye sevk etmektedir. Nitekim 1996 yılında Rus general Alexander Lebed'in çanta tipi nükleer silah olarak tabir edilen silahlardan 40 tanesinin hiç sayılmadığını ve envanterde dahi görülmediğine dair söylemleri, güvenlik ile ilgili kaygıların ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir (Helfand ve diğerleri, 2002: 357). Ayrıca bu çanta tipi

bombalar tek bir kişinin dahi taşıyabileceği çantalara sığabilen, minyatür ölçülerde bombalardır. Benzer şekilde Sovyet Birliği'nden Rusya'ya dönüşüm sürecinde, yaklaşık 20 nükleer silah yapılabilecek kadar fisil maddenin kaybolduğundan kesinlik seviyesinde bahsedilmektedir (Allison, 2004: 20). Benzer şekilde, Amerikalı bir grup uzman tarafından Rus nükleer tesislerine gerçekleştirilen bir ziyaret sonucunda, herhangi bir güvenlik görevlisine 200 dolar ödenemediği için tesisin tamamen korumasız bir şekilde faaliyetine devam ettiği tespit edilmiştir. Tesiste yaklaşık 100 kg. zenginleştirilmiş uranyum olmasına rağmen bu güvensizlik ortamının olması kaygı verici bir konudur. Güvenliği sağlamakla ilgili personelin aynı zamanda başka işlerde de çalışıyor olması, yine güvenlik personelinin kışlık elbiselerinin olmamasından mütevellit görevlerini etkin bir şekilde yapamadıklarına dair sorunların yaşandığı bilinmektedir (Özgür, 2006: 110).

Güvenlik ile ilgili bu sorunların yaşandığı dönemlerde bu silahların terör örgütlerinin veya uluslararası suç örgütlerinin eline geçmiş olması ihtimali önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirecektir. Bazı suç örgütlerinin de sadece ekonomik düşünceler ile bu silahları terör örgütlerine temin edebilecekleri göz ardı edilmemelidir. Pakistanlı bilim adamı Abdülkadir Han'ın girişimleri bu kapsamda önemli bir örnek teşkil etmektedir (Larsen ve Wirtz, 2008: 109). Abdülkadir Han'ın nükleer silahların yayılmasına neden olan yapılanması, silah teknolojinin ve bilgisinin hızla kontrol dışına çıktığının ve devlet dışı örgütlerin silahlanmasına imkân sağlayabileceğinin bir göstergesidir (Lutes ve diğerleri, 2008: 6). Nükleer silahların tehlike teşkil edebilecek tarafların eline geçme ihtimali ile ilgili tehlikenin boyutu, Abdülkadir Han'ın bu silah teknolojisini, Libya İran ve Kuzey Kore gibi ülkelere transfer aşamasında olduğunun ortaya çıkması ile daha da belirgin bir hal kazanmıştır (Roberts, 2009: 11).

Bazı terör örgütlerinin nükleer malzeme temin etmek için arayış içerisinde olduklarına dair ciddi emarelerin olduğu bilinen bir gerçektir. Bu konuda öncelikli olarak Rusya'nın nükleer stoklarına yönelecekleri değerlendirilmekle birlikte başka kaynaklardan da temin etme yoluna gidilebilir. El Kaide terör örgütünün nükleer silah temin yolunda kaygı veren

girişimleri söz konusudur. El Kaide militanlarının Güney Afrika'dan uranyum satın almaya teşebbüs ettiği, silah yapımında kullanılan maddeyi veya silahın kendisini satın almak maksadıyla üç Orta Asya ülkesine sayısız ziyaretler gerçekleştirdiği bilinmektedir. Benzer şekilde Pakistan'lı bir nükleer mühendis olan Bashiruddin Mahmood'un, Taliban'ın etkili olduğu bölgelerden birisi olan Kandahar'a 1998-2001 yılları arasında sayısız ziyaretler gerçekleştirmesi, teknolojinin tehlikeli ellere geçebileceğinin kuvvetli emareleri arasında gösterilebilir (Helfand ve diğerleri, 2002: 357).

Nükleer maddeler ile ilişkili birçok kriminal olay meydana gelmiştir. Bu olaylardan herhangi bir tanesinin terör örgütlerinin amaçlarına hizmet etmesi bile büyük bir tehlikeye neden olabilir. 1994 yılında Çek polisinin 4 kg. yüksek zenginleştirilmiş uranyum yakalaması ve aynı yıl içerisinde Alman polisinin ise 400 gr. dan fazla plütonyum ele geçirmesi, söz konusu maddelerin gayrı meşru yollardan el değiştirdiğinin göstergeleri olarak görülebilir (Helfand ve diğerleri, 2002: 356). Nükleer silahlar ile ilgili meydana gelen olaylar incelendiğinde, silahların ve üretiminde kullanılan maddelerin emniyetli şartlarda korunamadıkları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun yaptığı tespitlere göre, 1993 ve 2011 yılları arasında 2164 kayıtlı olay meydana gelmiştir. Bu olaylardan 399 tanesini yetkisiz sahip olma olarak sınıflandırılan ve meşru olmayan yollardan bu maddeleri elde etme veya bu maddelerin ticaretini yapmaya yönelik teşebbüsleri ihtiva etmektedir. Bu olaylardan 16 tanesinin nükleer silah yapımında kullanılan yüksek zenginleştirilmiş uranyum ve plütonyum ile ilgili olması kaygı vericidir. Toplam 588 olayın ise bu maddelerin çalınması ve kayıp edilmesi ile ilgili olaylar olması ise diğer kaygı veren bir konudur. Sadece 2011 yılında ise 147 adet rapor edilen olay tespit edilmiştir (IAEA [web], 2012). Bu maddelerinin güven altında bulundurulmasına yönelik kaygıların sürekli gündemde olmasına rağmen bu maddelerin kaybı ve çalınması olaylarına rastlanması karşı karşıya olunan güvenlik sorununu ortaya koyması açısından önemlidir.

Görülmektedir ki, bir terör örgütünün, nükleer bir eylem gerçekleştirmek için aşmak zorunda olduğu birçok zorluk söz konusudur.

Nükleer silahların nasıl yapılacağına ilişkin teknik bilgiye kolaylıkla ulaşılabilir olması, bu zorluklardan sadece bir tanesini basitleştiriyor. Nükleer fisil maddenin üretilmesi, gerekli cihazlar ile birleştirilerek silah haline getirilmesi, bu işlemin yapılması için gerekli olan ve örgüt için güvenli olan bir tesisin temin edilmesi hala sürecin zorluklarını göstermektedir. Daha önce üzerinde durulduğu gibi, özellikle fisil madde üretiminin örgüt için imkânsız olması, terör örgütlerinin bu silahları temin etmesi için başka yollar bulmasını gerektirmektedir. Aslında bu engellerin varlığı nükleer terörizmi, gerçekleşmesi en düşük ihtimalli KİS terörizmi olarak görülmesine neden olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Fakat bu engellere dayanarak terör örgütlerinin nükleer eylem gerçekleştirmeyeceklerini düşünüp kendimizi güvende hissetmemiz için aşırı bir iyimserlik içerisinde olmamız gerekir (Bunn ve Wier, 2006: 146). Bütün bu zorluklara rağmen, nükleer terörizm bütün toplumlar için en tehlikeli ve en fazla zayiata neden olacak bir KİS terörüdür. Terör örgütleri için de elde edilmesi ve üretilmesi aşamalarında en fazla sorunla karşılaşacakları silahlar olmalarının yanında, bu zorluklar aşıldığında, diğer KİS'lere kıyasla atılması en kolay olan silahlar (Bale ve Ackerman, 2009: 34).

(3) Biyolojik Terörizm:

KİS'lerle gerçekleştirilecek en basit terör eylemlerinin şeklinin biyolojik silahlar ve zehirli maddeler kullanılarak icra edilecek eylemler olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Hem ekonomik açıdan hem de ihtiyaç duyulan zaman açısından diğer KİS'lere oranla maliyeti en az olan KİS'lerdir. Bu bağlamda 10000 dolarlık bir maliyet ile ve yaklaşık 20 m² 'lik bir laboratuarda istenilen tür ve miktarda biyolojik silahın üretilebileceği belirtilmektedir. ABD Savunma Bakanlığı'nın açıklamalarına göre ise, şarbon ajanının kullanıldığı 85 kiloluk bir silahın Washington'da uçaktan atılması durumunda 3 milyon insanın ölebileceği değerlendirilmektedir (Özgür, 2006: 122). 1969 yılında BM tarafından yapılan bir çalışmada, kilometre kare başına 1 kişinin etkisiz (ölü veya yaralı) hale getirilmesi için gerekli maliyet, konvansiyonel silahlarda 2000 dolar, nükleer silahlar için 800 dolar, kimyasal silahlar için 600 dolar ve nihayet biyolojik silahlar için ise sadece 1 dolar

olarak tespit edilmiştir. 1970 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün bir çalışmasında, 50 kg. şarbonun Boston gibi orta büyüklükte bir şehirde yaklaşık 200.000 kişinin etkisiz hale getirilmesine neden olabileceği belirtilmiştir (Koblentz, 2003/2004: 88). 11 Eylül Saldırılarından sonra, uçakların bu şekilde konvansiyonel olmayan eylemlerde kullanılması ihtimali sürekli var olacaktır. Bu şekilde konvansiyonel olmayan yöntemlerin, konvansiyonel olmayan silahlar ile beraber kullanılarak gerçekleştirilecek bir terör eyleminin etki alanının, sadece insan ölümleri ile sınırlanmayacağı ve psikolojik etkilerinin çok daha fazla olacağı kesindir.

Biyolojik silahlar, bir KİS olarak geçmişte etkili ve büyük ölçekte kullanılmamış olsalar da, öldürme potansiyelleri tamamen göz ardı edilebilecek silahlar değildir. Bu silahlar ile gerçekleştirilen terör eylemleri günümüze kadar ciddi manada insan kayıplarına neden olmamıştır. 1970'lerden günümüze kadar biyolojik ajanlar kullanılarak birçok terör eylemi gerçekleştirilmiş olmakla beraber planlama aşamasında tespit edilen ve engellenen eylem hazırlıkları da söz konusudur (Cole, 2011: 6-24). Bu silahlar ile gerçekleştirilen terör eylemleri henüz çok fazla sayıda insanın ölümüne neden olmamıştır. Buna dayanarak biyolojik silahlar ile ilgili tehditlerin çok fazla önemsendiğine yönelik görüşler de ileri sürülmektedir. ABD'nin 2000 yılı bütçesinden biyolojik ve kimyasal terörizm ile mücadele için 1,4 milyar dolar ayırması, bu tehdidin aşırı önemsendiği ve henüz bu tür saldırılar neticesinde sadece 1 ABD vatandaşının öldüğü ileri sürülerek şiddetle eleştirilmiştir. Fakat kimyasal ve biyolojik terörizm tehdidini, düşük ihtimalli fakat büyük ve ciddi sonuçlara neden olabilecek eylemler olarak değerlendiren Jonathan B.Tucker, yine de bu tür terör eylemlerin gerçekleşmesini an meselesi olarak görmektedir (Llumá, 1999: 14).

Terör örgütlerinin biyolojik silahları üretmek için ihtiyaç duyacağı teknoloji, biyoteknolojinin dünya genelinde gösterdiği gelişmeye de paralel olarak, hızla yayılmaktadır. Bu nedenle terör örgütlerinin çok fazla problemle karşılaşacakları düşünülmemektedir. İhtiyaç duyulan birçok teknolojik ürün değişik maksatlarla kullanılmak üzere ticari bir meta olarak piyasadan rahatlıkla temin edilebilmektedir (Cordesman, 2002: 129). Bir zamanlar

sadece devletlerin monopolünde olan bu teknolojilerin yaygınlaşması, ilgili terör örgütleri için de bu teknolojiye erişimi kolaylaştırmaktadır (Bale ve Ackerman, 2009: 38). Biyolojik ve toksin ajanların üretimi için ihtiyaç duyulan materyaller ve teknoloji, çift kullanım amaçlı olarak herhangi yasal bir kısıtlamaya tabi olmadan serbest piyasada arz edilmektedir. Görülmektedir ki, terör örgütlerinin biyolojik silahları elde etmek ve bu suretle KİS terörizmini gerçekleştirmek için önlerindeki engeller yavaş yavaş kalkmaktadır (Tucker, 1999: 504). Bu materyallerin çift kullanım amaçlı olarak piyasada var olması, terör örgütlerinin eylemlerini gizlemesine imkân sağlamakta ve istihbarat örgütlerince kolaylıkla tespit edilmesine de engel olmaktadır. Biyolojik silahsızlanmanın önündeki önemli bir engel olan bu husus, terör örgütlerinin de bu silahlara ulaşmalarında kolaylıklar sağlamaktadır.

Küçük ölçekte biyolojik silah üretmek için çok karmaşık ve ileri teknoloji ürünü cihazlara ihtiyaç yoktur. İhtiyaç duyulan teknoloji, üretilmek istenen biyolojik ajanın cinsine ve üretilcek miktara göre değişim göstermektedir. Bazı ajanların az miktarda üretimi için piyasadan temin edilebilecek cihazlar ve basit bir laboratuvar ortamı yeterli iken, çok fazla miktarda ajan elde etmek için daha teknolojik cihazlara ve daha donanımlı laboratuvarlara ihtiyaç duyulabilmektedir. Virüslerden elde edilen ajanların üretilmesi, bakteri ve toksinlerin üretilmesinden biraz daha fazla zorluklar içermektedir. Virüslerin veya bakterilerin ilk örnekleri doğadan temin edilebileceği gibi herhangi bir laboratuardan veya hastaneden çalma yoluyla da elde edilebilir. Dikkat edilmesi gereken husus ikinci yol ile elde edilecek patojen örneklerin zehirlenme özelliklerinin azalmış veya kaybolmuş olabileceğidir. Elde edilen ajanın kullanılacağı zamana kadar özelliklerini koruyacak şekilde muhafaza edilmesi de dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Terör örgütlerinin eylemlerde hangi biyolojik ajanı tercih edeceklerini belirleyen birçok husus vardır. Terör örgütleri açısından biyolojik ajanların kullanılabilirliğini belirleyen kriterler Tablo- 1 de belirtilmiştir. Bunların yanında terör örgütlerinin bazı eylemlerin sorumluluğunu almaktan çekinmesi nedeniyle, eylemlerini gizli yapmaları, sorumluluğunu üstlenmek istememeleri söz konusu olabilir. Bu durumda tercih edilecek ajanın şüphe çekmemesi

gerekir. Rajneeshees örgütünün 1984 yılında gerçekleştirdiği biyolojik terör eyleminde Salmonella ajanını kullanmasının nedeni, bu ajanın şüphe çekmeyecek olması ve orijinine kadar takip edilmesinin çok zor olmasıdır. Ayrıca terör örgütünün, gerçekleştireceği eylem neticesinde verdirmek istediği ölü ve yaralı miktarı ile bununla paralel olarak çekmek istediği medya ilgisi de ajan seçiminde etkilidir. Öte yandan eylemi gerçekleştirecek teröristin ölme isteği de önemli bir tercih kriteridir. Nitekim 11 Eylül Saldırıları gerçekleştiren teröristlerin akıbetini kabullenen kişiler gibi herhangi bir intihar bombacısının, daha ölümcül ajanları kullanması söz konusu olabilir. Benzer şekilde kendisini ölümcül seviyede riske atmakta herhangi bir çekincesi olmayan teröristlerin, üretim aşamasında da daha etkin olması ve ölümcül ajanların üretilmesine katkıda bulunması olasıdır. Bir teröristin kendisine bulaşıcı bir ajan bulaştırarak, uçaklarda, metrolarda, insanların toplu olarak bulundukları yerlerde eylem gerçekleştirmesi de, değerlendirilmesi gereken bir senaryodur (Shea ve Gottron [web], 2004: 38-41).

Terör örgütlerinin biyolojik silahları temin aşamasında Sovyetler Birliği'nden kalma mirasa yönelmesi önemli bir seçenektir. Nitekim nükleer terörizmde olduğu gibi biyolojik terörizmde de Sovyet Rusya'nın silah stokunun boyutu ve bu stokla ilgili güvenlik zafiyetlerinin kaygılandırıcı seviyede olduğu bilinmektedir. Sovyetler Birliği, 1991 yılında çöktüğünde yaklaşık 70 tesiste 60000 kişinin çalıştırıldığı bir biyolojik silah araştırma ve üretim programı söz konusuydu. Çok kısa sürede yüzlerce ton ölümcül biyolojik silah üretebilecek tesislerin varlığı söz konusuydu. ABD ve diğer birçok devlet tarafından 1993 yılından 2011 yılına kadar, bu silah mirasını imha etmek ve emniyet altına almak için yapılan uluslararası programlara önemli bir bütçe tahsis edilmiştir (Voronova-Abrams, 2011: 79-80). Bu konuda diğer önemli ve endişe verici husus da, Sovyetler Birliğinin çökmesi neticesinde çalışmalarının hakkını tam olarak alamadığını düşünen ve iş memnuniyetsizliği yaşayan birçok bilim adamının ortaya çıkması olmuştur. Uzmanlar Rusya'nın terör örgütlerine bu silahları temin etmelerinden çok, bu bilim adamlarının terör örgütlerinden alacakları tekliflere sıcak bakarak onlarla işbirliği yapmalarından endişe etmektedirler (Llumá, 1999: 14).

Tablo-1:Teröristlerin Karşılaşabilecekleri Potansiyel Engellere Göre Biyolojik Ajanların Kıyaslanması (Shea ve Gottron [web], 2004: 38-41)

Hastalık(biyolojik ajan)	Temin Etme Kolaylığı	Kamu Sağlığına Etkisi	Korunma İmkânı	Tıbbi Müdahaleye Direnci	Yayılma Kolaylığı	Silah haline getirilmesi
Glanders (<i>Burkholderia mallei</i>)	+	+	+	0	+	Silah
Crimean-Congo hemorrhagic fever	+	+	+	0	+	Bilinmiyor
Pneumonic Plague (<i>Yersinia pestis</i>)	+	+	0	0	+	Silah
Hantavirus	+	+	+	0	0	Araştırılıyor
Dengue hemorrhagic fever	0	+	0	+	0	Araştırılıyor
Eastern equine encephalitis	0	+	0	+	0	Araştırılıyor
Lassa fever	0	0	+	0	+	Araştırılıyor
Russian spring-summer encephalitis	0	0	0	+	+	Araştırılıyor
Western equine encephalitis	0	0	0	+	0	Araştırılıyor
Rift Valley fever	0	0	0	0	0	Araştırılıyor
Marburg hemorrhagic fever	-	+	+	+	+	Silah
Ebola hemorrhagic fever	-	+	+	+	+	Araştırılıyor
Melioidosis (<i>Burkholderia pseudomallei</i>)	+	+	+	-	+	Araştırılıyor
Yellow fever	+	+	-	+	+	Araştırılıyor
Anthrax (<i>Bacillus anthracis</i>)	+	+	-	0	+	Silah
Q fever (<i>Coxiella burnetii</i>)	+	+	0	-	+	Silah
Machupo hemorrhagic fever	-	+	+	0	+	Araştırılıyor
Tularemia (<i>Francisella tularensis</i>)	0	+	0	-	+	Silah
Junin hemorrhagic fever	-	+	0	0	+	Araştırılıyor
Venezuelan equine encephalitis	0	-	0	+	0	Silah
Typhus (<i>Rickettsia prowazekii</i>)	+	0	0	-	0	Araştırılıyor
Rocky Mountain spotted fever (<i>Rickettsia rickettsiae</i>)	0	+	0	-	0	Bilinmiyor
<i>Escherichia coli</i> O157:H7	+	-	+	+	-	Bilinmiyor
Smallpox (<i>Variola major</i>)	-	+	-	0	+	Silah
Monkeypox	-	+	-	0	+	Bilinmiyor
Brucellosis (<i>Brucella abortus</i> , <i>B. melitensis</i> , <i>B. suis</i>)	+	-	0	-	+	Araştırılıyor

Tablo-1:Teröristlerin Karşılaşabilecekleri Potansiyel Engellere Göre Biyolojik Ajanların Kıyaslanması (Shea ve Gottron [web], 2004: 38-41) (devamı)

Hastalık(biyolojik ajan)	Temin Etme Kolaylığı	Kamu Sağlığına Etkisi	Korunma İmkânı	Tıbbi Müdahaleye Direnci	Yayılma Kolaylığı	Silah haline getirilmesi
<i>Shigella dysenteriae</i>	0	+	+	-	-	Bilinmiyor
Cholera (<i>Vibrio cholerae</i>)	+	-	-	-	+	Bilinmiyor
<i>Salmonella Typhimurium</i>	+	-	+	-	-	Bilinmiyor
Typhoid fever (<i>Salmonella Typhi</i>)	+	0	-	-	-	Bilinmiyor
<i>Shigella dysenteriae</i>	0	+	+	-	-	Bilinmiyor

Açıklamalar:

Temin Etme Kolaylığı İçin Açıklamalar:

- +** Doğada endemik olarak bulunan salgınlara neden olduğu belgelenmiş biyolojik ajanlar gösterir,
- 0** Doğada sadece çok lokalize veya uzak bölgelerde mevcut olan, çok az ve küçük ölçekte salgınlara neden olduğu belgelenmiş, öncelikle kültür bankaları aracılığıyla elde edilebilen biyolojik ajanlar gösterir
- Ağırlıklı olarak sınırlı miktardaki kültür bankalarında bulunabilen, doğal ortamda varlığı belirlenmiş ajanları gösterir

Kamu Sağlığına Etkisine Göre Açıklamalar:

- +** Kamu sağlığına çok önemli seviyede zararlı sonuçlar doğuran ajanlar,
- 0** Kamu sağlığına orta seviyede zararlı sonuçlar doğuran ajanlar
- Kamu sağlığına nispeten düşük seviyede zararlı sonuçlar doğuran ajanlar

Korunma İmkânı İçin Açıklamalar:

- +** Bilinen hiçbir korunma tedbiri olmayan ajanları ifade eder,
- 0** Sınırlı seviyede korunma tedbiri olan ve aşılırları araştırılan ajanları
- Onaylanmış aşılırları olan ajanları ifade eder,

Tıbbi Müdahaleye Direncine Göre Açıklamalar:

- +** Destekleyici tedavi dışında hiçbir spesifik tedavisi olmayan biyolojik ajanlar
- 0** Dar bir zaman dilimi içinde ajana özel spesifik bir ilacı ile tedavi edilebilir ajanlar, ya da bir potansiyel fakat kanıtlanmamış tedavisi olan ajanlar,
- Hiçbir sınırlamaya tabi olmadan her zaman tedavi edilebilen ajanlar

Yayılma Kolaylığına Göre Açıklamalar:

- +** Bir aerosol olarak ve yutma yoluyla yayılabilen veya yakın temas ile bulaşabilen ajanlar,
- 0** Aerosol olarak yayılabilen ajanlar,
- Sindirim veya sinek, kene gibi böcekler vasıtasıyla yayılabilen ajanlar,

Silah haline Getirilmiş olmaları:

- Silah:** Daha önce silah haline getirildiği ispatlanmış ajanlar,
- Araştırılıyor:** Silah haline getirme programı içerisinde olan fakat silah haline getirilip getirilmediği ispatlanmamış ajanlar,
- Bilinmiyor:** Silah geliştirme programı içerisinde oldukları bilinmeyen ajanlar.

Biyolojik ajanları kullanmanın en etkili yolu, sıvı veya öğütülmüş toz olarak kullanılmasıdır. Her iki yöntemde de kullanılacak ajanların güneş ışığından, hava kirliliğinden, nemden, oksitlenmeden ve diğer çevresel faktörlerden korunması için gereken tedbirlerin alınması gerekmektedir (Bale ve Ackerman, 2009: 32). Toz halindeki ajanlar hem depolama ve taşıma dönemlerinde daha dayanıklıdır hem de geniş alanlara yaymak için daha uygundur (Richardson, 2001: 22). Aerosol halinde bir biyolojik ajanın salınması, kolaylıkla fark edilecek bir olay da değildir. Saldırı, sessiz ve tespit edilmesi hemen hemen imkânsız olacaktır. Kokusuz, tatsız ve görünmez bir gaz bulutu gibi hareket ederek vücuda sirayet edebilecek olan bu silahlar, ancak hastalık emareleri ortaya çıktığında ve bir sağlık kuruluşuna başvurulduğunda tespit edilebilecektir. Kurbanın belirtileri tam olarak anlatamaması söz konusu olabileceği gibi kendisi ile ilgilenen sağlık görevlisinin de hastalığı teşhis etmesi kolay olmayacaktır (Henderson, 1999: 1279). Bu nedenle acele önlemler alınamadığı takdirde, saldırının çok geniş alanlara ve çok fazla sayıda canlıya nüfuz etmesi ihtimali, zaman geçtikçe artacaktır.

Bununla beraber bulaşıcı özellikleri olan biyolojik silahları kullanmanın da bazı sorunlar çıkarması söz konusudur. Kullanan teröristler için olumlu bir özellik olan biyolojik ajanların yavaş hareket etmeleri, teröristlerin kaçmaları için gerekli olan zamanı kendilerine tanıyabilir. Bununla beraber, yavaş hareket etmeleri nedeniyle etkilerinin sonradan ortaya çıkması, terör örgütlerinin arzuladığı medyatikliğe engel olabilir. Medyanın ilgisini yeterince çekemeyen ve dolayısıyla yeterince duyulmayan bir terör eylemi, hatasız olarak gerçekleşmiş olsa bile, başarısız bir terör eylemi olarak görülecektir. Ayrıca bu silahların teröristlerin kontrolünden kolaylıkla çıkması ve kullanacak teröristlerin de bu silahların kurbanları arasına girmesi önemli bir problemdir. Gerekli teçhizata sahip olmayan şahıslar tarafından kullanılması durumunda, kazara dahi olsa, teröristlerin hedef kitleden önce bu silahların kurbanı olması ihtimal dâhilindedir (Lutz ve Lutz, 2008: 33).

İyi tasarlanmış ve gerçekleştirilmiş bir biyolojik terör eyleminin, sadece neden olacağı insan zayıyatı açısından değil aynı zamanda ortaya

koyacağı olumsuz ekonomik ve finans etkileri açısından da, diğer terör eylem cinslerine oranla, çok daha fazla etkili olma potansiyeline sahiptir. Örneğin suçiçeği veya veba ajanları gibi bulaşıcı özellikleri olan ajanlarla gerçekleştirilen bir eylemin dünya çapında milyonlarca insanın ölümüne neden olabileceği gibi dünya ticaretine olumsuz etkilerinin olması da söz konusudur. Bu şekilde bulaşıcı bir saldırıya maruz kalmış şahıslar veya intihar bombacısı gibi kendisine bu ajanı bulaştırmış teröristler, hareketliliğin ve yer değiştirmelerin çok fazla olduğu günümüzde, hastalığın belirtileri ortaya çıkana kadar geçecek sürede, hastalığı çok geniş alana yayabilirler (Hammes ve diğerleri, 2008: 88). Bu durum bütün toplumları kaygılandıracak ve hükümetler kendi toplumlarını güvenliklerini almak için bir dizi önlemler alma ihtiyacı hissedeceklerdir. Bu ithalat ve ihracatın durması şeklinde olabileceği gibi, bazı ülke vatandaşlarının diğer bir ülkeye kabul edilmemesi, belli bir ülkeye veya bölgeye seyahatin kısıtlanması şeklinde de olabilir. Dolayısıyla gerçekleştirilecek bir biyolojik terör eylemi bölgesel kalabileceği gibi, kereselleşerek uluslararası toplumu çok farklı boyutlarda etkileyecek bir eylem şekline de dönüşebilir. Diğer KİS terör eylemlerinde bu şekilde bir etki alanı söz konusu olmayabilir zira diğer silahların bulaşıcı olma özellikleri yoktur.

(4) Kimyasal Terörizm:

Kitle İmha Silahları kullanılarak gerçekleştirilebilecek eylemlerden bir tanesi de, kimyasal silah ve maddelerin kullanılması ile yapılacak terör eylemleridir. Terör örgütlerinin bu silahlar ile gerçekleştirdikleri eylemlere uluslararası kamuoyu daha önce şahit olmuştur. Benzer eylemlerin daha önce gerçekleştirilmiş olması, terör örgütlerinin çok fazla septik davranmamalarına ve kararsız olmamalarına neden olabilir. En azından bu şekildeki eylemlerin yapılabileceği konusunda, gerçekleştirilen saldırılardan ders alınarak ve olumsuzluklara karşı tedbir alınarak, soru işaretleri ortadan kaldırılabilir ve benzer eylemler gerçekleştirilebilir.

Terör örgütleri açısından kimyasal silahlar, biyolojik silahlar kadar olmasa da kolay temin edilebilecek silahlardır. Bu silahlar hem ucuz hem de hedef kitleyi çok kolay terörize edebilecek silahlardır. Bu hususların terör

örgütleri tarafından da talep edilen hususlar olmaları nedeniyle, çok cazip olmaları söz konusudur. Kimyasal terörizmin önündeki teknik engellerin eskiden daha fazla olduğunu belirtmek gerekmektedir. Fakat bu engellerin, teknolojinin gelişmesi, internetin yaygınlaşması ve bu silahların yayılmasının önüne bir türlü geçilememesine de bağlı olarak, vasıflarını kaybettiklerini ve terör örgütlerinin bu silahlara erişimini sınırlayıcı özelliklerinden uzaklaştıkları ortaya çıkmaktadır.

Gerekli bilgi birikimine sahip her terör örgütü, kimyasal ajan elde etmek için ihtiyaç duyacağı ham kimyasal maddeleri, bu maddelerin değişik amaçlar ile ticaretini yapan kaynaklardan temin edebilir (Bale ve Ackerman, 2009: 29). Nitekim bu maddelerin her ortamda çift kullanım amacıyla bulunması söz konusudur. Terör örgütleri de bu maddelerin yasal olarak ticaretini yapan birimlerden söz konusu maddeleri kolaylıkla temin edebilirler. Ancak söz konusu maddelerin gerçekleştirilmek istenen eylem için yeterli miktarda stoklanması gerekmektedir. Bu ise bir imkânsızlığa neden olmamakta, sadece zaman olarak yeterli miktarda maddenin temin edilmesi uzun sürmekte ve stoklanması için uygun ortamın sağlanması gerekmektedir.

Terör örgütlerinin kimyasal silahları kullanarak gerçekleştirmiş olduğu eylemlere rastlamak mümkündür. Aum Shinrikyo terör örgütünün uzun süreden beri kimyasal silahlar ile ilgilendiği ve bazı ajanları üretebildiği bilinmektedir. Örgüte ait çok fazla miktarda kimyasal madde bulunmuş ve ele geçirilmiştir. Örgütün biyolojik silahlar ile de ilgilendiği sonradan ortaya çıkmış ve Zaire'ye Ebola virüsü temin etmek amacıyla bir ekip gönderdiği ve elde edilmesi durumunda biyolojik saldırılarda bulunacakları tespit edilmiştir (Spiers, 2007: 84). Bununla beraber terör örgütlerinin kimyasal silahları terör eylemlerinde kullanabilecekleri tehdidi özellikle, Aum Shinrikyo terör örgütünün 1994 yılında Matsumoto' da, 1995 yılında ise Tokyo metrosunda sarin gazını kullanmasıyla daha da önemsenebilir (WMDC [web], 2006: 136).

El Kaide terör örgütünün de kimyasal silahlar ile ilgilendiği bilinmektedir. Afganistan'da ele geçirilen belge ve görsel dokümanlar, bu örgütün girişimlerini ortaya çıkarmıştır. Fakat henüz çok fazla miktarda

kimyasal ajan üretmiş bir örgütten bahsetmek söz konusu değildir. Bu silahlar ile gerçekleştirilecek eylemlerde, temel sorunun bunların kullanılacak bölgeye nakledilmesi ve uygun atma vasıtalarının temin edilmesi olduğunu belirtmek gerekir. Bu husus terör örgütleri için de esas sorun yaratan konudur. Nakletme problemini aşmak için örgütlerin, yerel imkânlardan istifade ile ticari maksatlar için kullanılan kimyasal madde potansiyeline yönelmeleri daha olasıdır (Hammes ve diğerleri, 2008: 91).

Kimyasal silahlar ile yapılacak bir terör saldırısının etkinliği, kullanılacak ajanın cinsi, kullanma şekli, ortamın özellikleri ile doğrudan bağlantılıdır. Terör örgütleri, eylemlerinde kullanacakları ajanları tespit ederken Tablo-2’de yer alan kriterlere göre seçim yapacaklardır. Klasik silahlardan çok daha fazla etkili olması da, bu faktörlere bağlıdır. Saldırının kapalı ortamda yapılması ile açık ortamda yapılması arasında, ölümcül etkileri göz önüne alındığında, çok önemli farklılıklar olacaktır. Kitle imhasına niyetlenen bir terör örgütünün kimyasal silahlar kullanarak gerçekleştireceği bir terör eylemi için kapalı bir alanı tercih etmesi daha olasıdır. Bu suretle açık alanda çok fazla miktarda kimyasal silah kullanarak gerçekleştireceği bir eylemin neden olacağı etkiyi, çok az miktarda silahla elde etmesi söz konusu olacaktır (Cordesman, 2002: 114). Dolayısıyla, eylemin, insanların kalabalık olduğu kapalı bir alanda ölümcül etkisi yüksek ve son derece etkili bir ajanla gerçekleştirilmesi önemlidir. Kapalı bir alanda kendi kendine buharlaşan, kokusuz bir kimyasal ajan kullanıldığı takdirde, eylemin başarılı olma şansı son derece yüksektir. Alanın kapalı olmasının yanında kullanılacak ajanın eylemin etkinliğine katkısı da kullanılan ajanlara göre farklılık göstermektedir. Örneğin 90.000 m³ kadar bir kapalı alanı fosgen veya hidrojen siyanür ile ölümcül dozda doldurmak için 100 kg. ajan gerekmektedir. Bunun yanında bu alanı sarin ajanı ile doldurmak için sadece 1 kg. yeterlidir. Bu ajanları atma veya dağıtma vasıtalarının etkinliği de göz ardı edilmemelidir.

Tablo-2:Teröristlerin Karşılaşabilecekleri Potansiyel Engellere Göre Kimyasal Ajanların Kıyaslanması(Shea ve Gottron [web], 2004: 18-23)

Kimyasal Ajan	Temin Etme Kolaylığı	Kamu Sağlığına Etkisi	Tıbbi Müdahaleye Direnci	Yayılma Kolaylığı
Nitrogen Mustard	+	+	+	+
Sulfur Mustard	+	+	+	+
Phosgene Oxime	0	+	+	+
Lewisite	0	+	0	+
Cyclohexyl Sarin	0	+	0	0
Sarin	0	+	0	0
Tabun	0	+	0	0
VX	-	+	+	+
Ammonia	+	0	+	-
Chlorine	+	0	+	-
Chloropicrin	+	0	+	-
Phosgene	+	0	+	-
Soman	-	+	+	0
Diphosgene	0	0	+	-
Cyanogen Chloride	+	0	-	-
Hydrogen Cyanide	+	0	-	-
Perfluoro-isobutylene	-	0	+	-

Açıklamalar:

Temin Etme Kolaylığı için açıklamalar:

- +** Basit olarak üretilen, çok az zararlı yan ürünü olan, piyasadan temin edilebilir.
- 0** Üretim aşamasında, üretenleri tehlikeye sokabilecek önemli zararlı yan ürünleri olan ajanlar,
- Üretim aşaması oldukça zor ve özel donanım gerektiren, önemli miktarda ölümcül yan ürünler ortaya çıkaran ajanları

Kamu Sağlığına Etkisine Göre Açıklamalar:

- +** Kamu sağlığına çok önemli seviyede zararlı sonuçlar doğuran ajanlar,
- 0** Kamu sağlığına orta seviyede zararlı sonuçlar doğuran ajanlar
- Kamu sağlığına nispeten düşük seviyede zararlı sonuçlar doğuran ajanlar

Tıbbi Müdahaleye Direncine Göre Açıklamalar:

- +** Belirtilerinin başlanmasını engelleyecek hiçbir tıbbi tedavinin olmadığı ajanlar,
- 0** İlk maruz kalanların tedavilerinin mümkün olduğu ajanlar,
- Maruz kaldıktan belli bir süre sonra dahi tedavisi mümkün olabilen ajanlar

Yayılma Kolaylığına Göre Açıklamalar:

- +** Zarar vermesi için solunmaya gerek olmayan, aerosol veya buhar taneciklerinin deri ile teması ile zarar verebilecek ajanları
- 0** Aerosol veya buhar taneciklerinin çok az miktarının solunması ile zarar verebilecek ajanlar,
- Zararlı olabilmesi için çok fazla oranda solunması gereken ajanları ifade eder.

Ajanların hedefe uygun dağıtma vasıtasıyla etkili bir şekilde gönderilmesi istenen sonucun elde edilmesi için çok önemli bir aşamadır. Nitekim bu silahların sahip oldukları özellikler itibarı ile her ortamda ve rastgele bir vasıta ile kullanılması etkili sonuçlar doğurmayabilir (Bellany, 2007: 44). Bununla beraber, açık alanda gerçekleştirilmiş olsa da bu silahların oluşturacağı psikolojik etki her halükarda klasik silahlardan çok daha fazla olacaktır ki, bu da terör örgütlerinin özellikle arzuladıkları bir husustur. Görülmektedir ki, bu silahlar terör örgütleri açısından oldukça uygun bir seçenektir.

Terör örgütlerinin kimyasal madde üreten fabrika ve tesislere saldırarak eylem gerçekleştirmesi de ihtimaller arasında olabilir. Bu silahların terör örgütlerince temin edilmesi, hedefe uygun vasıtalar ile atılmasından daha az tehlike ve zorluk içermektedir. Bu nedenle terör örgütleri, doğrudan kalabalık sivilere hedef alacaklarına, bu kimyasalları üreten ve saldırıya uğradıktan sonra kimyasal ajanların etrafa yayılması ile toplumu terörize edebilecek tesislere saldırıyı daha cazip bulabilirler. Bu şekildeki bir saldırının etkisi de önemsenmeyecek bir boyut olmayacaktır. Nitekim birer terör eylemi olmasalar da benzer fabrikalarda meydana gelmiş kazalar, gerçekleştirilecek bir eylemin ciddiyetini ortaya koymaktadır. 1984 Hindistan'da bir kimyasal madde fabrikasında meydana gelen bir kazada, kimyasal madde yayılmasından kaynaklanan 3000'den fazla insan ölmüştür. Aynı yıl Meksika'da meydana gelen benzer bir kazada 500 kişi ölmüş ve 7200 kişi de yaralanmıştır (WMDC [web], 2006: 136). Bu gibi tesislerin şehir merkezlerinde veya yakınlarında olması, saldırının hem ölümcül etkisini artıracak hem de neden olacağı panik daha fazla olacaktır. Bu sonuç da kitle imhasına yönelmiş terör örgütleri için istenen bir sonuçtur.

Kimyasal ajanlar en etkili şekilde aerosol spreyler ve buharlaşma ile seçilen hedeflere karşı kullanılabilmektedirler. Ortama kolaylıkla yayılmasını sağlamak için çok karmaşık cihazlar kullanmaya gerek olmaması, kullanımını kolaylaştırmaktadır. Bazı kimyasal ajanlar ise oda sıcaklığında dahi buharlaşabiliyorlar. Kimyasal ajanların bu kadar kolay şekilde kullanılabilmesi bunları, en kolay silah haline getirilebilecek maddeler haline

getirmektedir. Terör örgütlerinin sahip oldukları teknik kabiliyetler de bunları kullanmak için yeterli seviyededir. Bu nedenle basit olarak ve küçük ölçekte kullanımı terör örgütleri için oldukça iyi bir seçenek olmaktadır.

Kimyasal ve biyolojik silahlar daha fazla kaygıya neden olmaktadırlar. Bu silahların geleceğin teröristlerinin silahları olabileceği konusunda fikirler söz konusudur. Bu silahların kullanılması ile teröristler hem daha çok kaos ve panik ortamı yaratabilecek hem de daha fazla sayıda insanın zarar görmesini sağlayabileceklerdir. Konvansiyonel silahların kullanılması suretiyle gerçekleştirilecek bir terör eylemiyle de benzer bir kaos ve panik ortamı elbette oluşturulabilir ve çok daha fazla sayıda insanın ölmesi veya zarar görmesi de sağlanabilir. Ancak toplumun alışkın olmadığı yeni silahlar olan kimyasal veya biyolojik silahların kullanıldığı bir terör eyleminin yayacağı korku, çok daha farklı boyutlarda olacaktır (Lutz ve Lutz, 2008: 32; Cordesman, 2002: 101).

Biyolojik ve kimyasal silahların, insanlar üzerinde bırakacağı fiziksel etkinin yanında psikolojik etkinin daha ağır basması olasıdır. Nitekim insanların üzerinde sürekli olarak zehir ve hastalıktan korkma hali söz konusudur. Tarihi süreç içerisinde insanoğlunun hastalıklara karşı sergilediği çaresizlik tutumu bu korku haline bir neden olarak gösterilmektedir. Nitekim çeşitli dönemlerde Avrupa'da ve dünyanın birçok yerinde yaşanmış veba salgınları insanları oldukça korkutmuştur (Gurr ve Cole, 2002). Biyolojik ve kimyasal silahların neden olacağı korku hali, bu nedenle, konvansiyonel silahların neden olacağından daha fazla olacaktır. Bunun farkında olan terör örgütleri, herhangi bir ölümcül sonuca ulaşmadan da, bu silahları kullanmak suretiyle insanlarda terör korkusu oluşturabilirler.

Terör örgütleri açısından kimyasal ajanları kullanmak biyolojik ajanlara oranla daha basittir. Sıradan bir eylem gerçekleştirmek isteyen bir terörist kolaylıkla elde edeceği bir kimyasal ajan ile eylemi gerçekleştirebilir. Fakat kitle imhası gerçekleştirmek isteyen bir terörist, bir kimyasal silaha ihtiyaç duyacaktır. Bununla beraber kimyasal ajanların kullanımı, alınabilecek basit koruma tedbirleriyle, biyolojik silahların kullanımından daha kolay kontrol altına alınabilir. Örneğin şarbon ajanını bile toz haline getirmek ve

bunu dağıtmak, bulaşıcı olması nedeniyle nispeten tehlikelidir. Fakat 1946 yılında Nurenberg’de bir grup Yahudi, Nazi savaş suçlularını, ekmeklerine arsenik katmak suretiyle gıda kirlenmesine neden olmayı kolaylıkla başarmışlardır (Arda, 2009: 65). Sonucu itibariyle başarılı olmasa bile, Tamil Kaplanları örgütünün 1990 yılında Doğu Kıran’da Sri Lanka özel kuvvetler birliğine karşı gerçekleştirdikleri eylem de basit bir eylem olması açısından önemlidir. Nitekim Tamil Kaplanları’nın yaptıkları tek şey, yakın bir fabrikadan bidonlarca klorin almak ve uygun rüzgarlı ortamın beklenerek bidonların açılması suretiyle eylemi gerçekleştirmek olmuştur (Cordesman, 2002: 121).

(5) KİS Kullanma Motivasyonları ve Engelleyici Faktörler:

(a) Aktörleri KİS Edinmeye ve Kullanmaya Sevk Eden Motivasyonlar:

Bazı terör örgütleri, çaba sarf ettikleri takdirde elde edebilecekleri, elde ettiklerinde ise kullanabilecekleri KİS’lerden çeşitli nedenlere dayanarak imtina etme yolunu seçmişlerdir. Günümüze kadar gerçekleştirilen KİS terör eylemlerinin sayısının az olması ve kitle imhasıyla sonuçlanan herhangi bir eylemin de yaşanmamış olması bunun göstergesidir. Bununla beraber bazı terör örgütlerince bu silahların eylemlerde kullanılmasını güdüleyen hususlar da söz konusudur. Devletlerin ve terör örgütlerinin bu silahları edinme motivasyonları kısmen farklı olsa da esasta benzerlik arz eden hususların var olduğunu belirtmek gerekir. Aralarındaki temel fark, bu silahları kullanma istekliliğine dayanmaktadır. Bazı devletler, bu silahları kullanma amacıyla beraber daha farklı amaçlar için edinmek isteyebilirler. Devletler için caydırıcılık sağlama, güvenlik kaygısını giderme ve prestij elde etme gibi amaçların daha ağır geldiğini söylemek mümkündür. Fakat terör örgütleri açısından durum tersidir. Onlar için diğer amaçlar geçerli olmakla beraber bu silahları edinmenin temel amacı ihtiyaç duyulduğunda kullanılmasıdır.

Devletlerin KİS’e sahip olmalarında temel motivasyonlarını, güvenlik kaygılarına dayandırmak mümkündür. Kendilerini daha güvende hissetmek düşüncesiyle devletler, bu silahlara sahip olma arzusu taşıyabilirler. KİS

edinme gayreti içerisinde olan bir devletin arayışları, diğer devletler tarafından kendi güvenliklerine karşı tehdit olarak algılanması durumunda, diğer devletlerin de KİS edinme programlarına başlamasını provoke edebilir. Bir güvenlik ikilemine dönüşebilecek bu arayışlar önüne geçilemez bir hal kazanabilir. Nitekim ABD'nin nükleer silah edinmesi ile başlayan ve diğer güçlerin de takip ettiği nükleer silahlanma sürecinin engellenmesi halen başırlanamamıştır. Aynı durum bölgesel ölçekte de geçerliliğini korumaktadır. İsrail'in bulunduğu coğrafyadaki bütün devletleri kendisine düşman olarak görmesi ve bu ortamda kendisini güvensiz hissetmesi, nükleer silahlara sahip olmasının en önemli nedeni olarak görülmektedir (Özgür, 2006: 69).

Güvenlik kaygısı bu silahlara sahip olmayı istemenin tek nedeni değildir. Devletler, bu silahların kendilerine prestij ve itibar kazandıracağı düşüncesiyle de KİS edinme gayreti içerisinde olabilirler. Kendi bölgesindeki ülkeler nezdinde daha iyi bir konum sahibi olma arzusu içerisinde olan devletlerin veya bölgesel baskılardan kurtulmak için bu silahların etkili olacağını düşünen devletlerin bu silahları edinebilecekleri değerlendirilmektedir.

KİS, bazı devletlere göre, bölgesel rakiplerine veya ABD ve müttefiklerine nazaran konvansiyonel askeri güç kategorisindeki zayıflıklarını dengeleme fırsatı da tanımaktadır. Bu devletler KİS'e sahip olarak, süper güçlerin veya bölgesel güçlerin sahip olduğu askeri güç üstünlüğünü dengeleyebileceklerini ve dolayısıyla uluslararası ortamda haklarını daha rahat bir şekilde savunabileceklerini düşünmektedirler. Bu ülkelerin liderleri, nükleer, kimyasal, biyolojik silahlara başvuracakları tehditlerini kullanmak suretiyle kendilerine karşı saldırı niyetinde olan muhaliflerini caydırabileceklerini ve savaş halinde oldukları düşmanlarını da yenebileceklerini düşünmektedirler (Wirtz, 2007: 271).

Devletler gibi onlardan çok daha zayıf durumda olan bazı terör örgütlerinin de bu amaçlarla bu tür silahları edinmesi ve kullanması veya kullanacağı tehdidinde bulunması mümkündür. Zira terör örgütlerinin bu kadar güçlü konvansiyonel silahlara sahip devletlere politik amaçlarını kabul ettirmesi kolay değildir. KİS silahlarıyla olmasa da, oldukça fazla miktarda

insan ölümüne neden olan konvansiyonel terör eylemlerinin bile bazı politik başarılarla neden oldukları veya terör örgütlerince başarı olarak algılandığı görülmektedir. 2004 yılında El Kaide terör örgütü tarafından Madrid’de gerçekleştirilen ve 190 kişinin ölümüne neden olan eylemleri müteakip İspanya’nın Irak’tan askeri birliklerini çekmesi, söz konusu örgüt tarafından bir başarı olarak değerlendirilebilir. Bu örnekten hareketle benzer amaçlar güden terör örgütleri, başka bir şekilde gerçekleştiremedikleri politik hedeflerini, karşı tarafa kabul ettirmek için konvansiyonel silahlardan daha etkili olduğu değerlendirilen KİS’i kullanabilirler.

Terör örgütlerini KİS kullanmaya teşvik eden temel hususun, terör örgütlerinin çok fazla insanın zarar görmesini sağlama arzusu olduğunu belirtmek gerekir. Bu terör örgütlerince KİS, doğru veya yanlış, konvansiyonel silahlardan çok daha fazla etkili olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla hedeflerine aşırı şekilde zarar vermek isteyen ve bu şekilde politik amaçlarına ulaşabileceklerini düşünen örgütlerin bu silahlara ilgisi daha fazla olacaktır. Bununla beraber eylemlerinde çok fazla sayıda insanın zarar görmesini önçelemeyen terör örgütlerinin klasik patlayıcıları kullanması daha muhtemeldir. Bunun yanında hedeflerinde fiziksel zararın yanında psikolojik zarara da neden olmak isteyen terör örgütlerinin nükleer ve bazı biyolojik ajanlar hariç diğer KİS’i kullanmaları söz konusudur. Nitekim bu silahlar, hem elde edilmesi daha kolay hem de hedef kitle üzerinde konvansiyonel silahlardan çok daha fazla psikolojik etki oluşturabilecek potansiyele sahiptirler (Bale ve Ackerman, 2009: 16-17).

Devletler veya terör örgütleri, KİS’i, özellikle de nükleer silahları, başka türlü elde edemeyecekleri hayati derecede önemli politik hedeflerini elde etme veya savaşlarda veya çatışmalarda üstünlük sağlama düşüncesiyle temin etmeye çalışmaktadırlar. Sadece bu silahlara sahip olmanın dahi sağlayacağı stratejik üstünlük, devlet veya devlet altı örgütlerin bu silahlara sahip olma arzularını arttırmaktadır. Diğer KİS’lerden de aynı fayda beklenmekte ve zayıf devletler ile devlet dışı aktörler tarafından oldukça cazip bir seçenek olarak görülmektedir. Bu bağlamda nükleer olmayan bir KİS, devletlere veya devlet altı örgütlere, nükleer güçlerin veya

bilgi ve teknoloji olarak son derece gelişmiş konvansiyonel silah sistemlerine sahip güçlü devletlerin, bu üstünlüklerinin dengelenmesinde birçok avantaj sağlamaktadırlar (Blank, 2006: 11-12). Bu bağlamda biyolojik ve kimyasal silahların, zayıf devletlerin veya terör örgütlerinin nükleer silahı olarak algılandığı bilinen bir gerçektir.

Terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri bütün taktik eylemlerini, ulaşmaya çalıştıkları politik hedeflere dayandırmak mümkündür. Bütün terör örgütlerinin politik hedeflerinin olduğu kesindir. Gerçekleştirilecek eylem şekilleri ve eylemlerde kullanılacak silahlar, bu politik hedefler hakkında farkındalık yaratmak ve onlara ulaşmak içindir. Dolayısıyla eylemler ve kullanılan silahlar da, bu amaçla bağlantılı olarak değişecektir. Konvansiyonel silahlardan beklenen faydayı elde edemeyen terör örgütlerinin, KİS'e başvurmaları söz konusudur.

Terör örgütlerinin KİS kullanarak gerçekleştirecekleri bir eylemde, kamuoyunun nasıl tepki vereceğini de hesaba katmaları gerekmektedir. KİS terörizminin kendi tabanında hoş karşılanmadığı örgütler bu eylemlerden imtina edeceklerdir. Fakat bunun tam aksinin de geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Ortak düşman olarak algıladıkları bir devlete, bu şekilde bir saldırı düzenlemeyi bir prestij meselesi veya intikam alma olarak gören bir terör örgütünün sempatizanları ise gerçekleştirilecek KİS eylemini alkışlayacaklardır. Bu bağlamda, 11 Eylül Saldırıları'nın da bütün insanlar tarafından aynı seviyede yadırganmadığı konusu da bir gerçektir. ABD'nin politikalarını beğenmeyen ve kendisine rakip gören birçok devlet olduğu gibi, "ettiğini buldu" şeklinde değerlendiren bir kesimin olması da söz konusudur. ABD'nin ve ABD ile beraber hareket eden diğer batılı devletlerin dünyanın birçok yerinde gerçekleştirdiği operasyonların ve terör örgütleri tarafından ABD'nin bölgesel temsilcisi olarak algılanan hükümetlerin meşrulukları, bu örgütler tarafından sorgulanmaktadır. İcra edilen bu operasyonlar işgal olarak değerlendirilmekte, bazı bölgesel hükümetler ise, batılı devletlerin piyonu olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla terör örgütleri ve sempatizanları tarafından şiddetle cezalandırılması ve bölgelerinden çekilmesini istedikleri güçlere karşı bu silahları kullanması mümkündür. Bu silahları kullanarak

düşmanlarına ders verdiklerini, halklarının duygularına tercüman olduklarını ve prestij kazandıklarını düşünen rasyonel olmayan terör örgütlerinin, KİS terörizmi gerçekleştirmek için başka bir motivasyona ihtiyaçları olmayacaktır. El Kaide terör örgütünün politik amacının ilk etapta ABD ve müttefiklerinin Müslüman ülkelerden askeri varlığını çekmelerini sağlamak, bu ülkelerde ABD ve Batının piyonu gibi davrandığını düşündüğü hükümetlerin düşürülmesini sağlamak olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir.

Terör örgütlerinin 21'nci yüzyılda değişen amaçları artık, Brian Jenkins'in terör örgütlerinin daha çok insanın ölmesinden ziyade daha çok insanın izlemesini tercih edecekleri önermesini yanlış çıkarmaktadır. Terör örgütlerinin siyasi amaçlarını gerçekleştirmek ve davaları hakkında yeterli farkındalığı oluşturmak için sıradan eylemler gerçekleştirdiği 1970'li yıllarda bu önermenin doğru olduğunu kabul etmek gerekir. Fakat günümüzün uluslararası terör örgütleri için aynı hususun geçerliliği tartışmalıdır. En azından El Kaide ve Aum Shinrikyo gibi bazı terör örgütleri için bu durum söz konusudur. Nitekim günümüzde giderek artan bir şekilde, çok ölümlü eylemlerin gerçekleştirilmesi bunun bir göstergesidir. 1920-2010 yılları arasındaki yüzden fazla insanın ölümüyle sonuçlanan terör eylemi olarak değerlendirilebilecek olaylar incelendiğinde, bu konuyu doğrulayacak şekilde, son yıllarda aşırı bir yoğunlaşma olduğunu görmekteyiz¹⁰. Hem gerçekleştirilen eylem sayısında bir artıştan hem de eylemler sonucunda ölen insanların sayısında bir artıştan bahsetmek söz konusudur. Bu nedenle terör örgütlerinin, gelecekte de çok daha fazla zayıyla sonuçlanan eylemler gerçekleştirmesi konusu uluslararası toplumu haklı olarak kaygılandırmaktadır.

Terör örgütleri, belirledikleri hedeflere ulaşmak maksadıyla şiddet içeren eylemleri gerçekleştirir veya şiddet kullanacakları tehditlerini hedef topluluğa ulaştırırlar. Örgütlerin belirledikleri hedeflerin yelpazesi çok geniş olabilir. El Kaide'nin nihai hedefi olan Müslümanların İslam halifeliği altında birleşmesi gibi ütöpik olabileceği gibi bir ülkenin belli bir bölgedeki askeri varlığına son vermesi, tutuklu örgüt liderinin özgür bırakılması veya temsilcisi

¹⁰1921-2012 yılları arasında meydana gelen ve yüzden fazla insanın öldüğü eylemler hakkında teferruatlı bilgi için Bkz. <http://www.johnstonsarchive.net/terrorism/wrjp394.html>

olduğuna inandığı topluluğa bazı demokratik hakların verilmesi şeklinde gerçekleşmesi nispeten kolay olan amaçlar güdülmesi de söz konusu olabilir. Örgütler bu amaçları gerçekleştirmek için şiddetin dozunun arttırılmasına ihtiyaç duyduklarında, kademeli olarak arttırmaları söz konusu olabileceği gibi doğrudan rasyonel olmayacak bir şekilde kitle imhasına neden olabilecek eylemler de icra edebilirler. Nihai amaç, terör örgütünün mücadele ettiği toplumun veya hükümetin mücadele etme azim ve kararlılığını zedeleyerek talep ettiklerini elde etmeye yöneliktir.

(b) Terör rgtlerinin KİS Kullanmalarını Engelleyici Faktörler:

KİS terörizmi düşük ihtimalli fakat önemli sonuçlar doğuran terör eylemleri olarak nitelenmektedir. Düşük ihtimalli olmasını bazı terör örgütlerinin bu silahları kullanmaktan çekinmesi ile açıklamak mümkündür. Bu çekince terör örgütlerinin bu kabiliyete sahip olmamalarından kaynaklanmamaktadır. Bazı terör örgütleri, karar verme aşamasında daha vicdani kararlar alarak, daha fazla ölüme neden olacak eylemler gerçekleştirme imkân ve kabiliyetine sahip iken bu şekilde bir eylemi gerçekleştirmekten imtina edebilirler. Politik desteklerini kaybetme ve herhangi bir misillemeye maruz kalma korkusu, bu şekilde bir saldırının politik amaçlarını gerçekleştirmelerini kolaylaştırmayacağı düşüncesi, terör örgütlerini bu silahları kullanmaktan uzak tutmaktadır (Cole, 2011: 22). Bu bağlamda IRA terör rgt, hiçbir zaman kimyasal ve biyolojik silah temin etme ve kullanma arayışı içerisinde olmamıştır. Bu silahları kullanmanın orantısız ve meşruiyetten uzak bir eylem olarak algılanacağı, rgt destekleyenler tarafından olumlu karşılanmayacağı, örgüte yeni katılacakları soğutacağı ve hükümet yetkililerini daha katı tedbirler almaları yönünde provoke edeceği gibi hususlar, örgütün bu şekilde bir tutum sergilemesinde etkili olmuştur. Bu nedenledir ki, II. Dünya Savaşından sonra çok az sayıdaki terör rgt bu silahları temin etme ve eylemlerinde kullanma niyetinde olmuştur (Tucker, 2009: 148).

Terör örgütlerinin kimyasal veya biyolojik silahları kullanmasının, kendilerine yönelik bazı olumsuz sonuçlar doğurması da söz konusudur. Her terör örgütünün ulaşmak istediği bazı politik amaçlar vardır ki terör örgütleri

bu amaçlara ulaşmak için eylemlerini gerçekleştirdiklerini iddia ederler. Bir yandan terör eylemlerini gerçekleştirirken, diğer taraftan da muhatap kabul ettikleri hükümet veya kamuoyu ile iletişim kanallarını açık tutmaya gayret göstermelidirler. Fakat kendisine karşı çok ciddi bir KİS saldırısı gerçekleştirilmiş bir devlet veya halkın, uzlaşmaya yönelik girişimleri bırakması ve çok sert şekilde karşılık vermesi beklenmesi gereken bir durumdur. Bu da iletişimi tamamen sonlandıran bir hareket tarzı olacaktır. Bu şekilde bir eylem gerçekleştiren terör örgütünün, ilgili devlet ile yapacağı ve siyasi hedeflerine ulaşmaya yönelik müzakerelerde pazarlık gücünün oldukça azalacağı da kesindir. Kimyasal veya biyolojik silahlar ile saldırıya maruz kalmış bir halkın sahip olduğu nefret ve öfke, hükümeti sadece intikam alması için teşvik edecek ve taviz verilebilecek bir pozisyona girmesinden şiddetle men edecektir (Lutz ve Lutz, 2008: 34). Bu durumda hükümetin terör örgütüne karşı aynı silahları kullanması da kamuoyunu rahatlatacak bir adım olarak görülebilir. Bu nedenle terör örgütleri KİS'i kullanmaktan imtina etme yolunu seçebilirler.

Bazı terör örgütlerinin KİS terörizmini kullanmaktan kaçınmalarının nedenini, sempatizanları nezdinde olumsuz etkileri olacağı ve taraftarlarını kaybedeceği korkusunda aramak yerinde olur. Bu nedenle bu şekilde bir korkusu olmayan ve sempatizanları ile aynı düşüncelere sahip olan El Kaide ve Aum Shinrikyo gibi aşırı dinci terör örgütlerinin bu tarz eylemleri gerçekleştirmeleri daha olasıdır. Nitekim bu tür terör örgütlerinin sempatizanlarının da bu tür eylemleri desteklemeleri söz konusudur. Bununla beraber bu şekilde destekleyici bir tabana sahip olmayan terör örgütlerinin, taraftarlarını kaybedecekleri düşüncesiyle, KİS terörizminden uzak durmayı tercih etmeleri söz konusudur. Bu eylemleri gerçekleştirerek çok fazla sayıda insan ölümüne neden olmak suretiyle ulaşmak istedikleri politik amaçlarına zarar verebilecekleri düşüncesi, bu tür terör örgütlerinin önem verdiği bir husustur (Koblentz, 2003/2004: 103).

KİS terörizmi, hedef ayırımı yapmadan çok fazla insanı etkileyen bir terörizm şeklidir. Bu silahların, kullanıldıkları bölgede terör örgütünün istediği veya istemediği herkesi etkileyebilmesi ve zarar vermesinin yanında

kullanıldıkları bölgenin kirlenmesine neden olması, etkilerinin uzun sürmesi gibi örgütlerin istemediği etkileri söz konusudur. Bu nedenle bu silahlar bazı terör örgütlerinin ilgi alanına girmemektedirler. Çok fazla sayıda masum insanın bu silahların kurbanı olabileceği ihtimali, terör örgütlerinin bu silahları kullanmalarını engelleyen önemli faktörlerdendir. Zira bilinmektedir ki bazı terör örgütleri, hedeflerine ulaşmak için çok fazla sayıda insanı öldürmeyi gerekli görmemektedirler (Cole, 2011: 106). Çok fazla sayıda insanın ölümüne neden olmak için arayış içerisinde olan veya böyle bir niyeti olan terör örgütlerinin ise bu silahları kullanmaları ihtimal dahilindedir. Konvansiyonel silahları kullanarak kitleleri imha etme niyeti taşıdığını göstermiş fakat bunu başaramamış örgütlerin, bu niyetlerini gerçekleştirmek için KİS silahlarını kullanma olasılığı daha yüksektir (Lutz ve Lutz, 2008: 34).

Terör örgütlerini KİS'i kullanmaktan uzak tutan siyasi nedenlerden bir tanesi de, terör örgütlerinin bu silahları kullanmaları durumunda, uluslararası ortamda, meşruluklarını kaybedecekleri korkusudur. Bu nedenle, davaları hakkındaki uluslararası farkındalığı yüksek tutmak ve ihtiyaç duydukları politik ve lojistik desteği de kaybetmemek için, bu silahları kullanmaktan kaçınacaklarıdır (Cole, 2011: 7). Terör örgütleri, yapacakları bir eylemin uzun dönemdeki sonuçlarının olumsuz olmasından korkarak eylemlerindeki zararın dozunu kasıtlı olarak düşürebilir. Aşırı şekilde zararlar sonuçlanacak bir eylem gerçekleştirmek, davaları için ihtiyaç duydukları ve kısmen de sahip oldukları sempatiyi kaybetmelerine neden olabilir. Bununla beraber gerçekleştirilen eylemin muhatabı olan devletlerin, çok sert karşı önlemler alması da söz konusu olabilir. Dolayısıyla, sonuçlarının bu şekilde kötü olacağından endişe ederek, eylemlerinde aşırı zarar vermeyi göze alamayan terör örgütlerinin KİS' e çok fazla ilgi duymayacakları değerlendirilmektedir (Bellany, 2007: 16).

Toplumların malına karşı büyük zararlar doğuran bir terör saldırısına, aynı toplum tarafından verilecek tepkinin büyüklüğü de saldırıda kullanılacak silahın cinsini belirlemekte etkili olabilir. Nitekim bir patlama olayında meydana gelecek olan devasa ölçülerdeki bir yıkım, sürekli toplumun gözü önünde olacak ve uzun bir süre hafızalardaki yerini koruyacaktır. Bu da

toplumda, terör örgütünün de arzuladığı, korku, panik ve tedirginlik halinin sürekli varlığını korumasına neden olacaktır (Shea ve Gottron [web], 2004: 7). Konvansiyonel olamayan silahlar arasında sadece nükleer silahların bu şekilde bir yıkıma neden olma potansiyeli vardır. Dolayısıyla terör örgütleri tarafından, etkilerinin uzun bir süre silinmemesi arzulanan, toplum tarafından hemen unutulmaması istenen bir eylemin gerçekleştirilmesi arzulanıyorsa terör örgütleri, yeterli miktarda kullandıkları takdirde yıkım kabiliyeti olabilecek konvansiyonel silahları tercih edeceklerdir. Kimyasal veya biyolojik silahları kullanmaktan imtina etme yoluna gideceklerdir.

Terör örgütlerinin KİS silahlarını kullanmaktan kaçınmalarının bir diğer nedeni de örgütlerin risk alma dereceleri ile bağlantılıdır. Bilinen ve daha önce denenerek sonuçlarının etkili olduğu öğrenilen silahların eylemlerde kullanılması kesin sonuçlar verecektir. Bununla beraber günümüze kadar terör eylemlerinde çok fazla kullanılmamış kimyasal veya biyolojik silahların, etkili olup olmayacağı yeterince test edilmiş değildir. Konvansiyonel silahların daha önce çok fazla eylemde kullanılmış olması ve istenildiği takdirde, 11 Eylül Saldırılarındaki olduğu gibi, çok fazla zarara neden olabileceğinin denenmiş olması ve etkinliği hakkında herhangi bir şüphenin olmaması bu silahları daha cazip hale getirebilir. Dolayısıyla risk almaktan kaçınan bir terör örgütü için doğru seçenek klasik silahları tercih etmesi olacaktır. Bu kapsamda El Kaide terör örgütünün KİS saldırısı gerçekleştirebileceğine ilişkin söylemleri ve değerlendirmeleri mesnetsiz bulan Lewis Dunn, KİS'nin teknolojik yeterlilik gerektireceğini ve bunun da El Kaide için riskli bir durum oluşturacağını belirtmektedir. Bununla beraber bunun, El Kaide'nin bu saldırıları kesinlikle yapmayacağı anlamına gelmediğini belirten Dunn politikacılara, her şeyden önce örgütü vazgeçirmeye ve caydırmaya yönelik tedbirler almalarını tavsiye etmekte ve El Kaide terör örgütünün her an bir KİS saldırısı gerçekleştirebileceğinin de göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. (Dunn, 2005: 4-12).

Konvansiyonel silahlara kıyasla biyolojik ve kimyasal silahlar çok daha fazla ölümcül etkilere sahip olsalar da aynı zamanda çok daha fazla tehlikelidirler. Eğitimsiz kullanıcıların herhangi bir hata ile, hedef aldığı kitleye

zarar vermeden önce kendilerini öldürmesi söz konusu olabilir. Bu nedenle diğer sıradan insanlar gibi teröristlerin de daha önce kullanmadıkları, haklarında yeterince bilgi sahibi olmadıkları bu silahları kullanmaktan korkmaları söz konusudur (Hoffman, 2006: 269).

Kimyasal ve biyolojik ajanları atma vasıtalarının, ajanların çok fazla insanı ve çok geniş bir bölgeyi etki altına alması için yeterli seviyede dağılmalarını sağlayacak şekilde kullanılması da önemli bir husustur. Kullanılacak kimyasal ve biyolojik savaş başlıklı bir bomba veya roketin, patlama esnasında maddeleri etkisiz hale getireceği, biyolojik canlıları öldüreceği veya rüzgar veya diğer etmenler vasıtasıyla hedeflenen yerden daha farklı yerlere taşıyabileceği göz önünde bulundurulması gereken hususlardır. Bu gibi olumsuz sonuçlardan kaçınmak isteyen terör örgütleri, içme suyuna bulaştırma, havalandırma borularından spreyleme, yemeklere karıştırma gibi basit yöntemleri tercih ederek eylemler gerçekleştireceklerdir (Henderson, 2004: 26). Nitekim kullananlar terörist dahi olsalar, zarar vermek istemedikleri kişilerin veya bölgelerin zarar görmesi ihtimal dahilindedir. Bu da örgütlerin eylemlerden elde etmeyi umduğu faydayı zarara çevirecektir. Bu nedenle bu silahları kullanmaktan çekinmeleri söz konusu olabilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

CAYDIRICILIK STRATEJİSİ

1. GENEL:

Milli menfaatlerin gerçekleştirilmesi için askeri güç kullanılması sürekli var olan bir stratejidir. Benzer şekilde askeri güç kullanılacağı tehdidi de uluslararası ilişkilerde yaygın olarak kullanılan ve daha geniş kabul gören bir politika olmuştur. Tehditlerin etkili olarak kullanılarak savaşların önlenmesini öngören politikalardan bir tanesi de caydırıcılıktır. Caydırıcılık politikası, 21. yüzyılda her ne kadar popülerliğini nispeten yitirmiş bir strateji olarak görünse de bir önceki asırda uluslararası ilişkilerde oldukça etkin bir rol oynamıştır. Caydırıcılığın bu dönemde bu kadar önemli bir rol oynamasının en temel nedeni ise nükleer silahların icat edilmesi ve kullanılmasıdır. 1945 yılında nükleer silahların kullanılması ile dünyanın çok farklı gelişmelere maruz kalacağını belirten Bernard Brodie, bu tarihten önce askeri yapılanmanın temel amacının savaşları kazanmak olduğunu, bu tarihten sonra ise temel amacın savaşlardan kaçınmak olacağını ileri sürmektedir (Zagare ve Kilgour, 2004: 4; Lodal, 1980: 155). SSCB Devlet Başkanı Josef Stalin'in Sovyet nükleer programından sorumlu bilim adamlarına yaptığı konuşmada, Hiroşima bombalamasının bütün dünyayı sarstığını, dengelerin yok olduğunu ve kendilerinin nükleer bir silah edindiğinde çok büyük tehlikelerden kurtulacaklarını belirterek nükleer silah edinmenin önemini ve bu silahların uluslararası ilişkilerdeki artan önemine vurgu yapmaktadır (Tunander, 1989: 353). Nükleer silahlar caydırıcılık politikasının uygulanmasında yeni bir dönem açmışsa da, caydırıcılık stratejisi, uygulaması bazı zamanlara ve durumlara göre kısıtlanabilecek bir olgu değildir. Tehditlerin statükonun korunması maksadıyla kullanımı olan caydırıcılık her durum ve şartlarda kullanılabilecek bir stratejidir.

Caydırıcılığın askeri stratejiler içerisindeki rolünün, nükleer silahlar ile birlikte ortaya çıkmadığını belirtmek gerekir. Güçlü olanın kendisinden nispi olarak daha güçsüz olan düşmanını caydıracağı fikri daha önce de var olan bir görüştür. Açıktan veya ima yollu bir diplomasi aracı olarak savaş tehdidi,

bir devletin diğ er bir devleti istenmeyen bir eylemi gerçekleştirmekten caydırması için kullanılagelmiş bir yöntemdir. Nükleer silahın göz önüne alınmadığı bu durumda caydırıcı tutum sergileyen devletin üstünlüğünün her açıdan bariz bir şekilde görünür olması önemli bir husustur. Fakat nükleer silahlar, sadece kendisine özgü olan, bir toplumu bütün varlığıyla devasa bir yıkıma maruz bırakabilme gibi oldukça caydırıcı bir etkiye sahiptirler. Bu etkiden dolaydır ki hiçbir amaç ve bu amacı gerçekleştirme niyetinde olan hiçbir liderin bu kadar büyük bir kaybı göze alabilmesi söz konusu değildir. Hiçbir amacın bu kadar büyük bir yıkıma değmeyecek olması nedeniyle, nükleer bir misillemeye maruz kalma riski çok önemli bir caydırıcı faktördür (Lodal, 1980: 155). Bu bağlamda konvansiyonel silahlarda elde edilecek mutlak bir üstünlüğün caydırıcı etkisinden de bahsedilebilir. Fakat Betts'in (1985: 177-179) de belirttiği gibi, konvansiyonel silahlar ile yapılacak bir misillemenin neden olacağı zarar, nükleer silahların neden olacağı zarara oranla çok az ve nispeten katlanılabilir boyutlarda olacaktır. Bu nedenle nükleer misilleme tehdidi ile desteklenmeyen konvansiyonel caydırıcılığın yetersiz olacağını ileri sürmek mümkündür. Diğ er bir ifade ile nükleer silahlar caydırıcılık için olmazsa olmaz bir gereklilik değildir. Fakat bu silahların varlığının caydırıcılığı, uygulanması daha basit bir strateji haline getirdiğini söylemek mümkündür.

Nükleer silahların üretilmesi ve kullanılması ile başlayan ve Soğuk Savaş süresince de devam eden ABD ve SSCB arasındaki silahlanma yarışı, tarafların ellerindeki nükleer silahlarla birbirlerini imha edebilecekleri varsayımına dayanan karşılıklı caydırıcılık stratejisinin de gelişmesine neden olmuştur. Geniş ölçüde bir tahribata maruz kalmak istemeyen her iki taraf da, çatışmanın eşiğine geldikleri süreçler yaşamış olsalar da, bir adım daha öteye giderek bir çatışmaya veya savaşa girmekten kaçınmışlardır. Bunun altında yatan temel neden de tarafların ilk saldırıya maruz kaldıktan sonra bu saldırıya karşılık vermelerini sağlayan ikinci vuruş kabiliyetine¹¹ sahip

¹¹ İkinci vuruş kabiliyeti (Second Strike Capability), herhangi bir nükleer saldırıya maruz kalan tarafın, bu saldırının etkilerinden kurtularak toparlanıp kendisine saldırıyı gerçekleştiren tarafa karşılık verebilmesini ifade etmektedir. Bu da yığınaklanmanın tek saldırıyla yok olmayacak şekilde yapılmasını, silahların yeterli miktarda ve farklı farklı yerlerde bulundurulmasını ve güvende olmasını gerektirir.

olmalarıdır. Birbirlerini tamamen imha edecekleri korkusuyla ne ABD ne de Sovyetler Birliği diğer tarafa saldırmaya cesaret edememiştir. Tarafları bu şekilde bir çatışmasızlık ortamına sokan caydırıcılık politikasının temelinde ise her iki tarafın da sahip olduğu nükleer silahlar ve bunların neden olacağı telafisi imkânsız etkileri yer almaktadır. Bu nedenle denilebilir ki, II. Dünya Savaşının sonundan Soğuk Savaşın sonuna kadar ve hatta günümüze kadar süper güçlerin dahil olmadığı savaşırsız bir ortamın yaşanmasında, taraflarca uygulanan nükleer caydırıcılık stratejisi oldukça önemli bir faktör olmuştur.

Caydırıcılık stratejisinin, 1945 -1991 yılları arasında SSCB ve ABD arasında herhangi bir savaşın yaşanmamış olmasının tek nedeni olarak göstermek mümkün olmasa da, Soğuk Savaşın başında süper güçler arasındaki diplomasinin köşe taşı oluşturduktan sonra, uluslararası ilişkilerde çok etkili bir rol oynadığını belirtmek mümkündür (Kotarski, 2011: 3). Bu dönemin büyük bir bölümünü teşkil eden çift kutuplu Soğuk Savaş süresince, taraflar birbirlerine karşı kullandıkları tehditler ile savaşların eşiğine gelmiş fakat yine de savaşlardan kaçınmayı başaramışlardır. Elbette bunun tek nedeni uygulanan caydırıcılık stratejisi değildir. Nitekim stratejinin başarılı olup olmadığını tam olarak ölçen bir sistemin varlığı da söz konusu değildir. Fakat kabul edilen gerçek, bu süre içerisinde süper güçlerin veya bölgesel güçlerin müdahil olduğu geniş çaplı bir savaşın yaşanmamış olmasıdır.

Caydırıcılık, yeni bir kavram değildir. Romalı general Vegetius'a ait olan “ eğer istersen sulh u salah, her daim hazır ol cenge” özdeyişi caydırıcılığın mantığını yansıtan ve caydırıcılığın devlet yönetiminin bir unsuru olduğunu gösteren bir ifade olarak bilinmektedir (Knopf, 2009: 34). Yeni bir kavram olmamasına rağmen, Uluslararası İlişkiler alanında teferruatlı olarak yer bulması nükleer devrim sonucunda olmuştur. Soğuk Savaş süresince etkili bir şekilde uygulanan bu politikada, nükleer silahların da kullanılabileceği bir çatışmadan uzak durmak önemli bir konu olarak varlığını korumuştur (Wilner, 2011: 5). Caydırıcılık kavramını, realist düşüncenin ilk temsilcilerinden olan Thucydides tarafından kaleme alınan Peloponezya Savaşlarının Tarihi adlı kitapta da bulmak mümkündür. Söz konusu eserde

yazar, herhangi bir savaştan çok büyük bir başarı beklentisi içerisinde olan hiçbir kimsenin söz konusu savaşa girmekten caydırılamayacağını vurgulamaktadır (Long, 2008: 5). Bununla beraber, caydırıcılık kavramını, hemen hemen her türlü ciddi suçun ölümle cezalandırıldığı M.Ö VII. yüzyıldaki Hamurabi Kanunlarına kadar götürmek de mümkündür (Smith, 2006: 16).

Nükleer silahlar olmadan da kullanılmış olduğu anlaşılan caydırıcılık, bir savaş hilesi ve kurnazlığı olarak çok eskiden beri var olmuştur. II. Dünya Savaşından sonra ise caydırıcılığın, devletler tarafından ulusal güvenliklerini ve diğer ülke ve insanların güvenliklerini teminat altına alabilecek bir stratejiye evrilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Nükleer silahlar, bu silahlara sahip olanları, özellikle de süper güçleri, caydırıcılığı politikalarına yön veren ve şekillendiren kapsamlı ve etkili bir stratejiye dönüştürmeye zorlamıştır (Morgan, 2003: 3). Dolayısıyla ABD ve SSCB arasındaki nükleer silahlanma yarışının modern caydırıcılık teorisinin doğmasına ve gelişmesine yol açtığını ifade etmek mümkündür (Muelle ve diğerleri, 2006: 23).

Modern caydırıcılık teorisinin nükleer silahlanma ile başladığı bir gerçek ise de, caydırıcılık ile ilgili düşüncelerin varlığı II. Dünya Savaşı öncesinde de söz konusudur. Nükleer silahların gelişiminden önce de, büyük devletlerin savaşa yönelik imkân ve kabiliyetleri çok büyük yıkımlara neden olacak ölçüdeydi. Bununla beraber savaşların uzun sürmesi, olumsuz taraflarının kazananları dahi etkisi altına alabilecek boyutlarda olması devletleri ucuz zafer çözümleri bulmaya yöneltmiştir. Savaşın olumsuzluklarını tamamen diğer tarafa yıkarak kısa sürede ve kolay bir şekilde savaşları kazanma amacı güden devletler, daha savaşın başında savaşın sonucunu belirleyecek askeri üstünlüğe ve yapılanmaya sahip olmaya çalışmışlardır. Konvansiyonel silahların gelişiminin yanında, I. Dünya Savaşında kimyasal silahlar da kullanılmış ve bazı devletler biyolojik silahlar ile beraber bu silahların daha gelişmiş versiyonlarını elde etmek için arayış içerisinde olmuşlardır. Savaştan kaçınmayı, müdahil olduğu savaşlardan ise ülkesine ve milletine en az zarar gelmesini sağlamayı, devletlerin silahlanma yarışının bir nedeni olarak görmek mümkündür.

Savaşın diplomasının diğer yöntemler ile devamı olarak algılandığı ve son başvuru aracı olarak uluslararası sistemde sık sık kullanıldığı bilinmektedir. Uluslararası hukukun yeterince gelişmediği, savaşın meşruluğu ve egemen devlet ile egemenlik haklarının günümüzdeki kadar geniş bir yelpazede tartışılmadığı bir ortamda, savaşların kontrolden çıktığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları bunun bariz birer örnekleridir. Bu savaşlarda kaybedenler kadar kazananlar da çok ağır sonuçlara katlanmak durumunda kalmışlardır. Gelişen askeri teknolojinin ise savaşların sonuçlarını telafisi mümkün olmayacak şekilde arttıracığı düşüncesi devletleri farklı yöntemler aramaya ve dolayısıyla savaşları kontrol altında tutmaya sevk etmiştir. Kontrol altına alma düşüncesi caydırıcılık teorisinin gelişmesine zemin hazırlayan bir fikir olmuştur.

Özellikle dünya savaşlarından sonra, uluslararası toplum savaşların zararlarını daha iyi idrak etmiştir. Ancak devletler arasındaki savaşları tamamen sonlandırmanın geçmişte de günümüzde de imkânsız olduğu aşikardır. Bununla beraber uluslararası toplum savaşları, geçici olarak veya sürekli olarak caydırmanın yollarını bulma arayışı içerisinde olmuştur. I. Dünya Savaşı sonunda kurulan Milletler Cemiyeti örgütü bu arayışların bir sonucudur. Bu örgüt, herhangi bir devlete saldıran bir üye devletin diğer devletler tarafından engellenmesi suretiyle caydırılmasını öngörmektedir. Bu dönemlerde caydırıcılık teorisinin unsurları yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Bazı silahların veya imkân kabiliyetlerin bilinenlerden çok daha fazla tehlikeli olduğu ve caydırıcı nitelik taşıyabilecekleri düşüncesi oluşmuştur. Fakat savaşların caydırılmasına yönelik düşüncelerin teori olarak ortaya çıkması nükleer silahların geliştirilmesi ve kullanılması sonucunda gerçekleşmiştir (Morgan, 2003: 7). Kullanan tarafa mutlak ve kolay bir zafer sunan, maruz kalan tarafı ise ağır bir yenilgiye ve mutlak bir teslimiyete zorlayan bu silahların caydırıcı etkisinin olacağı şüphesizdir.

Nükleer caydırıcılık teorisine göre, nükleer silahlar barış ve istikrarın korunduğu uluslararası ortam için gerekli olan bir bileşendir. Bu silahların bu kadar önemli ve caydırıcı olmasının nedeni, sadece ortaya çıkaracağı devasa boyutlardaki yıkım ve aşırı sayıdaki insan ölümleri değildir. Asıl önemli olan

bu sonucu engelleyebilecek herhangi bir sistemin, stratejinin veya etkisini azaltabilecek başka bir çözümün olmaması düşüncesidir. Diğer bir ifade ile sonucun kabul edilemeyecek kadar ağır ve bir o kadar da kaçınılmaz olacağı düşüncesi, bu silahlara caydırıcı bir değer kazandırmıştır. Bu nedenle süper güçler, ne karşı tarafa kabul edilemez boyutlarda zararlara neden olacak bu kabiliyetlerinden mahrum kalmak isteyecekler ne de bu zararlara maruz kalmalarını sağlayacak bir provokatif ve agresif tutum içerisine gireceklerdir. Dolayısıyla bu silahları elinde bulunduran güçler, karşı tarafın da bu silahları kullanabileceği endişesiyle, kullanmaktan sürekli imtina edeceklerdir. Bu şekilde bir davranış ile savaşların caydırılması söz konusu olabilecektir.

Caydırıcılık stratejisi, Soğuk Savaş süresince uluslararası ilişkilerde etkili bir politika aracı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde uluslararası toplumu oldukça kaygılandıran nükleer bir savaşın gerçekleşmesi ihtimali, bu stratejinin özellikle de Soğuk Savaşın kutupları tarafından ciddiye alınmasını gerektirmiştir. Bu dönemde uygulanan caydırıcılık politikasının, nükleer silahlar ile özdeşleştiğini belirtmek yerinde olur. Nitekim taraflardan herhangi birisine karşı gerçekleştirilecek nükleer bir saldırıyı ancak o saldırıya maruz kalan tarafın da sahip olduğu nükleer silahlar caydırabilecektir. Bununla beraber, günümüzde konvansiyonel silah ve imkânlarla elde edilebilecek asimetrik üstünlüğün de caydırıcılık stratejisinin uygulanmasında etkili olacağı bir gerçektir.

Konvansiyonel silahlarda elde edilen gelişmeler bu silahların da birçok tehdide karşı caydırıcılık maksatlı kullanılabileceğini ortaya koymuştur. Nükleer silahların, nükleer saldırıların önlenmesinde etkili oldukları gerçeğinin yanında, teknolojik olarak gelişmiş konvansiyonel silahların nükleer silahların yerini alabileceğine dair düşüncelerin varlığı da söz konusudur. Kum Fırtınası Operasyonunda elde edilen başarıdan sonra William Perry'nin yeni konvansiyonel silahların ABD'nin savaşları caydırma kabiliyetlerine yeni boyutlar kazandırdığına yönelik ifadeleri bu gerçeği yansıtmaktadır. Nükleer silahların varlığının, Kore ve Vietnam savaşlarında ABD'ye bir avantaj sağlamamış olması, Mısır'ı İsrail'e saldırmaktan vazgeçirememesi veya Arjantin'in İngiltere'nin kontrolündeki Falkland Adaları'na saldırmaktan

alı koyamaması, bu silahların, ellerinde nükleer silah olmayan devletlere karşı caydırıcılık maksatlı kullanılamayacaklarını göstermektedir. Nitekim bu silahların ellerinde nükleer silah olmayan rejimlere karşı kullanılmaması yönünde ahlaki ve politik çekinceler söz konusudur. Bu çekincelerin varlığı da, bu devletlere karşı nükleer silahların ve caydırıcı tehditlerin inandırıcılığını zedelemekte, beklenen faydanın azalmasına neden olmaktadır. KİS' e sahip olmayan rejimlere karşı konvansiyonel silahların caydırıcılık maksatlı kullanılmasının daha olumlu sonuçlar doğurması söz konusudur (Gerson, 2009: 35).

2. TANIM

a. Caydırıcılık Nedir?

Caydırıcılık tehditleri kullanma sanatıdır. Tehditleri kullanarak savaşları engellemeyi öngören bir stratejidir. Her ne kadar savaşların bir galibi ve mağlubu olsa da sonuçları itibari ile her iki taraf da belli kayıplar verme ve belirli bir miktar yıkıma maruz kalma durumundadırlar. Kazanan tarafın maruz kalacağı sonucun da katlanılamayacak boyutlarda olması ihtimali vardır. Bu nedenle savaşın önlenmesi daha istenilen bir durumdur. Bununla beraber devletler isteklerini, diğer bir devlete kabul ettirmek niyetindedirler. Caydırıcılık stratejisi, isteklerini karşı tarafa savaşa girmeden kabul ettirme niyetinde olan devletlerin uyguladıkları kolay ve masrafsız bir yöntemdir. Bu yöntemin gereksinimi ise tehditlerdir. Tehditler sonucunda düşman üzerinde yeterli seviyede korku yaratılarak düşmanın yapılması istenmeyen eylemi gerçekleştirmekten vazgeçirmeyi öngörmektedir.

Caydırıcılık genel bir ifade ile kendisine zarar verileceği yönünde tehditler kullanılarak karşı tarafın davranışlarında istenilen yönde değişime neden olmaktadır. Caydırıcının sakınmak istediği davranış, caydırılmak istenen devlet tarafından gerçekleştirilmesi beklenen bir saldırdır. Dolayısıyla caydırıcılık, bu şekilde bir saldırıdan sakınmak için, karşı tarafın bu saldırıyı gerçekleştirmesi durumunda kendisine karşı kuvvet kullanılacağı şeklinde tehdit edilerek saldırıyı gerçekleştirmekten men edilmesidir. Değişimin tehdit kullanılarak sağlanması caydırıcılığın temelini oluşturmaktadır. Thomas

Schelling caydırıcılığı “ potansiyel bir düşmanı bazı hareket tarzlarını uygulamaktan kendi iradesi ile ve menfaati gereği kaçınmaya ikna etmek” olarak tanımlamaktadır (Wilner, 2011: 5-6). Düşman gerçekleştirmeyi düşündüğü eylemden kendi menfaati gereği vazgeçecektir. Zira maruz kalacağı karşılık çok yıkıcı olacaktır. Caydırıcılık, oldukça pasif ve savaşa gereksinim duymayan kansız bir yöntemdir. Aslında iki taraf arasındaki gerilim oldukça yüksektir ve çatışma veya savaşın çıkması da an meselesidir. Soğuk Savaş süresince ABD ve SSCB arasındaki gerilimin tırmandığı, savaşın eşiğine gelindiği durumlar yaşanmıştır. Fakat sonuçların katlanılamayacak boyutlarda olabileceği düşüncesi, tarafları geri adım atmaya zorlamıştır.

ABD askeri yayınlarında caydırıcılık, kabul edilemez bir karşı eylem tehdidinin varlığıyla meydana getirilen zihinsel bir durum olarak tanımlanmaktadır (FAS [web], 1997: 1-52). A tarafının bir eylemi gerçekleştirmeye niyetinde olduğunu kabul edelim. Fakat B tarafının bu eyleme vereceği karşılık nedeniyle ortaya çıkacak sonuçtan A tarafı oldukça korkmaktadır. Maruz kalacağı bu sonuçtan yeterince korkması A tarafını bu eylemi gerçekleştirmekten men etmektedir. Soğuk Savaş süresince yaşanan benzer süreçlerin savaşa dönüşmemiş olmasının en önemli nedenini her iki tarafın da maruz kalabileceği bir misilleme korkusuna dayandırmak mümkündür.

Zarar verme tehditleri kullanılarak başkasının uygulayacağı bir hareket tarzını engellemeye çalışmak olan caydırıcılık, insanlar tarafından bilinen ve günlük hayatta da kullanılan bir kavramdır. İnsanların kendisine zarar verilmesinden korkması ve tedirginlik yaşaması doğal bir durumdur. İnsanların doğasında zarar görmekten korkma ve çekinme psikolojisinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu şekilde zarar içeren eylemlere maruz kalacağı düşüncesi, zarar görmek istemeyen bazı insanların gerçekleştirmek istedikleri eylemlerden vazgeçmesine neden olabilir. Nitekim insanlar, çok küçük yaşlardan itibaren bu tehditlerin muhatapları olabilirler. Çocuğunun istenmeyen bir eylemi gerçekleştirmesine engel olmak isteyen ebeveynler, bu tehditleri sıklıkla kullanmaktadırlar. Kriminal olaylar ile karşılaşan kolluk bazı

suçların önlenmesi için benzer tehditleri kullanmakta veya kanun koyucu bazı suçların işlenmesini engellemek için bu suçların cezalarını arttırarak, suçluları caydırmaya çalışmaktadır. Hepsinde de temel mantık hemen hemen aynı olmakla beraber, aralarındaki fark başarılı olması için kullanılacak yöntemlerin seçiminde ve tehdidin hazırlanışı ve muhtevasının karşı taraf üzerinde bırakacağı etkidedir.

Caydırıcılık, tarafların aralarında caydırıcılığa konu olan bir eylemin sonuçları ile ilgili hesaplama yapmalarını öngörmektedir. Söz konusu eylemin fayda ve mahzurları ile eylemin gerçekleştirilmesi durumunda caydırıcı tarafından kullanılan tehditlerin içeriğini oluşturan misilleme faaliyetlerinin fayda ve zararlarının taraflar tarafından teferruatlı olarak irdelenmesini ve değerlendirilmesi gerektirmektedir. Caydırıcılıkta amaç düşmanı, yapacağı bu hesaplamalar neticesinde, maruz kalacağı misillemenin neden olacağı zararın, gerçekleştirmeyi düşündüğü istenmeyen eylemden elde etmeyi umduğu faydadan daha fazla olacağına ikna etmektir. Düşmanın yapacağı bu fayda mahzur hesaplamalarının neticesinde, kendisinin daha fazla zarar göreceğine ikna olarak istenmeyen hareket tarzını uygulamaktan vazgeçmesi durumunda, caydırıcılığın başarıya ulaştığını söylemek mümkündür.

Snyder'a (1960: 167) göre, saldırgan tarafından gerçekleştirilecek bir saldırının ihtimali, saldırgan tarafın göz önünde bulunduracağı dört faktörün analiz edilmesi sonucunda belirginleşmektedir. Buna saldırganın risk hesabı veya fayda-mahzur hesabı demek de mümkündür. Bu faktörler, saldırgan tarafından hedefin değerlendirilmesini, hedefe saldırı gerçekleştirmesi durumunda caydırıcı aktör tarafından verilecek cevabın neden olacağı ve saldırganın katlanmak zorunda olacağı zararı, farklı karşılıklara maruz kalma ihtimallerini (herhangi bir karşılığa maruz kalmaması da bir ihtimaldir) ve maruz kalacağı her karşılık şekline göre amacına ulaşma ihtimalini kapsamaktadır. Yapacağı eylemin kazanç veya zarar getirip getirmeyeceği, bu faktörler üzerinde yapacağı değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkacaktır.

Trager ve Dessislava (2006: 90), caydırıcılık stratejisinin iki unsurdan oluştuğunu ileri sürmektedir. Bunlardan birincisi, düşmanın gerçekleştirmeyi

düşündüğü hareket tarzının kendisine maliyetini arttırmaya yönelik olarak tasarlanmış ve planlanmış bir tehdit veya harekettir. Diğer ise, tasarladığı bu hareket tarzını yapmadığı takdirde düşmana açık veya kapalı olarak yapılan alternatif bir durumun teklifidir. Diğer bir ifade ile kendisine yöneltilen tehditler sonucunda, gerçekleştirmeyi düşündüğü hareket tarzından vazgeçmesi durumunda kendisine karşı herhangi bir reaksiyonun gösterilmeyeceğinin açık veya kapalı olarak ifade edilmesidir. Bununla beraber caydırıcılık stratejinden söz edebilmek için, düşman tarafından algılanan maliyet artışının, caydırıcı tarafından gerçekleştirilecek karşı eylemlerin sonucunda sağlanması gerekir. Caydırıcı devlet tarafından kullanılacak tehditler, caydırılacak devlette, gerçekleştirmek istediği eylemin maliyetinin katlanılamayacak derecede ağır olacağı algısını oluşturmaya yöneliktir.

b. Strateji ve Teori Ayrımı

Caydırıcılıkla ilgili kavramlara girmeden önce yapılması gereken caydırıcılık teorisinin (rasyonel caydırıcılık teorisi de denmektedir) ne olduğunun ortaya konmasıdır. Caydırıcılık teorisini, potansiyel saldırıları caydırmak için, bir devletin potansiyel bir saldırgan devleti;

-Kendisinin oldukça etkili askeri kabiliyetlere sahip olduğuna,

-Saldırganı katlanılamayacak boyutlarda zarara maruz bırakabileceğine,

-Saldırıya maruz kalırsa tehdidin uygulamaya geçirileceğine ikna edilmesini tartışan bir teori olarak tanımlamak mümkündür (Quackenbush, 2011: 742).

Paul'a (2009: 2) göre caydırıcılık teorisinin dayandığı ve stratejinin başarılı olabilmesi için üç önemli konu vardır. Bunlar;

-Caydırıcılığın başarılı olması için, caydırıcının yeterli kabiliyete sahip olması gerektiği,

-Kullandığı tehditlerin inandırıcı olması,

-Söz konusu tehditleri potansiyel saldırgana tam olarak iletebilme kabiliyetine sahip olmasıdır. Teori, bu hususların gerçekleştirilmesi durumunda, caydırıcılığın başarılı olacağını öngörmektedir.

Dolayısıyla teori, caydırıcılık stratejisinin temel prensiplerini ortaya koymaktadır. Stratejinin ne zaman ve hangi koşullarda başarılı olacağına dair kuralları ortaya koymakta ve bunları değişen şartlara göre adapte etmeye ve geliştirmeye çalışmaktadır. Strateji olarak caydırıcılık, devletlerin başkalarını caydırmak için sergiledikleri tutum ve davranışları ve kullandıkları tehditler ile bunları ilgisine iletme yollarını ifade ederken, teori olarak caydırıcılık ise, stratejilerin dayanacağı ve stratejilerin destek aldığı prensipler ile ilgilenmektedir. Stratejiler, teorinin ortaya koyduğu kavram ve kuralları nasıl uyguladıklarına bağlı olarak değişiklik gösterirler. Bu nedenle teorinin çokluğundan ziyade, stratejinin çokluğu öne çıkmaktadır. Teori bir tane olarak kabul edilirken, teorinin kurallarını uygulama şekillerine bağlı olarak farklı stratejiler geliştirilebilir (Morgan, 2003: 8). Morgan'ın bu iddiasına karşı farklı iddialar öne sürerek birden çok teorinin olabileceğini ileri süren düşünürler de vardır. Bunlara göre, her stratejinin varsayımlarını ortaya koyan farklı farklı teorilerin varlığı da söz konusu olabilir (Zagare ve Kilgour, 2004). Fakat önemli olan gerçek, teorinin, caydırıcılığın uygulamalarını sorguluyor olması ve başarılı olması için önermeler geliştiriyor olmasıdır.

Caydırıcılık teorisinin başarı veya başarısızlığı ile bir dış politika aracı olan caydırıcılık stratejisinin başarı veya başarısızlığını birbirinden ayırmak yerinde olur. Caydırıcılık stratejisi, caydırıcı tehdidin muhatabı tarafından kaale alınmadığı ve istenmeyen eylemi, hareket tarzını yapmayı tercih ettiği zaman başarısız sayılır. Caydırıcılık teorisinin başarısı ise, caydırıcılık stratejisinin ne zaman başarılı olup ne zaman olamayacağını tespit edebilmesiyle ölçülür. Bu nedenle teorinin başarısızlığını stratejinin başarısızlığına eşitlemek doğru değildir. Teorinin elbette açıklamakta yetersiz kaldığı konular olabileceği gibi yanlış sonuçlar doğuran prensipler ihtiva etmesi de söz konusu olabilir. Fakat misilleme tehdidinin yetersiz olması veya tehdidin hiç kullanılmaması, yeterince inandırıcı olunmaması durumlarında meydana gelecek bir başarısızlık aynı zamanda teorinin başarısının da bir

göstergesidir (Achen ve Snidal, 1989: 152). Stratejinin nasıl uygulanacağını belirten teorinin varsayımlara aykırı davranmak suretiyle elde edilecek bir başarısızlık aynı zamanda teorinin kurallarını doğrulamaktadır. Diğer bir ifade ile stratejinin başarılı olmadığı bazı durumlarda aslında teori başarılı olmuştur. Nitekim eğer taraflarından bir tanesi, yapacağı kar-zarar hesaplamalarının neticesinde, istenmeyen eylemin gerçekleştirilmesiyle elde edilecek karın, beklenen zarardan daha fazla olduğunu tespit ederse eylemi gerçekleştirmesi söz konusu olur. Bu durum da teorinin geçerliliğini teyit edecek fakat aynı zamanda uygulanan stratejinin başarısızlığını da ortaya koyacaktır (Stein, 2009: 60).

c. Caydırıcılık ve Zorlama Ayrımı:

Doktrinde üzerinde durulan diğer bir ayırimda birbirlerine çok yakın kavramlar olan caydırıcılık (deterrence) ve zorlama (compellence) arasındaki farktır. Devletler milli menfaatlerini korumak için savaşı, başvurulacak en son tercih olarak görmeye gayret ederler. Savaşa başvurmadan önce devletlerin tercih edeceği zorlayıcı diplomasi stratejileri vardır. Caydırıcılık ve zorlama stratejileri bu kapsamda değerlendirilebilecek stratejilerdir. Caydırıcılık genellikle mevcut durumun (statüko) korunduğu bir politika iken zorlama ise bu durumu değiştirmeyi öngören bir zorlayıcı politikadır. Genellikle birbirleriyle içli dışlı olan bu kavramlar, meşrulukları ve araçları itibariyle farklılık arz etmektedirler. Zorlama da bir karşı eylem varken caydırıcılıkta arzulanan ise her iki tarafın eylemsizliğidir. Statükoyu korumak, kuvvet kullanarak onu değiştirmeye çalışmaktan daha meşru bir konu olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla caydırıcılık stratejisi, diğer zorlayıcı politikalardan daha sempatik, anlaşılır ve kabul gören bir politikadır (Kotarski, 2011: 5-6).

Zorlama stratejisini, başkalarının davranışlarını tehdit kullanmak suretiyle manipüle ederek daha önce gerçekleştirdikleri eylemi durdurmalarını veya daha önce yapmadıkları bir eylemi yapmalarını sağlama olarak tanımlayan Morgan (2003: 2-4) zorlama ve caydırıcılık politikalarını, zorlayıcı diplomasinin birbirleriyle ilişkili iki bileşeni olarak ifade etmektedir. Caydırıcılıkta olduğu gibi zorlamada kullanılacak tehdidin de kuvvet kullanımını içermesi gerekmektedir. Nitekim, başlamış bir işgali durdurma,

işgal edilmiş bir bölgeden geri çekilmesini sağlama gibi zorlama örnekleri olabilecek olaylar için kuvvet kullanımı bir gerekliliktir. Dolayısıyla bunları gerçekleştirmek için kullanılacak tehdidin inandırıcı olması için de kuvvet kullanılacağı söylemlerini içermesi gerekir. ABD'nin 1930'larda Japonya'nın Çin'den çıkmasını sağlamaya yönelik girişimleri (Morgan, 1977: 31), 1994 yılında Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini sağlamaya yönelik girişimleri zorlama politikalarının bariz örneklerini teşkil etmektedirler. Benzer şekilde Türkiye'nin Suriye'nin PKK terör örgütüne desteğini sonlandırması ve örgüt elebaşısını korumaktan vazgeçmeye yönelik girişimlerini de zorlama stratejisinin örnekleri arasında göstermek mümkündür. Herhangi bir askeri müdahale yapılmaksızın salt söylemler ve tehditlerin kullanıldığı ve sınıra kuvvet yığılması yapılarak istekliliğin vurgulandığı bu süreçte, Suriye'nin geri adım atması sağlanmış, bu ülkeyi terk eden örgüt elebaşının yakalanması ile başarı elde edilmiştir.

İki politika arasındaki ayırımın çok soyut olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Uygulamada bu ayırımı yapabilmek oldukça zordur. Aynı olay içerisinde iki politikanın da izlenmesi ve örtüşmesi söz konusu olabilir. Örneğin ABD'nin, İran'dan nükleer programını durdurmasını ve bu konuda inandırıcı olduğu iddia edilebilecek müdahale edeceği yönündeki tehditleri kullanmasını caydırıcılık olarak da zorlama olarak da nitelenmek söz konusudur. Nitekim İran henüz nükleer silaha sahip bir ülke değildir. Fakat bunu gerçekleştirme niyetinde olduğu iddia edilmektedir. ABD'nin amacı ise bunu engellemektir. Bunu gerçekleştirmek için belirtilen tehditleri kullanması, İran'ın daha önce başladığı iddia edilen nükleer silahlanma çabalarını durdurmaya yönelik olması itibarıyla zorlama olarak, henüz gerçekleştiremediği ABD ve müttefiklerine saldırıyı önlemeye yönelik olması itibarıyla de caydırıcılık olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bununla beraber sadece nükleer silahlanma niyeti taşıyan ve bu niyetini uygulamaya sokmamış bir devleti bu niyetinden vazgeçirmeye çalışmak caydırıcılık olarak nitelendirilecektir.

Caydırıcılık ve zorlama politikaları arasındaki farkların ortaya koyduğu bir sonuç da caydırıcılığın zorlamaya göre uygulanması nispeten

daha kolay bir politika olmasıdır. Belli bir kazanç elde edildikten sonra, kazanan tarafın bundan feragat etmesi ve vazgeçmesi kolay bir süreç değildir. Kuveyt'i işgal eden Irak'ın geri çekilmekten kaçınması ve gerçekleştirdiği istenmeyen eylemden vazgeçmek istememesi bu zorluğu ortaya koymaktadır. Nitekim Kuveyt'i işgal etmenin maliyeti Irak lideri Saddam Hüseyin'e tam olarak iletilebilseydi¹², bu işgalin engellenmesi söz konusu olabilecekti. Fakat işgalden sonra, geri adım atmasının sağlanması ancak müdahale ile gerçekleştirilmiştir. Bu zorluk, aynı zamanda zorlama politikasının uygulanmasında karşılaşılabilecek zorlukla paralellik göstermektedir. Fakat elinde herhangi bir kazanç olmayan aktörün, belli bir fayda elde etmek için istenmeyen bir eylemi gerçekleştirmekten caydırılması daha kolay bir süreçtir. Aktörlerin kazanma istekleri ile kaybetmeme istekleri kıyaslandığında, kaybetmeme isteklerinin daha ağır bastığı ve kaybetmeye karşı daha duyarlı oldukları görülmektedir. Bu nedenle zorlama politikaları güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Sonuç olarak, caydırıcılık stratejisi ve zorlama stratejisi birbirinden farklı stratejiler olsa da düşmanın iradesini, kararlılığını ve karar verme mekanizmalarını etkilemeyi amaçlayan stratejilerdir. Caydırıcılık, düşmanı istenmeyen eyleme başlamaktan vazgeçirmeyi amaçlamakta iken, zorlama stratejisi, daha önce başlamış bir istenmeyen eyleme verilen karşılıktır. Zorlama stratejisinde gerçekleştirilmiş bir istenmeyen eylemin etkilerinin yok edilmesi amaçlanmaktadır. Nükleer silahlanma çalışmalarının bırakılarak altyapısının ve nükleer malzemenin yok edilmesi, gerçekleştirilmiş bir işgalden geri adım atarak eski sınırlara dönülmesi ve hiçbir hak talep edilmemesi, terör örgütlerini destekleyen bir devletin bu faaliyetlerinden vazgeçmesinin sağlanması gibi durumlar zorlama stratejisine verilebilecek örneklerdir. Kısaca zorlama stratejisinde statüko saldırgan devlet lehine bozulmuştur ve zorlayıcı devlet de statükoyu eski haline getirme amacı taşımaktadır. Kuvvet kullanma tehdidini ve gerekirse, belirli bir süre için,

¹² ABD diplomatlarının Saddam Hüseyin'e işgalin engellenmesine ilişkin niyetlerini ve kararlılıklarını tam olarak iletememiş olmaları, Irak yönetimi tarafından ABD yönetiminin kendilerine yeşil ışık yakması şeklinde algılanmıştır. Dönemin ABD'nin Irak büyükelçisi April Glaspie, Saddam Hüseyin'e Kuveyt'e müdahale etmenin sonuçlarını tam olarak algılayabilseydi işgal engellenebilirdi. Dolayısıyla, bu süreçte caydırıcılık stratejisi uygulanmamıştır (Walt, 2011).

sınırlı miktarda ve kontrollü olarak artan kuvvet kullanımını da kapsayan bir stratejidir (Levy, 2008: 539).

3. CAYDIRICILIĞIN VARSAYIMLARI:

a. Rasyonellik:

Caydırıcılık teorisinin önemli varsayımlarından bir tanesi rasyonelliktir. Caydırıcılığın tanımı göz önüne alındığında, taraflar arasında bir fayda- zarar hesabını gerektirdiği görülmektedir. Caydırıcı taraf yapacağı misilleme ile maruz kalacağı saldırının fayda ve mahzurlarını, caydırılmak istenen taraf ise istenmeyen eylemi gerçekleştirdiği ve misillemeye maruz kalması durumunda karşılaşacağı fayda ve mahzurları çok iyi bir şekilde analiz etmesi gerekmektedir. Caydırıcı veya caydırılan taraflar, sürecin her aşamasında bu hesaplamaları yapmak durumundadırlar. Rasyonellik, tarafların bütün girdileri göz önüne alarak en fazla yarar sağlayan seçeneği tercih etmesini öngörmektedir.

Rasyonellik varsayımına göre, caydırıcılığın tarafları rasyonel devletlerdir. Bu rasyonel devletler, atacakları her politik adımın fayda- zarar hesaplamalarını en ince teferruatına göre yapar, bu hesaplamalara göre, çatışmaya müdahil olup olmayacağına, saldırıyı gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceğine veya misilleme yapıp yapmayacağına karar verirler. Genellikle, eğer maliyetler elde edilmesi planlanan faydalardan daha fazla ise, rasyonel aktör çatışmaya girmekten kaçınmayı düşünecektir (Paul, 2009: 5; Arreguin-Toft, 2009: 208). Bu bağlamda rasyonellikten anlaşılması gereken, caydırıcı tehdidin hedefi olan devletin bir hesap yapması ve yaptığı hesap neticesinde planladığı eylemin maliyetinin beklenen faydadan fazla olması durumunda eylemi gerçekleştirmekten vazgeçmesidir. Bu nedenle rasyonel aktörlerin hesap yapmaları ve söz konusu eylemin kendilerine olan zararlarını en aza indirmeye çalışmaları kaçınılmazdır.

Morgan (2003: 12) rasyonelliği, tarafların mevcut durum ve uygulayacakları hal tarzları hakkında mümkün olduğu kadar bilgi sahibi olması, uygulayacakları her hal tarzının fayda ve mahzurları ile başarı şansı ve felakete dönüşme riskini hesaplamaları, müteakiben de rasyonel rakibinin

de nasıl davranacağını göz önünde tutarak, kendisine en fazla kazanç sağlayacak veya en az kayıp yaşatacak hal tarzının seçilmesi olarak tanımlamaktadır. Caydırıcılık, kabul edilemez boyutlarda zararlar tehdit ederek bir saldırının engellenmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle saldırganın fayda zarar hesaplamalarında, en iyi seçeneğin saldırmamak olduğuna karar vermesini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu da saldırganın rasyonel bir aktör olmasını gerektirmektedir. Aynı durum caydırıcı aktör için de geçerlidir. Nitekim onun da kendisine optimum faydayı sağlayacak seçeneği bulması ve uygulayacağı tehdidinde bulunması gerekir ki bu da caydırıcının da rasyonel bir aktör olmasını gerektiren bir durumdur.

Rasyonellik aktörlerin kendi tercihlerine göre hareket etmelerini öngörmektedir. İrrasyonel bir aktör, kasıtlı olarak kendi tercihleriyle uyumsuz olan bir hareket tarzını seçebilir. Fakat aynı durum rasyonel aktörler için geçerli değildir. Nitekim nükleer denge durumu göz önüne alındığında, her iki tarafın da ikinci vuruş kabiliyetine sahip olmaları, nükleer bir saldırının saldırıyı gerçekleştiren taraf için de bir intihar olacağını kesinleştirmektedir (Danilovic, 2001: 342). Hiçbir rasyonel saldırgan, caydırıcı devletin kendisine kabul edilemez boyutlarda zarar vereceğini bilerek, bir krizi savaş veya çatışma noktasına getirmeyi düşünmez. Bu şekilde hareket etmeyi rasyonellikle bağdaştırmaz. Aynı şekilde rasyonel bir caydırıcı da, saldırgan devlet tarafından rasyonel olmayan bir hareket tarzı olarak değerlendirilebilecek eylemleri ihtiva eden tehditleri kullanmaktan imtina edecektir. Nükleer saldırıya maruz kalma tehlikesi altında olan bir devletin aynı şekilde karşılık olarak nükleer misilleme yapacağı tehditlerini kullanması durumu değerlendirildiğinde, her iki devletin de rasyonel seçimler yapmadığı ileri sürülebilir. Rasyonel bir devletin alacağı kararlarda maksimum fayda veya olmadığı takdirde minimum zarar elde etmeyi amaçlamaktadırlar. Ancak bu durumda sürecin nükleer bir felakete dönüşmesi ihtimali söz konusudur. Nükleer felakete yol açabilecek tehditlerin kullanılması, tarafların rasyonel olmadıkları kanaati uyandıracığından, inandırıcılığını da kaybedecektir.

Tarafların rasyonel aktörler olmaması durumunda, caydırıcılığın imkânsız olduğunu belirten Stein (2009: 58), bu durumda askeri güce

başvurmaktan başka bir seçeneğin olmadığını ileri sürmektedir. İrrasyonel aktörler, herhangi bir fayda-zarar hesabına girmeksizin aldıkları her türlü kararı uygulama amacı taşırlar. Bu tür aktörlerin aldıkları kararları değiştirmek oldukça zordur. Fakat rasyonel bir saldırganın gerçekleştirmeyi düşündüğü eylemle ilgili rasyonel hesaplamaları, caydırıcının inandırıcı tehditleri ile değiştirilebilir. Bu inandırıcı tehditleri kendi hesaplamalarına yeni bir girdi olarak alan rasyonel aktör, bu girdiler ışığında yeni hesaplamalar yapacak ve optimum kararı vermeye çalışacaktır. Bu yeni girdiler ışığında, saldırgan devletin gerçekleştireceği eylemden elde edeceği fayda, maliyetinden fazla olduğu sürece niyetinden vazgeçmeyecektir.

Aktörlerin rasyonel olması varsayımı, aktörlerin bilge olmalarını gerektirmiyor. Sadece karar vericilerin alternatif hareket tarzlarını uygulamak suretiyle elde edecekleri fayda ve maliyetleri tartmalarını gerektirmekte ve tartışılan konu ile ilgili meydana gelen yeni gelişmeleri de göz önüne alarak faydayı maksimize eden seçeneği tercih etmelerini öngörmektedir. Stein (2009: 62), rasyonel karar vericilerin tartışmalara ve yeni gelişmelere açık, karar verme aşamasında seçenekler hakkında bağlayıcı önyargılardan uzak olmaları gerektiğini belirtmektedir. Karar vericilerin en azından tarihlerine ilgi duyarak, meydana gelmiş olaylardan alınacak dersleri günümüzde yaşadıkları veya gelecekte yaşayacakları olaylara yansıtmaları beklenmektedir.

Bu konuda üzerinde durulması gereken diğer bir önemli husus da, caydırıcılık teorisinin, aktörlerin rasyonel olup olmadıklarını tespit etmeye çalışan bir teori olmadığının belirtilmesidir. Aktörlerin rasyonel olmaları caydırıcılık teorisinin bir varsayımıdır. Fakat rasyonel bir saldırgan aktörün saldırmamayı tercih edeceği şartları belirleyebilmek de teori için son derece önemlidir. Teorinin, rasyonel bir aktörün hangi şartlar altında saldırmaktan vazgeçebileceğini tespit edebilmesi gerekir. Nitekim bu şartlar, rasyonelliğin esasını teşkil eden fayda zarar hesaplarının değişkenlerini teşkil etmektedirler (Lebow ve Stein, 1989: 212). Karar vericiler bu şartlarda meydana gelecek değişiklere göre kararlarının esasını oluşturacak fayda zarar hesaplarını manipüle edeceklerdir. Bu şekilde stratejinin en iyi şekilde

uygulanması sağlanmış olacaktır. Dolayısıyla teorinin, rasyonel karar vericilerin kararlarında değişime neden olabilecek farklılıkları belirleyebilmesi, üzerinde durulması gereken bir noktadır.

b. Aktörlerin Devlet Olması:

Caydırıcılık süreci ile ilgili göz önüne alınması gereken diğer önemli bir varsayım, caydırıcılığın ulus-devletler arasında cereyan eden bir politika olmasıdır (Paul, 2009: 6). Devletler uluslararası sistemin temel unsurlarıdır. Caydırıcılık temel olarak saldırgan bir devleti, kendisine çok ağır şekilde karşılık verileceği tehditleri ile yapmayı düşündüğü eylemi yapmaması yönünde karar almasını sağlama sürecidir. Bu nedenle karşılık verilecek adresin belirgin olması çok önemlidir. Devletlerin devlet olabilmeleri için sahip olmaları gereken ve devletlerin baki kalabilmeleri için ihtiyaç duydukları vatan ve millet unsurları, karşılık verilecek hedefleri teşkil etmektedirler. Saldırıya maruz kalma ihtimali olan caydırıcı devlet, bu varlıklara katlanılamayacak boyutlarda ağır zarar vereceği tehditlerini kullanmaktadır. Saldırganın devlet dışı bir aktör olması durumunda, caydırıcı devletin karşılık vereceği herhangi bir adresi belirlemesi mümkün görünmemektedir. Bu nedenle caydırıcılık ilişkisinin kurulması da mümkün olmayacaktır.

Devletler, belli bir toprak parçası üzerinde egemenlik hakkı olan halkın oluşturduğu varlıklardır. Bütün devletlerin bu özellikleri korumak gibi amaçları vardır. Bu amaçları gerçekleştirmek için farklı güvenlik politikaları uygulamaktadırlar. Bütün devletlerin güvenlik politikaları, topraklarını, halkını, siyasi özgürlüğünü ve ekonomik varlıklarını korumayı amaçlamaktadır. (Neack, 2007: 89) Devletler bu değerlerine herhangi bir saldırı olmaması için politikalar geliştirmektedirler. Bu hayati değerlerine zarar gelmesini istemeyen devletlerin daha rasyonel davranması ve bunların zarar görmesini öngören tehditlere karşı da daha uzlaşmacı davranması söz konusudur. Dolayısıyla caydırıcı devletin tehditlerini dikkate almaları, önem verdikleri değerlerin yok edilmemesine neden olacaktır. Günümüzde parçalanmanın eşiğinde olan ve toprakları üzerinde tam hâkimiyet kuramayan Irak devletini, eski lideri Saddam Hüseyin'in izlediği yanlış politikaların bir ürünü olarak görmek mümkündür. Aynı liderin 1991 yılında, korumakla görevli olduğu çekirdek

değerleri göz ardı ederek Kuveyt'i işgal etmekten caymaması, kendisine saldırılmasına, belirtilen değerlerin zarar görmesine neden olmuştur. Benzer bir sonuçla karşılaşmak istemeyen devletlerin, daha rasyonel kararlar alacağına şüphe yoktur.

Caydırıcılık stratejisinin uygulanmasında önem arz eden diğer bir husus da, tehdidin içeriğinde neyin cezalandırılacağını belirtilmesidir. Caydırıcı tehdit, istenmeyen eylemin gerçekleşmesi durumunda bunun karşılığında bazı yaptırımların uygulanacağını öngörmektedir. Tarafların devlet olması varsayımında, yaptırıma maruz kalacak unsurlar bellidir. Yukarıda belirtilen ve devletlerin bekalarını sağlamak için korumak zorunda oldukları temel değerler, rahatlıkla yaptırıma maruz kalabilirler. Diğer bir ifade ile misillemeye maruz kalacak adresleri vardır. Fakat devlet dışı aktörlerin benzer değerleri, korumak zorunda oldukları bir toprak parçaları veya halkı yoktur. Yani adresleri belli değildir. Dolayısıyla caydırıcı devlet, kendisine yapılacak bir terör saldırısını engellemek için, terör örgütlerinin değer verdikleri varlıkları, misilleme yapacakları adresleri tespit etmesi gerekir.

c. Aktörler Arasında Düşmanlığın Olması:

Taraflar arasında savaşın gerçekleşme ihtimali yüksek bir seçenek olarak algılandığı bir düşmanlığın yaşanıyor olması, caydırıcılığın diğer bir varsayımdır. Savaş ihtimalinin sürekli sıcaklığını koruması tarafların tehditlerinin de inandırıcı olmasını sağlamaktadır. İyi ilişkiler içerisinde bulunan devletlerin, aniden birbirlerine karşı tehditler savurmaları inandırıcı olmayacaktır. Liderler, düşmanların başarı için uygun koşullar elde edildiğinde saldırmakta tereddüt etmeyeceklerine inanmaktadırlar (Paul, 2009: 7). Modern caydırıcılık teorisinin de II. Dünya Savaşının bitimini müteakip SSCB ve ABD arasında yaşanmaya devam eden düşmanlığın savaşa dönüşmesini engellemek için geliştiği göz önüne alındığında, çatışma ortamının stratejinin uygulanması için bir gerek olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Caydırıcılık teorisi çatışmaların veya savaşların nedenlerini irdeleyen ve ortaya çıkaran bir teori değildir. Taraflar arasındaki zaten var olan düşmanlıktan kaynaklanacak muhtemel bir savaşı engellemeyi amaçlayan bir

teoridir. Bu nedenle tarafların arasında öncelikli bir düşmanlığın olması gerekir. Morgan (2003: 10), II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve SSCB arasındaki ilişkileri göz önüne alarak, tarafların birbirlerine saldırma niyetlerinin olmaması durumunda caydırıcılık teorisinin de gelişmeyeceğini belirtmektedir. Bu nedenle her iki taraf da, uygun koşullar sağlandığında, birinin diğerine saldıracağı varsayımına dayanarak politika geliştirmişlerdir. Zira Soğuk Savaş süresince etkili bir şekilde kullanılan caydırıcılık stratejisi, söz konusu taraflar arasında muhtemel bir savaşın önlenmesi çabalarına odaklanmıştır.

Tarafların arasında ciddi ve her an savaşa dönüşme ihtimali olan bir düşmanlığın olmasının diğer önemli bir etkisi de caydırıcılık için son derece önemli olan inandırıcılığın sağlanmasına olan katkısıdır. Düşmanlığın olmadığı bir ortamda ne bir saldırı ihtimali söz konusu olacaktır ne de bu muhtemel saldırıyı engellemek için caydırıcı tehditlerin kullanılmasına gerek olacaktır. Bu ortamda kullanılacak tehditler de inandırıcılıktan son derece uzak olacaktır. Dolayısıyla ABD'nin İran'a veya Kuzey Kore'ye karşı, gelişen durumlar ile bağlantılı olarak, şiddet kullanacağı tehditlerinin inandırıcılığı ile aynı devletin İsrail' in Batı Şeria'da Yahudi yerleşimlerine izin vermesi durumunda İsrail'e karşı şiddet kullanacağı tehdidinin inandırıcılığı arasında bariz farklılıkların olması kaçınılmazdır.

d. İnandırıcılığın Sağlanması:

İnandırıcılık caydırıcılık denkleminde önemli bir bileşendir. Başarılı bir caydırıcılık için gerekli şartlar düşünüldüğünde, saldırgan tarafın caydırıcının tehditlerinin yeterince inandırıcı ve uygulanabilir olarak algılaması oldukça önemli bir husustur. Başka bir ifade ile potansiyel saldırgan tarafın, saldırıyı yapması durumunda, caydırıcı tarafın tehditleri uygulamaya sokacağına inandırılması gerekir.

İnandırıcılık, tehdit edilen tarafın kendisinden istenilen şartlara uymadığı takdirde caydırıcı tarafın tehdidi gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceğini veya söz konusu şartlara riayet etmesi durumunda ise yine caydırıcı tarafın sözünde durarak herhangi bir eylem yapıp

yapmayacağını algılama derecesidir (Snyder, 1960: 165). Caydırıcılığın çok önemli bir bileşeni olan inandırıcılık, her şeyden önce bir algılama meselesidir. Tehdidin içeriği ne kadar sağlam temellere dayanıyor olsa da, karşı tarafın bu tehdidin her yönüyle uygulanabilir olduğuna inandırılması son derece önemlidir. Tamamen eylemsizlik içeren bir strateji olması nedeniyle de caydırıcılıkta inandırıcılığın sağlanması oldukça zordur ve inandırıcılığın sağlanması ile de rasyonel bir aktöre karşı caydırıcılığın sağlandığını söylemek mümkündür.

Aynı şartlar altında bir tarafın kullandığı tehditler inandırıcı olurken diğer tarafın kullandığı tehditlerin aynı şekilde inandırıcı olmadıkları görülebilir. Bu durumun başka nedenleri olabileceği gibi, bu farklılığı, devletin gücüne, tehdidi icra etme kabiliyetinin olup olmadığına ve saldırıya maruz kaldığında kendisini savunma kabiliyetine dayandırmak mümkündür. Bunun yanında devletlerin geçmişte bıraktıkları izlenimler ve bu bağlamda kararlı olup olmadıkları, cesur olup olmadıkları ile pervasız kararlara imza atıp atmadıkları da inandırıcılığın sağlanmasında önemli faktörlerdir (Jervis, 1982-1983: 9). Caydırıcılığın inandırıcı olabilmesi için, tehdidi kullanan tarafın tehdidin içeriğini gerçekleştirebilme kabiliyetine sahip olması ve bunun da saldırgan tarafından bilinmesi gerekir. Aksi takdirde tehditlerin ciddiye alınmaması gibi bir durumla karşı karşıya kalınabilir. Bu bağlamda aynı oyunu oynayanlar arasında bir güç dengesinden bahsetmek söz konusudur. Örneğin İran'ın ABD'ye karşı kullanabileceği ve kendisine bir saldırı olursa en ağır şekilde karşılık vereceği şeklindeki bir tehdidin ABD nezdinde ciddiye alınmaması olasılığı söz konusudur. Dolayısıyla İran'ın ABD üzerinde caydırıcı bir etki oluşturabilmesi gerçeklikten uzak görülmektedir. İnandırıcılığın sağlanmasında, saldırgan devletin, caydırıcı devletin tehdit ettiği şekliyle karşılık verme kabiliyetine sahip olduğunu algılaması önemlidir.

İnandırıcılık ile kabiliyet arasında doğrudan bir ilişki vardır. Caydırıcı devletin yeterli kabiliyeti ve diğer devlete oranla üstünlüğü olmadan tehditlerinin inandırıcı olması beklenemez. 1950'lerde kitlesel misilleme (massive retaliation), ABD'nin Sovyet tehditlerine karşı kullandığı stratejisi olmuştur. Bunun nedeni de ABD'nin kabiliyetleri göz önüne alındığında,

mutlak bir nükleer üstünlüğünün olmasıdır. Bu üstünlük ABD'nin tehditlerinin inandırıcı olması için yeterli olmuştur. Fakat 1960'lar göz önüne alındığında SSCB'nin de nükleer silahlanmada oldukça ilerlediği ve ABD'nin bu mutlak üstünlüğünün kalmadığı görülmektedir. Nitekim SSCB'nin de kendisine karşı gerçekleştirilecek bir nükleer saldırıya maruz kaldıktan sonra, toparlanarak aynı şekilde karşılık verebilme kabiliyetine sahip olması, ABD'nin izlediği stratejinin inandırıcılığını zedelemiştir. Bu da ABD'nin izleyeceği politikada bir değişime neden olmuş ve kabiliyetlerini daha fazla üstünlük sağlayacak şekilde geliştirmeye yönelmiştir. Neticede, sadece nükleer silahların üstünlüğüne dayanarak caydırıcılık sağlamayı esas alan nükleer strateji yerine, klasik anlamda caydırıcılık olarak değerlendirilebilecek ve bütün askeri kabiliyetlerde üstünlüğü esas alan ve bu üstünlüğü muhafaza etmeyi öngören bir caydırıcılık yaklaşımı öne çıkmıştır. Esnek karşılık (Flexible response) doktrini olarak bilinen bu yaklaşımda, caydırıcılık devletlerin topyekûn savaşma kabiliyetleri ile doğrudan irtibatlıdır (Lodal, 1980: 155-156). SSCB'nin konvansiyonel silahlar ile gerçekleştireceği bir saldırıya ABD ve Batılı devletlerin de konvansiyonel kuvvetler ile karşılık vereceğini öngörmektedir (Morgan, 2003: 81). SSCB ve ABD arasındaki nükleer silahlanma yarışında her iki tarafın da başa baş bir durum sergilemesi ve SSCB'nin nükleer ve konvansiyonel silahlarda oldukça ilerlemesi, tarafların inandırıcılıklarını kaybetmelerine neden olmuştur. ABD'nin Moskova'nın saldırılarına karşı sağlam durup duramayacağı tartışılan bir konu olmuştur. SSCB, ABD'nin nükleer silahlarını kullanabileceğini, sonuçlarına katlanamayacağı düşüncesiyle, gerçekleşmesi yüksek bir seçenek olarak görmemektedir (Tunander, 1989: 359). Bu da ABD'nin inandırıcılığının oldukça azalmasına neden olmuştur.

Devletlerin geçmişlerinde kullandığı tehditler ve şartlar oluştuğunda bu tehditleri gerçekleştirmiş olup olmadıkları da devletlerin inandırıcılıklarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bazı durumlarda bir devletin tehditleri daha inandırıcı bulunurken bazılarının tehditlerinin ise inandırıcı bulunmaması söz konusu olabilir. Bunun nedenini, devletlerin daha önce karşılaştıkları benzer durumlarda sergiledikleri politikalarda aramak yerinde olur. Bu bağlamda kendisine herhangi bir saldırının yapılması durumunda, en ağır şekilde

karşılık vereceği tehdidinde bulunan iki devletten, daha önce saldırıya maruz kalıp bu saldırılara en ağır şekilde karşılık veren devletin inandırıcılığı daha fazla olacaktır. Bu bağlamda kendisine yapılan bütün saldırılara misliyle karşılık veren İsrail'in kullanacağı tehditlerin inandırıcılığını daha yüksek görmek mümkündür. Mavi Marmara olayı değerlendirildiğinde, en başından itibaren kırmızı çizgilerini çok belirgin bir şekilde ortaya koyan ve aşılması durumunda müdahale edeceğini belirten İsrail, şartlar oluştuğunda karşılık vermekten geri durmamıştır. Hukuka uygunluk tartışmaları bir tarafa bırakılıp caydırıcılık bağlamında değerlendirildiğinde, bu durumun İsrail'in tehditlerinin inandırıcılığını arttırmış olduğu ve dolayısıyla caydırıcılığını da yükseltmiştir. Nitekim benzer başka bir girişimde de bulunulmamıştır.

İnandırıcılıkla ilgili önem arz eden diğer bir husus da, inandırıcılığın sağlanmasına yönelik atılacak bazı adımların saldırgan tarafı provoke etme ihtimalin olmasıdır. Caydırıcılık sağlamak suretiyle savaşların engellenmesi amaçlanmaktayken, tarafların kışkırtılması suretiyle savaşa daha da yaklaşma ihtimali söz konusu olabilir. Bu nedenle caydırıcı tarafın, kararlılığını gösteren ve inandırıcılığını arttırmaya yönelik eylemleri ile potansiyel saldırgan tarafı provoke etme arasında ince bir dengeyi tutturması oldukça önemlidir (Huth, 1988: 423).

İnandırıcılıkla ilgili önem arz eden bir diğer konu da, nükleer silahların kullanılması tehdidinin inandırıcılığı olumsuz etkileyip etkilemeyeceği hususudur. Nükleer silahların tek taraflı veya çift taraflı olarak kullanılması durumunda tarafların maruz kalacağı sonuç nükleer bir felaket olabilir. Saldırgan tarafın istenmeyen eylemi gerçekleştirmesi durumunda savunan tarafın nükleer silahları kullanmasının, savunan tarafa da bazı olumsuz etkileri yansıyabilir. Saldıran tarafın nükleer misillemeye maruz kalması, kendisinin gerçekleştirdiği saldırıyı arka plana atarak mağdur taraf olmasına neden olabilir. Nitekim Hiroşima ve Nagazaki bombalamaları hala unutulmamıştır. Nükleer silahlara sahip olup da nükleer misillemeye maruz kaldıktan sonra etkisini üzerinden atıktan sonra ikinci nükleer saldırıyı gerçekleştirmemesi ilk saldırıyı gerçekleştiren devleti uluslararası kamuoyu önünde zor duruma düşürecektir. Bununla beraber nükleer silahların

çatışmanın sadece tek bir tarafı veya müdahil diğer taraf devletler tarafından kullanılmasının nükleer bir felakete yol açacağı da kesindir. Bu nedenle uluslararası toplumun fikirlerine saygı duyan ve desteğine ihtiyaç duyan rasyonel bir devletin bu silahları kullanacağına şüphe ile bakılması durumu tezahür edebilir. Bunun da nükleer silahların kullanılmasını içeren bir tehdidin inandırıcılığının zedelemesine neden olması söz konusudur.

(1) Yeterli Kabiliyete Sahip Olma:

Caydırıcılığın etkili olabilmesi için caydırıcı tehdidi kullanan tarafın, tehdidin içerdiği eylemleri yapabilme kabiliyetinin ve donanımının olması gerekir. Aksi takdirde öncelikle tehdit ciddiye alınmayacak, bununla bağlantılı olarak da caydırıcılık stratejisi başarısız olacaktır. Nükleer silahlar bağlamında düşünüldüğünde, nükleer saldırıya maruz kalan bir ülkenin bütün nükleer silahlarının yok edilme ihtimali var ise bu ülkenin düşmanını caydırması söz konusu olamayacaktır. Dolayısıyla yeterince koruma altına alınamayan ve tek bir saldırıyla yok edilebilen silahların caydırıcı olmaları beklenemez. Bu nedenle Soğuk Savaş süresince taraflar, ellerindeki silahları ikinci vuruş kabiliyetini haiz olacak bir şekilde geliştirmiş ve yığınaklanmada bu hususa dikkat göstermişlerdir.

Devletlerin sahip oldukları kabiliyetler, uyguladıkları dış politikanın da belirleyici unsuru olmaktadır. Neack (2007: 93), İkinci Dünya Savaşının sonundan 1960'ların başına kadar ABD ve SSCB arasındaki nükleer ilişki göz önüne alındığında, ABD'nin üstünlüğünün söz konusu olduğu asimetric bir durumun olduğunu belirtmektedir. Bu asimetric üstünlük nedeniyle ilk vuruş kabiliyetine (First- Strike Capability)¹³ sahip olan ABD, bu kabiliyeti ile Sovyetler Birliğini, kendisine karşı herhangi bir saldırı gerçekleştirmesi durumunda yoğun karşılık (massive retaliation) vereceği tehditleri ile caydırma çabası göstermiştir. SSCB ikinci vuruş kabiliyetine ulaştığında ise taraflar arasında karşılıklı kati yıkım (Mutual Assured Destruction (MAD))¹⁴

¹³ Gerçekleştirecek ilk saldırıyla, düşmanın karşılık verme imkân ve kabiliyetlerini yok etme kabiliyeti. İlk vuruşa maruz kalan taraf, saldırıdan sonra toparlanarak buna karşılık verme ihtimalinin olmayacağı varsayılmaktadır.

¹⁴ Krizin muhatabı olan tarafların, önce saldıran kim olursa olsun, birbirlerine kabul edilemez boyutlarda zarar verebilme kabiliyetlerine sahip olduğu durumu ifade etmektedir. Bu şartların sağlandığı bir ortamda barışın da elde edileceği fikri birçok teorisyen tarafından kabul edilmektedir (Zagare ve

politikası uygulanmıştır. İlk saldırıya maruz kaldıktan sonra bu saldırıyı absorbe edip karşılık vermeye dayanan bu politika, tarafların kabiliyetleri arasındaki dengeyi esas almaktadır.

İnandırıcılık ile kabiliyet arasında çok yakın bir ilişki vardır. Yeterli kabiliyete sahip olmayan bir devletin inandırıcı tehditler kullanabileceğini varsaymak mümkün değildir. Stein (2009: 60), bir tehdidin inandırıcı olabilmesi için, tehdidin içerdiği eylemlerin yapılabilmesini sağlayacak kabiliyetlerle desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir. Uçak gemisine sahip olmayan bir ülkenin, okyanuslar aşarak saldırması gereken bir ülkeyi tehdit etmesi, inandırıcılıktan yoksun olacaktır. Tersine bir durumda da inandırıcılık oldukça yüksek olacaktır. Fakat yine de, caydırıcının düşmanı misilleme yapma niyeti taşıdığına ikna etmesi, misilleme yapabilecek kabiliyete sahip olduğuna ikna etmesinden daha zordur. Nitekim kabiliyete sahip olmanın belirtileri aşıkardır. Devletlerin hangi silah teknolojilerine sahip oldukları, hangi silah ve donanımlara sahip oldukları, personel miktarları kabiliyetlerinin önemli belirleyicileridir ve kolaylıkla öğrenilebilecek durumdadırlar. Herhangi bir misilleme tehdidini gerçekleştirecek kabiliyete sahip olduğuna düşmanı inandırmak, caydırıcılığın etkinliği için son derece önemlidir.

Long (2008: 11), inandırıcı bir kabiliyetin üç unsurdan oluştuğunu belirtmektedir. Bunlar toplam askeri güç, coğrafi yakınlık ve kuvvet mobilitesidir. Toplam askeri güç, askeri personelin sayısı, sahip olunan askeri donanım cins ve miktarından liderlerinin özelliklerine, moral ve motivasyonlarına, birliklerinin eğitimlerine ve doktrinlerine kadar her şeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda devletlerin sahip olduğu ordunun mevcudu, sahip oldukları donanım, başlarındaki liderlerin özellikleri ve eğitim seviyeleri gibi faktörler kabiliyetlerin belirlenmesi ve inandırıcı olmasında etkilidir. Diğer bir faktör olan coğrafi yakınlık ise caydırıcı devletin kuvvetlerinin, potansiyel saldırgan devletin sınırlarına yakın olmasını ifade etmektedir. Misilleme yapılacak yere birliklerin veya sistemlerin yeterli yakınlıkta olması, kabiliyetlerin inandırıcılığına olumlu katkısı olacaktır. ABD ve İran arasındaki

Kilgour, 2004: 12). Çatışmanın bütün taraflarında birbirlerine aynı miktarda zarar verebilecek silah cins ve miktarının varlığı öngörülmektedir. Birinci saldırıya maruz kalan taraf, bu saldırının etkilerinden kurtularak aynı şekilde karşılık verebildiği durumları ifade etmektedir.

diplomatik süreçte tarafların inandırıcılığı ele alındığında, ABD'nin Ortadoğu'nun birçok ülkesinde kuvvet bulundurması kabiliyetini arttırmakta ve kabiliyetin düşman tarafından ciddiye alınmasına da neden olmaktadır. Nitekim İran'ın istenmeyen herhangi bir eylemi gerçekleştirmesi durumunda, karşılık verilmesi an meselesi olacaktır. Kabiliyetin inandırıcılığını belirleyen üçüncü unsur ise, güç gösterisi (power projection) kabiliyetidir. Bu kabiliyet, kuvvetlerin yığılınanmasının etkinleştirilmesini ve basitleştirilmesini öngörmekte, lojistik destek imkânlarını, hareket kabiliyetini, kuvvet nakil imkânlarını ve uzun menzilli atış sistemlerini kapsamaktadır. Çok uzak mesafedeki bir bölgeye her türlü vasıtalar ile rahatlıkla intikal edip yığılınanmayı veya intikal etmeden söz konusu bölgeyi etki altına almayı sağlayan yapılanmaya sahip olmayı gerektirmektedir. Caydırıcı devletin bu faktörlere sahip olması kabiliyetlerinin inandırıcılığına ve dolayısıyla caydırma etkisine olumlu katkısının olması kaçınılmazdır.

(2) İstek ve Kararlılığın Kesin Olarak Belirtilmesi:

Caydırıcılık algılar üzerine inşa edilen bir stratejidir (Jervis, 1982-1983). Tarafların yaptığı hesaplamalar birbirlerini algılamaları ile doğru orantılıdır. Bununla beraber tarafların birbirlerini yanlış algılamaları da caydırıcılık stratejisinin başarısızlığına neden olabilir. A devletinin caydırılabilmesi için, B devletine saldırması durumunda B devletinin A devletini çok şiddetli bir şekilde cezalandıracağına kesin olduğunun A devleti tarafından algılanması gerekir. A devleti B devletinin tehdidi uygulamayacağına inanması durumunda, A devleti caydırılamayacaktır (Neack, 2007: 94). Bu nedenle tarafların kendilerini birbirlerine tanıtmaları ve istedikleri şekilde algılanmalarını sağlamaları oldukça önem arz etmektedir.

İnandırıcılığın, dolayısıyla caydırıcılığın, sağlanmasında karşılık verileceği niyetinin açıkça ortaya konması ve istekliliği destekleyen adımların atılması oldukça önemlidir. İnandırıcılık, tehdit eden ülkenin tehdidin içeriğini oluşturan eylemleri yapma kabiliyeti ile gerçekleştirme niyetinin olup olmadığı ile yakından ilgilidir. Talmadge (2007: 22), askeri kabiliyetlerin yeterli olması da tek başına caydırıcılığı sağlamada yeterli olmayacağını belirtmektedir. İlave olarak tehditleri gerçekleştirme konusunda istekli ve kararlı olunması ve

kısmen de olsa bunun hissettirilmesi önem arz etmektedir. Yeterli kabiliyete sahip olmadan gerçekleştirilemeyecek tehditlerin kullanılması inandırıcı olmayan bir blöften öteye geçmeyecektir.

Taraflar arasında iletişim kanallarının açık tutularak caydırıcı tehditlerin net bir şekilde karşı tarafa ulaştırılması ve bu suretle misilleme yapılacağına ilişkin istekliliğin tam olarak algılanmasının sağlanması gerekir. Bu konu muhatabın yeterli kabiliyete sahip olduğuna inandırılmasından daha zordur. Zira bazı devletlerin son derece kapalı oldukları ve dışarıdan gelecek mesajlara tepki vermedikleri bilinmektedir. Dolayısıyla inandırıcılık bir anlamda etkili iletişim kurmakla yakından ilişkilidir (Morgan, 2003: 17). Caydırıcı devletin karşılık vermek için yeterli kabiliyetinin olması inandırıcılığın bir boyutunu oluşturmaktadır. Bunun yanında bu kabiliyetler ile ilgili muhtemel saldırgan devlet nezdinde de farkındalık oluşturulması diğer bir boyutudur. Buna ilave olarak saldırgan devletin, farkında olduğu bu kabiliyetlerin caydırıcı devlet tarafından kullanılacağına ilişkin isteklilik ve kararlığın da var olduğuna kesin olarak inandırılması önemli diğer bir boyutu teşkil etmektedir.

1991-2002 yılları arasında ABD ve Irak ilişkilerini caydırıcılık ve zorlama politikaları bağlamında inceleyen Harvey ve James (2009: 224-226), 1991 yılında Irak'ın kuzeyinde Kürtlere şiddet uygulandığı gerekçesiyle konulan uçuşa yasak bölgenin Irak yönetimi tarafından ilk etapta ciddiye alınmadığını belirterek bunun nedenini de ABD başkanının takındığı kararsız ve isteksiz tutuma bağlamaktadır. Nitekim ABD yönetimi Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere şiddet uygulanmasının sonlandırılması istiyordu. Fakat Bush yönetimin yaptığı ve bunu gerçekleştirmek için ABD birliklerinin Irak'a müdahale etmeyeceği açıklaması, kararın inandırıcılığına zarar vermiş ve Irak yönetimi saldırılarına devam etmiştir. İstenmeyen eylemin sonlandırılmasına yönelik alınmış olan tedbirlerin kararlı bir şekilde ifade edilmiş olması durumunda muhtemeldir ki saldırılar nihayet bulacaktı. Fakat Beyaz Saray'ın yaptığı aksine açıklamalar Saddam Hüseyin'i cesaretlendirmiştir. Başkan Bush'un, ABD ve Avrupa'nın bölgeye asker sevki için ortak bir planlama sürecinde olduklarını deklere etmesi ile inandırıcılık

tekrar sağlanmış ve Irak, uçuşa yasak bölge kararına riayet etmeye başlamıştır. Dolayısıyla hedefe ulaşmak için istekli olunduğunun kararlı bir şekilde belirtilmesi, inandırıcılığın tesis edilmesi bağlamında son derece önemlidir.

4. CAYDIRICILIK şEKİLLERİ:

Snyder, caydırıcılığın sağlanması için, saldırganın cezaya maruz bırakılacağı tehdidine veya caydırıcı tarafın bunu gerçekleştirme kapasitesinin olmasına dayanmak zorunda olmadığını ileri sürerek caydırıcılığı engelleyerek caydırıcılık ve cezalandırarak caydırıcılık olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Engelleyerek caydırıcılık, saldırgan tarafın caydırılmak istenen eylemi gerçekleştirmek suretiyle elde etmeyi umduğu kazançlardan mahrum etme kabiliyetine sahip olmayı öngörmektedir. Düşmanın askeri gücünün herhangi bir toprak kazanımını engelleyebilecek askeri güce sahip olunarak, askeri alanda engelleyerek caydırıcılık sağlanabilir. Cezalandırarak caydırıcılık bağlamında ise, düşmanın toprak kazanımı teorik olarak ihtimal dâhilindedir. Fakat toprak kazanımı sonucunda maruz kalacağı karşılığın elde ettiği kazançtan çok daha ağır olacağı tehdidi, düşmanı eylemini yapmaktan caydırmaktadır (Snyder, 1960: 163). Morgan (1977: 28-42) ise, caydırıcılığı, farklı bir şekilde ani ve genel caydırıcılık olarak ikiye ayırmaktadır. Bununla beraber caydırıcılık, temel ve genişletilmiş caydırıcılık olarak da farklı bir ayırıma tabi tutulmuştur. Genel olarak bu caydırıcılık şekillerinin hepsinin de literatürde kabul görmüş olduğunu söylemek mümkündür.

Caydırıcılık teorisinin oluşumunda en etkili rolü oynadığı ileri sürülen Bernerd Brodie yaptığı ayırımda ise, caydırıcılık temel ve genişletilmiş caydırıcılık olarak farklı bir ayırıma tabi tutulmaktadır. Lawrance Freedman benzer bir ayırımı doğrudan ve genişletilmiş caydırıcılık olarak yapmıştır. Sadece isimlendirmeden kaynaklanan bir farklılık söz konusudur. Bu tanımların hiçbirisinin bir diğerini rtmediğini fakat sadece stratejiyi, farklı bakış açıları ile ele aldıklarını belirtmek yerinde olur. Nitekim bu caydırıcılık şekillerini değişik kombinasyonlar şeklinde kullanan teorisyenlerle de karşılaşmak mümkündür. Bu bağlamda Paul K. Huth (1988), yaptığı

Çalışmalarda doğrudan-genel caydırıcılık, doğrudan-ani caydırıcılık, genişletilmiş-genel caydırıcılık ve genişletilmiş ani caydırıcılık şeklinde farklı birleştirmelere giderek, çalışmalarına yön vermiştir.

a. Cezalandırma Tehdidiyle Caydırıcılık:

Cezalandırarak caydırıcılık, düşmanı yasaklanan eylemi gerçekleştirmesi durumunda altından kalkamayacağı bir cezaya maruz bırakılacağı tehdidine dayanmaktadır. Soğuk Savaş sürecinde, ABD'nin SSCB'yi caydırmak için, New York' a bir saldırı olursa aynı şekilde Moskova'nın da saldırıya maruz kalacağı tehditlerini kullanması cezalandırma tehditleri ile caydırıcılığa verilebilecek bir örnektir (Talmadge, 2007: 22). Bu şekilde yapılacak inandırıcı tehditlerin, muhatapları tarafından yeterince algılanması durumunda istenmeyen eylemlerin gerçekleşme ihtimali azalacaktır. Tehdidin içeriğini oluşturan cezanın, saldırgan devletin değer verdiği bir konuyu ilgilendirmesi de önem arz eden diğer bir konudur. Diğer bir ifadeyle saldırgan devlet için son derece önemli ve vazgeçilmez bir varlığının tehdit altında olması gerekir (Smith, 2006: 18; Trager ve Dessislava, 2006: 91). Bu değerli varlığın caydırıcı tehdidin konusunu oluşturması, tehdidin inandırıcılığını da arttıracaktır. Nitekim devletler ancak ve ancak kendileri için hayati değer taşıyan varlıkları için çok büyük riskler alır veya risk almaktan imtina ederler.

Cezalandırma tehdidiyle caydırıcılık sürecinde, tehditlerin inandırıcılığı büyük oranda caydırıcı devletin kabiliyetlerine bağlıdır. Sadece, cezalandırmanın içeriğini oluşturan eylemleri yapabilme kabiliyetine sahip olunması durumunda, tehdidin inandırıcılığı yüksek olacaktır. Tehditte bahsedilen cezalandırıcı eylemi yapmaya muktedir olmayan bir devletin faaliyetlerinin blöf olarak algılanması önem verilmesi gereken bir olasılıktır. Bu algılama caydırıcı devletin, saldırgan devlet tarafından icra edilmesi planlanan hareket tarzından vazgeçmemesine neden olacaktır.

Cezalandırma tehdidiyle yapılacak caydırıcılık ile ilgili önem arz eden diğer husus da saldırgan devlet tarafından her şartta cezaya maruz kalacağı algısının oluşmasına engel olunmasıdır. Saldırıyı planlayan taraf, istenmeyen

eylemden vazgeçmesi durumunda herhangi bir cezalandırmaya maruz kalmayacağını bilincinde olması gereklidir. Her durumda cezalandırılacağını düşünen muhtemel bir saldırganın, planladığı saldırıdan vazgeçmesi oldukça zordur. Bu durumda caydırıcı devletin, saldırgan devlet tarafından güvenilir olarak algılanması son derece önemlidir. Dolayısıyla caydırıcı devlet tarafından, muhtemel saldırgan devletin, istenmeyen eylemin gerçekleştirilmemesi durumunda, diğer bir ifade ile caydırıcı devletin istediği şartların yerine gelmesi durumunda, herhangi bir cezalandırıcı karşılığın verilmeyeceğine inandırılması gerekir (Trager ve Dessislava, 2006: 91-92).

b. Engelleyerek Caydırıcılık:

Engelleyerek caydırıcılık, düşmanın yasaklanan eylemi gerçekleştirmesi durumunda elde etmeyi umduğu faydanın beklediğinden az olacağı veya hiç olmayacağı, aksine zarar görebilme ihtimalinin daha yüksek olabileceği tehditlerinin kullanılması suretiyle gerçekleştirilen caydırıcılık şeklidir. Bu yönüyle bu caydırıcılık şekli, savunmaya yönelik çabalar ile sağlam ve kararlı bir duruşu kapsamaktadır. Soğuk Savaş sürecince, ABD'nin füze sistemleri inşa etmesi, SSCB'yi, gerçekleştireceği saldırıların boşa çıkacağına ve başarısız olacağına inandırarak saldırmaktan caydırmaya yönelik olmuştur. Benzer şekilde Batı Avrupa'da askeri varlığını arttırması da bu bölgeyi Sovyet saldırılarından koruyacağına yönelik niyetini ve kararlılığını ortaya koymaktadır (Talmadge, 2007: 22-23). Saldırgan devletin algısında, ele geçirmeyi düşündüğü hedefin çok zor bir hedef olduğu, saldırıyı gerçekleştirmesi durumunda çok ağır maliyetler ödemek zorunda olacağı, hedefin çok iyi savunulduğu ve askeri gücünün hedefe ulaşmada yeterli olmadığı şeklinde değişimlere neden olarak saldırganı umutsuzluğa sevk etmeyi amaçlamaktadır (Trager ve Dessislava, 2006: 91).

Engelleyerek caydırıcılık, saldırgan devletin gerçekleştirmeye niyetlendiği hareket tarzının hiçbir olumlu sonucunun olmayacağına ikna edilmesi suretiyle gerçekleştirilen stratejidir. Bu yönüyle saldırgan devletin algısında umutsuzluk oluşturmayı, düşmanı amacına ulaşamayacağına ikna etme çabalarını esas almaktadır (Smith, 2006: 18). Tehdidin içeriği bağlamında, misilleme yapılacağını belirtmesinden ziyade söz konusu

muhtemel eylemin başarı şansının olmayacağı ve eylemin gerçekleştirilmesi durumunda saldırgan devletin çok daha fazla yıpranacağı ifadelerinin kullanılması daha önceliklidir. Savunan tarafın, kendisine yapılacak saldırıyı kolaylıkla bertaraf edebileceğine, söz konusu saldırının kendisine ciddi anlamda zarar vermeyeceğine, saldırganın belirlediği hedefe ulaşmasının ihtimal dâhilinde dahi olmadığına yönelik söylemleri inandırıcı bir şekilde sıklıkla kullanması caydırıcılığın sağlanmasında oldukça etkili olacaktır.

Engelleyerek caydırıcılık bağlamında, askeri teknolojide sahip olunacak üstünlük, saldırganın eylemini gerçekleştirmekten vazgeçirmeye yönelik önemli bir unsurdur. Nükleer bir füzenin hedefine ulaşmadan imhasına neden olabilecek bir füze savunma sistemine sahip olan devletin, kendisine saldırma niyeti taşıyan devletleri salt bu kabiliyete sahip olmak suretiyle caydırabilir. Nitekim NATO'nun Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ve Türkiye'de kurduğu Füze Savunma Sistemi'nin NATO üyelerine yapılacak bir saldırıyı caydırıcı etkisinin olması söz konusudur. Esasında sistem, düşman olarak belirlenen tarafı o harekete geçmeden caydırmayı ve etkisiz hale getirmeyi hedeflemektedir. Bu sistemin etkinliğine kanaat getiren saldırgan bir devletin, eylemi gerçekleştirmeden önce daha fazla düşünmesi gerekir. Diğer bir ifade ile füze saldırısının savunma sistemleriyle engellenebilme ihtimalinin yüksekliği ile saldırgan devletin saldırıyı gerçekleştirme ihtimali arasında doğrudan bir ilişkinin varlığı söz konusudur.

-Saldırgan taraf, yaptığı hesaplamalar neticesinde;

-Savunan tarafın koruduğu hedefe ulaşmasını engelleyecek tedbirlerin yeterli olduğuna,

-Savunan tarafın saldırıyı bertaraf edecek seviyede yeterli askeri güce sahip olduğuna,

-Saldırının, savunanın kabiliyetine bağlı olarak, saldıran tarafa hiçbir fayda sağlamayacağına,

-Savunanın saldırı sonrası toparlanma hızına da bağılı olarak, saldıran tarafta, vermek istediğı zararı veremeyeceğı düşüncesinin oluşmasına,

-Gerçekleştirilmek istenen saldırının, karşı tarafın savunma hazırlıkları göz önüne alınarak, saldıran tarafı bir çıkmaza sokacağı düşüncesinin hasıl olmasına dayanarak, engelleyerek caydırıcılığın başarılı olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim bu durumlarda saldırının gerçekleşme ihtimali, teorik olarak daha az olacaktır.

Sonuç olarak denilebilir ki engelleyerek caydırıcılık, düşmanın kısa sürede elde etmeyi umduğu ucuz zaferlerin gerçekleşmeyeceğine ikna edilmesine dayanmaktadır (Gerson, 2009: 39-40). Düşmanın bu algıya sahip olması durumunda, planladığı eylemi yapmaktan vazgeçecektir. Nitekim süreç uzadıkça eylemin maliyeti artacak, belki de ilk başta elde edilmesi umulan fayda yerini zarara bırakacaktır. Bu da rasyonel aktörlerin, katlanmak istemeyecekleri bir sonuçla karşılaşmalarına neden olacaktır. Bilerek kendisine zarar getireceğı bir hareket tarzını uygulamak, irrasyonellik olacaktır. Dolayısıyla eylemsizliğin en iyi çözüm olarak algılanması, caydırıcılığın başarılı olarak uygulanmasına yol açacaktır.

c. Ani Caydırıcılık:

Ani caydırıcılık, taraflar arasında düşmanlığa neden olmuş bir konu hakkında mevcut durumu değiştirmeye yönelik isteğini, söylemleri ve eylemleri ile ortaya koyan saldırgan bir devlete karşı, caydırıcı diğer bir devletin de buna karşılık olarak askeri güç kullanacağı tehdidini kullanması durumunda yaşanmaktadır. Ani caydırıcılık durumunda, saldırı niyeti taşıyan ve bu niyetini aleni olarak tehditler ile ortaya koyan bir saldırgan devlet ve bu devletin muhtemel saldırılarını engellemeye matuf olarak misilleme yapılacağı tehditlerini açık bir şekilde dile getiren savunan diğer bir devlet arasındaki ilişkilerden bahsetmek mümkündür (Smith, 2006: 18). Bu ilişkiler normal zamandan daha gergin bir kriz ortamını ifade etmektedir. Bu kriz ortamının iyi bir şekilde yönetilerek savaşa dönüşmesini engellemek için tehditlerin kullanılması ani caydırıcılığı ifade etmektedir. Dolayısıyla, ani

caydırıcılığın başarısızlığını taraflar arasında muhtemel bir savaşın başlangıcı olarak görmek mümkündür.

Ani caydırıcılık, aşağıda açıklanan genel caydırıcılığın başarısızlığı sonrasında ortaya çıkan bir süreç olarak da belirtilebilir. Liderler, genel caydırıcılığı daha da perçinlemek için, milli menfaatlerini koruyacaklarına ilişkin niyetlerini daha açık ve ciddi bir şekilde ortaya koyacak ifadeler kullanmaları gerektiğine kanaat getirdikleri durumlarda da ani caydırıcılık süreci devreye girebilir. Bu nedenle ani caydırıcılık, genel caydırıcılığın başarısızlığı sonucu ortaya çıkabilecek bir süreç olabileceği gibi genel caydırıcılığın söz konusu olduğu uzun zaman dilimlerinde gerilimin tırmanarak krize dönüştüğü ve silahlı çatışmanın eşiğine geldiği dönemleri de ifade edebilir (Lebow ve Stein, 1995: 161).

Ani caydırıcılık, yakın gelecekte gerçekleşebilecek bir saldırıya engel olmayı veya caydırıcı devletin belli bir menfaatine zarar verecek bir girişime engel olmayı esas alan kısa süreli bir stratejidir. Tarafların mevcut askeri güçleri ve kabiliyetleri, ani caydırıcılık stratejisinin uygulanmasında son derece önemlidirler. Liderler herhangi bir saldırı veya sataşma bekledikleri zaman, savunma kabiliyetlerini arttırmak veya kararlı olduklarını göstermek için kuvvetlerinin intikalini hızlandırabilir, hedefe yakın bölgelere yığınaklanma yapabilirler. 1961 yılında, SSCB lideri Nikita Khrushhev'in batılı güçlerin belli bir süreye kadar Berlin'i boşaltmalarını isteyen ultimatonuna karşı ABD başkanı Kennedy, Berlin'e daha fazla askeri birlik göndermiş ve buradaki askeri varlığını güçlendirmiştir (Lebow ve Stein, 1995: 162). Bu şekilde icra edilen faaliyetlerin temel amacı, devletlerin kararlılığını ve istekliliğini karşı tarafa iletmeğidir.

Ani caydırıcılığa olan ihtiyaç, genel caydırıcılığın başarısızlığının işaretidir. Nitekim genel caydırıcılık sağlandığı takdirde, devletler arasında savaşların ve krizlerin yaşanması söz konusu olmayacaktır. Taraflar arasında güç dengesinin olduğu ve her iki tarafın da birbirlerine mutlak mağlubiyeti yaşatamayacakları durumlarda etkili olan genel caydırıcılık, ani caydırıcılık süreçlerini de kapsayan daha geniş bir zamana yayılmaktadır. Dolayısıyla ani caydırıcılık her durumda genel caydırıcılığın yetersizliğini takip eden bir

politikadır. Soğuk Savaş süresince ABD ve SSCB arasında karşılıklı olarak uygulanan caydırıcılık politikasını genel caydırıcılık olarak nitelemek söz konusu iken, aynı taraflar arasında 1962 yılında tırmanan gerilimi ve kriz durumunu ani caydırıcılık olarak tanımlamak mümkündür.

Genel caydırıcılığın başarısızlığı ani caydırıcılık politikalarının uygulanmasını gerektiren durumların ortaya çıkmasına neden olurken, ani caydırıcılığın başarısızlığı savaflara, çatışmalara veya çok ciddi boyutlardaki krizlere neden olabilir. ABD'nin Sovyet füzelerinin Küba'da yerleştirildiğini fark etmesiyle başlayan Küba Krizi (Lebow ve Stein, 1995: 161) veya Türkiye Yunanistan arasında devam eden 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtına neden olan süreç ani caydırıcılık örnekleri olarak görülebilir. Küba Krizinde caydırıcılık başarılı olmuş ve sadece tarafların birbirlerine karşı kullandıkları şiddetli tehditler ile taraflar caydırılmıştır. Ancak Kıbrıs Harekâtına yol açan süreç bir başarısızlık örneğidir. Her ne kadar Türkiye'nin müdahalesi caydırılmaya çalışılmışsa da başarı elde edilememiştir.

d. Genel Caydırıcılık:

Ani caydırıcılık, taraflardan en az bir tanesinin ciddi bir şekilde saldırı amacı güttüğü diğer tarafın da bu saldırıyı engellemek için misilleme tehditlerini kullandığı bir durumu ifade ederken, genel caydırıcılık, tarafların herhangi bir saldırı hazırlığında olmamalarına rağmen, aralarındaki ilişkileri düzene sokmak için silahlanmaya devam ettikleri ve güçlendikleri durumu ifade etmektedir. Taraflar arasında ciddi olarak değerlendirilebilecek herhangi bir krizin yaşanmamasına neden olabilecek genel caydırıcılığın dünya liderleri tarafın da daha fazla kabul görmesi söz konusudur. Nitekim genel caydırıcılık taraflar arasında krizlerin dahi yaşanmamasını öngörmektedir. Dolayısıyla mevcut bir krizin savafla veya çatışmayla neticelenmesine engel olma amacı taşıyan ani caydırıcılıkta elde edilecek başarı, ikinci derecede önemli bir başarı olacaktır. Esas başarı, krizin çıkmasını caydıracak genel caydırıcılık başarısıdır (Huth ve Russett, 1993: 61). Paul (2009: 9-10) büyük güçler arasında süregelen ilişkiyi, genel caydırıcılık olarak nitelendirmektedir. Bu süreçte herhangi bir silahlı çatışma ortamı veya belirtisi yoktur. Fakat devletler, uluslararası politikanın belirsizliğinden dolayı güçlerini sürekli

muhafaza etmeyi ve kendilerini garantiye almayı düşünmektedirler. Nükleer kabiliyetlerin korunmasındaki temel mantığın da bu olduğunu ileri sürmek mümkündür. Halihazırda iyi olan ilişkilerin gelecekte herhangi bir nedene bağlı olarak kötüleşmesi durumunda bu silahlar, kendilerine yapılacak bir saldırıyı caydırmada etkili rol oynayacaklardır.

Morgan'a (2003: 80) göre genel caydırıcılık, taraflar arasındaki ilişki göz önüne alındığında;

-Taraflardan en az birisinin uygun koşullar oluştuğunda diğerine saldırıyı düşüneneceği,

-Diğer tarafın mevcut gücünü koruduğu ve gücünü arttırmaya çalıştığı ve muhtemel bir saldırıyı caydırmak için şiddetli karşılık vereceği uyarılarını sıklıkla kullandığı,

-Dolayısıyla saldırı niyeti taşıyan tarafın, bu karşılıkla yüzleşme korkusu nedeniyle saldırıyı düşünmekten öteye gidemediği durumları ifade etmektedir.

Genel caydırıcılığı, taraflar arasında var olan güç dengesine dayandırmak mümkündür. Bu güç dengesi tarafların mevcut durumda değişime neden olacak girişimlerden, olumsuz sonuçlarından çekinmeleri nedeniyle, uzak durmalarını sağlamaktadır. Taraflar arasındaki bu güç dengesinin statükoyu koruyacağı varsayımına dayanan genel caydırıcılık, askeri üstünlüğe özel bir önem vermektedir. Milli menfaatlerin savunulmasına ve saldırıya kabul edilemez cezalar verilmesine neden olacak askeri kabiliyetlerin geliştirilmesi suretiyle tehditlerin bertaraf edileceği varsayımı önem arz etmektedir (Lebow ve Stein, 1995: 161). Taraflar arasındaki güç dengesinin sarsılması durumunda, dengenin yeniden sağlanması için tarafların kabiliyetlerini arttırmaya yönelik çalışmalara ağırlık vermeleri söz konusudur. Mutlak üstünlüğü sağlayan tarafın caydırıcı niteliğinin artacağı gerçeği göz önüne alındığında, tarafların buna engel olma girişimlerinin olması kaçınılmaz olacaktır. Bu da genel caydırıcılığı uygulanabilir olmaktan uzaklaştıracaktır.

Tucydides, Peloponezya Savaşlarında Spartalıların Atina'ya saldırılarının temel nedeni olarak, Spartalılar tarafından Atina'nın fazla güçlendiğinin algılanmasını göstermektedir. Konu güvenlik ikilemi bağlamında ele alındığında, Spartalılar'ın bu durumu kendilerine tehdit olarak algılamaları söz konusu olmaktadır. Peloponezya Savaşlarında bu güvenlik kaygısı bir savaşa dönüşmüş olmakla beraber, benzer durumlarda diğer bir seçenek de silahlanma yarışının karşılıklı olarak tırmanması ve güç dengesinin tekrar sağlanarak savaşın engellenmesidir. Güç dengesinin sağlandığı durumlarda, kısa savaşlarla ucuz zaferler elde etmek isteyen devletler, uzun süren, kendilerini de yıpratıcı ve mutlak bir kazananın tam olarak belirlenemeyeceği savaşlara girmekten kaçınırlar. Dolayısıyla genel caydırıcılık süreci var olmaya devam edecektir.

Genel caydırıcılık, silahlanma yarışlarıyla korunabileceği gibi devletlerin birbirleri ile ittifaklar kurması veya devlet liderlerinin milli menfaatleri ile ilgili açıklayıcı ifadeler kullanması suretiyle de korunabilir. Liderlerin birbirlerine yaptıkları ziyaretlerde kullandıkları müttefiklik imaları, ortak milli menfaatlere sahip olduklarına dair ifadeler, ortaklaşa icra edilen tatbikatlar, savunma sanayisine yönelik ortaklaşa gerçekleştirilen girişimler genel caydırıcılığın etkinliğini arttıracak faktörlerdir. Bu bağlamda ABD askerlerinin Güney Kore'ye konuşlanmasının Kuzey Kore'nin muhtemel bir saldırısını caydırmaya yönelik olduğunu belirtmek mümkündür (Huth, 1988: 424). ABD'nin İsrail'in güvenliği için kullandığı ifadeler ve bölge ülkelerine karşı İsrail'i koruma amacı taşıyan açıklamalar da bu kapsamda değerlendirilebilecek ifadelerdir.

Genel caydırıcılığa kıyasla, ani caydırıcılık daha az sıklıkla rastlanan bir durumdur. Ani caydırıcılığın savaşın ve krizlerin söz konusu olduğu durumlarda uygulanması daha yaygındır. Bununla beraber, genel caydırıcılık ise her iki tarafın da sahip olduğu askeri güç tarafından desteklenen ve şekillenen uzun dönemli çatışma ve düşmanlık durumlarını ifade etmektedir (Morgan, 1977: 20-30). Fakat söz konusu çatışma ortamı, silahlı bir çatışmadan ziyade sürekli krizlerin yaşandığı ve buna paralel olarak gerilimin yüksek olduğu ortamları ifade etmektedir. Devletler bu caydırıcılık süreci

içerisinde, birbirlerine vazgeçemeyecekleri milli menfaatlerini ve kırmızıçizgilerini iletirler. Devletlerin caydırıcılığın sağlanması için birbirlerine karşı yapacakları uyarılar, basit sıradan tehditlerden kuvvet yığınaklanmasına kadar çok farklı şekillerde olabilir. Fakat silah kullanma her iki taraf için de en son başvurulacak bir yöntemdir. Bu nedenledir ki, genel caydırıcılık modelinde taraflar, birbirlerine karşı güç veya güç kullanma tehditlerini kullanmaktan sarfınazar ederler. Taraflar arasında düşmanlık sürekli varlığını devam ettirmekte fakat taraflar bu düşmanlığı herhangi bir kriz ortamına tırmandırmaktan uzak durmaktadırlar.

e. Temel Caydırıcılık:

Bir devletin doğrudan kendisine, kendi vatanına yöneltilme ihtimali olan bir saldırıyı engellemek amacıyla tehditleri kullanması, literatürde temel caydırıcılık olarak ifade edilmektedir. Uluslararası ortamda devletlerin birbirleriyle çok farklı ilişkilerinin olması kaçınılmazdır. Bu ilişkiler, dostluklar içerebileceği gibi düşmanlıklar içermesi de söz konusudur. Karşılıklı menfaatlere dayanan ilişkiler kapsamında, bir devlet başka bir devletin stratejik müttefiki, belli bir bölgedeki temsilcisi, askeri üslerinin yığınaklandığı önemli bir destekçisi olma gibi statüler taşıyabilir. Saldırgan devletin, caydırıcı devletin ilişkide olduğu veya koruması altında bulundurduğu diğer devletlere değil de, bizzat caydırıcı devletin anavatanına saldırmasını engelleme girişimleri temel caydırıcılık olarak nitelendirilmektedir.

Temel caydırıcılık modelinde, caydırıcı devletin kullanacağı tehditlerin çok daha fazla inandırıcı olmaları durumu söz konusudur. Kendi ülkesine karşı gerçekleştirilecek bir saldırıya misilleme de bulunmayı, saldırıya maruz kalan taraf doğal bir hak olarak görecektir. Milli menfaatlerine zarar verecek olsa da, müttefiki olduğu veya stratejik ilişkiler içerisinde bulunduğu başka bir devlete yapılacak saldırıya reaksiyon gösterirken anlık duraksamalardan bahsetmek söz konusu olabileceken, kendisine yapılan saldırılarda bu duraksamalar büyük bir ihtimalle olmayacaktır. ABD bağlamında düşünüldüğünde, Ortadoğu'daki müttefiki İsrail'e yapılacak bir saldırı ile New York' a yapılacak bir saldırı bile aynı oranda önemli görülmeyecektir.

İnandırıcılık bağlamında saldırıyı gerçekleştirecek devletin, caydırıcı devletin misilleme yapıp yapmayacağına yönelik algısı da paralel bir nitelik taşıyacaktır. Saldırgan devlet tarafından da, caydırıcı devletin kendi ülkesine saldırılması durumunda misilleme yapacağı tehdidinin inandırıcılığı ile müttefikine saldırılması durumunda misillemeye bulunacağı tehdidi aynı seviyede inandırıcı bulunmayacaktır (Brodie, 1959: 175). Dolayısıyla, temel caydırıcılık bağlamında, inandırıcılık iki yönlü olarak artış gösterecektir. Hem caydırıcı devlet, saldırının hedefi kendi ülkesi olduğu için daha inandırıcı tehditler kullanacak hem de saldırıyı gerçekleştiren devlet, misillemeye maruz kalma ihtimalini daha yüksek görecektir. Bu nedenle saldırgan taraf, caydırıcı devletin bizzat anavatanına saldırmayı, misillemenin kesinliğiyle bağlantılı olarak, daha düşük bir ihtimal olarak değerlendirecektir.

f. Genişletilmiş Caydırıcılık:

Bu caydırıcılık modelinde genişletilmiş ifadesi, caydırıcı devletin kendisinden ziyade üçüncü bir tarafa yöneltilecek bir saldırıyı caydırmaya teşebbüs etmesini açıklamaktadır. Caydırıcı devlet caydırma şemsiyesini, başka bir ulusu da içine alacak şekilde genişletmektedir (Signorino ve Tarar, 2006: 587). Genişletilmiş caydırıcılık politikasında, saldırgan devletin muhtemel saldırısını gerçekleştireceği, caydırıcı devletin müttefikleri veya himayesi altında olan bir devlet, milli menfaatleri gereği kontrolü altında bulunan bir bölgenin varlığı söz konusudur. Saldırgan taraf saldırılarını bu devlete veya bölgeye gerçekleştirme niyeti taşıırken caydırıcı devlet koruması altında bulunan bu devlet veya bölgenin zarar görmemesi için saldırıyı caydırma amacı gütmektedir. Dolayısıyla temel caydırıcılıkta devletin kendi vatanına karşı gerçekleştirilecek bir saldırı caydırılmak istenirken, genişletilmiş caydırıcılıkta, üçüncü tarafı teşkil eden diğer bir devlete, bölgeye veya ulusa yapılacak bir saldırı caydırılmak amaçlanmaktadır. Büyük güçlerin izledikleri caydırıcılık politikaları genellikle bu amaçları taşımıştır. ABD bağlamında değerlendirildiği zaman, 1945 yılından itibaren Avrupa, Asya ve Orta Doğu'daki müttefiklerini saldırılardan korumak için genişletilmiş caydırıcılık politikasını uyguladığı görülmektedir (Huth ve Russett, 1984: 496). Benzer durumun SSCB için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Nitekim Sovyet Rusya da Varşova Paktı ülkelerini koruma şemsiyesi altında bulundurmuş ve bu devletlere karşı gerçekleştirilecek saldırıları caydırma amacı taşımıştır.

Kendisinden başka bir devleti koruma güdüsüyle sergilenen genişletilmiş caydırıcılık politikasının temel caydırıcılık politikasından daha az inandırıcı olacağı bir gerçektir. Bir devletin kendi ülkesini muhtemel saldırılardan korumak için takınacağı tavır ile koruma şemsiyesi altında olsa dahi başka bir devlete karşı yapılacak bir saldırının vukuu anında takınacağı tavır elbette farklı olacaktır. Schelling bu farklılığı, tehditlerin kendiliğinden inandırıcı olması ile tehdidin inandırıcı olması için çaba sarf edilmesi arasındaki fark gibi değerlendirmektedir (Huth, 1988: 423). Devletin kendi vatanına yapılacak muhtemel bir saldırıyı caydırmak için kullanacağı tehditlerin inandırıcılığı doğal olarak tartışma kabul etmez bir gerçeklik iken, bir üçüncü tarafa yapılacak bir saldırıyı engellemek için kullanılan tehditlerin inandırıcı olması için ayrıca bir çabanın gösterilmesi gerekmektedir.

Genişletilmiş caydırıcılık uygulamasında, koruma altındaki bölge veya devletin caydırıcı devletin milli menfaatleri için ne kadar önemli olduğu konusu son derece önemli bir faktördür. Nükleer caydırıcılık politikası, özellikle de karşılıklı kati yıkım (mutually assured destruction (MAD) politikasının söz konusu olduğu bir konjonktürde bir devletin başka bir devleti korumak için ne kadar risk alabileceği oldukça önemlidir. Devletler kendi vatanlarına karşı gerçekleştirilecek bir saldırıya karşılık vermekten imtina etmeyeceklerdir. Fakat başka bir devlet veya bölge için, aynı şekilde bir saldırıya maruz kalma pahasına, karşılık verip vermeyecekleri şüphelidir. Bu bağlamda Charles de Gaulle'ün ABD'nin Washington veya New York'u Bonn veya Paris'e değiştirmek isteyip istemeyeceğini sorgulaması bu gerçeği yansıtmaktadır (Danilovic, 2001: 343). Bu sorunun yanıtı caydırıcılıktaki inandırıcılığın seviyesini ortaya koymaktadır. Bu nedenle üçüncü bir tarafın korunmasını esas alan genişletilmiş caydırıcılık politikasında kullanılan tehditlerin inandırıcılığı nispeten daha azdır. Doğrudan caydırıcılıkta, saldırgan devlet, caydırıcı devletin mutlaka karşılık vereceğini beklerken, genişletilmiş caydırıcılıkta misillemenin gerçekleşmeme ihtimali de saldırgan

tarafından göz önüne alınabilir. Dolayısıyla potansiyel saldırgan devlet tarafından misillemenin gerçekleşmeme ihtimalinin var olduğunun değerlendirilmesi, daha cesur adımlar atmasına yol açacaktır. Bu da genişletilmiş caydırıcılıkta bir inandırıcılık sorununun ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Askeri ittifaklar, uzun dönem sürecek güç dengesi, nükleer silahlar, taraflar arasındaki silah ticareti ve dış ticaret gibi hususlar genişletilmiş caydırıcılığın başarısında etkin rol oynayan faktörlerdir. Özellikle savunan ve koruma altındaki devletlerin, bu faktörler bağlamında birbirleri ile ilişkileri, savunan tarafın koruma kararını etkilemektedir (Signorino ve Tarar, 2006: 603). Üçüncü bir tarafın savunan devlet açısından önemi, onu koruma şemsiyesi altına alıp almayacağına karar verme aşamasında son derece önemlidir. Birbirleri arasında yukarıda belirtilen ilişkilere sahip olan devletlerin milli menfaatlerini korumak için, düşmanlarına karşı da ortak hareket etmeleri söz konusudur. Nispeten güçsüz fakat hem doğal zenginlikleri hem de stratejik konumları itibarıyla önemli bazı devletlerin, başka güçlü devletler ile sıkı ikili ilişkiler geliştirerek zimni olarak bu devletlerin korumaları altına girebilirler. Güçlü devletler, kendileri için önem arz eden bu devletlere karşı vuku bulacak bir saldırıyı kendi milli menfaatlerine de aykırı olarak görmeleri durumunda, söz konusu devletlerin karşılaşılabilecekleri muhtemel saldırıları caydırıcı politikalar uygularlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CAYDIRICILIĞIN KİS TERÖRİZMİNE UYGULANABİLİRLİĞİ

1. KİS TERÖRİZMİ ALGISI:

KİS terörizmi ve özellikle de nükleer terörizm günümüzde uluslararası toplumu kaygılandıran en önemli güvenlik sorunlarından bir tanesidir. KİS'in yayılmasını engellemek için ulusal ve uluslararası seviyede girişimlerin varlığı söz konusuysa da, yayılmanın engellenebildiğini ileri sürmek oldukça zordur. Devletlerin yanında terör örgütlerinin de bu silahları edinme çabasında oldukları ve bu girişimlerinde de çok fazla bir engelle karşılaşmayacakları, kabul edilmek istenmeyen bir gerçektir. Terör örgütlerinin bu silahları edinmek için başvuracakları birden fazla çözüm yolu vardır. Bu çözüm yolları, terör örgütlerince kendi imkânlarıyla üretilmesi, finansör bir devlet tarafından temin edilmesi, vekâleten savaş gerçekleştiren bir devlet tarafından örgütlere temin edilmesi, bu silahları yeterince güvenli ortamlarda muhafaza etmeyen devletlerin depolarından çalınması ve suç örgütlerinden temin edilmesi gibi seçenekler olabilir. KİS'in terör örgütlerince üretilmesinin dahi ihtimal dahilinde olduğu gerçeği, uluslararası sistemin aktörlerini endişelendirmektedir.

Günümüzde konvansiyonel silah veya nükleer silah bağlamında en fazla caydırıcı kabiliyete sahip olan ABD'nin bile KİS terörizmini kendisine tehdit olarak algılaması, tehdidin ciddiyetini ortaya koyması açısından önemlidir. Auerswald (2006/2007: 543) KİS ile silahlanmış bir terör örgütünün, tartışmasız ABD ve müttefiklerine en büyük tehdidi oluşturduğunu belirtmektedir. Eski Merkezi istihbarat direktörü, Porter Goss, El Kaide'nin ABD ve toprağına saldırmak için ülkenin güvenlik duvarını aşma niyetinde olduğunu, El Kaide veya başka bir örgütün KİS kullanmaya teşebbüs etmesinin sadece an meselesi olduğunu belirtmiştir. Dolayısı ile ABD nin korkması için haklı gerekçeleri vardır. RAND Enstitüsü'nün 2005 yılında Amerikan Hava Kuvvetleri için hazırlamış olduğu bir raporda, ABD hükümet yetkililerinin, El Kaide terör örgütünün aktif olarak nükleer silah edinmeye

çalıştığı konusunda hemfikir oldukları belirtilmektedir. Bu silahları Rusya pazarı veya Pakistan bağlantılı olarak edinmeye çalıştıkları belirtilmektedir (Kotarski, 2011: 13). ABD'nin 2006 Terörizmle Mücadele için Ulusal Stratejisi¹⁵ ve 2002 KİS ile Mücadele Ulusal Stratejinde¹⁶ de, terör örgütlerinin ve haydut devletlerin¹⁷ ellerindeki KİS'in günümüzde ABD'nin karşılaştığı en önemli güvenlik tehditlerden bir tanesi olduğu belirtilmektedir. Bu tehdidin sadece ABD topraklarıyla sınırlı olduğunu düşünmek büyük bir hata olur. Nitekim geçmişte gerçekleşmiş bazı terör eylemleri ABD'ye yönelik olmalarına rağmen, hepsi ABD toprağında gerçekleşmiş değillerdir. Dolayısıyla ABD ile yakın ilişkiler içerisinde olan veya sınırları içerisinde ABD askeri birliklerini barındıran ülkelerin bu tehditler ile karşılaşacakları düşünülebilir.

Eski Sovyetler Birliği toprağından defalarca kimyasal ve nükleer KİS malzemesi kaçırma teşebbüsleri olmuştur. Benzer şekilde bazı Pakistanlı bilim adamlarının Libya, İran, Kuzey Kore, Suriye ve Irak gibi ülkelere uranyum zenginleştirme teknolojisi sağladıkları açıklığa kavuşmuştur. Bunlar tarafından benzer teknolojilerin El Kaide'ye sağlanması da ihtimal dahilindedir. El Kaide'nin Eski Sovyetler Birliği'nden bazı silah kaçakçıları ile nükleer malzeme elde etmek amacıyla irtibat kurmaya çalıştığı yönünde iddialar da söz konusudur (Auerswald, 2006/2007: 544).

KİS elde etmek için gerekli olan teknolojinin gelişmesi ve zayıf devletlerin veya devlet dışı örgütlerin eline geçme ihtimalinin olması, bu konudaki kaygıları arttırmaktadır. Böyle bir kaygı verici ihtimal olsa da bu silahlara sahip olmak belli bir zorluk derecesinin üzerindedir. Fakat bu zorluk

¹⁵ Orijinal metinleri için Bkz. <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nsct/2006/>

¹⁶ Orijinal metinleri için Bkz. <http://www.fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-wmd.pdf>

¹⁷ 2002 yılında yayımlanan ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde haydut devletlerin sahip oldukları ortak özellikler şu şekilde belirtilmektedir (NSS [web], 2002: 14)

- Kendi insanlarına gaddarca davranan, kendi ulusal kaynaklarını yöneticilerin kişisel kazançları uğruna heba eden,
- Uluslararası hukuka saygı göstermeyen, komşularını tehdit eden, taraf oldukları uluslararası antlaşmaları ihlal eden,
- KİS'i, diğer ileri teknoloji ürünü silahlar ile beraber tehdit unsuru olarak veya kendi rejimlerini sağlamak maksadıyla kullanmaya kararlı olan,
- Terörizmi her ortamda destekleyen,
- Temel insani değerleri reddeden, ABD ve onun savunduğu her şeyden nefret eden

günümüzde devletlerin ve bazı terör örgütlerinin aşamayacağı bir sınırdadır. Nitekim Kuzey Kore ve İran'ın teşebbüsleri, bu gibi devletlerin kararlı olması durumunda bu silahları elde edebileceğinin göstergesi olarak belirtilebilir. Günümüzde de birçok devlet isterse bir nesil önce Hindistan, Pakistan, Güney Afrika ve İsrail' in yaptığı gibi bu silahlara sahip olabilirler (Colby, 2007: 426-427). KİS'in yayılmasının engellenememesinin uluslararası toplumda kaygıya neden olmasının en temel nedeni, bazı ülkelerin bu silahları güvenli bir şekilde koruyamayacakları ihtimali ile bazı ülkelerin bu silahları terör örgütlerine transfer etme ihtimallerinin var olmasıdır. İkinci seçenek, terör örgütleri ile muhtemel sağlayıcı devlet arasındaki ilişki ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, nükleer bir İran'ın söz konusu teknolojiyi veya nükleer malzemeyi çok sıkı ilişkiler içerisinde olduğu Hizbullah veya Hamas gibi örgütlere sağlaması bir olasılık olarak canlılığını korumaktadır.

Irak'a yapılan ve işgal edilmesi ile neticelenen müdahalenin sebeplerinden bir tanesi, bu ülkenin KİS'e sahip olduğunun düşünülmesi, bu haliyle Irak'ın genelde uluslararası toplum için özelde de ABD için güvenlik sorununa yol açacak olmasıydı. Irak'ın sahip olduğu KİS'i terör örgütlerine sağlama ihtimali veya İsrail'e saldırıda kullanma ihtimali ABD'yi kaygılandıran konular arasında yer almaktaydı. ABD Başkanı Bush ve yönetimi, Saddam Hüseyin'in caydırılmayacak ve yıldırılamayacak derecede irrasyonel olduğuna dair düşüncelere sahiptiler. Kendi görüşlerine göre, KİS'e sahip bir Irak'ın Amerikan'ın bölgedeki hayati menfaatlerine zarar verebilecek bir aktör olması söz konusu olabilirdi. Irak olayında olduğu gibi İran için de, İran'ın caydırılmayacak bir güç olduğunu ileri sürmektedirler. Caydırıcılığın bu şekilde caydırılmaz bir tehdide karşı çok pasif bir seçenek olduğu göz önüne alınarak, başta ABD olmak üzere uluslararası toplum, İran'ın KİS'e sahip olmasına müsaade etmeyeceklerine ilişkin açıklamaları sıklıkla tekrarlamaktadırlar (Colby, 2007: 416-417). Sonucunda herhangi bir KİS elde edilememiş olmasına rağmen Irak işgalinin temel sebebi bu ülkenin terör örgütlerine KİS temin edebilecek bir ülke olarak algılanmasıdır (Cirincione ve diğerleri, 2004: 43). Dolayısıyla Irak işgalini KİS terörizmi algısının savaşa dönüşmüş şekli olarak nitelendirmek de mümkündür. Bu nedenle İran ve benzer kaygı veren ülkelerin KİS ve özellikle nükleer silahlara sahip

olmasına, uluslararası toplum engel olmaya çalışacak ve yapılması gereken ne ise onu yapmaktan imtina etmeyecektir. Uluslararası toplumu bu şekilde hareket etmeye yönlendiren neden de algılanan KİS terörizminin ciddiyeti olacaktır.

Aum Shinrikyo terör örgütünün nükleer silah edinme çabası göstermiş olduğu bilinmektedir. Önde gelen liderlerinden Hayakawa Kiyohide, bu silahların örgüte kazandırılması için oldukça fazla uğraş vermiştir ve ekonomik olarak da destek vermiştir. Avustralya'daki çiftliğinde uranyum madeni çıkarılması dahil, nükleer silah üretilmesi için oldukça fazla çaba sarf edilmiştir. Bunda başarısız olunması nedeni ile Rus silah pazarından nükleer başlık edinilmesi yoluna da gidilmiştir. Bu bağlamda Rus yetkililer ile sıkı ilişkiler de kurulmuştur. Hayakawa Kiyohide Rusya'ya sekiz gezi yapmış ve eski devlet başkanı Alexandr Ruskoy gibi yetkililer ile görüşmüştür (Kotarski, 2011: 12-13). Bu örgütün günümüzde yeterince etkin olmaması tehlikenin atlatıldığı sonucunu doğurmamaktadır. Nitekim benzer terör örgütlerinin aynı şekilde bir süreç takip ederek KİS edinme ve kullanmada başarıya ulaşmaları söz konusu olabilir. Günümüze kadar KİS kullanılarak devasa yıkımlara ve ölümlere neden olan bir terör eylemi de henüz gerçekleşmiş değildir. Fakat bu örgütün kimyasal silah kullanmak suretiyle gerçekleştirdiği eylemlerin, bir başlangıç olduğunu kabul etmek ve diğer örgütler tarafından da benzerlerinin yapılacağını beklemek konunun ciddiyetini çok fazla abartmak sayılmayacaktır.

Günümüzde uluslararası sistemi tehdit eden en önemli terör örgütünün El Kaide olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Liderleri Usame Bin Ladin'in ABD birliklerince gerçekleştirilen bir operasyonda, Pakistan'da öldürülmüş olması örgütün eylemlerini kısa süreliğine askıya almasına neden olabilir. Fakat bu örgütün tamamen yok olma ihtimalinin olduğunu düşünmek çok fazla iyimserlik olur. Dolayısıyla hala bir KİS terör eylemi gerçekleştirme ihtimali en yüksek olan örgüt olarak nitelendirmek mümkündür. Aralık 2001'de örgütün önde gelen isimlerinden Dr Ayman al-Zawahri'ye ait bir bilgisayardan elde edilen notlarda örgütün KİS'e yöneldiğine dair ciddi bilgilere rastlanmıştır. Söz konusu silahların üretimini basit ve ucuz olarak

gören örgütün Mısırlı bir kimya mühendisi ile deneylere başladığını, aynı bilgisayardan ele geçen başka bir nottan öğrenmekteyiz (Vogel, 2006: 681).

El Kaide örgütünün eski lideri Usame Bin Ladin ile yapılan ve TIME dergisinde yayınlanan bir röportajda Bin Ladin, KİS edinme niyetleri olduğunu gizleme ihtiyacı duymamaktadır. Bu silahları Müslümanların savunulması maksadıyla temin etmenin dini bir vecibe olduğunu ileri süren Ladin, bir Müslüman için kafirlerin Müslümanlara zarar vermelerini engelleyecek bu silahlara sahip olmaya çalışmamasının ise büyük bir günah olduğunu belirtmektedir (TIME [web], 1999). Usame Bin Ladin ile yapılan başka bir röportajda, Bin Ladin KİS'in caydırıcı etkisini öne çıkarmakta ve ABD'nin söz konusu silahları kendilerine karşı kullanması durumunda, kimyasal ve nükleer silahlar ile karşılık vereceklerini belirtmektedir (DAWN [web], 2001). Caydırıcılık bağlamında değerlendirildiğinde, El Kaide bu silahların caydırıcı etkisinin yeterince farkındadır. Dolayısıyla, kullanmayacak olsa da bu silahların caydırıcı etkisinden istifade ederek kendisine yöneltilecek operasyonları engelleyebileceğini düşünebilir. Söz konusu terör örgütü lideri halihazırda yaşamıyor olsa da bu düşüncelerinin müritleri tarafından paylaşıldığını önemsememek çok büyük bir hata olur. Örgütün yeni lideri Eymen el Zevahiri'nin Müslümanlardan, kutsal değerlerini ihlal eden, zenginliklerini çalan ve ülkelerini işgal eden saldırganlardan savaşıarak öç almalarını istemesi (TurkishNY [web], 2012), örgütün politikasında bir değişikliğin olmadığını belirtisidir. Dolayısıyla El Kaide terör örgütünün geçmişte olduğu gibi gelecekte de bu silahları temin etme ve kullanma amacını canlı tutacağını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Terör örgütlerince KİS'e sahip olmanın dini bir gereklilik olarak algılanması, tehdidin canlı tutulmasını sağlayacak önemli bir unsurdur. Belki de, örgüt mensuplarının bakış açılarına göre, şehitlik mertebesine ulaşmış Bin Ladin'in bu açıklamalarının, kendisinin son vasiyeti olarak algılanması durumu söz konusu olabilir.

Graham Allison, haklı olarak, nükleer terörizmi kaçınılmaz fakat önlenabilir bir felaket olarak görmektedir (Allison, 2004). Nükleer bir terör eyleminin henüz gerçekleşmemiş olması kesinlikle gerçekleşmeyeceğinin bir

göstergesi değildir. Başka bir şekilde hedeflerine ulaşamayacaklarını anlayan bir terör örgütünün nükleer terörizm dahil olmak üzere diğer KİS terör eylemlerini gerçekleştireceğini uzak bir ihtimal olarak görmemek gerekir. ABD başkanı Barack Obama'nın Seul'deki Nükleer Güvenlik Zirvesinde yaptığı konuşmada, son iki yılda teröristlerin atom bombası yapımında kullanılacak nükleer malzemeye ulaşmalarını oldukça zor hale getirdiklerini fakat hala çok fazla sayıda silahın yapımı için yeterli olacak miktarda nükleer malzemenin yeterince korunmadığını belirtmiştir. Aynı konuşmasında Başkan Obama, nükleer terörizm tehdidinin günümüzün önemli güvenlik sorunlarından bir tanesi olduğunu ifade etmiştir (Rawstory [web], 2012). Günümüzde uluslararası toplumu son derece kaygılandıran bu tehdidin giderilmesinde caydırıcılık stratejisinin etkinliği ise tartışılan bir konudur.

2. KİS TERÖRİZMİ VE CAYDIRICILIK STRATEJİSİ:

Caydırıcılık stratejisinin KİS terörizminin engellenmesi maksadıyla kullanılıp kullanılamayacağı tartışması özellikle 11 Eylül Saldırılarından sonra, güvenlik ile ilgili sorunlar arasında yer almış ve gündemde kalmaya da devam etmektedir. İki kutuplu düzende ABD ve SSCB arasındaki ilişki göz önüne alındığında, nükleer caydırıcılık stratejisinin faydalı sonuçlar doğurduğu bir gerçektir. Devlet dışı aktörlerin bile nükleer güç olma uğraşı verdiği günümüzde bu stratejinin yetersiz kaldığını belirten düşünceler vardır. Nükleer caydırıcılık teorisinin, inandırıcı misilleme ihtiyacına dayanan ve devlet merkezli varsayımlara dayanıyor olması nedeniyle, günümüzde terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlere karşı bu stratejinin etkin olamayacağı düşünülmektedir. Aynı düşünce 11 Eylül Saldırılarından hemen sonra, birçok teorisyen gibi ABD yönetimi tarafından da paylaşılmıştır. Caydırıcılığın terörizm ile savaşta yetersiz bir strateji olduğu düşüncesi George W. Bush ve yönetimi tarafından da 11 Eylül Saldırılarından hemen sonra açıklanan bir konu olmuştur.

2002 yılında açıklanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinde (National Security Strategy)¹⁸ bu yaygın düşünce açıkça belirtilmiştir. Söz konusu

¹⁸ İngilizce tam metni için Bkz. <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>

strateji belgesi, klasik caydırıcılık yöntemlerinin, bilinen taktikleri amaçsız bir şekilde yıkmak olan, masumları hedef alan, sözde askerleri ölüm peşinde koşan, en önemli korumaları da devletsiz olmaları olan günümüzdeki terör örgütlerine karşı etkili bir şekilde kullanılamayacağını ileri sürmektedir. Bu ifade irdelendiğinde, bu şekilde bir düşüncenin, terör örgütlerinin caydırıcılığın varsayımları ile bağdaşmayan özelliklere sahip olmalarından dolayı yaygınlaştığını görmek mümkündür.

Caydırıcılık stratejisi temelde savunmaya yönelik bir stratejidir. Herhangi bir çatışmanın veya savaşın meydana gelmesini önlemeye yönelik politikaların geliştirilmesini öngörmektedir. Bu haliyle, politik amaçlı şiddet kullanmayı doğası gereği içeren terörizme karşı kullanılabilirliği bir tartışma konusudur. Colby (2007: 416), intihar terörizmi gibi şiddeti en üst seviyede kullanan terörizmin, haydut devletlerin, nükleer silah arayışı içerisinde olan devlet dışı aktörlerin olduğu bir çağda, devletlerin temelde savunmaya yönelik bir karakter arz eden caydırıcılık stratejisine güvenmeyi göze alamayacaklarına ilişkin görüşlerin olduğunu ileri sürmektedir. Böylesi bir güvenlik ortamında, sadece aktif önlemlerin etkili olabileceğini ve ABD'yi güvende tutacağına dair görüşlerin olduğunu ileri sürmüştür. Zira terörizmin caydırılmasında etkili olunamayacağını öngören Bush yönetimi, 2002 yılındaki Ulusal Güvenlik Stratejinde düşmanlarının kendilerine karşı ilk saldıran taraf olmalarına müsaade etmeyeceklerini belirterek, geçmişte olduğu gibi sadece tepki vermeye yönelik bir tavır sergilemekten uzak duracaklarını ifade etmektedir (NSS[web], 2002: 15). Bu da esasında Bush doktrini olarak da bilinen önleyici (preventive) ve önalcı (preemptive) saldırıları kapsayan yaklaşımın gündeme gelmesine ve uygulanmasına yol açmıştır.

Caydırıcılığın, terörizmle mücadele stratejisi olarak uygun olmadığı fikri üç önemli varsayıma dayanmaktadır. Birincisi, teröristlerin rasyonel olmadıkları ve dolayısı ile caydırıcılık için gerekli olan kar-zarar hesaplamalarına karşı duyarsız olduklarıdır. Diğer, teröristlerin aşırı şekilde motive olmaları nedeniyle ölmeyi zaten istedikleri ve bu nedenle cezalandırılma korkusu ile veya başka bir tehditten dolayı caydırılamayacakları düşüncesidir. Sonuncu olarak da, cezalandırılmaktan

korksalar da, yaptırımın veya misillemenin uygulanacağı sabit bir adreslerinin olmamaları nedeniyle caydırılamayacaklarıdır. Zira terör örgütlerinin savunmak zorunda oldukları ve zarar gördüğü zaman üzülecekleri bir vatanları veya toprak parçaları yoktur (Trager ve Dessislava, 2006: 87-88). Bu şartlar da söz konusu düşüncenin yaygınlaşmasını haklı kılacaktır. Nitekim belirtilen özelliklere sahip terör örgütlerinin daha pervasız, devletlerden sergilemesi beklenen rasyonelliği sergilemekten uzak bir şekilde hareket edecekleri düşüncesi, caydırıcılığı etkisiz kılacağı varsayılmaktadır.

11 Eylül Saldırılarından hemen sonra hakim olan terörizmin caydırılamayacağı fikri, kısa süre içerisinde değişime uğramış ve caydırıcılığın uygun şekilde kullanıldığı takdirde terörizme karşı son derece etkili bir strateji olacağı fikri ile yer değiştirmiştir. Terör örgütlerinin caydırılmasında başarısız olunmasını, devletlerin bu stratejiyi etkili olarak kullanamamalarına bağlayan bu görüş, caydırıcılık stratejisinde yapılacak bazı değişiklikler ile etkinliğinin daha fazla arttırılabileceğini ileri sürmektedir. Bu görüşlere göre, ABD veya diğer devletler tarafından caydırıcılığın gerekleri layıkıyla yerine getirilmiş olsaydı, 11 Eylül Saldırılarının dahi önlenmesi sağlanabilirdi. Wilner'e (2011: 9) göre, 2001'den önce ABD inandırıcı bir caydırıcı tehdit öne sürmekte başarısız olmuştur. Bu görüşe göre, ne Bush ne de Clinton yönetimi, El Kaide'nin cesaretini kırmak için yeterince çaba sarf etmemişlerdir. Bu da Bin Ladin'in, bir çok ses ve görüntü mesajından da anlaşıldığı gibi, ABD'yi kağıttan kaplan olarak nitelemesi ile neticelendi. Bu sonucu hazırlayan süreç ABD'nin daha önceki eylemlerine verdiği karşılıklar olmuştur. Bu olaylar Bin Ladin tarafından, Batının terörizmle etkili mücadeledeki yetersizliği ve isteksizliği olarak yorumlanmıştır. El Kaide'nin bu şekilde hareket etmekten caydırılamamış olmasının nedeni onun rasyonel olmayışı değil, ABD ve müttefiklerinin bu şekilde hareket etmemesi için yeterince etkili neden ortaya koymamış olmalarıdır

Steinberg (2001), 11 Eylül Saldırılarından hemen sonra kaleme aldığı makalesinde, küresel terörizmdeki artışı, son 20 yıldır Batının ve hatta Rusya'nın caydırıcılık politikasındaki erozyon ve terör örgütleri tarafından bunun algılanması ile ilişkilendirmektedir. Rusya ve ABD'nin bazı terör

eylemlerine karşı tutumları, terör örgütleri ve destekleyicilerinin bu ülkeleri pasif ve güçsüz olarak algılamalarına sebep olmuştur. Söz konusu yazara göre, teröristlere karşı etkili caydırıcılığı geliştirmede ilk adım, Batının terör örgütlerini sadece teşvik eden bu pasif tutumunu bırakmasıdır. Sonra da, teröristler için yüksek değere sahip hedefleri tespit etmek gelmektedir. Bu hareket tarzı, en radikal liderleri bile yapacakları eylemlerin fayda ve zarar hesaplarına yönelmelerine neden olacaktır. Kanıtlar göstermektedir ki, 1991 yılında, İsrail'in yaptığı etkili misilleme ve kesin yok etme tehditlerinin inandırıcılığı, Saddam Hüseyin'i deposundaki kimyasal savaş başlıklarını kullanmaktan vazgeçirmiştir.

Bush döneminin başkan yardımcısı Dick Chaney, 11 Eylül Saldırıların gerçekleşmesini, ABD'nin kendisine daha önce yapılmış terör saldırılarına yeterince karşılık vermemiş olmasına bağlamaktadır. Chaney'e göre ABD'ye dolaylı veya doğrudan birçok saldırı düzenlenmiş ve ABD de bu saldırılara caydırıcı şekilde karşılık verememiştir (Coates [web], 2005). Bu davranış şekli ise, terör örgütlerinin daha fazla cesaretlenmesine neden olmuştur. 1980 ve 1990'lı yıllarda gerçekleşen ve 11 Eylül Saldırıların da habercisi olabileceği değerlendirilen Tablo-3'te belirtilen terör eylemlerine etkili misillemeler yapılmış olsaydı, El Kaide terör örgütünün 11 Eylül Saldırılarını gerçekleştirmeye cesareti olmayacaktı. Diğer bir ifade ile gerçekleşmiş terör saldırılarına karşı etkili misillemeler yapmak, yeni saldırıların olmasını engelleyecek caydırıcı tehditlerin daha inandırıcı olmasını sağlayacak ve söz konusu tehditlerin muhatapları tarafından daha fazla dikkate alınmasını sağlayacaktır.

Tablo-3: 11 Eylül Saldırılarından Önce Gerçekleştirilen Saldırı ve ABD'nin Verdiği Karşılıklar (Davis ve Jenkins [web], 2002: 27)

Yıl	Saldırı	ABD'nin Verdiği Karşılık
1983	Beyrut	Geri çekilme
1984-1986	Lübnan'da Amerikalıların rehin alınması	Fidye ödeyerek rehineleri kurtarma
1993	Mogadishu	Geri çekilme
1998	Al-Khobar Kuleleri	Karşılık vermeme
1998	Kenya/ Tanzania	Cruise füzeleri ile karşı saldırıda bulunma
2000	ABD Cole	Karşılık vermeme

Bazı terörist örgütlerin Batıya saldırmaktan veya elde ettiklerinde KİS'i kullanmaktan caydırılamayacağı varsayımını ayakları yere basmayan bir varsayım olarak gören Auerswald (2006/2007: 544-545), yine de bu varsayımın birçok akademisyen ve ABD hükümeti tarafından sürekli öne sürüldüğünü belirtmektedir. Bush yönetiminin merkezinde yer alan önalıcı saldırı doktrini, teröristlerin ABD'ye saldırmaktan caydırılamayacağı fikrine dayanmaktadır. Bu doktrin ile Bush yönetimi, "terörle savaş" olarak bilinen tamamen farklı bir stratejinin altını çizdi. Terörizmi ABD'ye ve menfaatlerine tehdit olarak gören bu strateji, nerede olursa olsun terörizmle savaşmayı öngörmektedir. Prensip olarak politikanın amacı, terörizmin bütün uygulamalarını nerede olursa olsun baskı altına almaktır (Colby, 2007: 420). 11 Eylül Saldırılarından hemen sonra geliştirilen bu doktrin, terörizmin kesinlikle caydırılmaz bir fenomen olduğu varsayımından yola çıkmaktadır. Bu varsayımı asılsız bulan Auerswald (2006/2007: 545), teröristleri caydırma problemini anlayanın kilit noktasının, caydırıcılık teorisinin ana bileşenlerini yeniden incelemek ve geçmişte teröristleri caydırmada yetersiz olunmasının, teröristlerin bazı içsel özelliklerinden mi yoksa caydırıcılık teorisinin devletler tarafından tam olarak uygulanmamasından mı kaynaklandığını anlamak olduğunu vurgulamaktadır.

2006 yılında Başkan George W. Bush ABD dış politikasının köşe taşlarından olan klasik anlamda bir caydırıcılık teorisinin artık uygulanabilir olmadığını belirtmiştir. Teröristlerin mağarada veya gölgede yaşadıklarını, koruyacakları bir sınırlarının olmadığını, savunacakları bir başkentlerinin olmadığını belirterek bunların klasik yöntemler ile caydırılamayacağını belirtmiştir(Wilner, 2011: 3). Bu ifade caydırıcılık stratejisinin artık uygulanabilir olmadığını ileri sürmemekte fakat caydırıcılık stratejisinin değişime tabi tutulmasını öngörmektedir. Nitekim Bush yönetimi süresince yayınlanmış 28 adet strateji belgesinden sadece birisi hariç olmak üzere diğer bütün belgelerde, caydırıcılığın ABD stratejisinin önemli bir unsuru olduğu belirtilmektedir (Knopf, 2009: 233). Klasik anlamıyla Soğuk Savaş süresince ABD ve SSCB arasında uygulanan caydırıcılık stratejisinin, günümüzde ortaya çıkan küresel ve KİS terörizmine uygulanabilirliği, elbette rasyonel kararlar alabilen devletler arasında uygulandığı kadar basit

olmayacaktır. Fakat bunun imkânsız olduğunu iddia etmek de çok doğru olmayacaktır. Bazı zorluklarına rağmen KİS terörizmini caydırmanın da mümkün olduğunu kabul etmek yerinde olur. KİS terörizmini caydırabilmek sonuçları itibariyle bir felakete dönüşebilecek bir tehlikeden dünyayı kurtarabilmek demektir.

a. Terör Örgütlerinin Özelliklerinden Kaynaklanan Zorluklar:

(1) Adreslerinin Belli Olmaması Sorunu:

Caydırıcılığın önemli varsayımlarından bir tanesi, aktörlerinin devlet olmasıdır. Nitekim devletler, belli bir toprak parçası üzerinde egemenlik hakkı olan halkın oluşturduğu varlıklardır. Bu yönüyle herhangi bir devlet tarafından gerçekleştirilecek bir saldırının, misilleme yapılacağı tehdidiyle caydırılması söz konusu olabilir. Fakat terör örgütleri bağlamında değerlendirildiğinde, misilleme tehdidine konu olabilecek, kendilerine ait sınırları belli olan bir toprak parçasının varlığı söz konusu değildir. Caydırıcılık ilişkisi bağlamında, bu durum terör örgütlerinin lehine olan bir konudur. Dolayısıyla terör örgütlerinin cezalandırılma tehdidinden yeterince etkilenmemesine yol açmaktadır.

Teröristlerin nükleer saldırıya maruz kalma gibi bir korkuları söz konusu olmayabilir. Nitekim terör örgütlerinin, bu şekilde misillemeye maruz bırakılabilecek bir ülkeleri yoktur. Uluslararası terör örgütlerinin, cezalandırılabileceği herhangi bir toprak parçasının olmayışı, onların daha rahat hareket etmelerine yol açmaktadır. Terör örgütleri, kendileri ile mücadele eden devletlerin kendi topraklarında eylemlerini gerçekleştirebilecekleri gibi, El Kaide ve Aum Shinrikyo gibi terör örgütleri, hedeflerini daha uluslararası boyutlarda seçmelerinden dolayı, birkaç ülkede de eylem gerçekleştirebilirler. Terör örgütlerinin eylem hazırlıklarını yaptıkları, barındıkları, eğitimlerini gerçekleştirdikleri bölgeler aynı zamanda, kendileri ile mücadele eden devletlerin bir bölgesini oluşturmaktadır. Örgütler, ülkelerinde veya dünyanın her tarafında hücreler halinde dağılmış durumdadırlar. Bu nedenle söz konusu devletler, teröristleri cezalandırma yoluna giderken, aynı zamanda kendi vatandaşlarını da cezalandırma ihtimali

ile karşı karşıya kaldıkları için onlar kadar rahat ve hedef gözetmeksizin hareket edememektir. Bu da misillemenin güçlüğüne ortaya koyan bir gerçektir.

Terör örgütlerinin birden çok ülkeye dağılmış olmaları, cezalandırılmaları sürecinde meşruiyet sorunun ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Caydırıcı devlet kendisine saldıran terör örgütü üyelerini tespit edebilmek ve cezalandırmak için başka bir devletin egemenlik haklarını ihlal etme durumunda kalacaktır. Nitekim günümüzde terör örgütleri birden fazla ülkede faaliyet gösteren oluşumlar haline gelmiştir. 11 Eylül Saldırıları gerçekleştiren bazı teröristlerin ABD’de yaşadıkları ve çalıştıkları bilinmektedir. Saldırıyı gerçekleştiren El Kaide terör örgütü ise dünyanın birçok ülkesinde hücreler halinde teşkilatlanmış bir yapıya sahiptir. Bu durumda ABD’nin saldırıların sorumlularını cezalandırmak için gerçekleştirdiği işgallerin veya ülke sınırları dışında teröristleri cezalandırmak için gerçekleştireceği operasyonların meşruiyetlerinin sorgulanması söz konusudur. ABD’nin, 11 Eylül Saldırıları gerçekleştiren örgütün liderini yakalamak için Pakistan sınırları içerisinde operasyon gerçekleştirmesi, söz konusu ülkenin egemenliğinin ihlal edildiğinden hareketle, operasyonun meşruiyetinin tartışılmasına yol açmıştır.

Terör örgütlerinin herhangi bir toprak parçasına sahip olmamaları nedeniyle cezalandırılmamalarından kaynaklanan sorunun, terör örgütlerini finanse eden devletin cezalandırılması yoluyla çözülmesi yoluna gidilebilir. Nitekim devletler, belli bir toprak parçası üzerinde hakimiyet kuran uluslararası varlıklardır. Vatan olarak isimlendirilen bu toprak parçası devletin korumak ile mükellef olduğu varlığıdır. Bu nedenle hiçbir devlet kendi vatanının, terör eylemine maruz kalmış bir devlet tarafından bu eyleme misilleme olarak cezalandırılmasına razı olmayacak ve istemeyecektir. Dolayısıyla terör örgütlerini finanse eden devletlerin, caydırıcı tehditlerin muhatabı olarak belirlenmesi ve terör örgütlerini desteklemesi durumunda kendisinin cezalandırılacağına inandırıcı bir şekilde kendisine iletilmesi, terörizmin caydırılmasında etkili olabilir.

(2) Rasyonel Olmamaları Sorunu:

Rasyonellik, aktörlerin herhangi bir hareket tarzını uygulamadan önce, muhtemel bütün hareket tarzlarının kar-zarar hesaplamalarını yaparak, kendilerine en fazla faydayı sağlayacak hareket tarzını seçmeyi öngören bir kavramdır. Terör örgütlerinin, gerçekleştirecekleri eylemleri seçerken bu değerlendirmeleri yapmaktan uzak durdukları varsayımı, onların rasyonel kararlar alamayan oluşumlar olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Nitekim caydırıcılık ilişkisi, caydırıcı devletin inandırıcı tehditler ile caydırılmak istenen tarafın elde etmeyi umduğu faydayı minimize etmek suretiyle planlarında, caydırıcı devletin lehine değişime gitmesine dayanmaktadır. Herhangi bir kar- zarar hesaplaması yapmayan caydırıcılık ilişkisinin ve caydırıcılık ilişkisinin bir aktörü olan terör örgütlerinin bu tehditlere karşı kayıtsız olmaları söz konusu olacaktır. Diğer bir ifade ile caydırıcı taraf, kendisine bir muhatap bulamayacak ve terör örgütü ise yapmaya niyetlendiği eylemi gerçekleştirmekten vazgeçmeyecektir. Terör örgütlerinin rasyonel olmadıkları varsayımı, caydırıcılık stratejisinin terör örgütlerine uygulanamayacağı sonucunu doğurmaktadır.

Terör örgütlerinin irrasyonel oldukları vurgusu, terör örgütlerinin hiyerarşik olarak sıralanmış birçok hedeflerinin olması ve bu hedeflere ulaşmak için en başarılı stratejileri seçmeye çalışmalarıyla çelişmektedir (Trager ve Dessislava, 2006: 93). Bu bağlamda terör eylemlerine başvurulmasını, zayıf tarafın güçlü aktör ile mücadelesinde stratejik bir hamle olarak görmek de mümkündür. İrrasyonel bir aktörün ise gerçekleştireceği eylemin fayda veya zararını çok fazla dikkate almaması gerektiği öngörülür. Fakat terör örgütlerinin, hedef seçimlerini çok dikkatli yaptıkları, hazırlık aşamasında eyleminin bütün artı ve eksilerini değerlendirdikleri, intihar bombacıları hariç diğer teröristlerin eylemin icrasından sonra kaçma planlarını en teferruatlı bir şekilde yaptıkları bilinmektedir. Dolayısıyla caydırıcılık stratejisi rasyonel olmayan aktörlere karşı etkili sonuçlar doğurmuyor olabilir. Fakat terör örgütlerinin hepsini bir bütün olarak irrasyonel kabul etmek büyük bir yanılgı olacaktır. Nitekim kendi davasına

zarar vereceği endişesi ile KİS terörizminden uzak duran bir örgütün¹⁹ rasyonel olmadığı düşüncesiyle caydırılamayacağını belirtmek büyük bir hata olur.

Terör örgütlerinin rasyonel olmadıklarından hareketle ileri sürülen terör örgütlerinin caydırılamayacağı düşüncesinin her terörist için geçerli olmadığını da belirtmek gerekir. Örgütün lideri irrasyonel iken ikinci adamın rasyonel özellikler göstermesi mümkündür. Dolayısıyla terör örgütlerinin rasyonel davranışlar sergileyebileceklerini, kendilerini başarıya ulaştıracak eylemleri planlama aşamasında eylemin fayda ve mahzurlarını etraflıca değerlendirdiklerini söylemek mümkündür. Politik amaçlarına zarar verecek eylemleri gerçekleştirmekten kaçındıkları bilinmektedir (Kapur, 2009: 114). Bazı terör örgütlerinin KİS kullanmaktan kaçınmasını onların rasyonel olmalarına bağlamak da doğru bir tespit olur. Nitekim bu silahların kullanımı örgütlerinin, sempatizanlarını ve finanse eden devletlerin desteğini kaybetmelerine neden olabilir ki bazı örgütler için bu kayıp, eylemi gerçekleştirmek suretiyle elde etmeyi düşündükleri kardan daha fazla olacaktır. Bu düşünceler ile eylem yapmaktan imtina eden bir terör örgütünün rasyonel olmadığını ileri sürmek büyük bir yanılgı olur.

Terör örgütlerine karmaşık bir sistem olarak yaklaşılması gerektiğini belirten Davis ve Jenkins ([web], 2002), caydırıcılık ilişkisinin bu sistemin bütün bileşenleri ile kurulması gerektiğini belirtmektedir. Terör örgütü, hepsi aynı seviyede motive olmuş, davalarına aynı seviyede bağlı, ölümü seve seve bekleyen irrasyonel insanlardan oluşmuş bir yapı değildir. Dolayısıyla bu oluşum içerisinde rasyonel kararlar verebilecek unsurların tespit edilerek caydırıcı tehditlerin muhatabı olarak kabul edilmesi, stratejinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayacaktır.

¹⁹ Bir bütün olarak bu düşüncüyü benimseyen örgütlerin varlığı söz konusu olduğu gibi KİS terörizmi gerçekleştirebilecek örgütler içerisinde bile bu eylemlere sıcak bakmayan örgüt üyelerine rastlamak mümkündür. Parachini (2003: 45), IRA, FARC HAMAS gibi örgütlerin farklı nedenler ile bu silahlara sıcak bakmadıklarını belirtmektedir.

Tablo-4: Teröristlerin ve Destekleyenlerin Değer Verdikleri Hususlar ve Caydırıcı Devletin Caydırıcı Tedbirleri (Davis ve Jenkins [web], 2002: 27)

Terörizmin Bileşenleri	Hassasiyetler	Caydırıcı Tehditlerin İçeriği
Liderler	Güç	Dezenformasyon veya aldatma ile liderleri birbirine düşürme
	Davaları	Caydırıcı devlete saldırımlarının davalarına zarar vereceğine ikna etme, operasyonel riskleri arttırma
	Aile, kabile ve kardeşlik bağları	Teröristlerin ailelerinin ödüllendirilmelerini engelleme ve hatta imtiyaz tanınmamasını sağlayarak cezalandırma, ülke liderlerinin terörist aileleri üzerinde baskı kurmalarını ve ekonomik olarak cezalandırılmalarını sağlama
İcracılar	Davaları	Operasyonel riskleri arttırma; saldırıları sürekli boşa çıkararak izledikleri yolun yanlış olduğunu gösterme
	Aile, kabile ve kardeşlik bağları	Liderlere uygulanan hareket tarzları
Finansörler	Davaları	Davalarını dini inançları ve toplum nezdinde itibarsızlaştırma
	Zenginlik, güç ve hayatları	Zenginliğin kaybı, hapis, ölüm, onursuzlaştırma
	Aile, kabile ve kardeşlik bağları	Liderlere uygulanan hareket tarzları
Destekleyen Devletler	Güç	Önalıcı saldırılara, askeri, siyasi ve ekonomik yaptırımlara maruz bırakma
	Kendi Siyasi Hedefleri	Caydırıcı devlete saldırmanın hedeflerine zarar vereceğine inandırma; hedeflerine ulaşmaları için farklı çözümler sunma
Halk	Beka	Umut verme (barış, yardım, özgürlük ile ilgili)
	Davaları	Kimin daha güçlü olduğunu hatırlatma (daha önce elde edilmiş başarılarından bahsedilerek)
Dini Liderler	Güç, Statü	İtibarsızlaştırma, halk nezdinde küçük düşürme, gelir kaynaklarını kesme
	Kişisel ve aile refahı	Hapis, ölüm, itibarsızlaştırma, aileye desteği engelleme

Terör örgütü sisteminin çözümlemeye tabi tutulması durumunda, her örgütün bir liderinin, danışmanlarının, eğitmenlerinin, eylemi gerçekleştiren icraatçıların, finansörlerin veya çeşitli imkânları sağlayan diğer unsurlardan oluştuğu görülecektir. Bu unsurlardan rasyonel olanlarının tespit edilerek tehdit edilmesi, örgüt içerisinde, gerçekleştirilecek KİS saldırısını kabul edenler ile kabul etmeyenler arasında bir tartışmanın yaşanmasına yol açacaktır. Tartışma sonucunda eylemin gerçekleştirilmemesi ihtimalinin ortaya çıkması söz konusu olacaktır. Long (2008), İran yönetiminin genellikle caydırılmaz olarak nitelendirilirken, yönetimde olan ve etkili olabilecek bazı yöneticilerin ise caydırılabileceğini ileri sürmektedir. Örneğin İran yönetiminde çok etkili bir isim olan Ali Larikani'nin Batı falsefesi üzerine doktora yapması ve Emmanuel Kant hakkında çalışma yapması, onu caydırılmaz molla kategorisinden ayrı değerlendirilmesini gerektirmekte ve caydırılabileceğinin bir göstergesi olarak görülmesini öngörmektedir.

Sonuç olarak, terör örgütlerinin irrasyonel oldukları düşüncesi bağlamında, bu düşüncenin bütün terör örgütlerine genelleştirilemeyeceğini ve aynı terör örgütü içerisinde de bütün terör örgütü bileşenlerine genelleştirilemeyeceğini belirtmek gerekir. Başarılı bir KİS terör eyleminin birbirleriyle bağlantılı birçok unsurun işbirliğini gerektireceğini belirten Dunn (2007: 18), her unsurun farklı farklı caydırıcılık ilişkisine tabi tutulmaları gerektiğini de belirtmektedir. KİS terörizmi olgusunu, örgüt liderleri, ikinci adamlar, eğitici birimler, düşük seviyedeki eylemi gerçekleştiren örgüt mensupları, teröre yardım ve yataklık yapan kişi, kurum ve devletler şeklinde unsurlardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu unsurların hepsinin değer yargıları, eğitim seviyeleri, örgütün hedeflerine bağlılıkları, rasyonel olup olmadıkları değişkenlik göstermektedir. Örgütün hedeflerine bağlılık kapsamında düşünüldüğünde, eylemi gerçekleştirenler bu hedeflere ulaşmak için hayatlarını vermeye razı iken diğer bir unsur olan örgüte finansal destek sağlayan kişilerin hayatlarını feda etmek gibi bir düşünceleri yoktur. Dolayısıyla hayatını feda etmeye razı olan bir intihar bombacısından rasyonel kararlar alması beklenmezken, kendisinin veya yakınlarının hayatına son derece önem veren başka bir unsurun daha rasyonel hesaplar yapması beklenir.

3. KİS TERÖRİZMİNİN CAYDIRILMASI:

a. Cezalandırma Tehdidiyle Caydırma:

Cezalandırma tehditleri kullanılarak terör örgütlerinin caydırılması zor fakat mümkün olabilecek bir stratejidir. Bu stratejinin, hakkında bütün bilgilere sahip olunan taraflara karşı etkin olarak kullanılması söz konusu olabilir. Fakat terör örgütleri, haklarında pek fazla bilgiye sahip olunmayan oluşumlardır. Devletlerin istihbarat örgütleri, bu örgütler hakkında bilgiler elde etmiş ve belli bir birikime sahip olsalar da, uluslararası terör örgütlerinin dinamik yapısı, bu bilgilerin sürekli güncellenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla her durumda terör örgütleri hakkında bilinmezliklerin olacağını belirtmek gerekir. Bu nedenle cezalandırma tehdidiyle caydırıcılığın bu aktörlere uygulanabilmesi için her şeyden önce söz konusu bilinmezliklerin en az seviyeye indirilmesi önemlidir.

Terör örgütlerinin özellikleri gereği, cezalandırılma tehditlerine karşı duyarsız davranmaları, söz konusu misilleme tehditlerini gerçekçi bulmamaları ve dolayısıyla umursamamaları gibi durumlar ile karşılaşılabilir. Bu durumda inandırıcılığın sağlanması için caydırıcı devletin imkân ve kabiliyetleri ile cezalandırmanın çok ağır bir şekilde ve kesinlikle yapılacağına dair kararlılığının terör örgütlerince algılanmasının sağlanması çok büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, bir terör eylemine maruz kalan ve fazla miktarda zayıat veren bir devletin, eylemin faillerinin mutlaka tespit edileceğini ve en ağır şekilde cezalandırılacağını belirten tehdit içeren mesajları kullanmasına rağmen başka benzer saldırılara defalarca maruz kalması ve hala faillerini tespit edip cezalandıramaması, söz konusu devletin kabiliyetlerinin sorgulanmasına neden olacaktır. Bu şekilde inandırıcılığını kaybeden ve dolayısıyla caydırıcılık vasfını da yitiren söz konusu devletin, terörizmi engellemesi çok kolay olmayacaktır. Dolayısıyla caydırıcı devletin kullandığı caydırıcı tehditler ile kabiliyetlerine bağlı olarak icraatı arasında mutlaka bir tutarlılığın olması gerekir. Aksi takdirde söz konusu tehditler, yanlışlığı ispatlanmış, inandırıcılığı son derece az blöf içeren ifadeler olmaktan öteye geçmeyecektir.

Terör örgütlerine karşı cezalandırma tehdidiyle caydırıcılık stratejisinin etkili bir şekilde kullanılabilmesi için, caydırıcı devletin, terör eylemini gerçekleştireni tespit edebilme kabiliyetine sahip olduğuna, neyin cezalandırılmaya maruz bırakılacağına ve cezalandırmayı yapmanın politik bir gereklilik olduğuna yönelik inandırıcı tehditleri terör örgütüne iletebilmesi son derece önemlidir. Uygulanabilir, inandırıcı ve caydırıcı devletin mecburiyetini içeren cezalandırma tehditleri terör örgütlerini etkilemede başarılı olacaktır.

(1) Saldırının Sorumlularının Tespit Edilmesinin Gerekliliği:

Terör örgütleri, genellikle etkinliklerini ve başarılarını kendilerini destekleyen sempatizanlarına göstermek ve üyelerine moral vermek için gerçekleştirdikleri eylemleri kabullenme eğilimi gösterirler. Bu şekilde propagandalarını daha kolay yapmayı ve hedeflerini muhataplarına daha kolay bildirmeyi amaçlarlar. Caydırıcılık bağlamında düşünüldüğünde, saldırıları kolaylıkla kabullenen terör örgütlerinin cezalandırılmaktan yeterince korkmadıklarını veya caydırıcı devletlerin kendilerini cezalandıramayacakları düşüncesine sahip olduklarını ileri sürmek mümkündür. Her terör örgütünün her eylem için kabullendiği belli miktarda riskin varlığı bir gerçektir. KİS terörizmini gerçekleştiren bir terör örgütünün maruz kalacağı cezanın, kabullendiği riskten çok fazla olması nedeniyle söz konusu terör örgütünün KİS saldırısını üstlenmemesi yüksek bir ihtimaldir. Bu nedenle caydırıcı devletin, terör örgütü kabullenmese dahi, saldırıyı gerçekleştireni bulabilecek kabiliyete sahip olduğuna muhataplarını inandırması önemli bir gerekliliktir.

Kim tarafından yapıldığı belli olmayan bir KİS saldırısında birincil problem, saldırıyı kimin gerçekleştirdiğini tespit etmektir. Eğer misilleme yapılması yönünde kararlılık söz konusu ise, saldırının orijininin doğru olarak tespit edilmesi maksadıyla gerekli araştırmanın yapılması gerekmektedir. Bu konuda da sahip olunan bütün imkânlar seferber edilmeli, faillin tespit edilmesinin kamuoyu nezdinde yaratacağı olumlu etki de göz önüne alınmalıdır. Hiç kimsenin bu şekilde bir saldırı sonunda caydırıcı devletin, saldırının sorumlularını tespit etmek amacıyla elindeki bütün gayreti sarf edeceği yönünde en ufak bir şüphesinin olmaması gerekir (Colby, 2007:

422). Bu çaba saldırının kaynağının ve failinin hızlı bir şekilde tespit edilmesini sağlayarak caydırıcılığa olumlu katkı sağlayacağı gibi, süratle karşılık verilmesini ve bu saldırı ile bağlantılı olabilecek diğer eylemlerin önüne geçilebilmesini de sağlayacaktır. Terör örgütü liderlerinin çok iyi korunuyor veya gizleniyor olmaları nedeniyle cezalandırılma tehditlerine karşı nispeten duyarsız kalabilirler. Fakat terör örgütü ile ilişkili herkes için aynı şeyi kabul etmek söz konusu değildir. Dolayısıyla kolaylıkla tespit edilebilecek terör örgütü unsurlarının varlığından bahsetmek de mümkündür. Bu gerçeğin farkına varan ve cezalandırılmaya maruz kalmak istemeyen herhangi bir ikinci adam veya sıradan bir örgüt mensubu daha duyarlı davranışlar sergileyerek gerçekleştirmeyi düşündüğü eylemden cayabilir.

Başarılı bir cezalandırarak caydırma, bir saldırının arkasında kimlerin olduğunu kısa sürede tespit edilebileceğinin muhataplara iletilmesini gerektirir. Caydırıcı devlet tarafından geçmişte yaşamış olduğu olaylara karşı verilmiş başarılı reaksiyonlar, bu kabiliyete sahip olduğuna dair terör örgütünde yeterli farkındalığın oluşmasına imkân sağlayacaktır. Dolayısıyla söz konusu devlet, maruz kaldığı faili belli olmayan saldırıların sorumlularını tespit edebilmiş ve yeterli cezalandırmayı uygulamış ise, caydırıcı tehditlerin inandırıcılığı daha yüksek olacaktır. Bu devlete karşı saldırgan tutum içerisinde olan terör örgütlerinin, eylemlerini daha detaylı ve gizlilik içerisinde planlamaları gerekir. Eylemleri gerçekleştirmeyi müteakip tespit edileceklerini düşünen örgütlerin, cezalandırılma korkusuyla eylemlerini icra etmekten kaçınmaları söz konusudur.

Üstlenilmeyen saldırıların sorumlularını tespit edebilmek, kolaylıkla ulaşılabilecek bir sonuç değildir. Devletlerin bilinen terör örgütü liderlerini veya üyelerini yakalamaları bile bazı zorlukları ihtiva etmektedir. Nitekim ABD, 11 Eylül Saldırılarından sorumlu tuttuğu El Kaide terör örgütünün lideri Usame Bin Ladin'i ancak dokuz yıl sonra yakalayabilmiş ve cezalandırmıştır. Sürecin uzun sürmüş olması, örgütü cesaretlendirmiş olmakla beraber sonunda yakalanmış ve cezalandırılmış olması, müstakbel caydırıcı tehditlerin inandırıcılığı açısından son derece önemlidir. Her halükarda

caydırıcı devletin bu kabiliyete sahip olduğuna, terör örgütleri ile bir şekilde irtibatlı herkesin inandırılması caydırıcılığın vazgeçilmez bir gereğidir.

Terör eylemlerinin sorumlularını tespit edebilme kabiliyeti, caydırıcı devletin istihbarat elde edebilme kabiliyeti ile doğrudan irtibatlıdır. Güçlü istihbarat birimlerine sahip olan devletlerin, sorumluları tespit edebilmelerinin daha kolay olması nedeniyle, bu devletlerin caydırıcı etkisinin daha fazla olacağını ileri sürmek mümkündür. 11 Eylül Saldırıları'nın engellenememiş olması, Irak işgalinden önce Irak'ta var olduğu iddia edilen KİS'in bulunamayışı ve Bin Ladin'in çok uzun süre yakalanamaması gibi konular, ABD istihbaratının dahi herhangi bir saldırının faillerini tespit etme konusunda yetersiz olduğu düşüncesini yaygınlaştırmıştır (Auerswald, 2006/2007: 552). Bununla beraber Rus İstihbarat ajanlarının, Çeçen ayrılıkçı unsurları İstanbul'da tespit ederek ölümle cezalandırması, söz konusu devletin caydırıcılık hanesine olumlu puanlar kaydedecektir.

KİS terör eylemlerinde kullanılan silahların orijinini tespit etmek için uluslararası seviyede girişimlerde bulunmak ve işbirliği içerisinde olmak, faydalı sonuçlar doğuracaktır. Olay yerinden elde edilecek delillerin mukayese edileceği bir veri tabanının oluşturulması, araştırmaların kısa sürede sonuçlanmasına ve tespitin zaman kaybetmeden yapılmasına imkân sağlayacaktır. Herhangi bir nükleer silah ve malzemenin orijinini tespit edebilmek, geniş kapsamlı bir veri tabanına ihtiyaç duymaktadır. Herhangi bir patlamadan sonra elde edilen bulgular bu veri tabanındaki bilgiler ile karşılaştırılarak gerekli ilişkilendirme yapılabilir. Nükleer Kaçakçılık Uluslararası Teknik Çalışma Grubu'nda (Nuclear Smuggling International Technical Working Group (ITWG) bazı veriler olsa da yeterli gelmemekte ve geliştirilmesi gerekmektedir (Talmadge, 2007: 28-29). Katkı sağlayan ülkelerin arttırılması, özellikle işbirliğine yanaşmayan KİS'e sahip ülkelerin desteğinin alınması gerekir. Bu konuda işbirliğine yanaşmayan, Çin, İsrail, Hindistan, Pakistan ve Kuzey Kore gibi ülkelere de özellikle odaklanılması gerekmektedir. ABD, bu veri tabanına örnek sağlamayan ülkelerin, kendisine karşı nükleer terörizm aracılığı ile herhangi bir saldırı planladıklarını kabul ettiklerini vurgulamaktadır. Dolayısı ile silahlarının teröristlerin eline

geçmeyeceğinden emin olan ülkelerin, bu veri tabanına katkı koymaktan çekinmeleri için herhangi bir neden de yoktur. Kendilerinin bir saldırıya uğramaları durumunda bu bilgilerden istifade etme olasılığı da söz konusudur.

Sonuç olarak nükleer olay yeri inceleme, nükleer silahlar ile yapılacak KİS terörizminin gerçekleşmesine yardım eden devletlere, devlet altı aktörlere veya kişilere karşı cezalandırarak caydırıcılığın sağlanmasında önemli bir faktördür. Nükleer bir patlamadan sonra, bombanın tipini, hangi ülke orijinli olduğunu, patlatılma şeklini tespit edebilecek nükleer olay yeri inceleme, caydırıcılığın sağlanmasında etkin bir role sahiptir. Aynı gereklilik diğer KİS terör eylemleri için geçerlidir. Devletlerin bu konudaki ortak çalışmaları etkinliğin arttırılmasına faydası olacaktır. Bu silahlara sahip devletlerin, ellerindeki silahların dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir terör eyleminde kullanılması durumunda, bu silahların kendilerine ait olduklarının tespit edileceğinin bilincinde olmalarının sağlanması gerekir. Caydırıcı devletlerin, bu yeteneğe sahip olmaları, söz konusu silahlara sahip diğer devletlerin bu bilince ulaşmalarına neden olacaktır.

Devletlerin KİS eylemlerinin sorumlularını tespit etme kabiliyetine sahip olmaları, caydırıcılığın sağlanmasına son derece önemli katkısı olacaktır. ABD'nin caydırıcılığını etkinleştirme bağlamında konuyu değerlendiren Talmadge (2007: 32)' a göre, eğer ABD nükleer ilişkilendirme kabiliyetini inanılır bir şekilde geliştirir ise, insanlarını, toprağını ve menfaatlerini korumak isteyen ülkeler, teröristlere yardım ve yataklık yapmaktan şiddetle kaçınacaklardır. Bilinecektir ki, ABD kendi toprağında patlayan bir nükleer bombanın izini sürecektir ve orijinini tespit edebilecek ve adresi tespit etmeyi müteakip de misilleme yapmayı geciktirmeyecektir. Böylesi bir durumda, Pakistan, nükleer malzemenin mutlaka kendisi ile ilişkilendirileceğini ve Amerika'nın kendisine katlanılamayacak acılar çekeceğini bilerek, ikinci bir A.Q Khan'ın yaptıklarına gözlerini kapatmayacaktır. Aynı mantık, İran' ın benzer malzemeyi, Hizbullah'a temin etmesi veya Kuzey Kore'nin kendi nükleer malzemelerini satması konularında da geçerliliğini korumaktadır. Her iki durumda da aktörler,

kullanılacak bir nükleer silahın kendilerine kadar izinin sürüleceğini bilerek, cezalandırılma korkusuyla bahsedilen eylemlerinden kaçınacaklardır. KİS terörizmi tehdidini açıkça hisseden diğer bütün devletler için de aynı derecede önem arz eden bu konu, uluslararası işbirliğine şiddetle ihtiyaç duymaktadır.

(2) Terörizme Destek Veren Devletlerin Caydırılması:

Günümüzde terör örgütleri konvansiyonel silahlar kullanmak suretiyle çok fazla ölümlerle sonuçlanabilecek eylemler gerçekleştirebilirler. Bu silahları kolaylıkla elde etme imkânlarına sahiptirler. Bu silahları temin etme aşamasında da bazı devletlerin desteklerini aldıklarını belirtmek gerekir. Bununla beraber KİS' e sahip devletlerin, konvansiyonel silahlar da olduğu gibi, bu silahları da terör örgütlerine temin etmeleri ihtimal dâhilindedir. Uluslararası toplumu kaygılandıran bu ihtimal, söz konusu devletlerin terör örgütlerine KİS sağlamaktan vazgeçirme gayreti içerisine sokmaktadır. Devletlerin terör örgütlerine destek vermelerinin engellenmesi, terörizmin caydırılmasında oldukça önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile KİS terörizminin caydırılmasının bir ayağını da terör örgütlerine yardım edebilecek KİS'e sahip devletlerin caydırılması oluşturmaktadır.

Terör eylemlerinin sorumlularını tespit edebilme kabiliyetinin teröre destek veren devletleri ilgilendiren bir boyutu da vardır. KİS terörizmi bağlamında değerlendirildiğinde, günümüzde nükleer silaha sahip terör örgütünün varlığı ispatlanmış değildir. Terör örgütlerinin nükleer silahlar gibi diğer KİS'i de kendilerine destek veren veya ellerindeki KİS'i yeterince koruyamayan devletlerden elde etme ihtimalleri vardır. Teröre destek veren devletler, terör örgütlerine söz konusu silahları bilinçli olarak temin edebilecekken, teröre destek vermeyen fakat bu silahlara sahip olan devletlerin güvenlik zafiyetlerinden istifade edebilecek terör örgütleri söz konusu silahları çalma yoluyla temin edebilirler. Bu gibi durumlarda önem arz eden husus, söz konusu devletleri bu ihtimallerin gerçekleşmesine zemin hazırlayacak ihmalleri sergilemekten caydırmaktır. Dolayısıyla söz konusu ülkelerin de caydırıcılık ilişkisinin içerisine çekilmesi, KİS terörizminin caydırılması açısından önemlidir.

Devletlerin KİS terörizmine bilerek veya bilmeyerek destek sağlamalarını engellemek için, bu potansiyele sahip devletlerin caydırıcılık ilişkisinin içerisine alınarak, tehditlere muhatap kabul edilmesi önemli bir girişim olur. Devletler terör örgütlerine kasıtlı olarak vekaleten savaş bağlamında KİS temin edebilecekleri gibi ellerindeki KİS'i yeterince koruyamadıkları için istem dışı olarak terör örgütlerinin ellerine geçmesine de neden olabilirler. Her iki durumda da caydırıcı devletlerin, terör örgütleri ile bu şekilde bir ilişkisi tespit edilen devletlerin cezalandırmaktan muaf tutulamayacağını açıklaması etkili olacaktır. ABD Başkanı Bush'un 2006 yılında Singapur Ulusal Üniversitesi'nde yaptığı konuşma bu amaca hizmet etmektedir. Söz konusu konuşmasında Bush, nükleer silahların veya nükleer materyallerin Kuzey Kore tarafından devletlere veya devlet dışı aktörlere transfer edilmesinin, ABD için büyük bir tehdit olduğunu vurgulamakta ve bu şekilde bir hareketin sonuçlarından Kuzey Kore'nin tamamen sorumlu tutulacağını açıkça belirtmektedir (Smith, 2006). Cezalandırılma tehdidinde, caydırıcı devletin KİS kullanma seçeneğinin de göz önünde tutulması etkili olur. Caydırıcı devletin, destekleyen devletleri cezalandırılmanın çok kapsamlı olacağına inandırabilmesi için, orantısız güç kullanarak misillemede bulunacağı tehdidini kullanması etkili olacaktır (Kibaroğlu [web], 2002: 5).

Devletler, sergiledikleri bazı ihmalkar davranışlar ile KİS'in terör örgütlerinin eline geçmesine neden olabilecekleri gibi alenen veya gizli olarak terör örgütlerine KİS materyalleri temin etmeleri de söz konusu olabilir. Herhangi bir devlet doğrudan ve kasıtlı olarak bu malzemelerin terör örgütlerine transferini sağlayabilir, benzeri eylemleri gerçekleştiren askeri şahısları veya bilim insanlarını durdurmak veya cezalandırmak yoluna gitmeyebilir, nükleer güvenliği ihmal edebilir, herhangi bir nükleer madde hırsızlığı veya kaybı söz konusu olduğunda, uluslararası kamuoyunu bilgilendirmeyebilir, kendi bölgesinde meydana gelebilecek bütün benzer olaylara gözünü kapatabilir. Bütün bunların engellenebilmesi için söz konusu devletlerin caydırıcılık ilişkisi içerisine alınması gerekir. Caydırıcı devletler, misilleme tehdidinin hedefi olarak, aktif veya pasif olarak KİS terörizmine yardım eden hükümetler ile askeri ve bilimsel kurum ve kuruluşları seçecektir. Dolayısıyla bireysel olarak terörist caydırılmaz ise de, teröriste

yardım edebilecek, nükleer silahları ve bu silahların yapımında kullanılacak malzemeyi temin edebilecek devletleri caydırabilmek mümkündür (Kıbaroğlu[web], 2002). Caydırıcı devletin bu transferin hangi devlet tarafından yapıldığını tespit edebilme kabiliyetine sahip olması ve bu kabiliyeti sürekli geliştirerek, kullanılan bir KİS'i menşesine kadar takip edebilmesi, destekleyen devlette bu silahları rahatlıkla transfer edemeyeceği algısının oluşmasına neden olacaktır.

Cezalandırma tehdidiyle caydırıcılıkta, en büyük sorunu, terör örgütlerinin misilleme yapılacağı ile tehdit edilebilecek sabit bir adreslerinin olmaması oluşturmaktadır. Nükleer KİS terörizmi bağlamında düşünüldüğünde ise, terör örgütlerinin henüz eylemlerinde kullanabilecekleri bir nükleer silaha sahip olmadıkları bilinmektedir. Dolayısıyla terör örgütlerinin bu silahları veya yapımında kullanılan malzemeyi başka bir devletten almaları bir zarurettir. Terör örgütlerinin eylemlerinde kullanacağı KİS'in orijinini tespit edebilmek, misilleme yapılacak adresin tespit edilmesi olacaktır. Örneğin ABD'nin sahip olduğu nükleer olay yeri inceleme kabiliyeti, nükleer bir patlamadan sonra, patlamada kullanılan nükleer malzemenin orijinini tespit ederek, bu malzemeleri veya silahı terör örgütüne temin edebilecek devletleri cezalandırma ile tehdit etmeyi mümkün kılmaktadır (Talmadge, 2007: 21). Bu şekilde tespit edilme endişesi olan bir devletin, terör örgütü ile ilişkilerini gözden geçireceği kesindir. Caydırıcı devletlerin bu kabiliyete sahip olmalarının bir gereği olarak, sorumluları tespit etmeyi müteakip misillemenin yapılacağını kararlı bir şekilde dile getirmeleri etkili olacaktır. Caydırıcı devletin, daha önce uygulamış olduğu hareket tarzı kararlılığının bir göstergesi olabilir. Nitekim 11 Eylül Saldırıları'nı gerçekleştirenin Afgan Taliban Hükümeti olmamasına rağmen saldırıdan sonra misillemeye ilk maruz kalan Afganistan Devleti olmuştur. Saldırıyı gerçekleştiren El Kaide terör örgütüne destek verdiği için cezalandırılan Taliban Hükümeti, aynı sonuçla karşılaşmak istemeyen fakat benzer davranışlar sergileyen diğer hükümetlerin geri adım atmasına neden olacaktır.

Her teröristin eylemlerini planlamak, icra etmek, kendi personelini yetiştirmek için bir toprak parçasına ihtiyaç duyduğu ve bu toprak parçasının da mutlaka bir devletin egemenliği altında olduğu gerçeğinden hareketle, bu devletlerin sahip oldukları toprak parçalarında tam hâkimiyet kurmaları ve kontrol sağlamaları yönünde ikna edilmeleri gerekmektedir. Bu da aslında caydırıcı devletler için dünyada kendileri için tehdit arz eden bütün toprak parçalarına asker yerleştirmekten daha tercih edilebilir bir seçenek sunmaktadır. Aslında BM Güvenlik Konseyi 1373 sayılı kararı²⁰ da devlet sorumluluğu üzerinde durarak, devletlerin terör eylemlerine katılan kişi veya birimlere aktif ve pasif her türlü desteği sağlamaktan sakınmalarını gerektirmektedir (MASAK [web], 2011).

Caydırıcı devletlerin, terör örgütlerine KİS temin edebilecek devletleri, sahip olduğu kabiliyetler ile kendisine karşı yapılan bir saldırıda kullanılan KİS' in menşeyini tespit edebileceğine inandırabilmesi gerekir. Destekleyen devletin, tespit edilerek cezalandırılacağı korkusunu sürekli yaşaması, kayıtsız şartsız terör örgütlerine destek vermesinden alıkoymaktadır. Söz konusu devletin cezalandırılma ihtimalinin farkında olunmasının sağlanması, kendisine zarar vermeyecek kararlar almaya yöneltecektir. Fayda zarar hesapları yapmaya başlayan bir devletin ise terör örgütlerine destek vermesi, tespit edilme ihtimalini hiç düşünmeyen bir devlete kıyasla daha az olacaktır. Dolayısıyla caydırıcılığın sağlanması açısından, caydırıcı devletin, bu silahlara sahip diğer devletleri, verdikleri desteği tespit etmeye yetecek kabiliyete sahip olduğuna inandırması gerekir. Talmadge (2007: 30) bu bağlamda düşmanların aldatılması ve caydırıcı tehditlerin daha inandırıcı olmalarının sağlanması maksadı ile bu kabiliyetlerin abartılabileceğini ileri sürmektedir.

KİS terör saldırısına maruz kalma ihtimali olan caydırıcı devletlerin ve uluslararası örgütlerin, bu silahlara sahip diğer devletleri, bu silahların emniyetlerini sağlamaları hususunda uyarıda bulunması önemlidir. Knopf'a (2010: 21) göre, caydırıcı devletlerin, bir ülkenin sahip olduğu nükleer malzemenin herhangi bir terör eyleminde kullanılması durumunda o ülkenin

²⁰ Türkçe tam metni için Bkz. http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/mevzuat/terorun_finansmani/uluslararasi_mevzuat/BirlesmisMilletler/BM_1373_Karar.htm

sorumlu tutulacağına dair niyetini, çok önceden açıkça belirtmeleri gerekir. Bu şekilde bir açıklama ile kasıtlı olarak bu silah ve malzemeleri terör örgütlerine aktaran aktörlerin bir misillemeden çekinmeleri sağlanacağı gibi bu malzemelerin kazara ve kasıtsız olarak terör örgütlerin eline geçmesini önlemek için sahip olunan devletlerce daha fazla güvenlik altına alınması hususunda gerekli baskının yapılması da sağlanacaktır. Bu şekilde önemli silahlara ve yapımında kullanılan malzemeye sahip olan devletlerin bunları uygun şekilde koruyamamalarından kaynaklanan güvenlik sorunlarından bu devletlerin sorumlu tutulması ve bu yetersizlik nedeni ile silahı veya materyali terör örgütünün eline geçen devletin cezalandırılması yoluna gidileceğinin belirtilmesi güvenliğin artmasına neden olabilir. Nitekim herhangi bir terör eyleminde kullanılan nükleer malzemenin veya silahın orijini tespit edildikten sonra sahip devletin de misillemeye maruz kalması caydırıcılığı sağlamada etkin bir husus olacaktır.

Terör örgütleri ile devletler arasındaki patron-vekil ilişkisinin veya birbirlerine bağımlılıklarının seviyesinin, terörü destekleyen devletlerin caydırılmasında belirleyici unsur olacağını belirten Wilner (2011: 15-16) terör örgütünün devlete çok fazla bağımlı olduğu durumlarda devleti cezalandırmaya yönelik tehditlerin çok etkili olabileceğini belirtmektedir. Bu durumda devlet, doğrudan finansal yardımını kesmek sureti ile örgütü kontrol altına alabilir. Yapılması gereken tek şey, devleti bunu yapmaya zorlamaktır. Pakistan Devlet Başkanı Pervez Müşerrefe ABD’li yetkililer tarafından yapılan Taliban ile bağlantılarını kesmediğin taktirde “taş devrine geri dönmeye hazır ol” tehdidi çok etkili olmuştur. Örgüt ile devlet arasındaki ilişki çok sağlam temellere dayanmıyor, sıkı bir ilişki yok ise ve sadece birkaç ortak menfaat söz konusu ise, bu durumda da cezalandırarak caydırma yararlı olabilir. Bu durumda devlet maddi veya manevi destek sağlamaktan ziyade, örgütün topraklarında barınmasına, eleman temin etmesine bilerek göz yumma gibi pasif bir tutum sergilemektedir. Bu durumlarda inandırıcı bir cezalandırma tehdidi, devletin pasif bir tutum sergilemesini bırakarak örgütün kendi topraklarındaki her türlü eylemlerini sonlandırabilir. Suriye ile PKK terör örgütü arasındaki ilişki bu bağlamda ele alınabilir. PKK terör örgütünün bu devletin topraklarında yıllarca barındığı ve eleman temin etmeye çalıştığı

bilinmektedir. Söz konusu devlet doğrudan herhangi bir destek sağlamasa da örgütün kendi topraklarında yaptıklarına sürekli göz yummuştur. Türkiye'nin inandırıcı tehditleri neticesinde göz yummayı terk etmiş ve aktif bir tutum sergileyerek örgütün ülkesini terk etmesini sağlamıştır.

Terör örgütünün devletin bütün karar mekanizmalarına hakim olduğu ve devletin politikalarını yönlendirdiği durumlar da söz konusudur. Her ne kadar devlet varlığını devam ettiriyor ise de, asıl devlet altı unsurlar tarafından yönetilmektedir. Terörü finanse eden bir devletten ziyade devleti finanse eden bir terör örgütünden bahsetmek söz konusudur. Terör örgütü yönetimin bütün kademelerinde yer almakta ve alınan kararlarda son derece etkili olabilmektedir. 1990'larda Afgan Taliban Hükümetinin uyguladığı politikalar El Kaide terör örgütü tarafından şekillendirilmiştir. Bu durumlarda devleti cezalandırmaya yönelik politikalar gereken etkiyi yapamayabilir. Terör örgütü artık hemen hemen devlet özellikleri taşımaya başlamıştır ve tehditlerin doğrudan örgüte yapılması gerekmektedir. İsrail'in 2008-2009 yıllarında Gazze'ye yaptığı bombalamadan önce Hizbullah'ın sürece müdahale etmesini önlemeye yönelik yaptığı tehditler etkili olmuştur. İsrail'in kendisine saldırı yapılacak her köyü en ağır şekilde cezalandıracağını, kendileri için bunların sivil köyler olmadığını fakat askeri üs niteliği taşıdığını ve mutlaka karşılık verileceğinin kendilerinin planları içerisinde olduğunu belirten tehditleri caydırıcı olmuştur. Nitekim İsrail'in Gazze'yi bombalaması sürecinde Hizbullah'ın hakim olduğu bölgelerden çok az roket saldırısı gerçekleştirilmiştir (Wilner, 2011: 16).

Terörizme destek veren ülkelerin cezalandırılmasında uluslararası toplumu endişelendirebilecek önemli bir güvenlik sorunu da ortaya çıkabilir. KBRN kabiliyeti olan devletleri, teröre destek verdikleri için saldırmakla tehdit etmek onların da ellerindeki silahlara güvenerek misilleme yapmalarına davetiye çıkaracaktır. Bu açıdan, Rusya ve Pakistan gibi ülkelerin zaman zaman güvenlik zafiyeti içerisinde oldukları bilinmektedir. Söz konusu devletlerin bu güvenlik açığından kaynaklanan KİS terörizmine karşı, caydırıcı devletlerin misilleme yapmakla tehdit etmesi pek inandırıcı olmayacaktır. Nitekim bu ülkelerin de misilleme yapma ihtimali söz konusu

olmakla beraber bu ülkelerin girecekleri istikrarsız bir kriz ortamı, bu silahların güvenliğinin sağlanmasını da zorlaştıracak ve yayılmasının da önünü açacaktır (Wilner, 2011: 18). Dolayısıyla bu devletlere, neden oldukları bir terör eyleminden dolayı misilleme yapılacak ise, caydırıcı devlet planlamayı son derece ayrıntılı yapmalıdır. Sonuçları itibariyle geriye istikrarsız bir devlet ve sürekli birbirleriyle çatışan bir toplum bırakan Irak işgali, ülkede bahsedildiği miktarda KİS olması durumunda, söz konusu silahların terör örgütlerine geçmesine neden olacaktı. Caydırıcı devletlerin KİS terörizmini caydırma bağlamında, teröre destek veren KİS sahibi devletlere misillemeye bulunacağı tehdidini, bu silahları nasıl emniyet altına alacağını gösteren planlara dayandırması önemlidir.

Terör örgütlerini destekleyen devletlerin misillemeden kaçma ihtimallerinin olmadığı algısına sahip olmaları sağlanmalıdır. Söz konusu devletlerin, misillemeden kurtulabileceklerinden emin olmaları veya yüksek bir ihtimal olarak görmeleri, desteklerini sürdürmelerine neden olacaktır. Caydırıcı devletlerin herhangi bir saldırıda kullanılan veya ele geçen bir KİS'in orijinini tespit etmeye yönelik adli uzmanlar yetiştirmek için yatırım yapması ve bu suretle silahların kimlerle irtibatlı olduğunun tespit edilmesini daha sağlıklı olarak yapabilmesi, destek veren devletleri daha temkinli hareket etmeye sevk edecektir. Kendilerinin tespit edilerek cezalandırılacağını yüksek bir olasılık olarak gören devletlerin, caydırıcı devletlerin istedikleri tedbirleri almaları mümkün olacaktır. Teröre destek veren ülkelerin yaptıklarının yanlarına kar kalmayacaklarının farkında olmaları, terörizme verdikleri desteği gözden geçirmelerine neden olacaktır.

(3) Misilleme Yapmanın Politik Bir Gereklik Olduğu Algısının Oluşturulması:

Devletlerin yöneticileri, terörizmle mücadelede bazı sorumluluklar üstlenmektedirler. Terörizmle mücadelede gösterdikleri başarı neticesinde halklarından destek almaları veya destekten muaf tutularak görevin başka yöneticilere devredilmesi sonucu ile karşı karşıya kalabilirler. Devletleri yöneten siyasilerin ise böyle bir sonuçla karşılaşmak istemeyecekleri bir gerçektir. Dolayısıyla caydırıcı devletlerin, kendilerine yapılan saldırıların

sorumlularını cezalandırmanın politik bir gereklilik olduğunu ve cezalandırmanın kaçınılmaz olacağını, kendi kamuoyuna deklere etmeleri gerektiği gibi kendisine karşı saldırı yapma ihtimali olan terör örgütlerinin de bu zorunluluğun farkına varmalarını sağlayacak mesajları algılamalarını sağlamaları gerekir.

Caydırıcı devletlerin yapılan saldırıların sorumlularını cezalandırmalarının zorunluluğunu, saldırıları takip edebilecek başka saldırıların önlenmesini sağlamaya dayandırmak da mümkündür. Nitekim KİS terör tehdidi altında olan herhangi bir devletin, kendisine karşı daha önce yapılmış olan saldırılara hiçbir reaksiyon göstermemiş olması, terör örgütlerini başka eylemler gerçekleştirmesi yönünde cesaretlendirecektir. Dolayısıyla hiçbir devlet kendisine yapılacak bir KİS saldırısına karşılık vermeme şansına sahip değildir (Talmadge, 2007: 30). Karşılık vermemenin, devletler için çok önemli iki sonucu olacaktır. Bunlardan bir tanesi, belirtildiği gibi müstakbel saldırılara davetiye çıkarmaktır ki hiçbir devlet bu riskin altına girmek istemeyecektir. Diğer sonuç ise, bununla da bağlantılı olarak, saldırılardan zarar gören kamuoyunun politikacıları, ülkelerini savunmaktan aciz görerek cezalandırmasıdır. Bu sonuçlar ile karşılaşmak istemeyen siyasiler, ülkelere karşı yapılan bir KİS saldırısının sorumluları olan devletlere veya terör örgütleri gibi devlet dışı örgütlere misilleme yapmaktan kaçınmayacaklardır.

Misilleme yapmayı ve saldırının sorumlularını çok şiddetli bir şekilde cezalandırmayı sorunlu kılan diğer bir neden de terör örgütünün tabanına verilecek örgütün güçsüz olduğunu belirten mesajlardır. Terör örgütleri her başarılı eylemlerinin propagandasını yaparak sempatizan kazanmaya ve yeni katılımcılar bulmaya çalışırlar. Gerçekleştirilen bir KİS eylemi, gerektiği şekilde cezalandırılmadığı takdirde devletin acizliğini ortaya koyacağı gibi terör örgütünün de güçlü olduğu imajını arttıracaktır. Terör örgütünün sıklıkla gerçekleştirdiği misillemeden muaf başarılı eylemler, örgütü destekleyenlerin örgüte daha fazla bağlanmalarını ve örgüte yeni katılımların olmasına hizmet edecektir. Bu sonuç ise örgütün devamlılığını sağlayacaktır. Bu nedenle caydırıcı devletin kendisine yapılan her türlü saldırının karşılığını misliyle

vermeye mecbur olduğunu hissettirmesi ve karşılaştığı saldırılara verdiği tepkiler ile bunu ispatlamış olması, bu devamlılığı engellemede etkili olacaktır. Hükümetlerinin siyasi devamlılıklarının bir gereği olarak, kendilerini göreve getiren kamuoyunu tatmin edecek misillemeleri yapmakla mükellef olduklarını terör örgütlerine hissettirmesi gerekir.

(4) Neyin Cezalandırılacağıın Belirginleştirilmesi:

Cezalandırma tehdidiyle caydırıcılık, kime ve neye misilleme yapılacağını tespit edebilme kabiliyetine sahip olunduğuna dair inandırıcı mesajlara gerek duymaktadır. Diğer bir ifade ile eylemin faillerinin çok kısa bir sürede bulunacağına düşmanın inandırılması önem arz etmektedir. Bu tespitin yapılmasını müteakip, üzerinde durulması gereken diğer önemli bir nokta ise tespit edilen sorumluların neye değer verdiklerinin belirlenmesidir. Dolayısıyla neye misilleme yapılacağı ile ilgili inandırıcı bildirimlerin yapılması önemlidir. Misilleme yapılacak şeyin düşman taraf için çok değer taşıması gereklidir.

Bir bütün olarak terör örgütlerinin veya terör örgütlerini oluşturan ve belirli statüler işgal eden her insanın, değer verdikleri varlıkların bulunabileceği bir gerçektir. Dolayısıyla terör örgütlerinin cezalandırılmaktan korkmalarını gerektiren hiçbir varlıklarının olmadığını ileri sürerek bunların caydırılamayacağı varsayımı, bütün terör örgütleri için ve terör örgütlerini oluşturan bütün üyeleri için, gerçeği yansıtmamaktadır. Nitekim El Kaide lideri Bin Ladin'in öldürülmesiyle sonuçlanan operasyonda yanında eşi ve çocuklarının olması, Bin Ladin'in onlara değer verdiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu değer vermenin, caydırıcılık denkleminde yer bulup bulamayacağı tartışmaya açık bir konu ise de terör örgütü üyelerinin caydırıcılık tehdidine karşı duyarlılık gösterebilecek değerlerinin bulunması mümkündür.

Terör örgütü liderleri veya üyeleri kendi hayatlarına yeterince önem vermiyor olabilirler. Bu nedenle caydırıcı tehditlere kulak asmamaları söz konusu olabilir. Kibaroglu'nun (2002) tespitiyle, dünyevi yaşamı geçici bir oyalanma olarak görüp kendini ölümden sonraki sonsuz yaşama hazırlayan

ve bunun için bahane arayan ve bu yolda ölmeyi kutsal bir amaç olarak gören kişilerden oluşan devlet-dışı aktörlerin devletler tarafından öldürülme tehdidiyle caydırılması hiç mümkün olmayabilir. Fakat söz konusu devlet dışı aktörlerin de değer verdikleri bazı varlıkların bulunabileceği göz önünde tutularak caydırıcı tehditlerin bunları kapsayacak şekilde genişletilmesi, caydırıcılığın sağlanmasına olumlu katkı koyacaktır.

Etkili bir caydırıcılık politikası geliştirmek gayreti içerisinde olan politika yapıcılar veya analizciler, örgüt liderlerinin kendilerine, yardımcılarına ve destekleyicilerine karşı misilleme tehditlerine karşı ne kadar duyarlı olduklarını değerlendirmek durumundadırlar. Caydırıcı etki yaratmak isteyen devletlerin, örgütlerin neyi önemsediklerini ve değer verdiklerini çok iyi tespit etmeleri gerekir. Bu tespitin de terör örgütlerince anlaşılmasının sağlanması son derece önemlidir. Diğer bir ifade ile caydırıcı devletin, terör örgütünün neye değer verdiğinin kendisi tarafından bilindiği mesajını terör örgütüne iletebilmesi oldukça etkili olacaktır. Dünya Ticaret Merkezinin ikiz kuleleri ABD için ne kadar önemli semboller ise, terör örgütleri için de o kadar önemli sayılan hedeflerin tespit edilmesi ve yok edileceği ile tehdit edilmesi gerekir (Steinberg [web], 2001).

Cezalandırma tehdidiyle caydırıcılık stratejisi uygulanırken terör örgütlerinin yapısını ve motivasyonlarını göz önünde bulundurmak ve iyi tespit etmek önemlidir. Bu tespitin sıhhatli bir şekilde yapılması caydırıcı devlete, terör örgütünün zafiyetleri hakkında bilgi verecektir. Bu zafiyetler de caydırıcı tehdidin içeriğini oluşturacaktır. Terör örgütlerini eylem yapmaya yönelten motivasyonlar tespit edildiği takdirde, terör örgütlerinin neyin cezaya maruz kalmasını istemediklerini görmek mümkün olacaktır. Bu somut bir varlığın korunması, değer verilen bir bölgenin müdafaa edilmesi, tutuklu olan bir örgüt liderinin serbest bırakılması olabileceği terör örgütlerinin değer verdikleri düşüncelerin zarar görmesini engellemek de olabilir. Bu bağlamda müstehcen ve ahlaki olmayan görüntüler içine girmekten şiddetle kaçınan bazı din motifli terör örgütü üyeleri için, ABD askerlerinin Irak'taki tutukluları tamamen soyarak üst üste yığdıklarını, cinsel bölgeleri açıkta olmak suretiyle bayan askerler tarafından işkenceye maruz kalmalarını gösteren resimlerin

caydırıcı etkisinden bahsetmek mümkündür. Bu resimlerin görsel ve yazılı medyada yayınlanması bu etkiyi artıracaktır. Nitekim benzer şekilde bir işkenceye maruz kalmak istemeyen örgüt üyelerinin eylem gerçekleştirmekten kaçınması söz konusudur. Terör örgütleri bunların zarar görmesini engellemek için gayretlerini yoğunlaştırırken, caydırıcı devletin bu varlıklara zarar vereceği tehditlerini inandırıcı bir şekilde muhataplarına iletebilmesi gerekir.

Terör örgütlerini, bileşenleri birbirlerinden farklı özelliklere ve motivasyonlara sahip olan karmaşık bir sistem olarak görmek, neyin cezalandırılma tehdidine maruz bırakılacağını tespit etme sorununun çözümüne katkı sağlayacaktır. Terör örgütlerini oluşturan unsurların hepsinin, düşünceleri, motivasyonları ve özellikleri aynı olmayabilir. Bu farklılıkların tespit edilebilmesi, caydırıcı devletin neyi cezalandıracağına daha kolay karar vermesine neden olur. Terör örgütleri içerisinde herkes aynı derecede ölümü bile göze alabilecek kadar motive olmamış olabilirler. Bu durumda yapılması gereken sistemin en zayıf halkasını tespit etmek ve caydırıcı tehditleri ona yöneltmektir.

Terörizm karmaşık bir sistem olarak ele alındığında, motivasyonları ve risk alma dereceleri birbirinden farklılık gösteren birçok bilişene rastlamak mümkündür. Dolayısıyla terörizmi caydırmak, kesinlikle sadece tek bir kişiyi caydırmak veya benzer düşüncelere sahip küçük bir grubu caydırmak olarak algılanmamalıdır (Davis ve Jenkins, 2002). Dolayısıyla tek tip bir teröristten veya terör örgütünden bahsetmek de mümkün değildir. Özellikle günümüzün küresel terör örgütleri göz önüne alındığında, bu örgütlerin karmaşıklığı ve büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır. Terörizm olgusu içerisinde terör örgütü liderleri, yardımcıları ve danışmanları, finansörleri, sempatizanları, eğitmenleri ve eylemleri gerçekleştiren saha adamlarını görmek mümkündür. Bu bileşenlerin hepsine ayrı ayrı iletilecek caydırıcı tehditlerin birbirinden farklı olması gerekir. Nitekim eylemi gerçekleştirecek icracılar canlarını riske atabilirlerken finansörler belki de sadece malvarlıklarını riske atabilirler. Hepsinin değer verdikleri varlıklar farklılık arz ettiği için, caydırıcı tehditlere karşı duyarlılıkları da farklılık arz edecektir. Dolayısıyla tehditlerin

muhataplarına ve kaybetmekten korktukları varlıklara göre manipüle edilmesi son derece önemlidir.

Gerçekleşen bir KİS terör eyleminden sonra cezalandırılacak unsurun sadece eylemi gerçekleştiren teröriste indirgenmesi, caydırıcılığa zarar verecektir. Teröristin yanında, terör eyleminin her aşamasında katkısı olan diğer bütün unsurların cezalandırılmaya maruz kalacağıın açıklanması etkili olacaktır. Terör olgusunun her aşaması hakkında bilgi sahibi olmaya dayanan bu açıklama, teröristlerin bir eylemi gerçekleştirmeden önce geçmek zorunda oldukları süreci ve kademeleri tam olarak anlayabilmeyi gerektirir. Bu kademelerin hepsinde farklı örgütlerin veya kişilerin yardımları alınmış olabileceği gibi bazı devletlerin de yardım etmiş olmaları ihtimali vardır. Caydırıcı tehditlerin bu aşamaların hepsinde ve sürece katkı sağlayan bütün bileşenlere yapılması gerekir. Nitekim her aşamada tehditlerin muhatabı farklı unsurlar olacaktır. Tehditlerden terör eylemi ile ilgili herkesin farklı seviyelerde etkileneceği kesindir. Fakat terör eyleminin içerisinde olan bütün unsurların, bu cezalandırma tehditlerine duyarlılıkları farklı olacağı için eylemin her aşamasında cezalandırılması gereken unsurlar farklılık arz edecektir. Terör eyleminin son aşamasında, eylemi gerçekleştirecek teröristin caydırılması çok zordur. Nitekim iletişime kapanmış ve sadece eyleme odaklanmışır. Fakat teröristi etkileyebilecek unsurların caydırılması, eylemin caydırılmasını sağlayabilir. Bu nedenle terör eyleminin planlanması ve gerçekleştirilmesi aşamasında, caydırılması gereken, sadece eylemi gerçekleştirecek olan terörist değildir. Teröristlerin haricinde caydırıcılığın uygulama alanı içerisine girebilecek diğer kişi, örgüt, devlet ve devlet altı aktörler, teröristler kadar cezalandırarak caydırılmaya duyarsız olmayabilirler.

b. Engelleyerek Caydırma:

İkinci bölümde de belirtildiği gibi, engelleme tehdidiyle caydırma, herhangi bir saldırının başarı ile sonuçlanması ihtimalinin, hedefin çok iyi korunması, savunma kabiliyetlerinin çok iyi olması veya saldırıyı düşünen tarafın yeteneklerinin yetersiz olması nedenleriyle çok az veya hiç olmadığı algısını oluşturmaya yönelik tehditlerin kullanılmasını gerektirmektedir. Terör örgütleri bir saldırıyı gerçekleştirseler dahi, hiçbir başarı şanslarının

olmayacaklarını düşünerek ümitsizliğe kapılacaklardır. Dolayısıyla, saldırıyı gerçekleştirmekten kaçınacak veya amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak yeni bir hedef seçimine yöneleceklerdir. Diğer bir ifade ile engelleyerek caydırıcılık, terör örgütlerinin istedikleri etkiyi oluşturmamalarına ikna edilmelerini ve davranışlarında değişikliğe neden olacak yeni hesaplamalar yapmalarını öngörmektedir.

Terör örgütlerinin irrasyonel oldukları düşüncesi, cezalandırılma tehdidinde kullanılabilecek belirli bir adreslerinin olmaması ve aşırı motive olmuş üyelerinin olması devletleri engelleyerek caydırıcılık stratejisini uygulamaya sevk etmiştir. Ülke güvenliğine yeterli miktarda yatırım yapılmasını, savunma kabiliyetlerinin artırılmasını ve muhtemel bir saldırıdan sonra ülkenin zarar görme ihtimalini azaltmayı ve zarar görse dahi etkilerinin kısa zamanda giderileceğini öngören bu strateji, teröristlerde planladıkları eylemi gerçekleştirseler dahi, politik amaçlarına ulaştıracak kadar etkili olamayacağı algısının oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu amaca uygun olarak ABD'nin 11 Eylül Saldırılarından sonra, ülke güvenliği ile ilgili yapısında köklü değişiklikler yaptığı ve bireysel teröristleri, ABD'ye saldırımlarının faydasız olacağına ikna etmeye yönelik önemli girişimlerde bulunduğu bilinmektedir (Talmadge, 2007: 23). Bu şekilde bir hareket tarzı ile caydırıcı devletler, terör örgütlerinin eylemlerini planlarken çok daha fazla unsuru göz önüne almalarını sağlayacak ve terör örgütlerinin alacakları riskin boyutlarını çok daha fazla genişleteceklerdir. Dolayısıyla çok fazla saldırı seçenekleri olsa da terör örgütlerinin riskleri çok fazla eylemleri gerçekleştirmekten vazgeçmeleri söz konusu olabilecektir.

Engelleyerek caydırma, bu bağlamda caydırıcı devletlerin savunma kabiliyetlerinin artırılmasına ihtiyaç duymaktadır. Terör örgütlerinin çok iyi korunan bir hedefe saldırımları nispeten zayıf bir ihtimal olacaktır. Dolayısıyla terör saldırılarına maruz kalma ihtimali olan devletlerin, terör örgütlerinin eylemlerinin başarısızlıkla sonuçlanacağına ilişkin tehditlerini inandırıcı bir şekilde sıklıkla dile getirmeleri etkili olacaktır. Tehditlerin inandırıcı olmalarını, somut olarak sağlamak gerekir. Terör örgütlerinin de bunu tamamiyle algılamaları gerekir. Gerçeklikten uzak inandırıcı olmayan

tehditlerin herhangi bir amaca hizmet etmeyecekleri bir gerçektir. Caydırıcı devletin, terör örgütlerinin kendisine asla zarar veremeyeceğini açıkladıktan sonra, aynı devletin farklı farklı yerlerinde fazla miktarda zayıflatma sonuçlanan saldırılara maruz kalması inandırıcılığa zarar verecektir.

Terör örgütlerinin politik hedeflerine şiddet içeren eylemler ile ulaşamayacakları algısının oluşturulması da üzerinde durulması gereken diğer bir önemli konudur. Terör örgütlerinin ulaşmayı umdukları politik hedeflerinin maliyetinin sürekli artırılması ve bu şekilde hedeflere ulaşmanın imkânsız olduğu algısının yaratılması önemlidir. Caydırıcı devletin, terör örgütünün gerçekleştirmeyi umduğu politik hedefin imkânsızlığı üzerinde ısrarla durması ve imkânsızlığını ispatlayacak adımlar atması bu aşamada önem arz etmektedir. Siyasi olarak Filistin’de yeni Yahudi yerleşim yerleri istemeyen Hamas’a karşı İsrail’in bu konuda daha ısrarlı davranarak yeni yerleşim yerlerini açması, politik amacı ABD’nin Müslüman ülkelerdeki askeri varlığını sonlandırması olan El Kaide’ye karşı ABD’nin bu bölgelerdeki etkisini arttırması bu amaca uygun olan hareket tarzlarıdır.

(1) Terör Örgütlerince Hedef Seçiminin Zorlaştırılması:

Engelleyerek caydırma, hedefleri, onlara yapılacak bir saldırının maliyetinin denenemeyecek kadar aşırı fazla olmasını sağlamak maksadıyla zor hedef haline getirmek için takviye edilmesini öngörmekte ve teröristleri, devletin hiçbir terör eylemine asla ödün vermeyeceği yönündeki kararlılığına inandırmayı içermektedir. Hedefleri sağlamlaştırarak ve ödün verilmeyeceği hususunda kararlılık göstererek caydırıcı devlet, terör taktiklerinin faydalarını azaltmak suretiyle teröristlerin motivasyonlarını düşürebilir. Böylece, savunma stratejileri her hedefi koruyamasa da, teröristlerin bu hedeflere zarar verme güçlerini minimize edebilir. Nitekim terör örgütleri de kendilerini uluslararası alanda daha fazla duyulmalarını sağlayacak nispeten zayıf hedefleri bulma çabasıdadırlar. Trager ve Dessislavar (2006: 106), Tanzanya ve Kenya’daki ABD büyükelçiliklerine yapılan saldırıların onların Orta Doğu’daki hedeflere oranla daha savunmasız olmalarından kaynaklandığına dair geniş bir konsensüs olduğunu ileri sürmektedir.

Engelleyerek caydırma, teröristlerin belirledikleri hedeflere ulaşmalarını engelleyerek sağlanabilmektedir. Terör örgütlerinin bu hedefleri genel anlamda, ulaşmak için eylemler gerçekleştirdikleri nihai politik hedefleri olabileceği gibi özel anlamda örgütlerin her eyleminin hedefleri de olabilir. Bazı ülkeler için büyük bir sorun oluşturan terörizm, söz konusu ülkelerde çok uzun süreden beri varlığını devam ettiren bir olgudur. Bununla beraber örgütlerin gerçekleştirdikleri her eylemden sonra, devletin politikacıları terörle bir sonuç alınamayacağını, asla ödün verilmeyeceğini, sonuna kadar mücadele edileceğini, terörizmden medet umulmaması gerektiğini belirten ve terörizm aracılığıyla örgütlerinin nihai hedeflerine ulaşmalarının imkânsız olduğunu içeren açıklamalar yaptıkları görülmektedir. Bu açıklamaları, terör örgütlerinin nihai siyasi amaçlarına ulaşamayacaklarını belirterek onları umutsuzluğa sevk eden engelleyerek caydırıcılık söylemleri olarak değerlendirmek mümkündür. Teröristlerin saldırmayı planladıkları hedeflerinin zorlaştırılması suretiyle de terör örgütlerinin saldırılarının mutlak başarısızlıkla sonuçlanacağı algısı oluşturulabilir. Bu şekilde bir başarısızlıkla karşılaşmak istemeyen terör örgütlerinin, zorlaştırılmış hedeflere saldırı gerçekleştirmekten vazgeçmeleri mümkündür.

Terör örgütleri, eylemleri planlama aşamasında, hedeflerin detaylı analizlerini yapar ve kendilerine çok fazla maliyete neden olacak eylemlerden imtina etme yolunu seçerler. Rusya'nın başarısız bir kurtarma operasyonu icra ettiği, Çeçenlerin rehin alma eylemi güzel bir örnek oluşturmaktadır. Rus askerlerinin Çeçenistan'dan çekilmesini isteyen Çeçen ayrılıkçılar, 23 Ekim 2002 tarihinde Moskova'daki Dubrovka Tiyatrosu'nda 40 kişilik bir grupla 800 kişiyi rehin aldıkları eylemde, tiyatronun aslında ikinci hedef olduğu saldırının lideri Movsar Barayev'in açıklamalarından anlaşılmaktadır. Barayev'in açıklamalarına göre, saldırının ilk hedefi, içerisinde 26 adet nükleer reaktör ve binlerce nükleer silah yapmaya yetecek miktarda zenginleştirilmiş uranyum olan Kurşatov Enstitüsü'ydü. Fakat enstitüdeki güvenlik önlemlerinin çok fazla olması nedeniyle, hedef değişikliğine gidilmiş ve tiyatrodaki eylem gerçekleştirilmiştir (Allison, 2004: 43). Terör örgütlerince bütün hedeflerin aynı şekilde oldukça iyi korunduğunun algılanması, örgütleri, saldırıları gerçekleştirmekten uzak tutacaktır.

Terör örgütlerinin hedef seçimini zorlaştıran en önemli hususun hedefin daha fazla korunaklı hale getirilmesi olduğu aşîkârdır. Bir hedefe ulaşmayı engellemek için tesis edilmiş sistemler, bu hedef hakkında eylem yapma düşüncesinde olan teröristleri, bu faaliyetlerinin fayda ve zararlarını yeniden değerlendirmeye zorlamaktadır. Hedef ele geçirilmesi ne kadar zor ise, saldırı ihtimali de o kadar azdır. Bu aynı zamanda hangi hedeflerin teröristlerin ilgi odağında olduğunun tespit edilmesini de gerektirmektedir. Teorik olarak bir hedef ne kadar çok korunaklı ve saldırmak ne kadar zor ise, söz konusu hedefin saldırıya maruz kalma ihtimali de o kadar az olacaktır. Her ne kadar 11 Eylül Saldırıları bu teoriyi çürütmüş gibi görünse de genel anlamda geçerliliğini koruduğunu belirtmek gerekir. İsrail'e karşı faaliyet gösteren örgütler, barlara, restoranlara, insanların yoğun olarak bulundukları otobüs terminallerine veya alışveriş merkezlerine intihar bombacıları ile saldırmak suretiyle eylemlerini gerçekleştirmeye başlamışlardır. İsrail hükümetinin karşılık olarak, bu alanları koruma altına alması, güvenlik personeli yerleştirmesi, binaların giriş kapılarını kurşungeçirmez hale getirmesi gibi tedbirler alması sonucunda intihar bombacıları polis ve askeri hedeflere karşı eylem gerçekleştirmeye başlamışlardır. Çoğunlukla bu hedeflere ulaşmadan, hedeften uzakta gerçekleştirdikleri bu eylemler arzu edilen sonuçların alınamamasına neden olmuştur (Wilner, 2011: 22).

Terör örgütleri, her saldırıdan tatmin edici faydalar elde etme arayışı içerisinde dirler. Terör örgütleri, planladıkları her eyleminin hedeflerine ulaşmaları için sağlayacağı faydayı göz önünde bulundurarak riskli hedeflerden uzak durmayı tercih edeceklerdir. Dolayısıyla terör örgütlerinin alternatif eylem seçeneklerinin her birisi için de bir çeşit fayda zarar analizi yapmaları gerekir. Bu analiz sonucuna göre, eylemin gerçekleştirilme ihtimalini belirleyecek hedefin zorluk derecesini ortaya koyacaklardır. Caydırıcı devletlerin, terör örgütlerini, kendilerine saldırarak elde etmeyi umdukları faydadan mahrum etmeyi amaçlamaları gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için de terör örgütlerinin muhtemel hedeflerinin ne olabileceğinin tespit edilebilmesi önem arz etmektedir. Bu da düşmanın öncelikleri ve karar verme sistemleri ile ilgili çok iyi istihbarata gerek duymaktadır (Auerswald, 2006/2007: 548). Terör örgütlerinin muhtemel

hedeflerinin, nispeten zayıf korunan kurum, kuruluş, kişi ve tesislerden oluşması söz konusudur. Dolayısıyla yapılması gereken bu hedeflerin, kolay hedef olma statüsünden çıkarılarak, örgütlerin planlarında değişime gitmesine yol açmak olacaktır.

Hedeflerin zorlaştırılmasını sağlayacak diğer bir husus da caydırıcı devletin hedefleri koruyabilecek kabiliyete sahip olduğunun terör örgütlerince algılanmasının sağlanmasıdır. Caydırıcı devletin hedefleri koruyabilecek ve teröristlerin hedeflerine ulaşmasını engelleyecek ve saldırı olduktan sonra da etkili şekilde savunabilecek kabiliyete sahip olduğunu inandırıcı bir şekilde bildirmesi etkili olacaktır. Dağlık alanda konuşlu bir üs bölgesine saldırı gerçekleştirmeyi planlayan bir terör örgütü, bu üs bölgesinin gece ve gündüz faaliyet gösteren erken uyarı sistemlerine sahip olduğuna, üs bölgesinin fiziki güvenlik tedbirlerinin aşılamayacak kadar sağlam olduğuna, üs bölgesinde görev yapan askeri personelin reaksiyon verme hızının çok yüksek olduğuna ve ellerindeki silahların çok etkili olduğuna inandırılabilirse saldırı gerçekleştirme ihtimali azaltılmış olacaktır. Bu algının oluşturulabilmesi için ise caydırıcı devletin üs bölgesini bu şekilde teçhiz edebilecek kabiliyete sahip olması lazımdır.

(2) Terör Eylemlerinin Etkisini Azaltma Kabiliyetine Sahip Olma:

Terör eylemlerinden sonra meydana gelebilecek zararı minimum seviyede tutabilme ve etkisinden kolayca kurtulabilme kabiliyetine sahip olmak da, teröristlerde eylemlerinin çok etkili olamayacağı algısını oluşturacaktır. Bu da caydırıcılık sağlamakta etkin bir rol oynamaktadır. Terör eylemlerinin siyasi, sosyal ve ekonomik etkilerinin olması kaçınılmazdır. Caydırıcı devletlerin, bu etkileri minimize edecek yeteneğe sahip olması, terör örgütlerinin arzuladığı etkinin oluşmamasına neden olacaktır. Terör eylemlerinin yol açtığı zararları hemen telafi etmek, güçlü bir ekonomiye, etkili bir politik sisteme, terörün şokuna dayanabilecek metanetli bir topluma ihtiyaç duymaktadır (Wilner, 2011: 23). Devletlerin sıradan bir terör eylemine maruz kalması durumunda bile çok fazla etkilendiğini hissettirmesi, terör örgütlerinin amaçlarına ulaştığının en belirgin göstergesi olacaktır. Başarıyla sonuçlanmış bir terör eyleminin dahi etkisinin yok denilecek kadar az

olduğunun terör örgütlerince algılanmasını sağlamak önem arz eden bir konudur.

2002 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinde, ABD'ye karşı devletlerin veya terör örgütlerinin KİS kullanımından doğan zararları minimize etmeye yönelik tedbirlerin caydırıcı etkisinin olacağı belirtilmektedir. 2006 Terörizmle Mücadele Stratejisinde de terör örgütlerince belirlenen her hedefin her zaman yeterince korunamayacağı belirtilerek, saldırı gerçekleşikten sonra meydana gelecek hasarı hızlı bir şekilde giderebilmenin önemi üzerinde durulmaktadır. Devletler için çok büyük önem arz eden altyapı tesislerinin, telekomünikasyon sistemlerinin, enerji kaynaklarının, ulaşım sistemlerinin zarar görmesi halinde süratle tekrar fonksiyonel hale getirilebilmesi terör örgütlerini hayal kırıklığına uğratacaktır. Kendilerine yapılacak bir KİS saldırısından çok basit bir şekilde ve yeterince etkilenmeden kurtulabilmek, terör örgütlerinde, hedeflerine zarar vermelerinin çok zayıf bir ihtimal olduğu veya imkânsız olduğu algısının oluşmasına yol açacaktır. Terör örgütleri için bir eylemi planlamak, uygun elemanları belirlemek ve motive etmek, gerekli hazırlıkları yapmak ve eylemi gerçekleştirmek basit ve sıradan olaylar değildir. Bu kadar hazırlığı yapmayı müteakip gerçekleştirilecek eylemin, terör örgütüncce istenen zararı verebilecek nitelikte olması terör örgütlerinin arzuladığı bir konudur. Başka bir ifade ile terör örgütleri, sonuçları itibariyle istenen seviyede etkili olmayacak eylemleri yapmaktan uzak duracaklardır.

Terör örgütüncce verilmek istenen zararları minimize etmek, muhtemel saldırıya maruz kalacak devletin kabiliyetlerini yeniden gözden geçirmesini gerektirir. Devletlerin KİS terörizmine maruz kalması durumunda ne tür sorunlar ile karşılaşabileceğinin iyi tespit edilmesi ve söz konusu tehditlere çözüm üretebilecek şekilde teşkilatlanması gerekir. 11 Eylül Saldırıları, ABD için benzer bir yapılanmanın gerçekleştirilmesi zaruretinin ortaya çıkarmıştır. Terör saldırıları veya doğal afetlerin neden olacağı zararları minimize etmek ve yaraları sarmak için teşkil edilmiş kurumların sağlıklı çalışması bu açıdan önem arz etmektedir. Terör eylemleri neticesinde meydana gelecek zarar, ne kadar kısa sürede telafi edilirse örgütlerin söz konusu eylemlerden elde etmeyi umdukları fayda da o kadar az olacaktır.

Terör örgütlerinin uzun dönem sosyo-ekonomik hedeflerine ulaşmasını engellemek, caydırıcı etkisi olan bir diğer faktördür. Caydırıcı devletlerin maruz kaldığı KİS terör eylemlerine karşı ne kadar sağlam durduğu ile doğrudan ilişkili olan bu konu, terör örgütlerini yıldırma amaçlamaktadır. Şiddetle bir sonuç elde edilemeyeceğinin vurgulanarak, terörizmin etkili olamayacağına ifade edilmesi gerekir. Bu da terörizmin söz konusu hedeflere ulaşmada bir araç olamayacağı ve ulaştıramayacağı, tam tersine amaca zarar veren bir enstrüman olduğu vurgusunun sürekli yapılmasına dayanmaktadır (Wilner, 2011: 23). Şiddetin örgütlerin politik amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak bir araç olamayacağını, politikacıların terör eylemlerinden çekinerek ödün vermeyeceklerini, toplumun bir bütün olarak kararlılıkla terörizme prim vermeyeceğini içeren söylemler, terör örgütlerini ve sempatanlarını uyguladıkları yöntemin olumlu bir sonuç doğurmayacağına ikna etmeye yönelik açıklamalar olarak etkili olacaktır. Uzun yıllardır terörle mücadele eden Türkiye'nin terörle sonuç alınamayacağını ispatlayan politikası, terör örgütü PKK'nın hedefinde değişiklik yapmasına neden olmuş ve bağımsız bir devlet kurma amacından vazgeçirmiştir.

c. Terörizmi Gayri Meşrulaştırma Çabaları:

Bütün terör örgütlerini besleyen ideolojik düşünceler aynı özelliklere sahip değildir. Birbirlerinden farklılık gösteren ve terör örgütlerinin davranışlarını şekillendiren bu fikri altyapı, örgütlerin uymak zorunda olduğu kuralları da düzenlemektedir. Her ne kadar terör örgütlerinin çoğunlukla sivilleri de hedef alan eylemler gerçekleştirmesi nedeniyle, şiddet kullanmalarını kısıtlayan ahlaki değerlerden yoksun olduğu ileri sürülse de (Lake, 2002: 17), bu düşünce bütün terör örgütlerine genelleştirilemez. Terör örgütleri, eylemlerini meşrulaştırmak ve taraftar kazanmak maksadıyla, kendilerini mücadele etmeye ve eylem yapmaya güdüleyen fikirlerin kendi tabanının düşünceleri ile paralellik arz ettiğini veya aynı düşüncelere sahip olduklarını bildirirler. Aksi takdirde taraftar toplamaya çalıştıkları halkın desteğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar. Türkiye'nin uzun süredir mücadele ettiği PKK terör örgütü söylemlerinde ve davranışlarında bu çabayı

görmek mümkündür. Örgütün ilk yıllarında taraftar toplamaya çalıştığı bölgenin insanların dini görüşleri ile aykırılık teşkil eden söylemler kullanması, bölge halkının desteğini almalarını engellemiştir. Çoğunluğunu Sünni Müslümanların oluşturduğu bölge halkı, kendisinden tamamen farklı inanışlara sahip olan bu örgüte destek vermemiştir. Sonucunda terör örgütü söylemlerini değiştirmiş, dini ve ideolojik düşüncelerini ifade etmekten kaçınmış ve düzenlediği toplumsal gösterilerde bölge halkının saygı duyduğu din adamlarının posterlerini taşımak suretiyle farklı bir imaj oluşturmaya çalışmıştır. Müslüman olduğunu ileri süren bazı terör örgütlerinin ise İslam öğretilerine aykırılık teşkil eden intihar eylemlerini meşrulaştırmak için fetva yayınladıkları bilinmektedir. Dolayısıyla terör örgütlerini eylem yapmalarından caydırmak için, söz konusu örgütlerin sahip olduğu düşüncelerin hitap etmeye çalıştığı toplumun düşünceleri ve inanışları ile aykırılık teşkil ettiği fikrinin yayılmasını sağlamak etkili olacaktır.

Teröristlerin zihninde eylemlerinin faydadan çok kendilerine zarar vereceği algısını oluşturmayı hedefleyen caydırıcılık mantığı, teröristlerin davranışlarına yön veren politik, ideolojik ve dini inançlarını manipüle etmek için de kullanılabilir. Bunu gerçekleştirmedeki hedef, teröristlerin davranışlarını şekillendiren inançlarının meşruluğunu sorgulamak ve terör örgütünün tabanına eylemlerinin veya kullanılan yöntemlerin meşru olmadığı algısını yaymaktır. Terör örgütünün üyeleri veya sempatizanları tarafından eylemlerin meşru olmadığı düşünülmesi, eylemlerin gerçekleştirme ihtimallerini azaltmaktır. Bazı terör yöntemlerinin bütün terör örgütlerince kabul görmemesi söz konusudur. Terör örgütleri bazı yöntemlerin kendi davalarına zarar vereceğini düşünerek, bu yöntemleri kullanmaktan kaçınabilirler. Nitekim KİS terörizminin çok fazla yaygınlaşmamasının bir nedeni de bu düşünmeye bağlanabilir.

Teröristler eylemlerini belli prensiplere dayandırmaktadırlar. Bu prensipler ideolojik ve dini inançlar ile ilişkilidir. İdeolojik veya dini inançlar, teröristlerin sadece davranışlarını şekillendirmemekte aynı zamanda amaçlarını belirlemelerini de sağlamaktadırlar (Wilner, 2011: 26). Terör örgütleri dini öğretilerde veya ideolojik düşüncelerde değişiklik yapmak

suretiyle eylemlerini meşrulaştırma çabası gösterirler. Din motifli bir terör örgütü olan El Kaide, intihar eylemlerini kullanabilmektedir. İntiharın İslam öğretisinde izin verilmeyen bir eylem ve büyük günahlardan bir tanesi olduğu bilinmektedir. Söz konusu terör örgütü ise, eylemlerinin uygulanabilirliğini ve meşruluğunu üyelerine ve tabanına inandırmak için dinin farklı ve yanlış yorumlanması suretiyle hazırladıkları fetvaları yayımlamaktadırlar. Dolayısıyla söz konusu fetvaların yanlışlığının, aynı dini paylaşanların saygı duyduğu bir din adamı veya bilim adamı tarafından dile getirilmesi, ispatlanması ve toplumda genel kabul görecektir şekilde yayılmasının sağlanması, hem örgüte yeni katılımları engelleyecek hem de bu eylem şeklinin uygulanmasını engelleyecektir.

Gayri meşrulaştırarak caydırma, uygun kullanıldığı zaman terör örgütlerini caydırabilecek potansiyele sahiptir. Cezalandırma tehditleri ile veya engelleme tehditleriyle caydırıcılıktan farklı olarak, terör örgütlerinin davranışlarındaki değişikliği, davranışı destekleyen ve yapmaya motive eden gerekçelerin yanlış olduğunu ileri sürerek terörizmi caydırmayı amaçlamaktadır. İnsanları öldürmenin, kadınları, çocukları ve yaşlıları hedef gözetmeksizin öldürebilecek silahlar olan KİS kullanmanın, terör örgütlerini besleyen düşüncelere aykırı olduğu gerçeğini yaymak ve terör örgütü üyelerini ve muhtemel taraftarlarını buna inandırmak gayri meşrulaştırarak caydırıcılığı açıklamaktadır.

Parachini (2003: 45-46), KİS ile yapılan terör eylemlerinin sayısının az olmasını, terör örgütlerin bu silahlara karşı fazla merakları olmadığına ve isteksiz olduklarına bağlamaktadır. IRA, FARC, Hamas ile ilgili yapılan çalışmalar, politik amaçlarının ve ahlaki değerlerin onların bu silahları elde etme gayreti içerisinde olmalarını veya kullanmalarını sınırladığını göstermektedir. Bazı durumlarda örgüt liderleri, üyelerine bu silahları kullanmanın kendi mücadeleleri için meşru olmadığını bizzat belirtmişlerdir. Hamas lideri Ebu Shannab, zehir kullanmanın İslami kurallara ve İslami öğretiye aykırı olduğunu ifade ederek, örgütün bu silahlara meyletmesine engel olmaya çalışmıştır. Diğer bir örneği de IRA oluşturmaktadır. Her ne kadar IRA'nın nükleer silah satın alma ve bazı hedefleri zehirleme niyetinde

olduklarına dair iddialar söz konusu ise de, IRA veya politik kanadı Sinn Fein, politik güç elde etme ile neticelenebilecek barış sürecini, bu silahları kullanmak sureti ile tehlikeye sokmak istememiştir. IRA hareketinin birçok hizipçi gurubunun, ciddi anlamda teknik kabiliyetleri, bol miktarda finansal kaynakları, bu silahları edinme gayreti içerisinde olan birçok devlet veya organize suç örgütü ile sıkı ilişkileri olsa da, bu silahlara sahip olma fırsatlarından, barış çabalarını tehlikeye sokar düşüncesi ile hep uzak durmuşlardır.

Terör örgütlerinin devamlılığının sağlanması, hitap ettiği toplumun nezdindeki kabul edilme derecesi ile yakından ilişkilidir. Terör örgütü toplumdaki desteğini kaybettiği zaman devamlılığının süreceğini beklemek zayıf bir ihtimaldir. Bu nedenle Müslüman topluma hitap eden El Kaide terör örgütü için, Müslümanların kalplerinde ve akıllarında kabul görüyor olmak son derece önemlidir. Söz konusu örgütün Irak'ta gerçekleştirdiği ve aşırı miktarda şiddet içeren eylemlerin sonucunda desteğini kaybetmesi, örgütün Müslümanlara karşı daha az şiddet içeren eylemler seçmesine yol açmıştır. (Roberts, 2007: 16). Benzer davranışları bütün terör örgütlerinin sergilemesi söz konusudur. Dolayısıyla terör örgütleri de kendi toplumunun istemediği eylemlerden uzak durmaya çalışacaktır. Aksi durumda toplumun verdiği desteği kaybetme ihtimali ile karşı karşıya kalacaktır. Bu ihtimal de bazı terör örgütleri için, kabul edilemeyecek bir ceza olacaktır. Buradan hareketle caydırıcı devletin, terör örgütünün değer verdiği toplumun düşüncelerini etkileme gayreti içerisine girmelidir. Söz konusu toplumda terörizmin, özellikle KİS terörizminin, herkes için büyük zararlar içerdiği ve meşru bir zemine oturtmanın imkânsız olduğu algısı oluşturularak terör örgütünü lanetleyebilmesi sağlanmalıdır. Bu sonuçla karşılaşmak istemeyen terör örgütleri, arzuladıkları her eylemi gerçekleştirmek yerine daha seçici davranarak toplumun nispeten yadırgamayacağı eylemlere yöneleceklerdir.

Terör örgütleri için, kendi tabanlarında kendilerine verilecek destek son derece önemlidir. El Kaide için, Müslümanlar arasındaki sempati ve destek önemli bir ağırlık merkezidir. Bu bağlamda, eğer El Kaide liderleri, yeni eylemlere kendisini destekleyenlerin olumsuz tepki verecekleri yönünde

bir beklenti içerisinde girerler ise, bu beklenti teröristlerin hareket tarzlarını ve eylemlerini kısıtlamasına yol açabilir. Bu şekilde bir karşı kamuoyu tepkisi oluşturmak için, terör örgütlerinin eylemlerini gerçekleştirmede esinlendikleri ideolojik değerleri gözden düşürecek, değersizleştirecek ve yanlışlığını vurgulayacak hususların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle din adamlarının veya toplumda saygı duyulan diğer liderlerin KİS'in neden olduğu hedef gözetmeden insan ölümlerinin caiz olmadığına dair beyanların desteklenmesi önemli görülmektedir. Bunun yanında El Kaide'ye bağlı gruplar da eğer etkili oldukları bölgedeki yerel tepkilerin olumsuz olacağı yönünde beklenti içerisinde girerler ise bu silahların kullanılmasına karşı tavır alabilirler. Özetle, eğer El Kaide liderleri KİS kullanımının kendi davalarına büyük zarar vereceklerini düşünürler ise, bu onları böyle bir hareketi uygulamaktan vazgeçirebilir (Knopf, 2010: 18).

Gayrı meşrulaştırarak caydırmanın diğer önem arz eden boyutu da terörizmin veya kullanılan bazı yöntemlerin örgütlerin davalarına zarar vereceği düşüncesinin yaygınlaşmasını sağlamaktır. Terör örgütleri kullandıkları yöntemlerin davalarına zarar verdiği düşüncesine sahip olmaları durumunda bazı eylem türlerini kullanmaktan imtina edeceklerdir. Özellikleri itibarıyla KİS terörizmi yöntemleri de en fazla olumsuz tepkiye neden olabilecek yöntemlerdir. Roberts (2007: 18), El Kaide terör örgütü ile bağlantılı diğer grupların da KİS terörizminin kendilerine zarar vermesi veya kendileri ile ilişkilendirilme ihtimalinin olması durumunda, bu silahların kullanılmasına karşı çıkacaklarını belirtmektedir. El Kaide ile organik bir bağı olmasa da aynı amaçlara hizmet eden terör örgütleri, KİS terör yöntemleri ile bağdaştırılmaktan uzak durmaya çalışmaktadırlar.

Örgütlerin gerçekleştirdiği eylemler, bazı taktiksel başarılar getirse de ana hedeflerine zarar verdiği düşüncesiyle örgütün diğer üyeleri tarafından da yadırganması muhtemeldir. Örgütlerin ulaşmak istedikleri nihai hedefleri her şeyden önce gelmektedir. Ebu Musab el Zarkavi'nin Irak'ta gerçekleştirdiği ve barbarlık seviyesinde şiddet içeren eylemler, örgütün Arap ve Müslümanlar arasındaki desteğini kaybetmesine yol açması nedeniyle örgütün ikinci adamı Eyman el Zevahiri tarafından şiddetle kınanmıştır.

(Wilner, 2011: 28). Aynı teröristin Amman'da yaptığı ve çoğunluğunu Ürdün'lü Müslümanların oluşturduğu altmıştan fazla kişinin ölümüyle sonuçlanan eylemler neticesinde de çok fazla tepki görmüştür (Gerges, 2005). Taktiksel başarıları neden olsalar da bazı eylem türlerinin, örgütlerin diğer üyeleri tarafından, örgüte olan desteği ve sempatiyi azaltacağı düşüncesiyle kabul edilmemesi durumu vardır. Dolayısıyla aynı terör örgütü içerisinde KİS eylemlerini onaylamayan liderlerin olması da söz konusudur. Hem örgüt içerisindeki bu kişilerin tespit edilerek etkileme süreci içerisine alınması hem de örgüte destek veren halkın KİS terörizmine karşı daha duyarlı hale getirilmesi caydırıcılığı daha etkin kılacaktır. Nitekim KİS terörizminin zararlarının konvansiyonel terör eylemlerinden daha fazla ve uzun süreli olması, bu silahları daha itici hale getirmektedir. Toplamların değer yargılarının bu silahların kullanılmasına müsaade etmemesi yüksek bir ihtimaldir. Genelde terörizmin özelde ise KİS terörizmi yöntemlerinin kullanılmasının hiçbir inanışa göre meşru olmadığına terör örgütleri ve sempatisanları tarafından algılanmasının sağlanması bu eylemlerin caydırılmasını etkin kılacaktır.

Sonuç olarak, terör örgütlerinin kendilerine göre yorumlayarak eylemlerine meşruiyet kazandırmak için kullandıkları dini ve ideolojik kuralların doğru şekillerinin kamuoyuna etkili kişiler tarafından açıklanması ve ikna olmalarının sağlanması caydırıcılığa etkinlik kazandıracaktır. Bunun toplumun değer verdiği etkili kişiler tarafından yapılması önem kazanmaktadır. Nitekim İslam dininin gereklerinin, bu din ile alakası olmayan bir kişi tarafından dile getirilmesi etkili olmayacaktır. İntihar etmek, özellikle öncelikle kadın ve çocuklar olmak üzere masum insanları öldürmek, esirlere işkence uygulamak ve hunharca öldürüp kamuoyu ile paylaşmak hiçbir inanışla bağdaşmamasına rağmen, bu eylemler bazı terör örgütlerince meşruiyet zeminine oturtularak uygulanmaktadır. Terör örgütlerinin insanların inanışlarını manipüle ettiği ve bu hareket tarzlarının, aslında örgütlerin koruduklarını iddia ettikleri dini değerler ile zıtlık oluşturduğu ve söz konusu değerlere zarar verdiği düşüncesinin yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Soğuk Savaşın sona ermesi ile uluslararası kamuoyunda istikrar ve barışın hüküm süreceğine dair yaygın bir kanaat oluşmuştur. Fakat aradan geçen birkaç yıl gibi bir süre içerisinde gelişen olaylar beklenenin aksi bir durum ortaya koymuştur. Soğuk Savaş süresince BM nezdinde 13 barışı koruma operasyonu gerçekleştirilmişken, 1990-2012 yılları arasında 50 operasyonun yapılmış olması (UN [web], 2012), bölgesel ve küresel istikrarı etkileyen bu aksiliği ispatlayan bir istatistiktir. Bununla beraber kitle imha silahlarına sahip olma çabası içerisinde olan bazı devletler ve devlet dışı aktörler ortaya çıkmış ve bunlar da yeni tehditler ortaya çıkarmıştır. Elbette bu çabalar Soğuk Savaş dönemi içerisinde de var olmuştur fakat dahil oldukları kutupların da etkisi ile bu konuda çok da cesurca adımlar atamamışlardır. Gerek SSCB gerek ABD bu çabalara bir noktada engel olabilmişlerdir. Bu engelleyici etkinin Soğuk Savaş sonrasında ortadan kaybolması, bu oluşumların daha cesur adımlar atmasına fırsat oluşturacaktır. Uluslararası barışı ve istikrarı tehdit eden KİS edinme çabaları ve kullanılması tehditleri bölgesel ve küresel istikrarı bozacak çatışmalara neden olacaktır. Söz konusu silahların terör örgütlerinin eline geçmesi ise uluslararası sistemin bütün aktörlerini ilgilendiren ciddi bir tehdit olacaktır.

Nitekim Soğuk Savaş sonrası yapılan müdahalelerin haksız olduğunu değerlendiren bazı örgütlerin, bu müdahaleleri gerçekleştiren ABD ve müttefiklerine karşı konvansiyonel savaş tekniklerinin yetersiz ve etkisiz kaldıklarını düşünmeleri onları, KİS kullanma seçeneğini düşünmeye yöneltmektedir. Bu silahların, ABD ve müttefiklerinin gücünün üstünlüğünü bir noktada dengeleyici ve eşitleyici olabilecekleri değerlendirmesi öne çıkmaktadır. El Kaide terör örgütünün eski lideri Bin Ladin, bu silahların caydırıcı etkilerinin olduğunu belirterek (Ladin, 2001), bu silahlara sahip olmayı Müslümanların kutsal görevleri arasında olduğunu ileri sürmektedir (Ladin, 1999). Bu nedenle Batı veya ABD'nin üstünlüğüne karşı, aynı tarafta olmayan devlet veya devlet dışı aktörler tarafından bu silahların herhangi bir

çatışmada veya terör eylemlerinde kullanılması çözüm bekleyen büyük bir uluslararası sorun olarak gündemdeki yerini almıştır.

Günümüzde uluslararası terörizmin hangi boyutlara ulaştığı son dönemlerde meydana gelen terör olayları irdelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Gerçekleştirilen terör eylemlerinde meydana gelen insan ölümlerinin sayısı, 1970'lerden itibaren istikrarlı olarak her geçen gün artmaktadır (Cole, 2011: 1). Bu artışın KİS'in kullanılması ile beraber en üst noktaya çıkarılması yadsınamayacak bir ihtimaldir. Uluslararası terör örgütlerinin kitle imha silahı olarak tanımlanan, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara sahip olma çabaları artık bilinen bir gerçektir. Aynı şekilde bu örgütlere bu çabaları için destek sağlayabilecek ve aynı zamanda bu silahları edinme çabası içerisinde olan devletlerin varlığı da aynı derecede önemli diğer bir güvenlik sorunu olarak önemini korumaktadır.

Görülmektedir ki KİS üretilmesi ve geliştirilmesi için ihtiyaç duyulan teknoloji artık bütün terör örgütleri için olmasa bile bazı terör örgütleri için ulaşabilecek konumdadır. Bu nedenle teknolojik engellerin, günümüzde, KİS terörizmi için çok önemli bir faktör olmadığını belirtmek gerekir. Her ne kadar yakın tarihte, sadece Aum Shinrikyo terör örgütü, bir kimyasal ajan olan sinir gazını geliştirmeyi başarmış ve silah olarak kullanmış olsa da, bu kimyasal ve biyolojik ajanların silah haline getirilmeden kullanımına uluslararası toplum şahit olmuştur. Tamil kaplanlarının kullandığı piyasadan ticari maksatlarla kullanılan klorin ajanıydı. Atma vasıtası olarak da sadece rüzgar kullanılmıştı. Benzer şekilde Rajneeshee örgütü, 751 kişinin hastalanmasına neden olan eyleminde kullandığı ajanı, Salmonella typhimurium, piyasada yasal olarak ticaretini yapan bir şirketten almıştır. Bu şekilde gerçekleştirilen eylemler, karmaşık olmayan, son derece basit, üzerinde geliştirilmesi ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamış ajanların kullanımını kapsamaktadır. Başarılı olup olmamaları ayrı bir konu olmakla beraber, bu eylemlerin gerçekleştirilmiş olması, teröristlerin bu şekilde eylemlere ilgi duyduklarının ve bu eylemleri gerçekleştirme isteğine sahip olduklarının emareleridir.

KİS terörizmi ile ilgili yaygın olan kanaat kaçınılmaz olduğuna yöneliktir. Bununla beraber, gerçekleşme ihtimalini düşük veya yüksek gören

analizcilerin varlığı söz konusudur. Bazı düşünürler, aşırı zayıflık verme niyeti taşıyan terör örgütlerinin KİS'e olan ilgilerinin, teknolojinin gelişmesi neticesinde bu silahlara erişimin de nispeten kolaylaşmasına dayanarak, arttığını iddia ederek nükleer terörizm haricindeki diğer KİS terörizm çeşitlerinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedirler (Bale ve Ackerman, 2009: 16). Bununla beraber Graham Allison (2004: 253), yaşanan gelişmeleri göz önüne alarak nükleer terörizmin de kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Terör uzmanı Bruce Hoffman da teknolojinin terörizm üzerindeki etkileri üzerinde durarak, terör tehditlerinin çeşitliği ile ilgili analizlerde, terör örgütlerinin bu eylemleri gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceklerini değerlendirirken meydana gelen teknolojik gelişmeleri göz önüne alma gerekliliği üzerinde de durmaktadır. Her ne kadar KİS elde etmek için bazı teknik engeller söz konusu olsa da, gelişen teknoloji bu engelleri terör örgütleri açısından dahi en aza indirmiş durumdadır. Günümüzdeki terör örgütleri KİS terörizmi gerçekleştiremiyor olsalar da, zamanla teknolojik ilerlemeyle bağlantılı olarak bu silahları elde etme kabiliyetine erişeceklerdir (Hoffman, 2006: 277). Dolayısıyla günümüzde sadece bazı terör örgütleri tarafından denenmiş olan bu silahların yakın gelecekte çok daha fazla terör örgütü tarafından kullanılacağı öngörülebilir.

KİS terörizmi bağlamında algılanan tehdit, politikacıların da dikkatini çekmekte ve ülkelere karşı bu eylemlerin gerçekleşebileceği ihtimalinin üzerinde hassasiyetle durmaktadırlar. Bu konudaki tedirginleri politikacıların söylemlerinde de değişimlere neden olmakta ve KİS terörizmi tehdidini de sürekli canlı tutmaktadır. Politik söylemde gerçekleşen bu değişikliğin bir nedenini de, devlet dışı aktörlerin dahi bu silahlara erişebilmelerine imkân tanıyan teknoloji ve eğitim alanında meydana gelen gelişmelerde aramak yerinde olur. Bu gelişmeler, KBRN silahlarının her türüne ulaşmaya imkân tanımıştır. Fakat asıl tedirginlik yaratan gelişme biyo-teknoloji endüstrisinde meydana gelen ilerleme olmuştur (Cole, 2011: 21). Bir zamanlar terör örgütleri için önemli bir engel olan teknolojinin, günümüzde yaygınlaşması suretiyle teröristlerin eylem araçlarına ulaşmalarını kolaylaştıran bir unsur haline geldiğini iddia etmek mümkündür.

Üretimi ve elde edilmesi en zor olan nükleer silahların yapımının dahi, terör örgütlerinin kabiliyetleri arasına girdiği düşünüldüğünde diğer KİS'in yapımı ve elde edilmesi açısından terör örgütlerinin çok ciddi sorunlar ile karşılaşmayacakları değerlendirilebilir. Bu değerlendirme yapılırken de terör örgütlerinin çok ileri seviyede teknoloji gerektiren silahları üretmek gibi bir hedeflerinin olmadığını, sadece gerçekleştirecekleri eylemlere uygun ve nispeten kolay üretilen silahları tercih edeceklerini göz önünde bulundurulmalıdır. Kaldı ki, ileri seviye teknoloji gerektiren silahları çalma veya satın alma yoluyla edinebilecek kadar zengin terör örgütlerinin varlığı söz konusudur. İntihar bombacıları göz önüne alındığında, bir teröristin herhangi bir biyolojik ajana karşı gerekli aşılarmayı yaptıktan sonra, uçakla seyahat etmek suretiyle hastalığı uçakta bulunan herkese bulaştırması gibi konvansiyonel olmayan bir eylemi gerçekleştirmesi için çok ileri bir teknolojiye ihtiyaç yoktur. Bununla beraber, bu hastalığı kapalı yolcuların gittikleri yerlerde başkalarına bulaştırmaları söz konusudur. Teröristlerin sayısının artırılmasıyla çok fazla miktarda uçakta gerçekleştirilecek bir eylemin neden olacağı ölümlerin sayısı da orantılı olarak artacaktır. Günümüzün terör örgütlerinin ise söz konusu senaryonun çok daha karmaşık olanlarını planlama ve gerçekleştirme imkân ve kabiliyetine sahip olduklarını düşünüyoruz. Bu hususta istekli de olan herhangi bir terör örgütü, uluslararası toplumunun kaygılarının haklı olduğunu ispatlamaya yetecektir.

Ortaya çıkan bu yeni tehdit algılamasına karşı uygulanacak caydırıcılık politikası da değişikliğe uğramıştır. Günümüzde uygulanan ve algılanan tehdit ile bağlantılı olarak gelecekte uygulanacak caydırıcılık stratejisi, geçmişte uygulanan stratejiden büyük farklılıklar barındırırsa da temel kavramların aynı kaldığını ve kalacağını belirtmek gerekir. Klasik caydırıcılık politikasında her iki tarafta da devlet yer almakta iken, tek tarafın devlet diğer tarafın da hiçbir ahlaki ve insani kurala riayet etmeyen terör örgütlerinin veya destekleyici devletlerin olması klasik caydırıcılık politikasını etkisizleştirmektedir. Bu nedenle her duruma uyan (one size fits all) bir caydırıcılık politikasından ziyade her düşmana karşı farklı uygulamalar öngören biçimlendirilmiş caydırıcılık politikaları geliştirmek gündeme gelmiştir (QDRR [web], 2006: 9-26). KİS gibi asimetrik etki yaratan silahların

kullanılması veya kullanılacağı tehdidinde bulunulmasının etkisini yok edecek bir asimetrik caydırıcılık politikasının geliştirilmesi gerekmektedir. Terör örgütleri gibi haydut devlet veya başarısız devlet olarak tanımlanan devletlerin caydırılması için alınması gereken tedbirlerin kapsamlı olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Caydırıcılık teorisinin dayandığı mantığın ince ayrıntılarının değerlendirilmesi ve terörizm fenomeninin tam olarak anlaşılması, birçok caydırıcı unsurun terör örgütlerine karşı uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Uygun şekilde biçimlendirildiğinde, devletler, terör örgütlerinin davranışlarını etkilemek ve uygulayacakları şiddetin tipini ve vahşetini sınırlamak için caydırıcılık stratejisini kullanabilirler. Düşman devletleri caydırmak terör örgütlerini caydırmaktan daha basit bir süreç ise de her ikisi de aynı mantığa sahiptir. Temelinde düşmanın davranışının, hedeflerine, değerlerine ve inançlarına karşı zorlayıcı, diplomatik ve ideolojik etkileme araçları kullanılarak değiştirilmesi yer almaktadır (Wilner, 2011: 4).

Terör örgütlerinin özellikleri, değer yargıları, yöneticilerinin özellikleri, hassas tarafları, üyelerinin davalarına bağlılıkları, destekleyen devletler ve bu devletler ile terör örgütleri arasındaki bağımlılık ilişkisi ayrıntılı şekilde irdelenerek caydırıcı tehditlerin en zayıf halkaya yöneltilmesi etkili sonuçlar verecektir. Nitekim her oluşumun içerisinde caydırıcı tehditlerin muhatabı olabilecek kişilere ulaşabilmek mümkündür. Tamamen caydırılmaz bir devlet olduğu düşünülen İran bile caydırıcı tehditlere karşı duyarlılık gösterebilir. Bu devletin nükleer silah sahibi olmasını ve teröre destek vermesini temel menfaatlerine aykırı olacağını değerlendiren ABD, söz konusu devleti bu girişimlerden vazgeçirmek maksadıyla farklı şekillerde caydırıcılık ilişkisi içerisine çekebilir. Nitekim, ABD Başkanı Barack Obama'nın Ayetullah Humeyni'ye gönderdiği mektupta, söz konusu devleti, ilişkilerin düzeltilmesine davet etmesi ve bölgesel ve karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesini istemesi (Lantis, 2009: 473), bu ülkenin nükleer silah elde girişimlerinden caydırılmasını sağlayabilir. Dolayısıyla caydırıcılık stratejisi, caydırılmaz olduğu değerlendirilen terör örgütleri de dahil olmak üzere bütün aktörlere uygulanabilecek bir stratejidir.

Snyder (1960: 163-164), caydırıcılığın mutlaka askeri güç ile ilişkilendirilmesinin gerekmediğini belirtmektedir. Örneğin, ticari kısıtlama tehditleri ile de caydırıcılığın sağlanabileceği gibi ödüllendirme teklifleri ile sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Caydırıcı devletin, diğer bir devlete istenmeyen eylemi yapmaması durumunda ekonomik yardımda bulunacağı sözü vermesi söz konusu devleti eylemi gerçekleştirmekten caydırabilir. ABD Başkanı Obama'nın İran'ın dini liderine gönderdiği mektupta üzerinde durduğu hususların caydırıcı etkisi vardır. Dolayısıyla sadece askeri güç kullanılarak caydırıcılığın sağlanması söz konusu olmayabilir. Günümüzde İran'ın petrol ihracatının engellenmesine yönelik alınmış tedbirler, bu devletin nükleer silah sahibi olmaya yönelik olduğu iddia edilen nükleer çalışmalarını caydırmaya yönelik girişimlerdir. İran'ın benzer tedbirler ile bu faaliyetlerden tamamen uzaklaştırılmasının ihtimal dahilinde olduğu unutulmamalıdır. Bu başarıldığı takdir de, askeri güç kullanımını ihtiva eden tehditlerin yanında ekonomik yaptırımların uygulanacağını içeren tehditlerin de caydırıcılığın sağlanmasında etkili olacağı sonucuna varılabilir.

Terör örgütlerinin caydırılmasında engelleme tehditleriyle caydırıcılığın biraz daha fazla başarı şansının olduğunu ileri sürmek mümkündür (Auerswald, 2006/2007: 554). Terör örgütlerinin cezalandırılacak bir adreslerinin olmaması bu şansı biraz daha arttırmaktadır. Kotarski (2011: 15) de terör örgütleri söz konusu olduğunda engelleme tehdidiyle caydırıcılığın daha uygulanabilir olduğunu, devletlere veya rejimlere karşı ise cezalandırarak caydırıcılığın daha uygulanabilir olduğunu ileri sürmektedir. Terör örgütlerinin saldırı planlarının önceden tahmin edilerek muhtemel hedeflerin zorlaştırılması veya saldırıyı müteakip meydana gelecek zararı en aza indirecek tedbirlerin alınabilmesi caydırıcılığı arttıracaktır. Terör örgütlerinin planladıkları eylemlerden elde etmeyi umdukları faydaya ulaşamayacaklarını düşünerek saldırıdan vazgeçmeleri söz konusu olacaktır. Engelleme tehdidiyle caydırıcılık teröristleri, şiddet kullanarak hedeflerine ulaşamayacaklarına ikna etmeyi amaçlamaktadır (Knopf, 2009: 256). Dolayısıyla terör örgütlerinin, terörizmin hedeflerinin gerçekleştirilmesi için uygun bir vasıta olmadığı algısına sahip olmaları sağlanmalıdır. Bu algının

oluşturulması, örgütleri hedeflerine ulaşmak için farklı yollar aramaya yöneltecek ve nihayetinde caydırılmaları sağlanmış olacaktır.

Engelleme tehditleri ile caydırıcılığın terörizmin caydırılmasında biraz öne çıkması, cezalandırma tehditleriyle caydırıcılığın göz ardı edilmesini gerektirmemektedir. Bu stratejinin başarı sağlaması için önemli olan inandırıcı misilleme tehditlerinin kullanılabilmesidir. Bunun gerçekleştirilmesi de örgütlerin istismar edilebilir hassas taraflarının tespit edilebilmesine bağlıdır. Bunn (2007: 1) caydırıcılık stratejisinin, etkilemek istenilen toplum ve toplumun liderleri hakkında ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla caydırıcı devletlerin, örgütlerin kararlarını ve eylemlerini etkileyebilecek bütün aktörleri belirleyerek cezalandırılacaklarına inandırabilmeleri çok etkili olacaktır.

Potansiyel düşmanlara karşı caydırıcılığın biçimlendirilmesi, ülkenin siyasi liderlerini, elitlerini, askeri bürokrasinin başındaki kişileri çok iyi tanımlamayı da öngörmektedir (Lantis, 2009: 474). Aynı durum terör örgütleri için de geçerlidir. Terör örgütlerinin üst konumlarını işgal eden kişilerin çok iyi tanımlanması gerekir. Nitekim bunların caydırıcı tehditlere karşı duyarlılığı farklılık gösterebilir. Bu şahısların hassas tarafları tespit edilmek suretiyle tehditlerin bu hassasiyetlere yöneltilmesi etkili sonuçlar alınmasını sağlayacaktır. Diğer bir ifade ile caydırıcılığı uygulayacakların, düşmanın bütün birimlerinin öncelikleri, değerleri, politik ve kültürel dinamikleri hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olmaları kaçınılmazdır.

Caydırıcılık stratejisinin Soğuk Savaş dönemi uygulamalarının, KİS terörizmine uygulanabilirliğinin sağlanması stratejinin biçimlendirilmesine bağlıdır. Uygun şekilde biçimlendirilmiş caydırıcılık stratejisinin, terör örgütlerine karşı da etkili olacağı değerlendirilmektedir. Dolayısıyla 11 Eylül Saldırılarından sonra oldukça yaygınlaşan terör örgütlerinin caydırılamayacağı düşüncesi değişime uğramış, caydırılmak istenen aktörlerin iyi seçilmesi, caydırıcı kabiliyetlerin artırılması, inandırıcılığın sağlanması ve caydırıcı mesajların etkili olarak muhatabına iletilmesi ile caydırıcılığın sağlanabileceği düşünölmeye başlanmıştır (Bunn, 2007: 2). Terör örgütlerinin birbirinden farklı bileşenlerden oluşan bir sistem olduğu

unutulmamalıdır. Bu sistemin caydırılabilecek unsurlarının tespit edilerek tehditlere maruz bırakılması etkili sonuçlar doğuracaktır. Terör örgütünün oluşturan her unsurun istismar edilebilecek farklı hassasiyetleri vardır. Cezalandırılma tehditlerinin bu zayıf noktalara yönlendirilmesi etkinliği arttıracaktır. Diğer bir ifade ile caydırıcılığın her aktöre karşı yeniden biçimlendirilmesi, aktörlerin değer verdikleri varlıklara göre tehditlerin yeniden değerlendirilmesi, iletişime kapalı olan örgütlere caydırıcı mesajların sağlıklı olarak iletebilmesi için farklı iletişim yollarının tespit edilmesi yeni caydırıcılık modelinin gereklerindendir.

Engelleyerek caydırıcılığın gerekleri yerine getirilip terör örgütlerinde her eylemlerinin başarısızlıkla sonuçlanacağı algısının oluşturulması, örgütlerin gerçekleştirecekleri KİS eylemlerinin kendi tabanlarında meşru görülmeceğine ikna edilmesi, örgütün ve tabanının hedeflerine ulaşabilmeleri için terörizmden başka yolların daha etkili sonuçlar doğuracağına inandırılması ve nihayetinde örgütlerin herhangi bir KİS saldırısı sonucunda sorumlularının bulunarak çok şiddetli bir şekilde cezalandırılacaklarına inandırılması caydırıcılığı sağlayacaktır. Dolayısıyla KİS terörizminin caydırılmaz bir fenomen olduğu varsayımı henüz doğrulanmış bir varsayım değildir. Etkili tedbirlerin alınması ve caydırıcılık stratejisinin uygulanmasının sağlanması, bu varsayımının doğrulanmasına müsaade etmeyecektir.

KAYNAKÇA

ABD Savunma Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi. "Quadrennial Defense Review Report", 26. 02. 2006, < <http://www.defense.gov/qdr/report/report20060203.pdf> > 12. 02. 2012.

ACHEN, Christopher. H., Duncan SNIDAL. "Rational Deterrence Theory and Comparative Case Studies", **World Polirtics**, Volume: 41, Issue: 2, 1989, 143-169.

ALLISON, Graham. **Nükleer Terörizm: Önlenebilir Nihai Felaket.** (Çev.O. Güneş. Ayas) İstanbul, Salyangoz Yayınları,2004.

ANDEMICAEL, Berhanykun, John MATHIASON. **Eliminating Weapons of Mass Destruction:Prospects for Effective International Verifications**, New York, Palgrave Macmillan, 2005.

ARI, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010.

ARREGUIN-TOFT, Ivan. "Unconventional Deterrence", T.V.Paul, Patrick. M. Morgan, ve James. J. Wirtz (Ed.), **Complex Deterrence: Strategy in the Global Age**, Chicago, The University of Chicago Press, 2009, 204-221.

Atomicarchive İnternet Sitesi, "New York City Example: Recovery" < <http://www.atomicarchive.com/Example/Example8.shtml> > 19 12 2011

AUERSWALD, David. P. "Deterring Nonstate WMD Attacks", **Political Science Quarterly**, Volume: 121, Issue: 4, 2006/2007, 543-568.

AY, Dinçer. **Kitle İmha Silahları (Radyoaktif,Biyolojik ve Kimyasal) ve Alınacak Tedbirler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006

BALE, Jeffrey. M., ACKERMAN, Garry. A." Profiling the WMD Terrorist Threat " Stephan M. Maurer (Ed.), **WMD Terrorism:Science and Policy Choices**, Massachusetts, The MIT Press, 2009,11-46.

BAŞEREN, Sertaç. Kavramsal Özellikleri ile Terörizm (Tarihi ve Hukuki Boyutları ile)", **Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu**, Ankara, Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayını, 2006, 7-18.

BELLANY, Ian. "Material Dangers", Ian Bellany (Ed.), **Terrorism and Weapons of Mass Destruction: Responding to the Challenge**, New York, Routledge, 2007, 13-52.

BETTS, Richard K. "Conventional Deterrence: Predictive Uncertainty and Policy Confidence", **World Politics**, Volume : 37, Issue :2, 1985,153-179.

BLANK, Stephan. "Proliferation, Asymmetric War and the Contemporary Threat Environment", James. A. Russell (Ed.), **Proliferation of Weapons**

of Mass Destruction in the Middle East: Directions and Policy Options in the New Century, New York, Palgrave Macmillan, 2006,11-29.

Blix & Associates Internet Sitesi. "Weapons of Terror:Freeing the World of Nuclear, Chemical and Biological Arms", WMDC, Stockholm, 2006, <http://www.blixassociates.com/wp-content/uploads/2011/02/Weapons_of_Terror.pdf> 21. 12. 2011.

BLUM, Andrew, Victor Asal, Jonathan Wilkenfeld, John Steinbruner, GaryAckerman, Ted Robert Gurr, Michael Stohl, Jerrold M. Post, Joshua Sinai, Gary LaFree,Laura Dugan, Derrick Franke, Bartosz H. Stanislawski, Gabriel Sheffer, Mark Irving Lichbach,Todd Sandler ve Walter Enders. "Nonstate Actors, Terrorism, and Weapons of Mass Destruction", **International Studies Review**, Vol: 7, No. 1, 2005, 133-170.

BRODIE, Bernard. "The Anatomy of Deterrence", **World Politics**, Volume: 11 Issue: 2, 1959, 173-191.

BUNN, Elaine M. "Can Deterrence Be Tailored", **Srategic Forum**, No:225, 2007, 1-8.

BUNN, Matthew, Anthony WIER. "Terrorist Nuclear Weapon Construction: How Difficult?", **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Volume. 607, Issue: 607, 2006, 133-149.

CANSIN, Arda. "How Credible Is the Threat of Chemical and Biological Weapons?", Osman Aytaç ve Mustafa Kibaroglu (Ed.), **Defence Against Weapons of Mass Destruction Weapons**, Amsterdam, IOS Press, 2009, 63-67.

CARTER, Ashton B. "How to Counter WMD", **Foreign Affairs**, Volume: 83 Issue. 5, 2004, 72-85.

CAŞIN, Mesut Hakkı. **Uluslararası Terörizm**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008,

CIRINCIONE, Joseph, Jessica T. Mathews, George Perkovich ve Alexis Orton, WMD in Iraq: Evidence and Implications, Washington, Carnegie Endowment for International Peace, 2004, <http://www.carnegieendowment.org/files/Iraq3FullText.pdf> 12.01 2012

COATES, Sam. "Weak Responses Led To 9/11, Cheney Asserts", Washington Post Gazetesi İnternet Sitesi, October 4, 2005, <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/10/03/AR2005100301782.html>>, 21.04.2012

COLBY, Elbridge. "Restoring Deterrence", **Orbis**, 2007, 413-428.

COLE, Benjamin. **The Changing Face of Terrorism:How Real is the Threat from Biological, Chemical and Nuclear Weapons?**, New York, I.B.Tauris, 2011.

CORDESMAN, Anthony. H. **Terrorism, Asymetric Warfare and Weapons of Mass Destruction**, Washington, Praeger Publishers, 2002.

CURTIS, Charles. B. "Curbing the Demand for Mass Destruction", **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, No: 607, 2006, 27-32.

ÇİTLİOĞLU, Ercan. **Gri Tehdit: Terörizm**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2005.

DANILOVIC, Vesna. "The Sources of Threat Credibility in Extended Deterrence", **The Journal of Conflict Resolution**, Volume: 45 No: 3, 2001, 341-369.

DAWN Gazetesi İnternet Sitesi. "Osama claims he has nukes: If US uses N-arms it will get same response", 10.11.2001, < <http://archives.dawn.com/2001/11/10/top1.htm> >, 23.11.2011.

DAVIS, Paul. K., Brian Micheal Jenkins. Deterrence and Influence in Counterterrorism: A Component in the War on al Qaeda, Pittsburgh, RAND, 2002, <http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/2005/MR1619.pdf> 12.01.2012.

DENK, Erdem. "Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar" **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt: 66 Sayı: 3, 2011, 93-136.

DUNN, Lewis A. Can al Qaeda Be Deterred from Using Nuclear Weapons, Washington D.C, National Defence University Press, 2005, <<http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a438880.pdf>> 18.02.2012

DUNN, Lewis. A. **Deterrence Today: Roles, Challenges and Responses**, Brüksel, IFRI, 2007.

ELLISON, Hank D. **Handbook of Chemical and Biological Warfare Agents**, New York, CRC Press, 2006.

Federation of American Scientists (FAS) Resmi İnternet Sitesi. "NATO Handbook on the Medical Aspects of NBC Defensive Operations", 1. 02. 1996, <<http://www.fas.org/nuke/guide/usa/doctrine/dod/fm8-9/toc.htm>>, 26. 12. 2011

FAS Resmi İnternet Sitesi. "FM 101-5-1/MCRP 5-2A Operational Terms and Graphics". 1997, <<http://www.fas.org/man/dod-101/army/docs/fm101-5-1/f545con.htm>>, 27.12.2011

GlobalSecurity Resmi İnternet Sitesi. "2002 National Security Strategy of the United States", 2002, <<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-020920.pdf>>, 18.12.2011.

GERGES, Fawez. "Buried in Amman's Rubble: Zargawi's Support" Washington Post İnternet Sitesi, 4.12.2005, <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/12/02/AR2005120202370.html> > 21.04.2012

GERSON, Micheal S. "Conventional Deterrence in the Second Nuclear Age". **Parameters**, Sonbahar 2009, 32-48.

GUILLEMIN, Jeanne. **Biological weapons: from the invention of state-sponsored programs to contemporary bioterrorism**, New York, Columbia University Press, 2005.

GURR, Nedina, Benjamin Cole. **The new face of terrorism: threats from weapons of mass destruction**, New York, I.B.Tauris, 2002.

HAMMES, Thomas. X., James A. Schear ve John. A. Cope. "Protecting the American Homeland", Stephen J. Flanagan, J. A. Schear (Ed.), **Strategic Challenges: America's Global Security Agenda**, Virginia, Potomac Books. 2008, 86-110

HARVEY, Frank P., Patrick James. "Deterrence and Compellence in Iraq,1991-2003 Lessons for a Complex Paradigm", T.V.Paul, Patrick. M. Morgan ve James. J. Wirtz (Ed.), **Complex Deterrence: Strategy in the Global Age Chicago**, The University of Chicago Press, 2009, 222-256

HELFAND, Ira, Lachlan Forrow, ve Jaya Tiwari. "Nuclear Terrorism", **British Medical Journal**, Volume: 324, No:7333, 2002, 356-358.

HENDERSON, Donald. A. "The Looming Threat of Bioterrorism", **Science, New Series**, Volume: 283, No: 5406, 1999, 1279-1282.

HENDERSON, Harry. **Global Terrorism**, New York, Facts on File Inc., 2004.

HOFFMAN, Bruce. **Inside Terrorism**, New York, Colombia University Press. 2006.

HUTH, Paul. K. "Extended Deterrence and the Outbreak of War" **The American Political Science Review**, Volume: 82, No:2, 1988, 423-443.

HUTH, Paul, Bruce Russett. "General Deterrence Between Enduring Rivals: Testing Three Competing Models" **The American Political Science Review**, Volume: 87, No: 1, 1993, 61-73.

HUTH, Paul, Bruce Russett. What Makes Deterrence Work? Cases from 1900 to 1980. **World Politics**, Volume: 36 No: 4, 1984, 496-526.

HYNES, Micheal, V., John. E.Peters ve Joel Kvitky."Denying Armageddon: Preventing Terrorist Use of Nuclear Weapons" **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 2006, No: 607, 150-161.

IAEA Resmi İnternet Sitesi, "Illicit Trafficking Database (ITDB)", <<http://www-ns.iaea.org/security/itdb.asp>> 01 24. 2012

ICRC Resmi İnternet Sitesi. "Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg, 29 November /11 December 1868" <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/130?OpenDocument>>, 02 02, 2012

INGLESBY, Thomas V., Tara O'Toole ve Donald. A. Henderson "Preventing the Use of Biological Weapons: Improving Response Should Prevention Fail" **Clinical Infectious Diseases**, Volume: 30, No: 3, 20009, 26-929.

JASPAL, Nawaz Zafar. "WMD Terrorism and Pakistan: Counterterrorism", **Defebce Against Terrorism Review**, 2008, Volume: 1, No: 2, 103-118,

JENKINS, Bonnie. "Combating Nuclear Terrorism: Addressing Nonstate Actor Motivations", **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol: 607 , 2006, 33-42.

JERVIS, Robert. "Deterrence and Perception", **International Security** , Volume: 7, No: 3, 1982-1983, 3-30.

JERVIS, Robert. "Deterrence Theory Revisited", **World Politics**, Volume: 31, No: 2, 1979, 289-324

KAPUR, S. Paul. "Deterring Nuclear Terrorists", T.V.Paul, Patrick. M. Morgan ve James. J. Wirtz (Ed.), **Complex Deterrence: Strategy in the Global Age**, Chicago, The University of Chicago Press, 2009, 109-130.

KİBAROĞLU, Mustafa. "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık" 2002, Mustafa Kibaroglu Web Sitesi, <<http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-11EylulArdndanStratejiTehditCaydiricilik-22dec01.pdf>> 14.11.2011.

KİBAROĞLU, Mustafa."Kitle İmha Silahları ile Terör: Kıyametin Yeni Eşiği mi?", **Avrasya Dergisi**, Cilt: 12 Sayı: 3, 2006, 119-137.

KİBAROĞLU, Mustafa. "Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar", **2023 Dergisi**, Kasım 2002, 1-24.

KNOFF, Jeffrey. W. "The Fourth Wave in Deterrence Research" **Contemporary Security Policy**, Volume: 31, No:1, 2010.

KNOFF, Jeffrey. W. "Three Items in One: Deterrence as Concept, Research Program, and Political Issue", T.V.Paul, Patrick. M. Morgan ve James. J. Wirtz (Ed.), **Complex Deterrence: Strategy in the Global Age** Chicago, The University of Chicago Press, 2009, 31-57.

KNOFF, Jeffrey. W. "Wrestling with Deterrence", **Contemporary Security Policy**, Volume: 29, No: 2, 2009, 229-265.

KOBLENTZ, Gregory. "Pathogens as Weapons: The International Security Implications of Biological Warfare", **International Security**, Volume: 28, No: 3, 2003/2004, 84-122.

KOPPE, Erik. **The Use of Nuclear Weapons and the Protection of the Environment During International Armed Conflict**, Hart Publishing, 2008.

KORT, Micheal. **Weapons of Mass Destruction**, New York, Infobase Publishing, 2010

KOTARSKI, Kris. "Deterring the Undeterrable? Proliferation Concerns in a World of "Rogue States and Non-state Actors", 2011, <<http://centreforforeignpolicystudies.dal.ca/pdf/gradsymp06/Kotarski.pdf> > 12.09. 2011

KUSHNER, Harvey. W. **Encyclopedia of terrorism**, California, Sage Publications, 2003.

LAKE, David A. "Rational Extremism: Understanding Terrorism in the Twenty-First Century", **Dialog-IQ**, 2002, 15-29.

LANTIS, Jeffrey S. "Strategic Culture and Tailored Deterrence: Bridging the Gap Between Theory and Practice" **Contemporary Security Policy**, Volume: 30, No: 3, 2009, 467-485.

LARSEN, Jeffrey. A., James J. Wirtz. "WMD Terrorism: New Threats, New Responses", P. R. Viotti, M. A. Opheim ve N. Bowen(Ed.), **Terrorism and Homeland Security: Thinking Strategically About Policy**, New York: CRC Press, 2008, 101-118.

LEBOW, Richard N., Jenice G. Stein. "Deterrence and the Cold War" **Political Science Quarterly**, Volume: 110, No: 2, 1995, 157-181.

LEBOW, Richard. N., Jenice G. Stein. "Rational Deterrence Theory: I Think, Therefore I Deter", **World Politics**, Volume: 41, No: 2, 1989, 208-224.

LEVY, Jack. S. "Deterrence and Coercive Diplomacy: The Contributions of Alexander George", **Political Psychology**, Volume: 29, No:4, 2008, 537-552.

LLUMÁ, Diego. "Terorism: Low Probability", **Bulletin of the Atomic Scientists**, Volume: 55, No: 6, 1999, 14-16.

LODAL, Jan M. "Deterrence and Nuclear Strategy", **U.S. Defense Policy in the 1980s**, Volume: 109, No:4, 1980, 155-175.

LONG, Austin. "Deterrence: From Cold War to Long War", 2008, RAND Corporation Web Sitesi, <http://www.rand.org/pubs/monographs/2008/RAND_MG636.pdf>11.11.2011

LUTES, Charles D., M. Elaine Bunn, J. Stephan Flanagan. "The Emerging Global Security Environment" Stephen J. Flanagan, J. A. Schear (Ed.), **Strategic Challenges: America's Global Security Agenda**, Washington DC, NDU Press, 2008, 1-19.

LUTZ, Brenda L. "Terrorism", Alan Collins (Ed.), **Contemporary Security Studies**, New York, Oxford University Press, 2007, 289-309.

LUTZ, James, Brenda Lutz. **Global Terrorism**, New York, Routledge, 2008.

MASAK Resmi İnternet Sitesi. "Güvenlik Konseyi'nin 28 Eylül 2001 günü 4385 inci oturumunda kabul edilen (2001) 1373 sayılı kararı",

<http://www.masak.gov.tr/media/portals/masak2/files/mevzuat/terorun_finansmani/uluslararasi_mevzuat/BirlesmisMilletler/BM_1373_Karar.htm>, 19.12.2011.

MAURER, Stephan M. "Introduction: Worrying about WMD Terrorism" Stephan M. Maurer(Ed.), **WMD Terrorism: Science and Policy Choices**, Massachusetts, The MIT Press. 2009, 1-9.

MAURER, Stephan M. "Technologies of Evil: Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Weapons", Stephan M. Maurer (Ed.), **WMD Terrorism : Science and Policy Choices**, Massachusetts, Massachusetts Institute of Technology, 2009, 47-110

MORGAN, Patrick M. **Deterrence Now**, New York, Cambridge University Press, 2003.

MORGAN, Patrick M. **Deterrence: A conceptual Analysis**, California, Sage Publications, 1977.

MORRAL, Andrew R, Brian A Jackson. "Understanding the role of deterrence in counterterrorism security", RAND Corporation Web Sitesi, 2008, <http://www.rand.org/pubs/occasional_papers/OP234.html > ,12.01.2012.

MUELLE, Karl P., Jasen J. Castillo, Forrest E. Morgan, Negeen Pegahi, ve Brian Rosen. "Striking First: Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy", RAND Corporation Web Sitesi, 2006, <http://www.rand.org/pubs/monographs/2006/RAND_MG403.pdf>,14.12.2011.

NEACK, Laura. **Elusive Security: States First, People Last**, Maryland, Rowman and Littlefield Publishers, 2007.

ÖZGÜR, Salih. **Geleceğe Yönelen Tehdit:Kitle İmha Silahları**, İstanbul, İ.Q Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

PARACHINI, John. "**Putting WMD Terrorism into Perspective**", The Washington Quarterly , 2003, Volume:26, No:4, 37-50.

PAUL, T. V. "Complex Deterrence: An introduction" T.V.Paul, Patrick. M. Morgan ve James. J. Wirtz (Ed.), **Complex Deterrence: Strategy in the Global Age**, Chicago, The University of Chicago Press, 2009, 1-27.

PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2010.

PURPURA, Philip P. **Terrorisim and Homeland Security: An Introduction with Applications**, New York, Elsevier, 2007.

QUACKENBUSH, Stephen L. "Deterrence Theory: Where Do We Stand" **Review of International Studies**, 2011, No:37, 741-762.

QUINLAN, Michael. "Nuclear Weapons and the Abolition of War", **International Affairs**, 1991, Volume: 67, No:2, 293-301.

The Rawstory İnternet Sitesi, "Obama Warns Nuclear Terrorism Still a Major Threat", <<http://www.rawstory.com/rs/2012/03/26/obama-warns-nuclear-terrorism-still-a-major-threat/>> 29. 04 2012.

Resmi Gazete İnternet Sitesi. "Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme", 3 Mayıs 1997, Sayı: 22978 Mükerrer, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22978_1.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22978_1.pdf>, 21.12.2011.

Resmi Gazete İnternet Sitesi. "Bakteriyolojik (Biyolojik) ve Zehirleyici Silâhların Geliştirilmesi, Yapımı ve Stoklanmasının Yasaklanması ve Bunların İmhasına İlişkin Sözleşme", 6 Ağustos 1974, Sayı: 14968, <<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14968.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14968.pdf>>, 21.12.2011.

RICHARDSON, Scott Narhan. Is The U.S. Navy Prepared to Counter Biological Warfare Threats? (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Monterey, Naval Postgraduate School, 2001, <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA401642>>, 12.11.2011.

ROBERTS, Brad. Deterrence and WMD Terrorism: Calibrating its Potantial Contributions to Risk Reduction, Virginia, Institute for Defense Analyses 2007, Defense Technical Information Center Web Sitesi, <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA470305>>, 19.03.2012.

ROBERTS, Guy. "Preventing Weapons of Mass Destruction Terrorism: Building International Partnerships to Meet the Challenge" Osman Aytaç ve Mustafa Kibaroglu (Ed.), Defence Against Weapons of Mass Destruction Weapons, Amsterdam, IOS Press, 2009, 9-16.

SARIBEYOGLU, Meltem. "Kitle İmha Silahlarının Kullanımının Yasaklanmasına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, Sayı:5, 2004, 21-53.

SHEA, Dana A, Frank Gottron."Small-scale Terrorist Attacks Using Chemical and Biological Agents:An Assessment Framework and Preliminary Comparisons", 20. 05. 2004, Federation of American Scientist Web Sitesi, <<http://www.fas.org/irp/crs/RL32391.pdf>> 10.01.2012.

SIGNORINO, Curtis. S., Ahmer Tarar. "A Unified Theory and Test of Extended Immediate Deterrence", **American Journal of Political Science** , 2006, Volume: 50, No:3, 586-605.

SMITH, Derek. S. **Deterring America: Rogue States and the Proliferation of Weapons of Mass Destruction**, New York, Cambridge University Press, 2006.

SMITH, Tanalee. "Bush Warns N. Korea: Don't Spread Nukes", Democratic Underground Web Sitesi, 16.11.2006, <<http://www.democraticunderground>.

com/discuss/duboard.php?az=view_all&address=102x2618020>, 19.10 2011.

SNYDER, Glenn H. "Deterrence and Power" **The Journal of Conflict Resolution**, 1960, Volume: 4, No: 2, 163-178.

SPIERS, Edward M. "Chemical and Biological Terrorism and Multilateral Conventions", I. Bellany (Ed.), **Terrorism and Weapons of Mass Destruction**, New York, Routledge 2007, 83-115.

STEIN, Janice Gross. "Rational Deterrence Against Irrational Adversaries", T.V.Paul, Patrick. M. Morgan ve James. J. Wirtz (Ed.), **Complex Deterrence: Strategy in the Global Age** Chicago, The University of Chicago Press, 2009, 58-84

STEINBERG, Gerald M. "Rediscovering Deterrence After September 11, 2001", Jerusalem Letters/Viewpoints Web Sitesi, 2. 12. 2001, <<http://www.jcpa.org/jl/vp467.htm> >, 13. 07. 2011.

STEPANOVA, Ekaterina. **Terrorism in Asymmetrical Conflict, İdeological and Structural Aspects**, SIPRI, New York, Oxford University Press, 2008.

TALMADGE, Caitlin. "Deterring a Nuclear 9/11", **The Washington Quarterly**, 2007, Volume: 30, No: 2, 21-34.

TIME Dergisi İnternet Sitesi. "Conversation With Terror", 11.01.1999, <<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2054517,00.html>>, 23.11.2011.

TRAGER, Robert F., Zagorcheva P. Dessislava. "Deterring Terrorism It Can Be Done", **International Security**, 2006, Volume: 30, No: 3, 87-123.

TUCKER, Jonathan B. "Chemical-Biological Terrorism: Threats and Responses", Osman Aytaç ve Mustafa Kibaroglu (Ed.), **Defence Against Weapons of Mass Destruction Weapons**, Amsterdam, IOS Press, 2009, 147-160

TUCKER, Jonathan. B. "Historical Trends Related to Bioterrorism: An Empirical Analysis", **Emerging Infectious Diseases**, 1999, Volume: 5, No: 4, 498-504.

TUNANDER, Ola. "The Logic of Deterrence", **Journal of Peace Research** , 1989, Volume: 26, No: 4, 353-365.

TurkishNY İnternet Sitesi. "El Kaide Lideri Zevahiri'nin Yeni Ses Kaydı Yayınlandı", 09. 05. 2012, < <http://www.turkishny.com/other-news/4-other-news/88721-el-kaide-lideri-zevahirinin-yeni-ses-kaydi-yayinlandi> > 17. 05. 2012.

TÜTÜNCÜ, Ayşe Nur. "Nükleer Silâhların Kullanımının Yasaklanması Sorunu", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2004, 9-26.

UN Resmi İnternet Sitesi, "List of Peacekeeping Operations 1948-2012", < <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/operationslist.pdf>> 16.09. 2012

VOGEL, Kathleen. "Bioweapons Proliferation: Where Science Studies and Public Policy Collide", **Social Studies of Science**, 2006, Volume: 36 , No: 5, 659-690.

VORONOVA-ABRAMS, Marina. "Biosecurity 2.0: Enduring Threats in the Former Soviet Union", **Bulletin of the Atomic Scientists**, 2011, Volume: 67, No: 4, 78-90.

WALT, Stephen M. "WikiLeaks, April Glaspie, and Saddam Hussein", Foreign Policy Web Sitesi, 9.01.2011,< http://walt.foreignpolicy.com/posts/2011/01/08/wikiileaks_april_glaspie_and_saddam_hussein > 12. 10. 2011.

WALTZ, Kenneth N. "Nuclear Myths and Political Realities", **The American Political Science Review**, 1990, Volume: 84, No: 3, 731-745.

WEHLING, Fred L, Jeremy Tamsett. "Nuclear and Radioactive Threats to Homeland Security: prevention and Response", P. R. Viotti, M. A. Opheim ve N. Bowen(Ed.), **Terrorism and Homeland Security: Thinking Strategically About Policy**, New York, CRC Press, 2008, 119-144.

WEINBERG, Leonard, William L. Eubank. **The Roots of Terrorism: What is Terrorism?**, Infobase Publishing, New York, 2006.

WILNER, Alex S. "Deterring the Undeterable:Coercion, Denial and Delegitimization in Counterterrorism", **The Journal of Strategic Studies**, 2011, Volume: 34, No: 1, 3-37.

WIRTZ, James. "Weapons of Mass Destruction", Alan Collins(Ed.), **Contemporary Security Studies**, New York, Oxford University Press, 2007, 271-286

ZAGARE, Frank C., D. Marc Kilgour. **Perfect Deterrence**, New York, Cambridge University Press, 2004.

